

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Erdal Atabek SÖZÜM SANADIR

TÜRK YAZARLARI DİZİSİ

Erdal Atabek SÖZÜM SANADIR

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.

Babıralı Cad. Üsküdar / Etiler / Beşiktaş / İstanbul - Türkiye
Etiler / Beşiktaş / İstanbul - Türkiye

Telefon : 528 61 13 - 513 51 88

1. basım : 1988, Şubat

2. basım : 1988, Nisan

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://www.kitapyurdu.com>

4. basım : 1989, Ekim

DÖRDÜNCÜ BASKI İÇİN ÖNSÖZ YERİNE

ÜÇ MEKTUP

20 Ağustos 1989

Özel E tipi Cezaevi, Nazilli

Sayın Erdal Atabek,

Saat 04. Ve ben şimdi bitirdim «Sözüm Sanadır»ı. Koğuşta arkadaşların hepsi uykuda. Artık yarın kitap üzerine konuşur, söyleşirim kendileriyle. Açlık grevi-miz dün bitti, açken uyunmuyordu. Şimdi o günlerin uykusuzluğu gideriliyor bir bakıma.

Onuncu yılını içinde geçiren bir «siyasal mahpus» olarak, almam gerekenleri aldım «Sözüm Sanadır» dan.

İyi bir gözlemci olmanızın yanı sıra, bize «en ağır ve karanlık dönemlerde yardımcı olan yazarlar» sırasına girmiş oluyorsunuz. Kutlarım.

Kâh duygulandım, kâh güldüm, kâh umutlandım, kâh düşündüm... «Sözüm Sanadır»ı okurken. Elimden bırakmadan okudum. Elleri-ne sağlık. Çok çok sağ olasınız. Onlarca anım tazelendi ayrıca.

«İnançları için yaşayan ve ölenlere...» adanan bir kitap olması —bizim olması— nedeniyle de «Sözüm Sanadır»; bize sevgi ve dostluğuyla hep güç veren bir dost gibi yanımızda olacak.

Sağlıkla yaşamanız, yeni ve güzel yazılarınızla bize ulaşmanız hep dileğimdir.

Bizler, sizin bildiğiniz gibi yaratmaya, üretmeye devam ediyoruz. Paylaşarak çoğaltmak yaşamı, pek hoşumuza gidiyor. Yaşam pratiğimiz, hep umutlandırıyor bizi. Anlayacağın bizde «Kafa yine aynı kafa, yürek yine aynı yürek.» Fazla söze gerek yok kendimize dair. Varsın yetkililer, kendi «yüreklerinin kulaklarını sağır» gibi gösterebilirler. Varsın vurdumduymazlık içinde olsunlar. Biz biliyoruz ki; insan için, insanca olan her şey için verilen mücadele halkımızın ve tarihin gönlüne, kalbine, bilincine yazılır; boşa gitmez. Bugün yetkililer, günü kurtarabilirler, vaziye-ti idare edebilirler ama, ya yarını? Ya yarınları? Yarınlar bugün yaşananlar üzerine gelişecek zira? Uzatmayalım...

Kucaklıyorum dostlukla...

Muammer Sakaryalı

Not: Sayın Atabek,

Bugün 27 Eylül 89. Bu mektup yazılalı bir ayı geçti. Fakat AG (Açlık Grevi)'den dolayı mektuplaşma yasağı nedeniyle gönderilemedi. Bugün ise, bu engel kalktı. Ve hiç okumadan (yani yeniden okumadan) ve hiçbir değişiklik yapmadan gönderiyorum. Cumhuriyet dergideki yazılarınızın tiryakisiyim. Adresinizi bilmediğimiz için gazeteye yazıyorum. Gerçi, kitabınızda ev adresiniz var ama, ya değiştirdiyseniz diye düşündüm. Sağlıklar dilerim yeniden ve yeniden selâmlarım.

13. Koğuş

Erdal Ağabey,

Dün gece «Sözüm Sanadır»ı okurken duygularımı size yazmayı düşündüm. Daha önce, «İnsan Sıcağı»nı okurken düşünüp de yapamadığımı bu sefer yapacağım.

Konusu insan olan mesleğinizin duyarlılığına sanatın inceliğini katarak eserleştirdiğiniz gözlemlerinizi okurken büyük bir zevk aldım. Sizi bu güzel kitapları yazdığınız için yürekten kutluyorum.

Kim olduğum önemli değil ama kimden mektup aldığınızı bilmek isteyeceğinizi düşünerek kısaca kendimi tanıtayım.

Sol bir siyasi davadan yargılandım ve idam cezasına çarptırıldım. Dosyası 5 seneye yakın bir süredir Meclis'te olanlardan biriyim. 36 yaşındayım. 9 seneye yaklaşan bir süredir içerdeyim. Bunun 5 yılını tek kişilik hücrelerde geçirdim. Gerisini biliyorsunuz. Hücrede ya da koğuşta, özde pek farklı olmayan bir süreci hepimiz yaşadık. Yaşananların bir kısmı yazıldı, bir kısmı yazılıyor, bir kısmı da yazılacak. Büyük bir tecrübe yaşandı. Herkes kendince bir şeyler öğrendi. Hepsi insanlığın ortak mirası olarak tarihin sayfalarına işleniyor.

Dün gece zamanın oldukça ilerlemiş bir saatinde yatağın içinde kitabınızı okurken birden Frederic Joliot Curie geldi aklıma. Dedim ki kendi kendime: Curie'yi büyük yapan neydi? Bilim adamlığı mı? Politik eylemliliği mi? Nobel ödülü almak seçkin bir yer ve önemli bir kariyer sunar insana ama, bilimi tarihin devinimine koşut düşüncelerle birleştiremeyenin büyüme şansı yoktur. Güncene alıntıladığınız sözü düşündüm: «...Her hayvan ne olduğunun izini bırakır; yalnızca insan, yarattıklarının izini bırakır. Büyük bir Barış'çı olan Curie, Fransa faşist işgal altındayken

sorumluluğundaki laboratuvarda bomba imal ettiriyordu. «Tarihsel eylemin kusursuzluğu arttıkça eylemin sahibi olan kitle de büyüyecektir,» sözü doğrulanırcasına Paris eylemi Curie'yi doğruluyordu. Sonra yakın geçmişimizi getirdim gözümün önüne... Aydın eyleminin çok önemli olduğu bazı tarihsel kesitler vardır, '80 öncesi gibi, görev yerine getirilmezse, yenilgi kaçınılmazdır. «Anarşi, terör», «sağ - sol çatışması» demagojisi yapıyordu sonradan açığa çıkan programları gereği malûm güçler. Devrimciler «hayır,» diyordu, sağ - sol çatışması değil «faşist katliamlar var» Kamuoyu oluşturmada en büyük güç olan aydınlar ise henüz karar verememişlerdi, bocalıyorlardı. Sonunda önemli oranda karşı propagandaya entegre oldular. Bugün, artık saklanamaz gerçekler karşısında geçmişin özeleştirisini yapmışlar mıdır? Ben yaşanan somut gerçekler kadar yaşanmış gerçeklerin de yazılmasının bir aydın sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. 8 yılı aşkın bir süredir tamamen haksız olarak aleyhimize geliştirilen kamuoyunu aydınlatmak ve bir dönemi bütün hukuksal sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldırmak bugün önümüzdeki en büyük görev.

Mektuba başlarken Nanayi'nin hikâyesini anlatacağım diye kurmuştum. Bir doktor, bir sanatçı, incelmış duygulara sahip bir insan olarak Nanayi'nin hikâyesini bilmek seni mutlu edeceğini düşünüyorum.

Nanayi bir kadındır. Bir kırık - çıkık ustası. Bir insan. Bir Hipokrat.

Nanayi'nin kelime karşılığını tam olarak söylemek güç. Lazca anne demek olan Nana'dan türetilmiş bir kelime. Büyükanne, annelerin annesi gibi bir şey.

Nanayi benim annemin babaannesidir. Ben kendisini hiç görmedim. Ben doğmadan ölmüş. Hiç resmi yok. Fakat ben küçükken anlatılanlardan çizdim bir tane hayal hânemde: Uzun boylu. Kemikli, sağlam bir yapıda (Bütün Karadenizli kadınlar gibi), es-

mer. Az konuşan ama sürekli hareket halinde bir bedeni, ciddi ama sevimli bir yüzü var...

Yolun, arabanın olmadığı, evlerin bazen birbirinden kilometrelerce uzakta olabildiği, ormanlarla kaplı bir Karadeniz coğrafyası düşün. Burası Rize'ye bağlı Fındıklı ilçesinin Pishala köyüdür. Kan davasının da yaygın olduğu bir tarihteyiz.

Kocaman kazanların durmadan kaynadığı, konunun hiç eksik olmadığı büyük bir evin yöneticisi konumunda aile büyüğüdür Nanayi. Yaşamı yollarda geçer. Uzak yakın dedemiz soğuk çamur demez hastalarına koşar. Kendisi hasta olmaz. Üşenmez. Her zaman vakti vardır. Hastalarından da yaptıklarının karşılığı olarak asla maddi bir şey almaz.

Nanayi'nin Hakkı adında bir oğlu vardır. Hemen herkesin hasmının olduğu bir ortamda Hakkı dedem de hasımlıdır ve elinde mavzer gezmektedir. Bir gün sarp bir kayalıkta hasımlarıyla çatışmaya girer. Çatışma sürerken hasmı yardan yuvarlanarak ağır yaralanır. Nanayi'den başka bu işlerden anlayan kimse olmadığından yatağında ölümü beklemekten başka çaresi yoktur adamın. Nanayi'yi çağırılmazlar, çünkü o hasmının annesidir. Ancak Nanayi haber beklemeyi, alır çantasını ve yola çıkar. Yaralı adamın evindeki ler Nanayi'nin evlerine doğru geldiğini görünce şaşırırlar ne yapacaklarını. Yaralı adama sorarlar. «Bırakın,» der «gelsin» adam.

Nanayi gelir. Sıcak su, temiz bez, bağlamak için düzgün ağaç parçaları ve başka ne gerekiyorsa hazırlattırır. Dayanılmaz acılar içindeki adamın kırık kemiklerini düzenler ve bağlar. Giderken de adama şöyle söyler:

«Nasıl bu iyiliğimin altında kalmaz, vazgeçer oğlumla hasımlıktan diye düşündüğümü sanma. Sana bunun için yardım etmedim. Bu benim işim, senin yerinde kim olsa aynı şeyi yapardım. Şimdi beni iyi

dinle: Sana yaptıklarımın karşılığı olarak diyet borcu ödemek için bir barış yaparsan hakkımı helâl etmem.»

Söz konusu olan oğlu iken bile bilgisini, becerisini diyet karşılığı satmayacak kadar büyük bu insanı saygı ile anıyorum.

Dostlukla...

Not: Mektubumu aldığınıza dair bir kart atmanız yeter.

Ali Akgün

Nazilli E Tipi Cezaevinde
yatan Fuat Direybatogulları

Sayın Atabek,

*Bu mektubu hastalığımla ilgili yardımcı olabileceğin umuduyla yazmak zorunda kaldığım için inan çok üzülüyorum. Üzgünüm çünkü size karşı olan büyük bir saygım ve sevgimin ifadesini yazmak istedim. Yıllardır bu duygularla yazmak istedim. Ama bir türlü başlayamadım. Kızıma yazsın diye söyledim. O da nereden başlayacağını bilemediği için yazamadı. 'Sözüm Sanadır' adlı güzel kitabınızı kızıma doğum günü armağanı olarak göndermiştim. Çok beğenmiş ve sizi benim kadar sevmiş. (Şu anda kızım 17 yaşında, bıraktığımda 7 yaşındaydı.) Yine de yazma cesaretini gösteremedi. Ben de o cesareti kendimde bulamadım. Ama şimdi görüyorsunuz ki yardımınız için yazıyorum. Ne bencilce bir yaklaşım değil mi? Ama inanın çok zor durumdayım. Affınıza sığınarak soru-
numa geçmek istiyorum.*

Sayın Atabek, 10 yıldır cezaevindeyim. Bunun tam sekiz yılını dayanılmaz sırt ve kalça ağrılarıyla geçirdim ve halen şiddetli bir biçimde devam etmek-

te. Bir müebbet mahkûmuna olan yaklaşımı bilirsiniz. Bu yaklaşımdan ötürü, hastaneye pek gönderilmiyorum. Gönderildiğim dönemler bile muayene yapmadan ilaç yazıp gönderiyorlar. Fizik tedavi veya hastanede kalmamı gerektirecek bir şeye yaklaşılmadı. Dayanılmaz ağrılar çekerken, iki büküm hastaneye gittiğimde bile 'psikolojiktir' deyip geri gönderdiler. Bizi sinir hastası olarak görüp başlarından savdılar. Hep aynı ilaçları verdiler. Bugüne kadar yüz binleri aşacak denli ilâç kullandım. Yazılan ilâçlar genellikle, 'Brufen, kuilil, voltaren, endol, parafon' ve çok sayıda ampul. Bunları içe içe, midem ağrımaya başladı. Ama bir gün içmesem o gece sabaha kadar yatmıyorum. Mutlaka içmek zorundayım. Ve gittikçe ağrılar artıyor. Size nasıl başladığını da anlatmak istiyorum.

1981'de Isparta Cezaevi'ndeydim. Bizi betona yattırdılar. Bir ay sonra kuyruk sokumumun üstündeki omurilikte bir ağrı başladı. Sadece gece yatarken ağrırdı. Yataktan kalkmamı zorlaştırırdı. Bir yıl öyle sürdü. Sonra Adana Cezaevi'nde bizi yeraltına kapatıldılar. Her tarafı su damlayan, en ufak bir hava yeri olmayan o yerde tam üç ay tuttular. Böylece ağrılar yavaş yavaş kol küreklerine geçti. Birkaç ay sonra tüm sırtımı kapladı. Artık ne öksürebiliyor ne de yataкта sağa, sola kıvrılabiliyordum. İlâçları içtiğimde biraz rahatlıyordum. Fakat yalnız kısa bir rahatlama. Antakya Cezaevi'ndeyken tahlil yaptırdım, bir şey çıkmadı. Sonra film çektiler. Sonuç, 'disk kayması' dediler. Sert yerde yatmam söylendi, uyguladım. Ama ağrılar bu kez kalçalarımın indi. Yürüyemez konuma girdim. İlkin tek tarafa iniyordu. Artık sırt ağrılarını yeğler oldum. Çünkü sırt ağrıları yalnız gece olabiliyor. Ama kalçaya inen ağrılar tüm gün hareket etme olanağını elimden aldı. Tekrar film çekildi. Bu kez belfitiği diye bir şeyin olmadığını söylediler. Ve genelde 'siyatik'te birleştiler. Bugünlerde ağrılar hem

sırt, hem de göğüs kafesine yayılmış durumda. Ve ben çok acı çekiyorum. Tüm bu acılara katlanmayı öğrendim. Fakat 'kalp romatizması'na dönüşeceğinden çok endişeliyim. Zira Adana'nın o yeraltı yerinde benimle birlikte kalan üç arkadaş, kalp romatizmasına tutuldu. Biri tahliye oldu ve çıkar çıkmaz kalp kapakçıklarından ameliyat oldu. Bu ağrıların beni sakat bırakacağından gün gün korkar oldum. Bu konuda yardıma ihtiyacım vardır. Bunun için size yazmak zorunda kaldım. Lütfen bana yardımcı olun.

Bir bilim adamı, bir yurtsever olarak ve dünyanın bugün içinde yaşadığı en korkunç tehlike savaşa karşı onurlu mücadelenizden ötürü, size büyük saygım vardır. Bir insan olarak da sizi seviyorum.

Sevgi ve saygılarımla...

HASTA KOĞUŞUNDAN B-1'E

Hasta koğuşuna giriyoruz. Birden, soluğumu da-
raldığını duyuyorum. İçime sıkıntı basıyor. Burası
mı? Burası öyle mi? Burası hasta koğuşu mu? Bu
pislik, bu ağır koku, bu çürümüş görünüm? İçimi bir
sıkıntı kaplıyor, bir aldatılmışlık duygusu. Böyle bir
koğuş hasta koğuşu olabilir mi? Buraya sağlam gi-
ren hasta çıkar.

Metin hocayla birbirimize bakıyoruz. Gözgöze ge-
liyoruz. Aynı sıkıntıyı, aynı duyguları onun gözlerin-
de de okuyorum. Sözsüz anlaşıyoruz.

Aldatıldık. Bizi buraya getirecekler. «Orada ra-
hat edeceksiniz» demişlerdi. «Sadece sizin kalacağı-
nız bir koğuş.» «Burada olmuyor. Size istediğimiz gi-
bi davranamıyoruz. Orada rahat edeceksiniz. Hava-
landırmanız bütün gün açık olacak.»

Hapisanede her değişiklik daha kötüyü getirir.
Burada neden rahat değilmiştik? İyi kötü yerleşmi-
şiz. Evet, karışık bir koğuş ama, iç uyumu sağlanmış.
Sendikacılar var, biz varız (Barışçılar, burada öyle
anıyoruz), siyasi dosyalı gençler, kaçakçılar. Ka-
rışık bir koğuş, uyumlu. Koğuşumuz neden değiştiri-
liyor?

Neden olacak, tecrit edilmek isteniyoruz. Yeni ko-
ğuşun durumunu öğrendik. İç koridorla bağlantısı
yok. Diğer koğuşlarla ilgisi yok. Bir anlamda tecrit.
Özel baskı yöntemleri uygulanabilir. Siyasal bir ko-
ğuşa idarenin bakışı, tutumu daha farklı olacaktır.
Daha farklı, daha kötü demek. Bunu cezaevi komuta-
nına açıkça söylüyoruz. Değerlendirmemiz bu. Kay-

gılarımız bu. Bizim yer değiştirme istemimiz yok. Komutan «hayır, diyor, nereden varıyorsunuz bu düşün- celere? Kesinlikle öyle bir niyetimiz yok. Amacımız sizlerin daha rahat etmesi. Hem buna karar verildi. Sizden anlayış bekliyoruz.»

Anlayış ha? Anlayış öyle mi? Bizden hep anlayış görmediniz mi? Ama, bizi bilirsiniz. Biz, anlayış gösteririz. Haklarımız tanındığı sürece, iyi niyet gör- düğümüz sürece. Haksızlığa, kötü niyete direniriz. Tu- tumumuz hep açık oldu, değil mi? Sözlerimizi hep açık söyledik. Söylediklerimizi de hep yaptık. Öyle mi, değil mi? Bunları da komutana söylüyoruz.

Komutan, bir binbaşı. Nešet binbaşı. «Evet, di- yor, öyle. Sizi tanıyoruz, size saygımız var. Burada neden yattığınız bizi ilgilendirmiyor. Bizi ilgilendi- ren, sizlerin burada rahat olmanız; huzurlu olmanız. Biz sizin taleplerinizi karşılayamıyoruz, orada karı- şık bir yapı var. Size ait bir koğuş, inanın bize, sizin için daha rahat olacak.»

Ne gibi rahatlıklar? Örneğin, hapisanenin kitap- lığı var, gidemiyoruz, spor salonu var, gidemiyoruz, ziyaretler sıkışık, bunlar çözümlenecek mi?

«Siz merak etmeyin. Hepsine çözüm arayacağız. Hepsini yaparız demiyorum, ama sizin bir arada ol-manız işi kolaylaştıracak.»

Evet, baskı yapılmasını kolaylaştıracak. Daha sık arama yapmayı, daha baskılı arama yapmayı kolay- laştıracak. Dahasını bilmiyoruz. Biz koğuş değiştir- mek istemiyoruz. Bunu vurguluyoruz. Bunu siz isti- yorsunuz.

«Hayır, inanın, aklımızdan geçmedi baskı yap- mak. Neden yapalım? Bizim kurallarımız var, sizin de haklarınız. Karşılıklı anlayışla hareket etmedik mi şimdiye kadar?»

Bilmiyoruz. Evet, idareyle aramızda bir denge ku- ruldu. Sonrasını kim bilir? Yeni bir komutan gelir, her şey değişir. Öyle değil mi?

Hem orası hasta koğuşuymuş. Mikropludur. Çeşitli hastalıklar bulaşabilir. Geçsek bile, çok iyi temizlenmesi gerekir. Dezenfekte edilmesi gerekir. Böyle geçemeyiz. Biz doktoruz ve o koğuşa geçmeyi sağlık bakımından da uygun görmüyoruz.

«Tamam. Siz iki doktor gidin, bakın, gerekli gördüğünüz tedbirleri alalım.» «İstediğiniz gibi temizletelim. Bir görün, bakın.»

Metin hoca (Prof. Dr. Metin Özek) koğuş temsilcisi. Ben de yardımcı olmak için yanındayım. Üsteğmen Ömer'le birlikte, üçümüz gidiyoruz.

Üsteğmen Ömer'le çok mesafeliyiz. Tutumu bize çok karşı. Aramalarındaki tavrı, geldiği zaman tutumları hep bu karşıtlığı yansıtıyor. Bu karşıtlığın, düşüncelerinden kaynaklandığı kanısındayım. Arkadaşlar da bu kanıma katılıyor.

Hasta koğuşuna birlikte giriyoruz. Burası tam bir rezalet. Normal bir koğuştan bin beter pis. Her tarafa çürümüşlüğün kokusu sinmiş. Çürümüşlüğün kokusu, görünümü, kararmışlığı, hepsi var.

Metin hoca bana yaklaşıyor:

«— Rezalet, diyor, arkadaşları buraya nasıl getiririz?»

Doğru. Arkadaşları buraya nasıl getiririz? Burada nasıl yaşarız? Burası nasıl bir yer? Burada hasta nasıl iyileşir? Burada sağlam adam nasıl yaşar?

Dayanamıyorum. Üsteğmene dönüyorum:

«— Bizi buraya getirmeyi mi uygun buldunuz?»

Üsteğmen de şaşırmış. Kaygılı. Burayı hiç görmemiş gibi bakıyor. Belki de görmedi. Bir şey söylemiyor. Kendini güç durumda duyuyor. Kızıyor. Kızgınlığını gardiyanlara gösteriyor.

«— Burayı temizleyin dedik size. Neden temizlenmedi? Lâf anlamaz mısınız siz? Hadi, çabuk temizleyin.»

Gardiyanlar telâşlanıyor. Aslında, bir ölçüde te-

mizlik yapılmış. Ortalarda sular, kovalar. Ama burası öyle temizlikle temizlenecek durumda değil.

Koğuşu geziyoruz. İçerdeki insan sayısı az. Yatakların bir kısmı boş. Yatanlar, canından bezmiş görünümlü hastalar. İpler, kâğıtlar, tahta kutular, sigara izmariti dolu pis tabla gibi şeyler.

Birinin yanına yaklaşıyorum.

«— Geçmiş olsun.»

«— Sağolun.»

«— Buraya doktor gelir mi?»

«— Gelmez beyim.»

«— Hiç gelmez mi? Hastalara bakmak için falan.»

«— Hiç gelmez.»

Hey gidi hasta koğuşu hey. Doktorun hiç uğramadığı hasta koğuşu? Tanrının terkettiği yerler. Tanrının terkettiği insanlar.

Metin hocayla birbirimize bakıyoruz. Rezalet.

Dönüyoruz. Ne yapılır? Burası nasıl adam edilir? Her şey karmakarışık. Ötede, koğuş toplanmış. Dün akşam, Metin Hoca, arkadaşlarla bir geçiş plânı yaptılar. Görevli ekipler kuruldu. Her şey ayakta. Bizi bekliyorlar.

Metin Hoca herkesi topluyor:

«— Arkadaşlar, koğuş çok kötü. Gittik, gördük. İsterseniz her şeyi yeniden düşünelim.»

Görüşler açıklanıyor. Durumun kötü olduğu anlaşılıyor. Ama, gidelim. Orayı derleriz, toplarız. Bakalım, bir görelim de. Hadi arkadaşlar, iş başına.

Ve göç başlıyor. Temsilci yardımcısı Hacı Demir. Sendikacı. Metin Hocayla hazırladıkları göç plânı uygulanıyor. Karışıklık yok. Ekipler eşyaları çıkarıyorlar.

Sonradan, Sağmalcılar Cezaevi'nin B-1 koğuşu olarak tanınacak koğuşa, hasta koğuşuna böyle geçiyoruz.

Tarih: 19 Ocak 1985. Gün: Cumartesi.

Saat 14'de yeni koğuşa geçişimiz tamamlanıyor.

Yatak yerleşimi, C-16'daki durum gözönüne alınarak yapılıyor. Herkes yatağına yerleşiyor. Koğuştaki geniş bir temizlik başlıyor. İlk temizlik bu.

Bütün ranza demirleri, yerler sabunlu sularla yıkanıyor. Koğuşun iki helâsı sabunlu sularla yıkanıyor. Musluklar, mutfak, her taraf yıkanıyor. Üst ranzaların altı olan, alt ranzanın tavanının tahta aralıklarında yaşayan böcekler temizleniyor. Hepsini temizlemek olanaksız. Olabildiği kadar.

Daha temizlenecek her şey. Yılların kirliliği üstüste birikmiş, tabaka oluşturmuş, küfeki bağlamış. Bütün koğuştaki boyanacak. Elektrikler değişecek. Çok iş var, çok iş.

Yeni koğuştaki ilk akşamı geçiriyoruz.

«20 Ocak 1985 - Pazar

Yeni koğuştaki ilk sabah.

TRT 3: Stüdyo FM. Çok güzel.

Varlık'ta: Cengiz Gündoğdu'nun yazısı nefis. Ona yazmalıyım.

İnsan ne güçlü bir yaratık. Aslında bu güç belki de temelinde güçsüzlükten kaynaklanıyor.

Alışma, uyma, koşulları kendine uydurma.

Kendini koşullara optimize etme. Yaşamla barışma.

Dinazorları yok eden «değişen koşullara uymama», haşereleri yok edememiş.

Bu hacimde, kendini koşullarla bağdaştıran, insanoğlunun akli, duyguları, uyma yeteneğidir.

Güçsüz olmaktan kaynaklanan bir bilinç, insanoğlunu güçlü kılıyor. Belki de koşulları aşan bir güç duygusu olsa, insanoğlu mahvolurdu ve soyu tükenirdi.

İnsanlar hayatta soyunu böyle de tüketebilir.»

Günceme, o günü aynen böyle yazmışım.

Şimdi, 5 haziran 1987. İki yıldan fazla zaman geçmiş.

Cengiz Gündoğdu'ya yazmamışım. Her yazısını okuyuşumda «yazayım» diye düşündüğümü anımsıyorum. İşte, kusurlarımdan biri daha. Yazmamışım.

Şimdi, elimde, Bronowski'nin «İnsanın Yükselişi» adındaki yapıtı var. Aykut Göker kardeşimin çevirisi. İncelikle kitabı bana göndermiş, okuyorum.

Bronowski şöyle diyor:

«İnsan, yaratıkların en ihtişamlısı değildir. Çok zaman öncelerinin memelileri bile, örneğin dinazorlar, çok daha ihtişamlıydılar. Ne var ki insan, başka hiçbir hayvanın sahip olmadığı bir şeye, yeteneklerinin oyma testeresine sahipti ve hayatın başlamasından bu yana geçen üç milyar yıl içinde, yalnızca onu yaratıcı kılan da işte buydu. Her hayvan ne olduğunun izini bırakır; yalnızca insan, yarattıklarının izini bırakır.»

Demek ki, B-1 koğuşunun arkasında üç milyar yıllık bir geçmiş var.

Bugün, derinlerde, çok derinlerde garip bir mutluluk duyuyorum.

BİR DOĞUŞ YARATMAK

Yeni koğuşta ilk günler temizlikle, yerleşmekle geçiyor.

Burası, diğer koğuşlardan farklı, çok farklı. Bu koğuş, artık «siyasi». Bu koğuşta sadece sıkıyönetimde davası olanlar yatacak. Bu koğuş artık böyle tanınacak, bilinecek.

Bu koğuş, bizim koğuşumuz. Bu koğuş, temiz olacaktır. Bu koğuş, düzenli olacaktır. Bu koğuş, üreti-

ci olacaktır. Bu koğuş, yaratıcı olacaktır. Bu koğuş, güvenli olacaktır. Bu koğuş, geçmişte değil, gelecekte yaşayacaktır.

Bu koğuş, sorumluluktur. Bu koğuş, kendisinden, ülkesinden, dünyadan sorumludur. Bu koğuş, gelecektir. Gelecektir ve gelecekte sorumludur.

Koğuşta asıl temizlik başladı. Her yer yeniden yeniden yıkılıyor. Bol sabunlu sularla temizleniyor. Mutlafa'nın kirleri kazınıyor. Tuvaletlerin kirleri kazınıyor.

Bu temizliğe koğuştaki bütün gençler katılıyorlar. Ara sıra gidip bakıyorum. Tuvaletlerin duvarlarında yılar boyu birikmiş kiri kazımak için permatik kullanıyorlar. Kirli sarı pislik, insanın gücüne dayanamıyor, yapıştığı yerden kopuyor, sularla akıp gidiyor.

Gidiyorum, bakıyorum. Bu genç insanların yaşama gücünden güç alıyorum. Yüreğimden onlara sevgi kabarıyor, saygı kabarıyor. Genişliyorum, göneniyorum, mutlanıyorum.

Her yandan sabun kokuları geliyor. Temizlik kokuları.

«— Nasıl Hocam? Oluyor mu?»

«— Ellerinize sağlık. Hem de nasıl oluyor.»

Söylenenler bu kadar. Ama, söylenmeyenler? Sözlerle açıklanamayan duygular?

«— Buraya biraz daha su getirin.»

«— Oraya geçmeyelim. Burası daha tam olmadı.»

«— Tamam. Şimdi, şuraya başlıyoruz.»

Kısa konuşmalar. Hatır hatır kazıma sesleri. Arkadan dökülen bir kova suyun şakırtısı.

«Gençler» diye düşünüyorum. «Gençler.» Kendilerine kızılan, kendilerinden korkulan, kendilerinden çekinilen «gençler.»

Onları burada görmelisiniz. Onları şimdi görme-

lisiniz. Onları yaptıkları işlerde görmelisiniz.

Bütün bir dönemin üstlerine yıkıldığı «gençler.» Bir dönemin bütün acılarını çeken, işkencelerinden geçen, hapishanelerde büyüyen «gençler.»

Onları burada görmelisiniz. Onları şimdi görmelisiniz. Onları yaptıkları işlerde görmelisiniz.

İki gözüm, iki kamera ol. On parmağım, on kalem ol. Gör bunları. Yaz bunları. Görmeyenlere göster. Yazmayanlara okut.

Temizlik koğuşun her yanında hızla sürdürülüyor. Havaların iyi gitmesi çok yardımcı. O hafta, havalar iyi gitti. İdareden su istiyoruz. Tek isteğimiz su. Bu koğuşun su sorunu var. «Ne yapın yapın, bize su verin,» diyoruz. Şu anda en büyük gereksinmemiz su.

Temizliği bir an önce bitirmek için herkes çalışıyor. Sonra boya, badana işi başlayacak. Havaların iyi gitmesinden yararlanmak gerekli.

Ara sıra gardiyanlar gelip gidiyorlar. Gördükleri şey, görmeye alışık olmadıkları bir hummalı temizlik.

«— Çok temiz oluyor burası.»

«— Çok temiz oluyor ya. Burası hasta koğuşuydu öyle mi? Hasta insanlar bu pisliğin içinde mi iyi olacaklardı?»

Başlarını sallıyorlar. Söyleyecek sözleri yok. Hayran hayran bakıp gidiyorlar.

Haydi gençler. Haydi siyasiler. Örnek oluyorsunuz. Örnek olacaksınız.

Bu koğuş «örnek koğuş» olacak. Oluyor da.

Metin Hoca boya siparişlerini veriyor. Boya, badana işini bilen var burada, Nurettin. İnşaat işiyle uğraşıyormuş. Alınacak şeylerin listesi yapılıyor. Yeni koğuş, sağ blokta. Hapishanede iki blok var: Sol blok, sağ blok. Eski koğuşumuz C-16, sol bloktaydı. Bu koğuş, sağ blokta. Blok Müdürü Hilmi Bey. Hilmi

Bey, ilgili, yardımcı, «Siz istediklerinizi yazın, biz aldırırız,» diyor. Aldırıyor da. Kendisini sonra daha iyi tanıyacağız .

Bu arada hepimiz, yatağımızı, yatağımızın çevresini düzenliyoruz. Yatak çarşafı, nevresim, yastık kılıfları, herkesin kendisinin sağladığı eşyalar. Kir-liler ziyaretçilere veriliyor, temizleri alınıyor.

Yatağın altına kitaplarımızı koyuyoruz. Kutuların içine yerleştiriyoruz. Yatağın altı kitaplık, yatak aynı zamanda yazı masası işlevi yapıyor. Küçük bir tahta, ya da mukavva kutu yatağın başına asılıyor. Diş fırçası, diş macunu, traş kremi, permatik, varsa küçük bir radyo buraya konuyor.

Koğuştta dolap eksik. İstiyoruz. Olan dolapların her gözü iki kişiye veriliyor. Dolaplar iki gözlü. İçine giyim eşyaları konuyor.

Herkes birbirine yardımcı. Birinde eksik olan diğerinden tamamlanıyor. Koğuştta yerleşme işi sürüyor.

Yeni KOĞUŞTA yeni DÜZEN

Temizlik ve yerleşme sürerken, koğuş yaşamıyla ilgili yeni düzenlemeler görüşülüyor. Temsilci Metin Hoca, temsilci yardımcısı Hacı, grupların temsilcileriyle toplanıyorlar. Metin Hoca benim de bulunmamı istiyor. Konuşuyoruz.

Koğuşun günlük hizmetlerini kim yapacak? Diğer koğuşlarda bu işi «meydancı» adı verilen bir tutuklu, ya da hükümlü yapıyor. Eski koğuştta da böyleydi. «Meydancı,» eli ayağı tutar, paraya gereksinmesi olan biri. Temizlik işlerini yapar, belirli bir miktar para alır.

Banyoya bakacak birisi gerekli.

Bulaşıklar nasıl yıkanacak? Diğer koğuşlarda bu işi de meydancı yapar.

Kantin işleri nasıl yürütülecek?

Sessizlik saatleri nasıl düzenlenecek?

Bu ve benzeri konular görüşülüyor.

Sorunlar ortaya konuyor, sonra her grup arasında görüşüyor, diğer grupların görüşlerini öğreniyor, yeniden karar vermek üzere toplanılacak.

Bu «grup» kavramını biraz açıklamalıyım. Aynı davalardan yargılanıp yatanlar, eğer aralarında önemli sorunlar yoksa, yemeklerini birlikte hazırlayıp yiyorlar. Ortak giderlerini bölüşüyorlar, ortak hesap tutuyorlar. Çeşitli sorunlarla ilgili tavırlarını ortak gösteriyorlar. Grup, bu.

Hapisede bu gruba «komün» deniyor. Ben, yanlış anlamaları önlemek için grup diyorum. Çünkü, bu gruplar, siyasal görüş ortaklığını belirtmiyor. Belirttiği ortaklık, hapiste yaşama ortaklığı. Dev-Sol davasından yatanların grubunda başka siyasal davalardan yatanlar da var. Ama Dev-Sol davası sanıkları o grupta çoğunlukta. Dev-Yol davası sanığı olup yatanların grubunda kendileriyle ilgisiz davalardan yatanlar da var. Hiçbir gruba girmeyip ikili, üçlü yemek ortaklıkları kuranlar da var. Tek başına yemeğini hazırlayıp yiyenler de.

Biz «Barışçılar», burada 11 kişiyiz. Metin Özek, Erdal Atabek, Hüseyin Baş, Aykut Göker, Ali Sirmen, Gencay Şaylan, Ali Taygun, Orhan Taylan, Ergun Elgin, Haluk Tosun, Tahsin Usluoğlu. Grubumuzza Alp Selek de geldiği zaman katılmıştı. Grubumuz 12 kişi. Barış davasından yatan Reha İsvan, Metris'te

Koğuşta iki tür nöbet olacak. Birisi, koğuş nöbeti. Diğerleri, grup nöbeti.

Gruplar yeniden toplanıyor. Koğuş düzeniyle ilgili şu kararlara varılıyor:

Koğuşun genel temizlik işlerini, suların doldurulmasını, genel durumun gözetimini yapmak üzere «günlük koğuş nöbeti» tutulacak. Her gün iki kişi sı-

rayla bu nöbeti tutacak. Nöbet sırasında koğuşa geliş esas alınacak.

Banyoya bir kişi bakacak. Sorumluluk onun olacak. Herkesin haftada bir banyo yapması esas olacak. Yeni gelecekler o gün banyo yapacaklar, kendilerine temiz çamaşır verilecek.

Kantin hizmeti kantin görevlisi bir kişi tarafından yürütülecek.

Ekmeğin sabahları alınması, kahvaltılık yiyeceklerin alımı, dağıtımı, öğle ve akşam yemeklerinin alınması koğuş nöbetçileri tarafından yapılacak.

Televizyonun bakımı, açılışı, kapanışı, bir görevli tarafından yapılacak.

Bulaşıklar, her grup tarafından kendi bulaşığını yıkamak biçiminde çözümlenecek.

Koğuştaki ve bahçede (havalandırma avlusunun adı artık bahçe) yerlere sigara atılmayacak.

Gece 12'den sonra sessizlik saati başlayacak. Sessizlik saatinde hiçbir gürültü yapılmayacak.

Gündüz saatlerinde de radyolar herkesin kendi duyacağı kadar açılacak, yüksek sesle başkalarını rahatsız edecek biçimde konuşulmayacak.

Koğuştaki bir kitaplık yapılacak. Bir kişi kitaplık sorumlusu olacak. Kitaplar ondan alınacak, ona verilecek. Koğuş kitaplarının bir listesi çıkarılacak.

Her tür anlaşmazlık temsilciler tarafından çözümlenecek. Anlaşmazlıkların gruplar ya da kişiler arasında koğuş düzenini rahatsız etmesine yol açılmayacak.

Bu ortak kararlar bütün koğuşa açıklanıyor.

Hapisane hayatında yeni bir dönem bu.

Bizim için de, hapisane için de.

GÜNCEMDE ON GÜN

17 Ocak 1985 Perşembe

Evet, «insan kendine nasıl davranıyor?»

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Kendine kaba mı davranıyor, yüceltiyor mu, aşağılıyor mu, «foyalarını bildiği bir sahtekâr» gibi mi davranıyor, «erdemlerine saygı gösterdiği bir kişilik» gibi mi? Değer mi veriyor, yoksa hiç değer vermiyor mu? Kendini satıyor mu, kendini satar gibi yapıp hileli mal mı sürüyor? Kendini ciddiye alıyor mu, kendine emek veriyor mu, yoksa boşluk mu dolduruyor? Kendine güveniyor mu, yoksa denemek mi gerekiyor, hep kendini kanıtlamak zorunda mı? Kendini seviyor mu, kızıyor mu, kendini haklı mı buluyor, haksız mı buluyor? Boş mu veriyor, aşırı mı düşünüyor?

Sahi, «insan kendine nasıl davranıyor,» kuzum? Bu sorun kafamı kurcalıyor.

İnsan çevresine nasıl davranıyor konusundan çok önemli ve öncelikli.

18 Ocak 1985 - Cuma

Bugün, yarın koğuşun B-1'e nakledileceğini öğrendik. Ciddi bir konu.

Akşamüzeri binbaşı çağırdı. Görüştük. Nakil olayının zorunluluğunu, bu olayın koşullarını görüştük. Akşam, hazırlıklara başladık.

19 Ocak 1985 - Cumartesi

Koğuşu B-1'e naklettik.

Sabahtan itibaren Metin Hoca'yla yeni koğuşa gittik.

Saat 2'de nakil olayı bitti.

Yeni koğuştaki ilk akşam.

20 Ocak 1985 - Pazar

(Daha önce verildi)

21 Ocak 1985 - Pazartesi

Yerleşme çalışmaları. Koğuştaki yeni hizmet düzeni. Dış düzenlemeler. Şahika. Dük Sokağı Düşesi. (Akşam: TV)

22 Ocak 1985 - Salı

Yerleşme çalışmaları. Alışmalar.

Gece TV: Bonny and Clyde ve Dvorjak: Yeni Dünya.

22 Ocak 1985 - Salı

23 Ocak 1985 - Çarşamba

Yılmaz ziyarete geldi. Rahat görüştük.

24 Ocak 1985 - Perşembe

Su arızası var.

Sabah hamama gittik.

Av. Turgut Kazan, Prof. Çetin Özek geldi.

Koğuş düzeni görüşüldü.

Savcıyla görüştük.

GÜNÜMÜZDE KİTAPLAR

25 Ocak 1985 - Cuma

Yavaş yavaş yerleşiyoruz.

Alışıyoruz.

Sabah suları doldurtuyoruz.

İstenecek kitaplar:

1. Shakespeare ve Hamlet

Mina Urgan

1. Felsefe Sözlüğü

Orhan Hançerlioğlu

3. Kadınlar Kitabı

Nedim Gürsel

4. Çağdaş Felsefe Akımları

Bedia Akarsu

«Sanatçı çağının tanığıdır.» Çok sevildi bu söz. Çağı? Hangi çağ bu? Tanık? Nedir tanık? Görür, bakar, saptar mı? Sonra söyler mi bunu? Kime? Sora-na mı? Tanıklık nedir? Ve tanık kimdir

Sanatçıya tanıklık yeter mi Yetmemeli.

Sanatçı hesaplaşan insandır. Kimle hesaplaş-

yor? Herkesle, her şeyle. Kendisiyle, sevgisiyle, nefretiyle, çevresiyle, ressamsa boyalarla, renklerle, çizgilerle) hesaplaşıyor. Bazan alıyor, bazan veriyor, bazan alamıyor, bazan veremiyor.

Ödeşiyor mu, ödeşemiyor mu? Belli olmaz. HE-SAPLAŞMA bu. Kolay değil.

İnsan kendine nasıl davranıyor?

Önce ölüme öldürmeliyim

Yoksa çiçek kuruyacak

Gülücüğün aklımda

Lâdes diyemezsin

Tırnaklarım uzamış kesemiyorum.

Parmak izlerim sana uzanıyor

— Nobel Ödülü Çevresinde Dönen Dolaplar...

George Steiner

— ... «Sanatın düşsel kavrayışın alanında, belirleyici son söz yalnız zamanındır. Ancak zaman belirler neyin kalıcı olduğunu. Zamanı kandıramazsınız.»

— İnsan insanı ısıtıyor.

İnsan insanı.

Hep... İnsan insanı...

26 Ocak 1985 - Cumartesi

Sabah stereo yayın. Studio FM. Çok iyi değil.

Ali Taygun tiyatro anlatıyor.

19. Yüzyıl İbsen, Strindberg, Çehov, Shaw.

Sonra Beckett, İonesco (Bir şey yapamayan çıkmazdaki insanın tiyatrosu)

Soluksuz dinleniyor. Ne ilginç. Bu koğuş diğer koğuşlardan ne kadar farklı. Onlarda kumar, af, fısıltılar. Burada ise, açıklık, neşe, umut, eylem, kültür-sanat-bilim üçlüsüne sevgi, saygı...

ŞÖHRET (Fame) Alan Parker filmi. İyi.

Filmde, dans hocası öğrencisine «bedenini sevmen gerekir, zira onu kullanacaksın,» diyor.

Başkasına «beni kullandın,» diyoruz, beni kullanamazsın,» diyoruz. Peki, biz kendimizi nasıl kullanıyoruz? Kendimizle ödeşiyor muyuz? Bana, sorun burada gibi geliyor.

Kendimize nasıl bakıyoruz?

Kendimize nasıl davranıyoruz?

Kendimizle nasıl hesaplaşıyoruz?

Kendimizle nasıl ödeşiyoruz?

27 Ocak 1985 - Pazar

Çok güzel bir gün. Sabah kahvaltı ve çay.

Havalandırma. Cevdet, Hacı, Sonra Murat'la geziyoruz.

Cevdet anlatıyor: «Sultanahmet'te yatarken, hastalananlar için «doktor, doktor» diye bağılırdı. Yakın evlerdeki bir çocuk, annesi «kardeşin hasta, oyun oynamaya çıkmasın,» deyince, «anne, biz doktor doktor diye bağıralım, doktor gelsin,» demiş. Şaşırmış kadın. «Yavrum onlar hapiste de ondan bağırlıyorlar,» demiş.

«Anne, biz hapiste değil miyiz?» demiş çocuk.

Burada, hayatın sesleri duvarları aşıyor, bize ulaşıyor. Arabaların vites değiştirmeleri, hızları. Bir çocuk «anne» diye sesleniyor. Hayatın sesleri bunlar. Hayat, duvarların her yanında sürüyor.

CEVDET

Yeni koğuştaki yataklara yerleşirken Hacı yanıma geliyor:

«— Hocam, Cevdet'in sizin üstünüzde yatmasını düşündük. Acaba sizce uygun olur mu?»

Bir incelik bu. Üstümüzdeki, yanımızdaki yata-

ğa gelecek arkadaşlar için bize sormak, bir hapise-
ne inceliği. Çalışmalarımıza önem vermek.

«— Ne demek Hacı? Çok memnun olurum. El-
bette. Yalnız, bilmiyorum, bu dolap konusunu ne ya-
pacağız? Benim öteberiler öyle çokmuş ki!»

«— Dolaba gerek yok hocam. Onu siz kullanın.
Cevdet, dolabın üstüne bir torba koyar, o kadar.»

«— Teşekkür ederim. İstedığınız zaman yerle-
şin.»

Cevdet, koğuşun sevilen, saygı duyulan insanla-
rından biri. Dev-Sol grubundan. B-1'de, grubunun
temsilciliğini yapıtı.

Cevdet'in iki gözü de görmüyor. Elinde bomba
patlamış. Yaralanmış. Bir gözü hiç görmüyor. Öbür
gözünde belli belirsiz ışık duygusu var. Raporunu
sonradan gördüm.

Arkadaşları hiçbir işinde yalnız bırakmıyorlar.
Aslında herkes yardımcı. Ama, Cevdet, yaşadığı ye-
re en kısa zamanda kendini alıştırtıyor. Zeki ve sez-
gileri güçlü, bunu farkediyorum. Dokunma duygusu,
işitme duygusu görmenin yerini alacak biçimde geliş-
miş. Kısa bir sürede, istediği yere gitmeyi, gelmeyi,
yatağına çıkmayı, inmeyi yardımsız başarıyor.

Daha önemlisini de başarmış. Yaşamayı, yaşa-
mayı sevmeyi, yaşamaktan zevk almayı. Her zaman,
her şeyle ilgili olmayı, neşeli olmayı, ölçülü olmayı.
Çevresine destek olmayı, çevresine güç olmayı, çev-
resine akıl olmayı.

Bütün bunlar bir insanda birdenbire olmaz. Yıl-
lar boyu geliştirilen özellikler. Kazanılan kişilik. Böy-
le bir insanın iki gözünün birdenbire görmez oluşu,
kuşkusuz, büyük bir olay.

İnsan, böyle bir olayı nasıl yaşar, nasıl yorum-
lar, duyularının yerlerini nasıl değiştirir, bu olayı
nasıl aşar?

Bunları merak ediyorum. Bütün organları işle-
yen bir başka insan, en küçük aksilikte altüst olu-

yor da, Cevdet her olayı nasıl değişmez bir soğukkanlılıkla karşılıyor? Merakımın nedeni, insan gücünün sınırlarını öğrenmek.

Burada, hapisanede hep «insan gücünün sınırlarını» merak ediyorum.

Bunu bir ölçüde çözebilirsem, hastalıkları daha az ilâçla iyileştirebilirim gibi geliyor bana.

«İnsan gücünün sınırları». Bu sorun aklımı kurcalıyor. Çevreme, insanlara bakışım da hep bu sorunun çözümünün arayış var.

Cevdet geliyor:

«— Hocam, komşu oluyoruz.»

«— Hoşgeldin Cevdet. Çok memnun oldum. Yerleşmene yardımcı olayım. Bir şey var mı?»

«— Yok hocam, sağol. Arkadaşlar da burda.»

Cevdet, üstümdeki yatağa yerleşiyor.

On beş ay böyle yatacağız. Hiçbir gün, hiçbir gece Cevdet ne zaman yatağına çıktı, ne zaman yatağından indi, farkına bile varmayacağım. Öyle dikkatli davranıyor ki. Aslında hiçbir şey için belki de özel bir çaba harcamıyor. Ama, o güçlü, sağlam yapısını öyle yumuşak bir uyumla yönetiyor ki, her hareketi sessiz, sakın, gürültüsüz.

Öbür yanda başbaşa yattıkları arkadaşı, Necati. Necati oraya bilinerek yerleştirildi. Cevdet'e kitap okuyacak. Cevdet'e kitap okuyor. Hiçbir gün seslerini duymadım. Oysa konuşuyorlar, Cevdet bazan sorular soruyor, belki bir cümleyi yeniden okutuyor.

Cevdet'in çevre ilişkileri dikkatli, ölçülü, seven. Ali Taygun'la iyi bir dostluk kuruyorlar. Ali Taygun, karşımdaki yatakta yatıyor. Aramızda dolap var, birbirimizi görmüyoruz. Onun yanındaki yatakta Hacı var. Cevdet, bazan iniyor, Ali Taygun'un yanındaki yatağa oturuyor, konuşuyorlar.

Sonra, Cevdet'e Braille alfabesi gelecek. Sanırım ailesi getirtti. Ali Taygun'la Braille çalışıyorlar. Görmeyenlerin alfabesi. İngilizce. Her gün çalışacaklar.

Cevdet'in sevdiği kişilerden biri de, bizim Hüseyin Baş. Hüseyin Baş, gittiği her yere yaşamının keyfini, tadını götürenlerden. Kıvrak zekâsı, yavaş sesiyle konuşurken yaptığı esprileri, şakaları ile hep aranan insan. Hapisanede de böyle.

Cevdet, onun yatağının yanına geliyor:

«— Hüseyin abi, nasılsınız? Sizinle epeydir görüşemedik.»

«— Buyur Cevdet. Şöyle otur, konuşalım.»

Cevdet onu biraz hareketlendiriyor:

«— Biliyor musun, Hüseyin abi, şöyle bir konu olmuş.»

Amaç, Hüseyin'in esprilerine zemin hazırlamak. Ona fıkralarını anlattırmak. Biraz sonra oradan kahkahalar yükseliyor.

Ben, yatağımın yanına oturmuşum, duyuyorum gülümsüyorum. Elimdeki kitabı bırakıp oraya gitmek isteği duyuyorum.

«Ne güzel» diye düşünüyorum. İnsanlar. Ne güzel.

SU SORUNU VAR

Bu koğuşun su sorunu var. Buraya gelmeden öğrenmiştik bunu. Su deposu hapisanenin öteki ucundaymış, borular zamanla tıkanmış, bir sürü neden sayılıyor. Ama, sonuç önemli, su az geliyor, kimi zaman da gelmiyor.

Su, hapisanede çok önemli. İçiliyor. Temizlik yapılıyor. Yıkanmak için gerekli. Bulaşıklar yıkanıyor. Çamaşır yıkanıyor. Su bu. Zorunlu.

İdareyle görüşmelerimizin ilk gündem maddelerinden birisi «su sorunu».

Sağmalcılar Cezaevi'nin koğuşları iki katlıdır. Burası, modern bir hapisane olarak yapılmış, belli. Üst katta ranzalar var. Alt katların aslında boş ol-

ması gerekli. Öyle düşünölmüş. Alt katta masalar var, iki yanında da sıralar.

Üst katta yatılacak, alt katta yemek yenecek, oturulacak.

Ama, düşünöldüğü gibi olmamış. Tutuklu sayısı artınca, alt kata da portatif ranzalar eklenmiş, orası da yatılan bir yer olmuş.

Üst katla alt kat arasında bir merdiven var. Üst katta merdivenin öte yanında lavabo ve tuvaletler var. İki tuvalet var. Alaturka. Lavabonun üstünde bir su tankı var. Bu suyu içmek için, yemeklere kullanmak için, çay için kullanıyoruz. İçme suyu için bir musluklu bidon getirttik, üst koğuşun çıkışına koyduk.

Alt katta mutfak var. Burada da iki bidon var. Bu bidonlardaki sular da yıkanacak yiyecekler için, bulaşıklar için kullanılıyor.

Her sabah su tankı ve mutfak bidonları dolacak. Bu, koğuş nöbetçilerinin işi. Tuvaletler bol suyla ve sabunla her gün yıkanacak.

Ayrıca, tuvaleti her kullanan, bol su dökecek.

Su zorunlu. Olmazsa olmaz.

Şimdi, kış ayları. Önümüz yaz. Yazın genelde su sıkıntısı artar. Koğuşun su durumu böyle olursa, bu yaz yanarız. Bunları iletiyoruz.

En büyük korkumuz da, susuzluğun yaratacağı hastalıklar. Pislik hastalık demek. Burada hastalık ne demek? Önü alınmaz.

Yeni bir savcı yardımcısı gelmiş, Ahmet Bey. Koğuşa geliyor. Görüşüyoruz. Ahmet Bey, dikkatli, notlar alıyor.

«— Haklısınız,» diyor. Su sorunu çok önemli. Bütün hapisanenin su sorunu var. Bayrampaşa'ya verilen suyla ilgili bu. Hapisanenin deposu var, o da gelen suyla doluyor. Borular da zamanla daralabilir. Sular İdaresi'yle görüşeceğim. Onlara durumu anlatacağım.»

«—Bakın Savcı Bey, su sorunu başka bir şeye benzemiyor. Koğuşu gördünüz. Ne kadar emek verildi buraya. Biz her gün tuvaletleri temizliyoruz, mutfakta bulaşık kap bırakmıyoruz. Banyo işi var. Çamaşır var.

Burada, dışardaki insanın durumundan farklıyız. İnsan gider başka bir yerden su bulur. Biz, buradayız. Hiçbir çaremiz yok. Temizlik konusunda çok titiziz. Siz de görüyorsunuz. Bunlar hep suyla oluyor. Ayrıca bu konu, ciddi bir sağlık konusu. Buraya bir hastalık girerse, biz mahvoluruz, sizin de başınız derde girer.

Bunları anlatın sorumlulara. Hapishanelerin, hastanelerin suyu sırayla verilmez, sürekli verilir. Sorumluları bunları belki de bilmez. Siz anlatacaksınız.»

«— Doğru,» diyor Savcı Ahmet Bey, «görüreceğim.»

«— Bakın, oraları bir görelim. Siz de görün.»

Kalkıyoruz. Tuvaletlere gidiyoruz. Her taraf tertemiz. Hiçbir yanda koku yok. Biliyorum böyle olduğunu. Her zaman böyle olduğunu.

Mutfağa iniyoruz. Burada da koku yok. Bulaşık yok. (Kenarda bir tava, birkaç tabak var, yıkanmamış. Bunu arkadaşlara söylemeli.)

«— Görüyorsunuz. Burası diğer koğuşlara benzemez. Bizim en önemli konumuz temizlik. Temizlik de suyla oluyor.»

Savcı, müdür, başgardıyan, gardiyanlar çıkıyorlar. Savcı gene geleceğini, sorunlarımıza açık olduğunu yineliyor.

Durumu değerlendiriyoruz.

«—Nasıl yâni? Umut var mı?»

«— Vallahi bilmem. Savcı ilgili. Birlikte gördük. İçtenlikli davrandı. Takipçi midir, değil mi, bilinmez ki. Onu göreceğiz. Ama, işimiz zor. Depoydu, boruydu, bir sürü iş. Şimdi, Sular İdaresi konuya nasıl ba-

kacak. Bilmezler ki. Bürokrasi işte. Bakalım. Hep söylemek gerek.»

«— Aşağıya bir bidon daha alsak. Su geldiği zaman doldursak.»

«— Doğru. En önemlisi, suyu depolamak. Bir bidon daha isteyelim.»

«— Her tarafa su geliyor da buraya neden gelmiyor. Yoksa, bu koğuşun suyunu mu kesiyorlar?»

«— Neden? Neden kessinler? Kesiyorlarsa onu anlarız.»

«— Yanımızdaki füzeye su geliyor, burada yok.»

«— Füzede su var mı? Gerekirse oradan alırız.»

Yanımızda füze denilen bir yer var. Bir hücre. Orada yatanlar bizim çocukların arkadaşları. «Neden yatıyorlar?» diye merak ediyoruz. «Hiç, neden olacak, bir bahane bulup attılar oraya.»

Oradan su alıyoruz.

Her şeye karşın temizlik çalışmaları sürüyor.

Ya banyo, banyo işi ne olacak?

BANYO

Hapisanede yıkanmak ciddi bir sorun. Düşünüyorum da, yattığım hapisanelerde bu sorun nasıl çözümleniyordu. Selimiye'de yazdı. Kısa kalmıştım. 23 gün. Bir kez de, ısrarım üzerine banyo yapmıştık. Maltepe'de düzenli banyoya götürürlerdi. O gidiş de, ayrıca yazılacak bir âlemdi ya. Her hafta giderdik. Metris'te kaldığımız bir buçuk ay içinde banyonun sözü bile geçmedi. Yönetimin böyle bir derdi yoktu. Biz, bir ara, soğuk suyla çipildendik, o kadar.

Sağmalcılar'da, oldukça iyi bir banyo var. Ama, koğuşlar çok kalabalık. Her koğuş, banyo işini kendi içinde çözümlüyor. Bir yolu bulunup su ısıtılıyor. Görevli bir «banyocu» var. Banyo yapan, münasip bir miktar para veriyor.

Bu koğuşta banyo yoktu. Biz yerini saptadık. Tuvaletlerin yanında, uygun bir yer var, yanları kontrplâkla kapatılacak. Kapı yapılacak. Banyoyu orada yapacağız. Ama, bu blokta hamamın durumu da uygunmuş. «Size bir gün verelim, topluca gidin, 40-45 dakikada yıkanırsınız,» dediler. Ancak, sıcak su bu blokta on beş günde bir veriliyor. Banyo da on beş günde bir yapılacak. Olsun. On beş günde bir böyle yıkanırız. Bir hafta da koğuşta banyo yaparız.

Koğuşa cumartesi günü gelmiştik. Onu izleyen perşembe günü, sabahın erken saatlerinde gardiyan haber verdi:

«— B-1, banyoya gideceksiniz. Hazırlanın.»

Tamam. Nöbetçiler ayakta. Sesleniyorlar.

«— Banyo, banyo. Banyoya gidecekler.»

Zaten hazırlıklıyız. Koğuşun çoğunluğu kalkıyor. Havlu, sabun, çamaşır. Ellerde torbalar çıkıyoruz. Hamam dört sıra bölmeli. İki musluklu kurnalar. Bir musluk sıcak, öbürü soğuk su için.

«— Ne kadar süremiz var?»

«— Siz yıkanın. Yalnız çok gecikmeyin. Sular kesilmesin.»

«— Tamam. Yalnız, sular kesilmeden bize haber verin, sabunla kalmayalım.»

«— Olur. İlk banyoyu size veriyoruz. Temiz olsun diye.»

«— Oldu.»

Her tarafta su şakırtıları başlıyor. Kurnalar temizleniyor. Biraz sonra, hamamın içi sıcak su buharıyla doluyor.

Yıkanma işi sürüyor. Arada, yıkanmayı bitirip çamaşır yıkayanlar var.

Epeyce kirlenmiştik. Banyo iyi geliyor.

Yıkanma bitiyor. Çıkanlar gruplar halinde koğuşa dönüyor.

Banyoya gidiş, on beş günde bir düzenli yürüdü.

Yalnız, bir ara, büyük bir su arızası oldu. Birkaç ay banyoya gidemedik. Fakat, koğuşun banyosu yapılmıştı. Su geldikçe koğuşta banyo yapabildik.

Koğuşta banyo sırayla yapılıyordu. Gruplar da sırayla aralarından bir kişiyi banyoda görevlendiriyorlardı.

İş, bir ölçüde düzene girmişti.

Koğuşa yeni gelenlere sıra dışı o gün banyo yaptırılıyordu. Temiz çamaşırı yoksa veriliyordu. Bu iş de düzenli yürüdü.

ARAMA

«— Arama. Arama girdi. Çabuk olun. Arama.»

«— Ne? Arama mı? Arkadaşlar arama.»

Erler koşarak çıkıyorlar. Her bölmeye yayılıyorlar.

«— Çabuk çıkın. Çabuk olun. Herkes dışarı.»

Herkes çabucak yanına alacaklarını topluyor. Bunlar, bizim için kâğıtlar, para, radyo gibi şeyler.

Erler dolapları açıyor, içindekileri ortalara çıkarıyor, yatakları kaldırıyor, kutuları altüst ediyorlar. Her şey birbirine karışıyor, kirleniyor.

Herkes dışarı çıkıyor. Elindekileri önüne koyuyor, ceplerindekini boşaltıp önüne koyuyor.

Önce koğuş aranıyor, sonra da dışarda toplanmış herkes tek tek aranıyor.

Ne mi aranıyor?

İlk aramalardan sonra öğrendik. Öncelikle kesici, delici âlet aranıyor. Sonra oyun kâğıdı gibi şeyler. Uyuşturucu madde, ilaç türünden şeyler.

Ama, erler, anlamadığı her şeye bakıyor, her şeyi almak istiyor. Kitapları evirip çeviriyor.

Bizim koğuşun gizli, saklı bir şeyi yok. Ama, her taraf öyle birbirine giriyor ki, düzeltmek sorun oluyor.

Aramalarda temsilci koğuşta kalıyor. Usul böyle. Bir sorumlu bulunsun isteniyor. Biz de arama sorumlusu subaya ya da astsubaya söylüyoruz:

«—Biz, bir iki kişi kalalım, yardımcı olalım. Erler bilmezler.»

«— Tamam, siz kalın.»

Kalıyoruz.

Er, elinde bir ilâç şişesiyle geliyor:

«— Komutanım, bu.»

«— Bu, mide ilâcı. Arkadaşımızın. Doktor verdi.»

İlâç yerine konuyor.

Er, elinde bir radyo kulaklığı, geliyor:

«— Komutanım, bunu buldum.» Telsiz sandı galiba.

«— Radyo kulaklığı o. İzinle girdi.»

«— Tamam. Yerine koyun.»

Er, elinde kitap, geliyor:

«— Komutanım. Kitap.»

«— Evet. Ne var bunda. Kitap. Hepsini gördüler öyle girdi.»

«— Tamam, yerine koyun.»

Epey zamandır, bütün görevlilere anlatıyoruz. Subaylara ,astsubaylara, müdürlere, komutana: «Bizim koğuşta bulamayacağınız şeyleri biz söyleyelim de siz de rahat olun, biz de. Bu koğuşta oyun oynanmaz, kumar yok. Burada oynanan tek oyun satranç. Bu koğuşta kesici âlet, delici âlet yok. Bu koğuşta uyuşturuıcı ilâç, hap yok. Bu koğuşta bol bol kitap var, kâğıt var. Bulacağınız onlar. Onların da hepsine bakıldı, incelendi, öyle girdi. Ama siz, aramanızı yapın. Bunları bilin ama.»

Onlar da biliyorlar bunu. Ondan mıdır, nedir, aramalar burada biraz daha farklı gibi.

Koğuşun düzeni, temizliği de etkili oluyor mu bilmiyorum. Ama, koğuştaki uyum etkili oluyor, onu biliyorum.

Görevlilerin koğuşa her girişlerinde karşılaştıkları bir hava var. Koğuş uyumlu, düzenli, disiplinli. Ama, bu öyle, görevlilerin alıştıkları türden, sıkıntılı, zoraki bir hava değil. Tersine, herkes rahat, mesafeli, ama birbirine duyulan saygı hemen anlaşılıyor. Bunu farkediyorum. Gelenleri etkiliyor.

Gene de arama her seferinde insanı tedirgin ediyor.

Koğuş aramasından başka, bir de koğuşun yapısıyla ilgili arama oluyor. Daha seyrek. Bunun yataklarla, kişilerle ilgisi yok. Gelenler, gardiyanlar, erler döşemelere bakıyorlar, duvarlara bakıyorlar, parmaklıklardaki demirleri yokluyorlar. Kazı var mı, oynama var mı, kesilen demir var mı diye.

«— Kaçma hazırlığı mı arıyorsunuz?» diyorum.

«— Bakıyoruz. Bu arama da böyle.»

«— Bakın, diyorum, bakın. Bu koğuşta kaçacak tek kişi var. (Gözleri büyüyor, bakıyorlar) O kişi benim. Bu koğuştan ben kaçmadan kimse kaçamaz. Kaçmadığım koğuştan adam kaçırır mıyım ben?»

«— Yok hoca. Size göre iş değil o.»

«— Kim demiş onu? Siz öyle bilin. Kaçmasına kaçacağım da, hangi tünelden kaçarım diye düşünüyorum. Hayli geniş tünel kazılmalı ki, ben sığayım. Haydi ben sığıdım. Hüseyin kardeşimiz ne olacak? (Hüseyin Baş'ı söylüyorum). Bizim sığacağımız tüneli kazmak zor. Duvara merdiven dayasanız, benim çıkmam mesele. İyisi mi, ben gene kapıdan kaçayım. Siz kapıları açarsınız, ben de kaçarım.»

Hep birlikte gülüşüyoruz.

«— O da olur hocam. Bir gün siz de çıkacaksınız. Çok yatırdılar sizi.»

«— Bizim çıkacağımız yok. Bizi demirbaş defterine yazdılar. Baksana, kaç kişiyi karşıladık, kaç kişiyi uğurladık. Biz burdayız. Alıştık da galiba. Dışarda geçinmek iyice zorlaştı. Sizler de kimbilir ne yapıyorsunuz?»

«— Çıkarsınız hocam. Çıkarsınız ya. Çıkınca şaşırma da hazır olun. Vallahi ev kendinin değilse yandın. Çarşı, pazar el yakıyor, el.»

«— Çıkarız elbette. Hapisane kimsenin mülkü değil. »

HAPİSANE KİMİN MÜLKÜ

Sık sık yinelenen bir söz var burada: «Hapisane kimsenin mülkü değil.» Bizim mülkümüz değil bu kesin. Biz kiracıyız. Gardiyanların mülkü de değil. Müdürlerin mülkü değil. Güvenlik Komutanı'nın mülkü de değil.

«Hapisane kimsenin mülkü değil.» İyi de, kimsenin mülkü değil de, neden var? Kapalı, açığı, yarı açığı, ili, ilçesi, E tipi var.

Hapisaneler adam almıyor. Harıl harıl yeni hapisaneler yapılıyor.

Geçenlerde televizyonda okul yaptırma kampanyası içinde bir slogan ekranda belirdi: BİR OKUL YAPTIRAN BİR HAPİSANE KAPATIR.

Gençlerden biri, aklımda kalmamış, belki de Mehmet Saka'ydı, dayanamadı:

«— Şuna bak. Bütün tahsilliler burda. Ne diyor bunlar?»

Gerçekten de bizim koğuşun çoğunluğu lise mezunu. Sonradan bir eğitim istatistiği yapılacak, daha iyi görecektik. Çoğunluk liseyi bitirmiş. Öğrenimleri, yüksek eğitimdeyken yarıda kalmış. Daha azı ortaokul mezunu. Yüksek eğitimi bitirmişler de var. Öğretmenler, hukukçular, iktisatçılar, daha az sayı da.

Barışçıların hepsi yüksek öğrenimi bitirmiş.

Mehmet Saka, bunu anımsıyorum, bana dönüyor, ekrandaki sözü gösteriyor:

«— Hocam, ne diyor bu?»

«— Ne var Saka? Doğru söylüyor. Bak biz hâlâ okuyoruz. (Önümde açık duran kitabı gösteriyorum). Biz okumayı bitirince, hapisaneler de kapanacak.»

Hep gülüşüyoruz.

Sahi, bir yandan okul yapılıyor, bir yandan hapisane.

Hapisane kimin mülkü? Düşünüyorum.

Hapisaneyi kim yaptırıyor? Devlet. Öyleyse, hapisaneler Devletin mülkü? Ya Devlet? Devlet kimin mülkü? Orada işler az bişey karışıyor.

İşte, birilerinin mülkü herhalde. Kesin olan, bizim mülkümüz olmadığı.

Biz kiracıyız.

Ben, emekli memurum. Birinci derecenin dördüncü kademesinden emekli. Artı 200 mü ne, eki de var.

Burada, hapisanede farkettiğim bir gerçek var. Emekli maaşları hapisanede yaşamaya göre ayarlanmış.

Emekli maaşının yetmesi için kira ödememek gerekiyor, yakıt parası ödememek gerekiyor, elektrik, su ödememek gerekiyor. Hapisane bu işe birebir. Bunları mülkün sahibi —artık kimse— ödüyor.

Durun, acele etmeyin, dahası var. Hapista yataının yol gideri yok, sinema, tiyatro gideri yok. Öyle, acıktım; bir sandöviç yiyeyim; bir ayran içeyim gibi ıvırı, zıvırı yok. Eh, iyi kötü bir kahvaltılık «müessesese»den, öğle yemeği var, akşam yemeği var. Beğenirsin, beğenmezsin, artık o senin bileceğin iş. Paran varsa, kantinden istediğini alır, yersin.

Şimdilerde, şimdiler dediğim 1987 haziranının başları, buralarda ev kiralari 200 binden başlıyor. Buralar dediğim, Kadıköy'ün Bahariyesi falan. Hiçbir yerde 100 bin liranın altında kira yok. Emekli maaşım yeni 150 bin lira olmuş. Yâni, ben, emekli maaşımla oturacağım bir ev kiralayamıyorum.

Hey gidi Devlet Baba. Emekliye verdiği para, ki-

raya yetmiyor. Nerde bunun çarşısı, pazarı, yolu giyimi, daha bilmem neleri?

Düşünüyorum düşünüyorum, işin içinden çıkamıyorum.

Derken aklıma geliyor.

«— Yahu arkadaşlar, aklıma ne geldi, galiba bu bizim emekli maaşları hapisanede yaşamaya göre ayarlanmış. Burası için tıpatıp uygun. Doğrusu, burada emekli maaşı yetiyor. Sakın bu hapisaneleri harıl harıl çoğaltmak emekliler için olmasın. Öyle ya, bakarsın, «geçinemiyorum» diyen emekliyi buyur ederler hapisaneye. «Geçinemiyor musun kardeşim? Gel, hapisaneye buyur. Burada geçinirsin.»

Belki de öyle bir proje de vardır, ne bileyim, iş bitirici takımının zekâsına akıl mı yeter. Böyle bir proje yoksa, ben önermiş olayım.

Cümle emeklilere de duyururum.

Ben denedim, oldu.

Hem hapisane de Devletin, emekli maaşı da, el ne karıştır?

YEMEK NASIL TERBİYE EDİLİR

«Yemeği terbiye etmek.» Bu deyimle ilk karşılaşmamız, Sağmalcılar cezaevine ilk gelişimizde olmuştu. Yemekle terbiye arasındaki ilişki, kulağımda, «terbiyeli köfte» ile «çorbanın terbiyesi oldu mu?» çerçevesinde kalmış.

Şimdi, bütün yemeklerin pekâlâ «terbiye» edileceğini de öğreniyoruz. Şöyle yapılıyor «yemeğin terbiyesi»: Gelen yemek, gruptakilerin sayısına göre uygun bir tencereye alınıyor. Henüz sıcakken suyu (suyuyla birlikte yağı da) boşaltıyor. Yemeğin sadece taneleri kalıyor. Makarna, üzerine sıcak su dökülerek yağından arındırılıyor. Makarnaya arkadan soğuk su dökmek gerekir ki, birbirine yapışıp kalma-

sın. Yemek yapılacağı zaman, önce yemeğin soğanı doğranıyor. Küçük bir tencerede bu soğan, margarin yağında «öldürülüyor». Bir başka kapta, sıcak suda ezilen salça da ekleniyor. Böylece, soğanlı, salçalı «terbiye», tenceredeki taneler üzerine uygun miktarda konulan suya katılıyor. Yemeğin tuzu, uygun miktarda eklenen kırmızı, kara biberiyle birlikte yemeği yeniden pişmeye hazır duruma getiriyor. Kısık ateşte 30 - 40 dakika pişmesi yeterlidir. Tadına, tuzuna kaşık ucuyla bakmayı unutmayalım.

Pilâva (pirinç pilâvına) bu işlem uygulanmaz. Ona, ısınırken biraz yağ koymak yeterli. Ama, bulgur pilâvı, soğanlı, kırmızı biberli terbiyeyle doğrusu bayağı kimlik değiştiriyor.

Yemekler çoğunlukla kuru bakliyat. Sırayla, kuru fasulye, nohut, barbunya fasulyesi, mercimek geliyor. Neyin hangi gün geleceğini bilmek olası. İkinci yemek genellikle makarna, beyaz pilâv (pirinç), bulgur pilâvı sırasını izliyor. Bazen üçüncü olarak hoşaf, ya da yoğurt geliyor.

Sabahları, kişi başına bir tane hesabıyla ekmek geliyor, bir çeşit de kahvaltılık. Ya beyaz peynir, ya zeytin, ya reçel gibi.

Yemeği kapıdan almak koğuş nöbetçilerinin işi. Büyük karavanalarla geliyor. Yemeğin dağıtılması biraz el alışkanlığı gerektiriyor. Dağıtımla görevli bir kişi var. Boş karavanalar kapıya bırakılıyor.

Her gurubun günlük nöbetçisi, yemeği almak, dolaba koymak, hazırlamak, sofraya getirmek, dağıtmak işiyle yükümlü.

Yemeğini bitiren tabağını mutfığa götürüp iyice sıyrıyor, bir sudan da geçirirse iyi olur. Çünkü, bulaşıkları da günün nöbetçisi yıkayacak, ona kolaylık sağlar.

Biz, günde tek yemek yiyoruz, akşam yemeği. -Akşam, saat 6 - 7 sularında yenen yemek, ortak ye-

mek olarak yeterli oluyor. Kahvaltıyı herkes değişik zamanlarda, istediği gibi yapıyor.

Diğer guruplar, genellikle kahvaltı, öğle yemeği, akşam yemeği olarak üç öğün yemeği birlikte yiyorlar. Bazı guruplarda yemekle sürekli uğraşan kişi, sadece o işle görevli.

Kantinden kışın havuç, yeşil salata, yeşil soğan geliyor. Bunlar geldiğinde salata yapılıyor. Kimi zaman turşu geliyor. İlkyazlarda, yaz aylarında zaman zaman domates, yeşil biber geliyor. Taze sebze gereksinmesi bu yolla, biraz karşılanıyor.

Kantinden zaman zaman elma, portakal gibi dayanıklı meyvalar geliyor. Mevsiminde üzüm de geldi.

Böyle geriye dönüp toptan bakınca «durum pek kötü değilmiş» gibi gelirse de, bilimsel açıdan öyle değil.

Beslenme, hemen tümüyle tahıl ürünlerine dayanıyor. Sadece bitkisel protein alınıyor. Hayvansal protein hemen hiç yok. Taze sebze yok. Sadece salata türü sebzelerle, meyvelerle gereksinme karşılanamaz.

Sonra, eksiklikleri kentin yoluyla karşılamak, hapisanede yaşayanların sorunlarını çözmez. Kantin, parası olanın yararlanabileceği bir yol. Herkesin yararlanması, ancak, hapisane yemeklerinin düzelmesine bağlı. Verilen yemeklerde et olmalı, sebze olmalı.

Bu değerlendirmemizi Savcıya, Müdüre anlatıyoruz.

Savcı «Bu durumun ödenek yetersizliğinden doğduğunu, hapisteki bir kişi için yemek bedeli olarak 70 lira (aklımda kalan rakam bu) ödenek verildiğini, aslında verilen yemeklerin bile güçlkle karşılandığını» anlatıyor. «Ellerinde başka imkân olmadığını, sorunun kendilerini aştığını, ancak kantinlerle ek isteklerin karşılanabileceğini» söylüyor.

Bu görüşmeden sonra Hacı «sadece kantin istekleri öne sürmenin yanlış olduğunu, kantinin oldukça yüklü bir harcamayı gerektirdiğini, kalabalık gurupların bu harcamayı yapacak gücü olmadığını, hapisane yemeklerinin düzelmesi üzerinde daha çok durulması gerektiğini» söylüyor. Haklı. Haklı bulduğumu söylüyorum. Gerçekten de, beslenme konusundaki istemlerin ağırlığı hapisane yemekleri üzerinde yoğunlaşmalı.

Sonraki günlerde konuyu Müdür Hilmi beyle daha ayrıntılı konuşuyoruz. Hastane yemeklerinin sebzelele de yapılabileceğini anlatıyoruz. Haklı buluyor. Sonraki günlerde, gerçekten de, sebze yemekleri verilmeye başlanıyor. Ara sıra da olsa, ıspanak yemeği, lâhana yemeği gibi sebze yemekleri veriliyor. Gene çoğunluk kuru bakliyatta, ama, araya sebze yemekleri de girmeye başlıyor.

Alt koğuşta üç masa var. İki yanında birer arkalıksız sıra. Masanın bir yanında beş kişi oturabiliyor. Masanın bir bölümüne de yemek dağıtılan tencere konduğu için, sekizimiz bir masaya oturuyor. Dört kişi için arkadaki masada yer yapılıyor. Masaların üstüne eski gazeteler seriliyor. Herkesin bir tabağı, bir tahta kaşığı var. Her şey tahta kaşıkla yeniyor. İçeriye sadece plâstik çatal, plâstik kaşıık veriliyor. Bazen katı yemekleri bunlarla yiyoruz. Yemekten sonra masaya serilen kâğıtlar tümüyle toplanıyor. Mutfaktaki çöp deliğinden atılıyor.

Bulaşıktan sonra temiz tabaklar, kaşııklar dolaba konuyor. Guruplar için ayrı dolaplar var. Ayrı yemek yiyen kişilere de «bir kişiye bir dolap gözü» hesabıyla dolaplarda yer veriliyor.

Koğuşa ilk geldiğimizde, Başgardıyan İsmail Oğuz, bir buzdolabı vermişti. Buzdolabı ortaklaşa kullanılıyor. Yaz gelince, soğuk su konusu da gelecek. Bakalım.

KOĞUŞ GECELERİ

Koğuş kapıları akşam sayımından sonra kapanıyor.

Akşam sayımı saat 18 - 19 arasında yapılır. Bahçe kapısından sayım gardiyanı, kapı gardiyanı, görevli astsubay, erler girerler.

«— Sayım arkadaşlar, sayım. Yukarda kimse kalmasın. Sayım girdi.»

Koğuş sayım için alt katta toplanıyor. İkişer kişili sıralar yapılıyor. Yemek yiyenler masada kalır. Onlar da sıralara ilişerek beş kişiye tamamlanıyor. Bir gardiyan yukarıyı saymak için çıkar.

Sayım gardiyanı yukarıya seslenir:

«— Yukarısı kaç?»

«— Üç.»

Çizelgeye bakar, tamam.

«— Tamam. Allah kurtarsın.»

«— Sağol.»

Bu akşam da sayım bitmiştir.

«— Mektuplar. Mektupları alın.»

«— Oldu, iyi akşamlar.»

«— Size de.»

Mektuplar alt koğuşa konan bir mektup kutusunda toplanır. Akşam sayımında verilir.

Koğuş kapıları kapanır.

Zincirler takılır. Şıkırtılar. Kilit takılıp kilitlenir.

Koğuşun gecesi başlamaktadır.

Akşam yemeği başlamıştır. Kalkanlar masaları temizleyip diğer yemek yiyeceklere yer açarlar. Masalar bu saatlerde yemekten başka bir iş için kullanılmaz.

Yemekten kalkanlar lavaboya giderler. Havlular, diş fırçaları alınmıştır. El, ağız sabunla yıkanır. Dişler fırçalanır. Biraz çabuk olunur. Başkalarını bekletmemek gereklidir.

O iş de bitince, herkes yerine yöresine gider. Bi-

raz gazete, dergi karıştırılır, radyo kurcalanır. Kafa denkleriyle biraz muhabbetin zamanıdır şimdi.

Şimdi, çay içme saatidir. Biz, çaylarımızı ayrı yapıyoruz.

Televizyon sevenler programı öğrenmiştir. Yavaş yavaş aşağıya inilir. Biz, Gencay'la (Gencay Şaylan) hem televizyon seviyoruz, hem de yanyana oturup lâflamayı. Birer kişilik çay demliklerimiz var.

Demliğe temiz su konur. Ocağa yerleştirilir. Su kaynayınca, ölçüsü kadar çayı içine koyuyoruz. Ağzına da bir ağızlık. Buharı kaçmasın diye. Bir süre bekleniyor. Üstteki çaylar çökünce çayınız hazırdır. Afiyet olsun. İçebilirsiniz.

Gencay geliyor:

«— Doktor, ben iniyorum. Senin çayını da koyayım mı? Ben yer yaparım.»

Gencay bana bazen «doktor» der, bazen «abi», benden sözederken de «Erdal», «Erdal abi». Bu çeşitlemeler yalnız onda.

«— Tamam Gencay. Yeri yap. Çayı koy. Ben de geliyorum.»

Bu saat benim için günü gözden geçirme saatidir. Günlüğe notlar alma, yapılacak işlere ilişkin notlar.

«Yer yapmak» deyimi de şu: Aşağıda, artık alıştığımız (çevrenin de benimsediği) ilk masanın pencereye yakın ucuna oturduğumuz yere masanın üstüne temiz bir gazete serme. Kitaplar, defterler masaya konuyor. Çay bardağı, çay kaşığı, şeker.

Biraz sonra iniyorum. Gencay ocağın başında, çaylara bakıyor. Daha kaynamamış.

«— Tamam, ben geldim. Sen masaya git. Bunları ben getiririm.»

Gencay gidiyor. Biraz sonra demlikler kaynamaya başlıyor. Bir dakika kaynatıyorum. İki elde iki demlik, masaya geliyorum.

«— Çocuklar dikkat, sıcak su.»

Çayları koyup bekliyoruz.

«— Ne var bu akşam? (Televizyondaki program demek.)

«— Dizi güzel. Arada bir başka şey. Bilmiyorum. Sonra film.»

Yavaş yavaş herkes inmeye başlıyor.

Bizim gurubun çoğu televizyona inmiyor. Yukarıda okuyor, çalışıyorlar.

Biz, Gencay'la ikimiz televizyonun sadık abone-
leriyiz. Hüseyin abimizi de unutmayalım. Sevgili Hü-
seyin Baş, özel deyimiyle «Hüs», şimdi hafif dinlen-
me hâlidir. Yemekten sonra uzanıp, radyosunu
da hafif açıp, kimbilir nerelere gittiği saatler. Yemek
sonrasının hafif şekerleme saatleri. (Kimi zaman çi-
kolatayla destekli).

Daha sonra Hüseyin Baş gelir. Yavaş adımlarla,
yerini alır. Koğuştaki değişmeyen tek yer onunki. Ön
sıranın en iç ucunda her zamanki «yerine» oturur.
Kazara birisi oturmuşsa, herkes birden gürültüyü ko-
parır:

«— Hüseyin abi geldi. Ordan kalk.»

Oturan da zaten Hüseyin abisini görünce kalka-
caktır ama, maksat tantana.

Televizyonda en büyük ilgiyi haberler çeker. Ha-
berler sessizce izlenir. Sonra reklâmlar. Reklâmın bi-
rinde deniz görünmüştür. Gencay of çeker.

«— Of doktor. Bu yaz da denizi uzaktan görece-
ğiz.»

«— Aldırma yavrum, daha ne denizler göreceksin
sen.»

Şampuan reklâmları, (Pinky'nin kızları), çoko bil-
mem neler, sosis, salam reklâmları birbirini izler. Ha-
fif takılmalar.

«— Sosisler de iyi kızarmış değil mi?»

Arkadan, sıradan bir program başlar, ilgi dağılır.

Satranç sevenler bu saatlerde zaman 'geçirme
oyunları oynarlar. Bu saatlerde satranç oynamayı ben

severim, Orhan Taylan sever. Gençlerden de her zaman satranç seven bulunur. Oyun arkadaşlarımızı buluruz, satranca başlarız.

«— Film başlarsa bırakırız, tamam mı?»

«— Tamam.»

Bu arada grupların çayları dağıtılır. Onlar, büyük demliklerle yapar, kendi arkadaşlarına dağıtırlar. Pek yakındayska bir bardak çay bize de gelir.

«— Sağolun. Ama, biz çay içtik.»

«— Olsun. Bu akşam çay iyi oldu.»

«— Teşekkür ederim.»

İlerleyen saatlerde film izlenir.

Televizyonda son haberlerden sonra, yavaş yavaş yatma hazırlıkları yapılır.

Yatmadan önce diş temizliği nedeniyle lavabonun önü gene kalabalıklaşır. Sendikacılarda da görmüştüm, gençlerde de görüyorum. Dişlerini uzun uzun fırçalıyor. Diş sağlığı için çok iyi bir yöntem.

Sonra, yatma saati gelir. Üst ve alt katların ışıkları söndürülür. Bunlar koğuş içinden söndürülüyor. Yalnız alt katta, masaların üstündeki ışıklar açık bırakılır. Okumak, yazmak, çalışmak isteyenler burada sessizce çalışabilir.

Üst kat ışık kulelerinin turuncu ışığıyla gece aydınlığına bürünür.

Artık, yatak yanlarında fısıltıyla bile olsa konuşulmaz. Radyolar kapanmıştır. Ara sıra nöbetçilerin düdüğü sesleri duyulur, o kadar.

Bir gün daha bitmektedir.

Bir gün daha.

Bir gün daha.

OCAK AYI GEÇERKEN

Ocak ayının sonlarına geliyoruz. Koğuşun badanası yapıldı. Her yan taze kireç kokuyor. İnsanın içine ferahlık veren bir temizlik kokusu. Kirecin taze beyazlığı her yanı kaplıyor, duvarların dalga dalga sarı, gri kirliliği örtülüyor. Yatakların üstü, yerler gazete kâğıtlarıyla örtülü, badananın temizliği yılların kirini örterek bütün koğuşu kaplıyor.

Badanayı yapan ekip, üstlerine işlik yerine giydikleri eski pantolonları yer yer beyazlanmış, sessiz çalışıyorlar. Zaman zaman durup geçtikleri yere bakıyorlar.

«— Bir kat daha geçeceğiz. Daha ister.»

Koğuşa olabildiğince az girip çıkıyoruz.

Havalar hâlâ güzel gidiyor. Havaların iyi gitmesi çok yardımcı oldu.

Üst katın badanası bitti. Bütün pencereler açık. Pencereleri örten demir parmaklıklar havanın girip çıkmasını engelleyemiyor, neyse ki.

Alt katın badanasına başlanıyor. Tuvaletler, merdiven duvarları, mutfak, tertemiz kireç kokuyor. Herkes bahçede dolaşıyor.

Boyalar da geldi. Badanadan sonra sıra boyada. Bütün parmaklıklar, içerdeki demir bölümler boyanacak. Hepsi boyansın istiyoruz. Her yer.

Eskinin bütün izleri örtülsün. Pisliğin, hastalığın bütün izleri örtülsün.

«— Şimdi burda mikrop kalmaz mı?»

«— Kalmaz.»

«— Verem olmaz mıyız yâni?»

«— Olmazsınız. Hem verem neymiş? Kaç çeşit mikroba alıştık biz.»

İlk günlerde şakaya vurulan bir tedirginlikle koğuşa «verem koğuşu» deniyordu. Badana, boya yalnız duvarları, parmaklıkları değil, insanları da ferahlatıyor.

«— Badana birkaç gün kurusun, boyaya öyle mi başlanacak?»

«— Yok. Boyaya hemen başlayacağız. Güzel havaları kaçırmayalım. Hava bir bozarısa kolay kolay düzelmez.»

Ocak ayı bitiyor. Şubata geçiyoruz. 1985'in şubatı.

Bu arada bir gelişme oluyor. Voleybolcuların spor salonuna gidecekleri haber veriliyor. İlk kez spor salonu bize açılıyor.

2 Şubat 1985 - Cumartesi

Sabah spor salonuna gitme işi. Beklendi. Sonra gidildi. Voleybol.

Yağlı boya (pencereler) devam ediyor.

Kaşar peyniri - sucuk aldık.

Akşam: Dilâ Hatun (TV). Bir Şoray filmi. Ama, Türkân Şoray, gerçekten güzel kadın.

3 Şubat 1985 - Pazar

Çok güzel bir gün. Sabah, bahçede kahvaltı. Aşağısı boyanıyor. Akşamüzeri TV.

Gece sinemasında nefis bir film: Zanussy'den «Gecenin Sokakları».

Polonya sinemasının güzel bir örneği.

2. Dünya Savaşı. Polonya işgâl edilmiş. Bir Alman subayıyla işgâl edilen şatonun sahibesi arasında doğan duygusal yakınlaşmanın savaşa karşı, insancıl öğeleri öne çıkarması işleniyor.

Subay: «Sevgi beni zayıflatıyor.»

Kontes: «Sevgi seni insan yapıyor.»

Şubat ayı başında bir gelişme daha oluyor. Metin Hoca, temsilcilik görevinde yorulduğunu söylüyor. Gerçekten de yoruldu. Koğuşun çok hareketli dönemleri oldu. Metin Hoca titiz. Kolay gibi görünen

birçok sorun, gerçekte, görüldüğü kadar kolay çözülmüyor. Üzülüyor, titizleniyor, yoruluyor. Benimle görüşüyor, yardımcı olmamı istiyor. Elbette, yardımcı olacağız. Hepimizin görevi bu. Ama, temsilcilik konusu önemli. İdareyle ilişkiler var, koğuşun düzeni var. Sürekli insan sorunları.

Barışçılar, toplanıyoruz, görüşüyoruz. Arkadaşlar, Metin Hocayı haklı buluyor, temsilciliği benim almamı öneriyorlar. Bir görev bu.

Diğer gruplarla görüşüyoruz. Hepsi destekliyor. Akşam sayımından sonra koğuş toplanıyor. Durum açıklanıyor. Temsilci seçimi yapılıyor. Metin Hoca'ya hizmetleri için teşekkür ediyoruz, görevi ahyorum.

Aslında, bir anlamda sembolik bir görev bu. Hepimiz birbirimize yardımcıyız. Her güçlüğü birlikte aşmaya çalışıyoruz. En kritik dönemlerde, en kritik anlarda da böyle olacak. Arkamızda, denenmiş iki yıllık hapisane arkadaşlığı var. Kolay değil. Hiç kolay değil.

Sürekli kapalı yerde yaşamamanın psikolojik etkileri. Birbirine çok yakın yaşamamanın zaman zaman bıkırtıcı etkileri. Günlük belirsizlikler, aylık belirsizlikler, yıllık belirsizlikler. Bütün bunların psikolojik etkileri.

Dar geçitler geçildikten sonra geriye dönüp bakınca, kolaymış gibi görünür. Ama, bilinç, dar geçitten geçerken bunları görebilmek.

Şimdi, burada, daktilo makinesinin başında, gene bir cumartesi sabahında, 13 haziran 1987 tarihinde, arkadaşlarımı düşünüyorum.

Hep birlikte ve tek tek. Onları çok az görüyorum şimdi. Hepimiz, kendi işimize, çevremize daldık.

Ama, yüreğimden kabaran duyguları söylemeden edemeyeceğim.

Onların hepsiyle övünüyorum.

Onların çektikleri çilelere katlanmalarını, her şe-

yi değişik biçimlerde görünse de dirençle karşılamalarını, en güç zamanlarda bile tanık olduğum sarsılmayan kişiliklerini «kahramanlık» olarak görüyorum.

Abartmıyorum. Duygusal davranmıyorum. Hayır.

Onların ülkemin yüzakı olduğunu biliyorum.

Onlara şükran duyuyorum. Hepsine.

Kendi adıma ve ülkem adına.

BODUR ŞUBAT'IN AZİZLİĞİ

Şubat ayında değişik sürprizlerle karşılaşacağız. Ama, ilk günlerde bunlardan haberimiz yok.

5 Şubat Salı akşamı televizyonda güzel bir film görmüşüz: Fransız Teğmeninin Kadını.

7 Şubat Perşembe günü, avukatlar, Gülçin Çaylıgil, Turgut Kazan gelmişler. Gülçin Çaylıgil, annesinin ördüğü bir atkıyı bana getirmiş. Çok seviniyorum. Sevgili Gülçin'in annesi, Güzin, görülmelere değer, tadına doyum olmaz bir insan. Onu her görüşümde içim hafifler, güç duyarım. İlerlemiş yaşını hiçe sayan bir yaşama tadı, hep gelecekte yaşayan gençliği, merakının diriliği, açık sözlülüğü beni sürekli etkiliyor. Gülçini' nannesıyla aramızda bir «aşk» var. Bu güzel, «yaşama aşkı»nı Gülçin'le her görüşmemizde konuşuyoruz.

Turgut Kazan da, saatime yeni bir kayış taktırmış. Onu getirmiş. Takılıyorum: «Yakında geçimimizi de üstünüze alacaksınız.» İçtenlikle gülüyor. Her zamanki canlı, coşkulu, hayatı seven Turgut Kazan.

10 Şubat Pazar, televizyonda buzdansı varmış.

Bestinceva - Bukin çiftinin dansı için şu notu yazmışım: «Bir şiir. Büyüleyici. Nefes kesici.»

Altında bir not daha var: «Doğu Alman takımında 4 No.lu Radfan hepimizin nefesini kesti.» Kızlar arası voleybol turnuvasıydı bu.

11 Şubat Pazartesi, «koğuş hizmetleri ilerliyor. Elektrik takıldı. Banyo, dolap işi.»

Koğuşun tavanında eski tip ampuller var. Onları fluoressanlarla değiştiriyoruz. Üst koğuş, alt koğuş, tuvaletler, lavabonun üstü, mutfak fluoressan ampullere kavuşuyor. Işıklar birdenbire değişti.

Bu işlerin bütün giderlerini koğuş olarak bizler ödüyoruz. İdare, alınmasına yardımcı oluyor. Banyo yeri olarak yapılan bölmenin kontrplâk ücretini bile ödedik. Bir de yemek dolabı istiyoruz.

Şubat ayı da böyle geçecek sanıyoruz. Biz sanaduralım.

13 Şubat 1985 - Çarşamba. «Sabah kar yağmış. Her tarafta rüzgârlı bir kar fırtınası var.» Altında bir not daha: «Bugün 'bahçede 'kardan kadın' yapıldı. Kybele'ye benzeyen bir kadındı bu.»

KARDAN KADIN HEYKELİ

Biz hep kardan adamı bildik. Şişman gövdesi, öne uzanmış kalın kolları, havuçtan burnu, kömürden gözleriyle kardan adam, kış günlerinin değişmez simgesi idi. Gene de öyle ya. Başına başlık, boynuna atkısı kondurup daha bir insanlaştırılan kardan adam evrensel bir simge.

Şimdi, yerleri bir hayli dolduran karların üstünde kardan bir heykel yapılıyor. Yapan, İlhan Taşmerdivenli. İlhan, Dev-Sol davasından yatıyor. Burada, Orhan Taylan'la resim çalışmaya başladı. Şimdi de bahçede, kardan bir heykel yapılıyor. Hepimiz kardan adam beklerken, baktık ki, bir «kardan kadın» ortaya çıktı. Neden «kardan kadın?» Kadın özlemi mi? Bence değildi.

«Kardan kadın», bir ana özlemiydi, eşin özlemiydi, çocukların özlemiydi, şefkatin özlemiydi, arkadaşlığın özlemiydi, dostluğun özlemiydi.

Ne İlhan'la konuştum bunu, ne de kimseyle. Ama, bence buydu işte.

‘Eğer, başka bir yerde yapıлып kayda geçmemişse, burada açıklıyorum ki:

«Hapisanede yapılmış bir kardan kadın, Sağmalcılar Cezaevi B-1 koğuşunda, 13 Şubat 1985'te, Çarşamba gününde, ressam-yontucu İlhan Taşmerdivenli tarafından yapılmıştır.»

Kar yağışı, fırtına, kötü hava koşulları daha günlerce sürecek. İstanbul inanılmaz bir kış yaşayacak. Şubatın azizliği bu.

Badana, boyanın zamanında bitmesi çok iyi oldu. Hava koşulları bizi koğuşa kapadı mı? Hayır. Gençler dışarıya fırlıyorlar. Kartopu, itiş, kakış, oyunlar. Gençliğin fışkıran neşesi, kötü hava koşullarını yeniyor.

Ziyaretçiler için çok kötü. Biz buracıktan çıkıyoruz. Ama, onlar, kısa bir süre görüşebilmek için nice sıkıntılara katlanıyorlar.

Trafikten çekilen araçlar, çalışmayan araçlar, kayan yerler. Gelmeseler bari. Biraz bekleseler.

Hayır, beklemiyorlar, geliyorlar.

Kışlık çamaşır getiriyorlar. Yün çorap getiriyorlar. Altı kalın ayakkabı getiriyorlar.

Merakla soruyorlar: «İçersi sıcak mı?»

«Sıcak, merak etmeyin.» Gerçekten de sıcak. Kaloriferler yanıyor.

Ama ziyaretçiler hep merak edecektir: «Gerçekten sıcak mı, yoksa üzölmeyelim diye mi öyle söylüyor?»

«Sıcak burası. Merak etmeyin. Asıl siz nasılsınız? Yolda falan dikkat edin.»

«Biz iyiyiz. Sen kendine bak. Üşütme. Atkı getirmiştim, almadılar.»

Atkı içeriye bazen veriliyor, bazen verilmiyor. Verilmemesi, içerdekilere kendini asacak bir şey verilmesin diye olacak. Boş bir önlem.

Kendini asmaya niyetli adama, asacak şey çok. Çarşafı yırtar, kabloyu söker, gene yapacaksa yapar. Önemli olan, böyle bir durumu zamanında kavrayabilmek, zamanında önleyebilmek.

Koğuşta bir satranç turnuvası düzenleniyor. Karşılıklı iki oyun oynanıyor, puanlar hesaplanıyor, elelenenler turnuvadan çıkıyor, kalanlar sürdürüyor. Oldukça geniş ilgi gördü. İki satranç takımı daha getirtiyoruz.

Şubat ayı, son gününde de beklenmedik bir sürpriz yapıyor.

28 Şubat 1985, Perşembe günü, beş kişi birden sevke gidiyor. Sabahın saat beşinde sevke gideceklerin isimleri koğuşa bildiriliyor: Dursun Onuş, Hüseyin Kılıç, Abdullah Bovkır, Tuncay Iğnak, Zeynel Solhan.

Bütün koğuş ayaklanıyor. Şunu bir gece önce söylesenize. Torbalar hazırlanıyor. Acele kahvaltı hazırlanıyor. Uğurluyoruz.

Ertesi gün, 1 Mart 1985 Cuma sabahı daha büyük bir grup sevke gidiyor. Bu kere 13 kişi birden. Gene ayaktayız. Kahvaltı hazırlanıyor. Torbalar. Uğurluyoruz. Yolları açı kolsun. Ordaki yaşamları rahat olsun.

Koğuşun sayısı azaldı. Bir sessizlik sarıyor her yanı. Kimsenin canı konuşmak istemiyor. Bir hüznün var. Keyifsizlik.

DOKTOR, DOKTOR...

Gece, yandan gürültüler geliyor. Ne bu? Füzedden geliyor gürültüler. Kapıya vuruyorlar galiba. Yoksa başka bir şey mi? Koğuşun iç koridora bakan duvarında küçük delikler var. Oradan zaman zaman gardiyanlar koğuşu gözetliyorlar. Zaten deliklerin açılış nedeni de bu. O deliklere yaklaşıyoruz. Evet, füzedden geliyor bu gürültüler.

Füze, küçük bir odacık. Dışarıya penceresi yok. İdare tarafından çeşitli nedenlerle orada kalmasına karar verilenler, füzeye konuyor. Yandaki füzede üç kişi var. İdarece cezalandırılmış. Füzede kalanlar havalandırmaya çıkarılmıyor.

Bir dakika. Füzeden sesler de gelmeye başladı:

«— Doktor. Doktor.»

Arkadan gene kapılara vuruluyor.

«Doktor istiyoruz. Gardiyan. Doktor istiyoruz.»

Hasta var herhalde. Gardiyana haber vermek istiyorlar. Gardiyanlar ya duymuyor, ya aldırmıyorlar.

Önemli bir şey olmasa sabahı beklerler, böyle acil yardım çağrısı yapmazlar. Elimizden bir şey gelmiyor. İşe bak, bu koğuştaki üç doktor var. Yandaki hastaya yararı yok.

Bu kez, biz koridor kapısını vuruyoruz. Sesleniyoruz.

«— Gardiyan. B-1. Gardiyan.»

Biraz sonra gardiyan geliyor. Kendisini görmüyoruz. Koridorun öbür tarafında. Soruyor:

«— Evet. Ne var?»

«— Baksanıza. Füzeden doktor istiyorlar. Acil hasta var galiba. Duymuyor musunuz?»

Gardiyan uzaklaşıyor.

Biraz sonra koridorda yürüme sesleri geliyor. Bakıyorlar galiba. Füzeye gidiyorlar. Sesler kesiliyor. Daha sonra, birkaç kişinin koridora doğru yürüdüğünü anlatan sesler. Galiba hastayı aldılar. Füzede sesler kesiliyor.

Zaten keyifsizim. Bütün gece, yandaki hastalanan genci düşünüyorum.

Acil hastalıklar diye yıllarca bize öğretilenleri. Acil iç hastalıkları. Acil cerrahi hastalıklar. Apandisitler, safra kesesi krizleri, akut mide delinmeleri, kanamalar, akut miyokard infarktüsleri. Hepsi birer birer gözümün önünden geçiyor.

Bir kişinin kurtarılması için havalanan helikop-

terler, yirmi dört saat açık tutulan hastane âcil servisleri, nöbetçi doktorlar, nöbetçi hemşireler, durmadan çalan telefonlar, ambulansların yürek hoplatan sirenleri, ambulanslara yol veren arabalar, kesilen trafik. Hepsi, hepsi gözümün önünden geçiyor.

İşte, bir cezaevinin hücrelerinde, geceyarısı hastalanan bir insan için bütün bunların hiç anlamı yok. Bütün bunlar, o insan için yok. Burada hastalanan insan kıvranıyor. Arkadaşları kapılara vuruyorlar, «doktor» diye bağırıyorlar.

Hapisane bir ceza değil ki? Hapisane kaç ceza? Söyleyin ey hukukçular, ey barolar, ey avukatlar, ey yargıçlar, ey adalet bakanları: «Hapisane kaç ceza?»

Bunları biliyor musunuz? Bunları düşünüyor musunuz? Bunları yaşadınız mı?

Yoksa, siz de, burada görevlilerin sıkıştığı zaman söylediği gibi, «siz de rahat dursaydınız, buralara girmeseydiniz, burası hapisane işte» mi diyorsunuz?

Ey Hipokrat, ey Hipokrat yemini eden doktorlar, ey tıp bilimi, ey tansiyon âletleri, ey elektrolar, ey kan verme setleri, ey kan bankaları, ey ameliyathaneler, ey beyaz gömlekliler, sizler de burada bir hücrede, geceyarısı hastalanan bir insan için yoksunuz. Hiç yaşamadınız, hiç bulunmadınız, hiç böyle bir şey olmadı. Sizler, hepiniz, bütün âletleriniz, burada hastalanan insan için yoksunuz.

Bütün gece bunları düşünüyorum.

Rahatsız uyuyorum. Hepsi adına ben rahatsız oluyorum, ben acı çekiyorum. Ben otuz yıllık tıp doktoru, ben Türk Tabipler Birliği'nin Başkanlığını yapmış bir hekim, burada, üç metre ötemdeki insana yardım edemediğim için acı çekiyorum. Fakülteyi bitirdiğim zaman insana yardım için ettiğim Hipokrat yemininin acısını duyuyorum.

Sizler de duyun, hukukçular, hekimler, sizler de bu acıyı duyun. Bu acıyı sizlerin de duymanız gerekiyor.

Sabahı ediyoruz. Tatsız bir gecenin rahatsız sabahı. Sabah, avludan olayı öğreniyoruz.

Füzede yatanlardan bir genç mide hastası. Daha önce de mide kanaması geçirmiş. Belirtilerini biliyor. Bu gece de mide kanamasının belirtilerini hissetmiş. Arkadaşlarına «mide kanaması geçiriyorum galiba,» demiş. Mide kanaması, artık herkes biliyor ki, âcil bir hastalık durumu. Israrla doktor çağırma-larının nedeni bu.

«Doktor çağırma», lâfın gelişi. Buradaki çağrı, «beni doktora götürün,» diye. Gece hapisanede doktor yok. Hastayı revire götürüyorlar. Revirde de kimse yok ya. Neyse, revir gardiyanını buluyorlar. Revir gardiyanı, eli işe yatkın biri. Bir mide ilâcı veriyor. Hasta da bu arada biraz sakinleşiyor. Sabahı buluyorlar.

Sabah da önemli bir şey olacağı yok ya. Hapisa-nenin iki doktoru var. Koğuşlardan revire gitmek başlıbaşına bir sorun. Gardiyana «hasta var,» denecek. Gardiyan, revir gardiyanına «koğuşta hasta var,» diyecek. Revir gardiyanı doktora söyleyecek. Doktor «hastalar gelsin,» dediği zaman, koğuşa haber verilecek. Hasta da doktora ulaşacak. Böyle yazıldığı gibi kolay olsa, gene bir çözümdür. Öyle değil.

Neyse, bu hastayı, gece de sorun olduğu için dok-tora götürüyorlar. Doktor da ilâç veriyor. Bu genç, daha uzun bir süre füzede kaldı. Sonra, bizim koğuşa verdiler: Ali Bilgin. Çalışkan, uyumlu, iyi yürekli, insan yanı güçlü bir genç. Onun davası da siyasi.

Gelince muayene ettim. İlerlemiş bir gastrit (mide yangısı), ya da ülser. Mide-duodenum grafisi çekilmesi gerekli, endoskopi gerekli, hiçbirisi yapılamıyor. Sağaltımını düzenledim. Diyet yemeği yemesi gerekiyor. Gittik, doktordan diyet yemeği konusunu —biraz da biz arada olduğumuz için— çözümledik. Ali, bir ölçüde rahat etti. Sağlığına özen gösterdi, ilâçlarını aldı, diyet yemeklerini yedi.

Ama ben hep, «kimse burada hastalanmasın,» diye içimden geçirdim durdum.

Kimse hapiste hastalanmasın. Keşke, demekle olsa.

HAPİSANE DÖKTÖRLERİ HAPİSTEKİ DOKTORLAR

Hapisane doktorları, resmi görevli doktorlar. İki kişi. Birisi sol bloka bakıyor, diğeri sağ bloka. Hapisane reviri sol blokta. C-16'da yatarken orayı gördük. Sol blok doktoru genç bir meslekdaşımız, Her görüşünde hatır sorar, davadan birkaç söz ederiz.

Hastaların muayenesi demek, genellikle «neyin var?», ya da «ne istiyorsun?» sorusuyla başlayan ve biten bir ayaküstü görüşmesi. Yazılan bir reçeteyle hastanın işi biter. «Sonraki kim?»

Revir, tek kişilik odalar. Kapıları da kapanabilir ama, gündüzleri açık. İki katlı revir koğuşunda yatak sayısı —şimdi anımsamıyorum— 16 ya da 20.

Revirde yatanları görüyorum. Revirde yatması gerekenlerden çok revirde bulunması gerekenler izlenimi uyandırıyor bende. Fahrettin Aslan'ı burada tanıyorum, Şevket Eygi'yi burada tanıyorum, Fevzi Öz'ü burada tanıyorum.

Fahrettin Aslan, ünlü gazinocular kralı. Kendi halinde, çevresine saygılı, mesafeli bir insan. Şevket Eygi, Milli Gazete'nin yazarlarından. Birlikte revir bahçesine çıkıyoruz. Karşıda sübyan koğuşu var. 10-11 yaşlarında bir çocuk, uyanık, Fahrettin Aslan'ı tanıyor, ağdalandırdığı sesiyle arabesk şarkılar söyleyip Fahrettin Aslan'ın ilgisini çekmeye çalışıyor.

Şevket Eygi, genel bir af kampanyası açılmasının zorunlu olduğunu anlatıyor.

Haftada iki gün sanıyorum, dış hekimi geliyor Ağzımdaki protez geçici. Yapılmıştı, öyle kaldı. O

da gevşedi. Diş hekimine geliyorum. Bir bayan. İlgi-
leniyor. Bizi tanıdığını söylüyor. «Böyle olmaz,» diyor.
«Bu protezi sıkıştıralım. Buradaki imkânlarla bir şey-
ler yaparız. ama, gerekirse sizi Diş Hekimliği Fakül-
tesi'ne gönderirim. Protez konusunu hallederiz.»
Olumlu bir davranış. Hapisane hekimleri, genellikle,
dışarı göndermede çekingen.

«Siyasi olmasanız kolay. Siyasileri yalnız Bayram-
paşa Hastanesine, bir de Askerî Hastane'ye gönderebi-
liyoruz. Bu konuda emir var.»

Bütün bunlar geride kaldı.

Burada, sağ blokta, revir denilen yerde yatak
yok. Geniş bir oda. Odanın baş kısmında doktorun
muayene masası, çalışma masası var. Öbür ucunda,
diş hekimlerinin koltuğu. Buraya gelen iki genç diş
hekimini de tanıyoruz.

Bu blokta çalışan doktor meslekdaşımız yaşlıca.
Bezgin bir görünümü var. Her şeyden yakınıyor. Bi-
zim zaten kendimiz için istediğimiz bir şey yok. Ko-
ğuştaki hasta olunca onlarla birlikte geliyorum. Otur-
up, çay ikram ediyor.

«Burayı görüyorsunuz,» diyor, «bir şey yapamaz-
sınız .Hasta diye çıkanlar da ya bir dalgası olanlar,
ya da ilaç alışkanları. Emekliliğim gelse diye bekliyo-
rum.»

Tutuklu hastalar dışarda oturup çağırılmalarını
bekliyorlar. Kimseye bir şey diyecek halleri yok. Re-
vir gardiyanı iyi bir adam. İşlerimizi çoğunlukla
onunla çözümlüyoruz. İsteddiğimiz ilaçları söylüyoruz,
yazdırıyor.

Revire gitmeyi bile canım istemiyor.

HAPİSTEKİ DOKTORLAR

Bizim koğuştaki üç doktoruz. Metin Hoca, ben, bir
de Mehmet Ali Kutlu adında genç bir doktor. Sinir

hastalıkları uzmanlığı için asistan olarak çalışırken süren bir davasından tutuklanmış. Bir derginin yazı işleri müdürlüğünü yaptığı için ünlü 142. maddeden ceza almış. Birkaç 142'si var.

«— Yazı işleri müdürlüğünü yapacak kimse bulamamışlar, benden rica etmişlerdi, kabul etmiştim. Dergide çıkan yazıları bile bilmezdim,» diyor. «Çağırduğım arkadaşlar tanıklığa gelmediler, ben de ceza aldım.»

C-16'da, yaklaşık 90 kişiydik.

90 kişiye üç doktor, 30 kişiye bir doktor demektir. Türkiye ortalamasının çok üstünde doktor var bu koğuşta, diye anlatıyorum. Uygur ülke normlarına göre, bu koğuşun doktor durumu iyi. Şimdi, B-1'de gene üç doktoruz. Burası daha küçük bir koğuş, ortalama sayımız 60. 20 kişiye bir doktor.

Dünya Sağlık Örgütü'nün haberi olsa, bu koğuşu «Türkiye'nin örnek bölgesi,» ilân eder. Kara mizah edebiyatına küçük bir katkı.

Koğuştaki hastaları biz hallediyoruz. İdareyle görüştük. Bazı ilâçları buraya aldık. Bir de küçük ilâç dolabı.

İki tür hastalığın daha çok olduğunu farkediyorum. Birisi enfeksiyonlar. Titreme, üşüme, ateş yükseliyor. Anjin, boğaz yangısı. Bunlar kolay. Suyula, besinle bulaşan bir bulaşıcı hastalık olmasın da. Antibiyotik veriyoruz, ağrı kesici. Aspirin kantinde de satılıyor. İkinci tür hastalıklar, mide hastalıkları. Mide bölgesinde yanma, ağrı sık görülen belirtiler. Koğuşta sürekli mide ilâcı kullanan birçok kişi var. Bizim Gencay (Gencay Şaylan) ülserli. Yeni bir kanama geçirirken Maltepe'ye getirilmişti. Rengi hâlâ sapsarıydı. Burada Talcid kullanıyor. Serdar (Serdar Alpaslan) ülserli. Sürekli Bantinova alıyor. Necati sanırım ülserli. Sonradan gelen Ali Bilgin öyle.

Kuşkusuz, sürekli yenen bakliyat türü yiyecek-

ler, diyet yapma olanağının olmayışı, kapalı yerde yaşama, gerginlik, belirsizlik hastalıkları arttırıyor.

Gencay:

«— Hapisanede doktor olmak iyi, diyor. Bizim mesleğin bir işe yaradığı yok.»

Hapisanede meslekler, gerçekten de ilginç bir konu.

Hapisanede avukatlar, siyaset bilimciler, sosyologlar, mühendisler, gazeteciler, yazarlar. Memleketimin insanları. Okumuş yazmışları.

Gencay, siyaset bilimci.

Hapisanede en işe yarar mesleğin gerçekten de doktorluk olduğunu düşünüyorum. Yalnız koğuşta değil, koğuş dışında da birçok insana yardımcı oluyoruz.

Gardiyanlar yardım istiyor. Yalnız onlar değil, subaylar, astsubaylar, erler. Muayene ediyoruz. İlâç veriyoruz. Hastalarını dışardaki bir arkadaşımıza gönderiyoruz. Metin Hoca'nın da, benim de işimiz çok. Her isteği karşılamayı ilke edinmişiz.

İnsan her yerde insandır. Doktor da her yerde doktor.

Mesleğimden bir kez daha kıvanç duyuyorum.

Hiç unutmam. Sağmalcılar Cezaevi'ne ilk geldiğimiz günlerdeydi. C-16'da ilk yatışımız. Birkaç gün sonra kapıya çağırdılar. Gittim. Bir gardiyan, bir eri getirmiş. Hastalığına bir bakıp bakamayacağımı sordu. Elbette, dedim.

Kapıyı açtılar. Çıktım. Orada baktım. Er pantolonunu indirdi, bacaklarını gösterdi. İki bacağı da, aşağılara kadar inen kıpkırmızı, yara biçimini almış deri hastalığı. Böylesi bir durumu az görmüştüm. Er, yürüyemiyor. Pantolonu nasıl giydiğine şaşıtm. Sordum:

«— Sizin doktorunuz yok mu? Bu hale nasıl geldin? Sen nasıl yürüyorsun.»

Er; çaresiz sızıldandı:

«— Nöbetler, bir kere gittim, sonra söyleyemedim.»

Mantar bu. Mantar hastalığı. Hapisanede yaygın olduğunu sonra anlıyorum.

Ama, artık açık yaraya dönüşmüş.

«— Bak, sanırın mantar bu. Ama, çok ilerlemiş. Burada tedavi olman zor. Seni hastaneye yatırmaları gerekir.»

«— Bir şey yapamaz mısın? Ne olur, kurtar beni? Çok dua ederim.»

Düşündüm. Bıraksam belki de hiçbir şey olmayacak.

«— Bir şeyler yapalım. Ama, düzeleceğini sanmam. Sen, ilk fırsatta viziteye çıkmaya bak. Olur mu?»

«— Allah aşkına ilâç ver bana. Kurtar beni.»

Verdim. Antimikotik (mantar hastalığına karşı) merhemler, toz, ağızdan ilâç.

«— Bunları kullan. Ama, güvenme. Hastalık çok ilerlemiş. Viziteye çık.»

Er, pantolonunu güçlkle çekti. Bacaklarını açık tutarak yürümeye çalıştı, gittiler.

Ertesi günü, gene kapıdan çağırdılar. Baktım, gardiyan, aynı er.

«— İlâçları sürdüm. Çok yanıyor. Zarar mı verdi acaba?»

«— Sen ilâçları sür, merak etme. Ama, viziteye çıkmadın mı?»

Er, eliyle çaresizlik belirten bir hareket yaptı. Gittiler.

Birkaç gün sonra, gene kapıya gelmişler. Kapı açıldı. Çıktık.

Er ellerime sarıldı. Öpmeye çalışıyor.

«— Allah senden razı olsun. Bacaklarım düzeldi. Geçti. Allah razı olsun.»

Pantolonunu indirttim. Baktım. Gerçekten de dü-

zelmiş. Hastalıklı deri kalkmış, kurumuş, alttan taze sağlıklı deri geliyor. Pembe, taze deri.

Doğrusu, bu kadarını ben de ummamıştım.

«— Hadi geçmiş olsun. Ama, ellerini sık sık sabunla yıka. Mantar bu. Bulaşır. Dikkat et.»

«— Allah senden razı olsun. Ne istediğin olursa yaparım. Ne istersen.»

«— Ben bir şey istemem. Hadi, geçmiş olsun.»

İçeri giriyorum.

Hapisanede böyle haberler çabuk yayılır. Sonraki günlerde başka hastalar da geliyor. Hepsinde mantar hastalığı var. Onlara da yardımcı oluyoruz.

Koşuşu uyarıyorum. Hapisanede mantar hastalığı yaygın. Ayak parmaklarının arası kızarır, kaşınır. Apışlar da. Dikkatli olun. Birbirinizin tokyosunu giymeyin. Ayaklarınızı elledikten sonra başka yere değdirmeyin. Bulaşır. Ellerinizi sık sık sabunlu suyla yıkayın.

İnsanlar arasındaki farklar yeniden ortaya çıkıyor.

Sendikacılar hep çok temiz. Bilinçli. En küçük sorunlarında doğru çözümü arıyorlar. Siyasi gençler de öyle. Hem çok temizler, hem de çok dikkatli.

Diğerleri belirsiz. Dikkatlinin yanında dikkatsiz. Temizin yanında pis. Karışık. C-16 böyleydi.

Burada, B-1'de durum bütünüyle farklı. Burada öyle sorunlarımız yok. Herkes, düzenli yıkanıyor. Ayak temizliği, diş temizliği sürekli alışkanlık durumunda. Yaz gelince çorap giyilmeyecek. Çıplak ayakla sıralara basılmamasını istiyoruz. Uyuluyor. Burada, temizlik, sağlık her şeyin üstünde geliyor.

Hapisanede yaygın olduğunu gördüğüm bir şey de «ruhsal sorunlar». Gerilimler, birikimler, karşılaşılacak olayların kişiler üzerindeki değişik etkileri, geçirilmiş acı olayların etkileri, insanları ruhsal yönden nasıl etkiliyor?

Metin Hoca, (Prof. Dr. Metin Özek) sürekli ça-

lışıyor, notlar alıyor, kişilerle görüşüyor. Bunları, bugün de merak ediyorum. Mutlaka, Metin Hoca'nın bu çalışmaları bir gün, bilim dünyasının büyük kazancı olacak, biliyorum.

Yazı gene nerden nereye geldi, ben de bilmiyorum. Anlayışla karşılaşmanızı istiyorum. Böyle yaşadılar bunlar. Böyle de yazılıyor.

HAPİSTE AVUKATLIK

Hapisanelerden kimbilir kaç avukat geldi geçti? Bizim aramızda bile (Barış davası tutukluları) kaç kişi hukuk fakültesi mezunuydu?

Avukatın hapiste yatmasında insanı yadırgatan bir yan var. Öyle ya, kanunsa, kanunu en iyi bilen kim; hukuksa, tahsilini yapan kim; suç olanı, suç olmayanı ayıran kim? Avukat. Peki, avukat hapisteyse bu ne demek?

Kaçakçılar koğuşunda, C-16'da, iki kişi arasındaki konuşmaya tanık olmuştum. Konuşanların ikisi de kaçakçıydı.

Biri şöyle demişti:

«— Burada yatanlardan biri avukatmış. Benim davayı ona bir açsak.»

Diğeri şöyle yanıt vermişti:

«— Peki de, iyi avukat olsaydı, hapiste yatar mıydı?»

İlk konuşanın görüşü şu oldu:

«— O başka. Siyasî davadan yatıyor.»

Kendi kendime gülmüştüm. Kaçakçı bile, siyasî davayı ayırıyordu da niye yetkililerimiz dünya kamuoyuna «bizde siyasî dava yoktur,» diyebiliyordu.

Sonraki yatışımızda, Alp Selek'in hapisaneye geldiğini öğrendik. Başka bir koğuştaymış. Bizim yattığımız koğuşa gelmesini istiyorduk. Kendisi de istemiş. Bizim koğuşa geldi.

Uzun boylu, sağlam yapılı, mavi gözlü bu genç adam, adını duyduğumuz Alp Selek'ti. TİP davası nedeniyle yargılanmıştı. Kararla tutuklanmıştı.

Karşılıklı isteğimizle bizim gruba katıldı.

İlk günlerin alışmaları geçtikten sonra, koğuştan ilk istekler de başladı.

«Acaba yeni gelen avukat ağbi, uğradığı haksızlıkla ilgilenir miydi?»

Alp Selek, haksızlıklarla uğraşmaya başladı. Kendisine başvuran kişiyi dinliyor, bilgiler istiyor, bazı belgeleri görmek istiyordu. Konuyu kendine özgü bir ciddiyetle inceliyor, sonra bir dilekçe hazırlıyordu.

Adam inanamıyordu. Avukatları vardı. Kendisine bir şeyler söylüyorlardı. Gelip gidiyorlardı. Ama, bir türlü tahliye olamıyordu. Şimdi ise, Alp Selek, kendisine yeni bir dilekçe vermesini, gözden kaçan bir noktanın tahliyesine yardımcı olacağını söylüyordu. Adam, saygılı, minnet duyarak gelip gidiyor, dilekçenin hazırlanışını izliyordu. Sonra, dilekçeyi cebine koyup mahkemeye çıkıyordu. Döndüğünde sevinçten uçuyordu:

«— Tahliye oldum. Alp beyden Allah razı olsun. Tahliye oldum.»

Koşuyor, Alp Selek'in ellerine sarılıyordu.

Bir, üç, beş, Alp Selek kime tahliye dilekçesi yazarsa o tahliye oluyordu.

Yazdığı dilekçelerin adı «tahliye dilekçesi» oldu.

Kimi zaman incelediği dosyalarda rastladığı haksızlıklarla çileden çıkardı:

«— Adam kaçakçı da olsa, burada açık bir yanlış var. Bu adamın yatmaması gerekiyor. Öyle bir nokta var ki, dikkatten kaçmış. Yoksa, yatırmazlardı.»

Bu noktayı ayrıntılarıyla anlatıyordu.

İlgilendiği kişilerin çoğu, avukatı olmayan, haklarını bilemeyen «gariban»lardı. Alp Selek'e doğru-

dan başvurmaya cesaret edemezler, «acaba avukat bey kendileriyle de ilgilenir mi?» diye, bizlere sorarlardı. «Elbette ilgilenirdi, kendisi gidip konuşsa iyi ederdi.» Gidip konuşurdu. Alp Selek, konuyla ilgilenir, bilgiler alır, sonra da artık ünlü dilekçesini hazırlardı.

Biz, zaman zaman takılırdık:

«— Alp hoca, bize de bir dilekçe yaz da tahliye olalım.»

Gülerdi. Biz de gülerdik.

Hapisanede ünü yayıldıkça yayıldı. Başka koğuşlardan, gardiyanlardan ne çok insanın Alp Selek'i aradığını, derdini açtığını, dilekçe yazması için rica ettiğini biliyorum.

Yüksünmez, kimseyi çevirmez, durumunu açıkça anlatır, yapılacak bir şey varsa yapardı.

Kendi başına gelenleri hiç konu etmedi. Yakınmadı. Hapiste yatışını sanki doğalmış gibi karşıladı.

Alp Selek'te sevdiğim yan, hiçbir haksızlığı «olabilir,» saymamasıydı. «Şimdi böyle uygulanıyor», «burada uygulama böyle», «başvursanız ne olacak?», «bundan bir şey çıkmaz ki,» sözleri onun için hep geçersiz oldu.

Yapılan yanılsa, kabul edilmemeliydi.

Haksızlık varsa, karşı çıkılmalıydı.

Önemli olan, sonuç alınıp alınmaması değil, karşı çıkılmasıydı, doğrunun dile getirilmesi, doğruya sahip çıkılmasıydı.

Hukukun bu temel ilkesi, böyle konuşulduğunda «doğal», «kolay», «rahat» görünür. Değildir.

Alp Selek bu tutumunu, kavga etmek için değil, doğruya sahip çıkmak için sürdürdü.

Mücadeleyi hep hukuk plânında kabul etti. Yasalar doğru uygulanmalıydı. Yasalar insan için uygulanmalıydı. Yasalar koşullara göre değil, özüne göre uygulanmalıydı. Yasalar kişilere göre değil, hukuka göre uygulanmalıydı.

Mücadelesi buydu, sonuna kadar bu oldu.

141. madde hükmüne göre aldığı cezayı sonuna kadar yattı. Mengen Cezaevi'ne nakledildiği zaman B-1'deydik. Diğer gidenlerle birlikte uğurladık.

Saatler süren gidiş sırasında kapalı cezaevi arabasinda insanlık dışı koşullarda eziyet çekmişlerdi. «Herkes böyle gidiyor,» demedi. «Söylesen ne olacak?» demedi. Ünlü dilekçelerini bu kez, gidişleriyle ilgili insanlık dışı koşulları protesto etmek için yazdı.

Tahliyesinden sonra, evinde «geçmiş olsun,» dediğim zaman, içtenlikle gülen Alp Selek, sanki bu çileleri çekmemiş bir insandı.

Onu tanımak hukuka saygımı arttırdı.

Hukukun çiğnediği bir ortamda bile, hukuka dayanmak güzel bir şeydi.

Berlin'de hâkimler vardı.

Sağmalcılar'da avukatlar...

«ZAVALLI MUTFAK»

Cumhuriyet gazetesinin 1 Mart 1985 günü manşeti bu: «Zavallı mutfak». Altında da iri puntolarla şu haberi veriyor: «Gıda maddelerinin fiyatları şubatta yüzde 11 artarak rekor kırdı.»

Fiyat artışları buraya hoparlörlerle ulaşıyor: «Kantin beyaz peynir satışına çıkmıştır. Kilosu bin liradır.»

Fiyatlar sürekli artıyor. Fiyatların aydan aya artışı burada da yaşanıyor.

Buraya her şey kantinler yoluyla geliyor. Süt, beyaz peynir, sucuk, kaşar peyniri gibi besin maddeleri, portakal, mandalina, elma, havuç, yeşil salata, domates gibi sebze, meyveler mevsimine göre geliyor.

Kantine ayrı bir müdür bakıyor. O da yaptığı işle ilgili. Çok sık görmüyoruz ama, istemlere açık. Ge-

tirdikleri malları hâlden alıyorlarmış. Bazen iyi, bazen kötü mallar geliyor. Ama burada, seçme olanağı yok. Gelene bakacaksın, beğendinse alacaksın, beğenmedinse gene al da az al. Yapacağın başka şey yok.

Kantin arabası dış koridora geldiği zaman, kapı gardiyanı içeriye seslenir: «Kantin, Domates kantini.»

Koğuşa haber verilir, «domates kantini geldi. Domates.»

Sebze ve meyveleri isteyen grup, isteyen kişi alır. Gruplar adına kantin sorumluları bu işi yapar.

Koğuş kantini, süt alır, salça, margarin yağı, zeytinyağı, tuz, kırmızı biber, karabiber gibi durabilecek malları alır. Traş kremi, permatik, vb. malları da genellikle koğuş kantini alır.

B-1'deki koğuş kantini işlevini diğer koğuşlarda «bakkal» olarak çalışan birisi yapar. «Bakkal», kantinden aldığı malın fiyatına kendi kârını da koyar, içerdekilere satar. «Bakkal»lar, kantinin yalnız kendilerine mal vermesini, genel satış yapmamasını ister. Bir tür «toptancı» işlevi.

Gözünü seveyim Friedman ekonomisinin. Hapisanede bile vur vuranın, kâr kapanın. Ne, hapisanede bile mi? Asıl hapisanede, asıl.

Daha önce de sendikacıların kendi aralarında kurdukları bir kantin vardı. Burada, B-1 koğuşunda «koğuş kantini» olarak kantin sürdürüldü. Kantin sorumlumuz, Şaban. Kantin bütün koğuşun. Gruplar alışveriş yaparlarsa grup adına, kişiler mal alırlarsa kendi adına para ödüyorlar.

Kantin çalışmalarında temel ilke, gelen mallara herhangi bir zam yapmadan satmak. Kantine dayanıklı mallar alınıyor, dayanıksız besin maddeleri gruplar, ya da kişilerce satın alınıyor.

Kırtasiye kantinden de gölmiyor. Koğuş içinde kırtasiye isteklerini alıyor, bir dilekçeyle iletiyoruz.

İdare özel bir gardiyan göndererek onları aldırıyor. Defter, kâğıt, kalem, mürekkep gereksinmesi böyle karşılanıyor.

Posta pulu, bayramlarda, yılbaşlarında kart kantini ayrıca geliyor.

Şaban, Silivri'li, sıcak kanlı, güler yüzlü, sağlam yapılı bir genç. Dev-Sol davasından yargılanıyor. Herkese anlayışlı, sesini yükseltmeden konuşan, herkesin sorununa bir çözüm bulan insanlardan. İnsan ilişkileri çok iyi.

«— Şaban, diyorum. Çıkınca seninle bir market işi yapalım. Sen bu işin tam adamısın. Eh, biz de idare ederiz. Ne dersin, yapalım mı?»

Güleç yüzü ışıyor:

«— Yaparız hocam. Siz isteyin tamam.»

«— Şaban, ben dışardayken bu işleri yapanlara çok baktım. Adam, iş bilmesede kazanıyor. Adam, insanla konuşmayı bilmiyor, gene para kazanıyor. Bu işler, senin gibi adamlar için aslında. Bilsen, çoğu o paraları kazanmaya lâyık değil.»

«— Doğrudur. Biz yaparız. Hele bir çıkalım da.»

Çıktı da. Bizden önce çıktı. Bir ara uğramıştı. Geçenlerde de telefon etti, Silivri'den. Bir yakınının sağlıklıyla ilgili bir işi varmış. Sesini duydum, sevindim.

Şaban'a dur durak yok. Gardiyan «kantin» der demez, koğuştaki sesler yükselir: «Şaban, kantin Şaban». Şaban, ayaktaysa koşar, yatıyorsa kalkar, hemen yetişemiyorsa seslenir: «Sen koşuver, ben geliyorum.»

Şaban her sabah sporunu yapar, lâstik ayakkabılarını giyer, koşar. Yer hareketleri yapar, futbol oynar, voleybol oynar.

Her Pazar, hesaplarını yapar, gruplara, kişilere küçücük kâğıtlara aldığı mallar, fiyatı, yekûnu yazılı bir mini fatura verir. Paraları toplar.

«— Şaban, şimdi üzerimde yok. Yukarda veri-

rım», diyene «peki» der, yukarda yeniden kendisi söyler.

Ay başlarında kantin hesaplarını getiriyor. Basit bir muhasebe sistemimiz var. Basit ama sağlam. Her ay depo sayımını da yapıyoruz. Alacaklar, borçlar, depodaki mallar, eldeki paralar arasındaki bilânçonun tutması gerekiyor.

Grupların iç hesaplarını kendileri bilir, kimse kimseye karışmıyor. Ama, grupların gelir durumları farklı. Her grup, kendi ekonomik durumuna göre ek yiyecekleri alıyor.

Bizim grubun «kantinci»si Ali Taygun. Ali'nin bir bakkal defteri var. Her hafta herkesten belirli bir para topluyoruz. Bizim grubun ortak alışverişini Ali yapıyor. Çay, ortaya alınan meyve, salata, kantinden alınan yağ, salça hesabını o yapıyor. Çok yükümü-zü taşıdı. Soğan gelir, «Ali, soğan gelmiş», salata gelir, «Ali, salata gelmiş». Ali gık demeden gider, bazen taneyle, bazen kasayla, çuvala, ne olursa yüklenir getirir. Ali, hapisane cefasının yanında bizim cefamızı da çekti. Para işini de, öyle ayrıntılı hesaplara girmeden yürüttük.

İlk haftalarda —sanırım— iki bin lira topluyorduk. Sonra üç bin liraya çıktı. Son haftalarda dört bin lira ya başlandı, ya konuşuldu, çıktık, aklımda tam kalmamış. Hayat pahalılığı bize iki yılda yüzde 100 yansımış, sonuç bu.

B-1'e geçtikten sonra, kantin çalışmalarında gerçekten de bir canlanma oldu. Daha düzenli gelmeye başladı, daha fazla çeşit gelmeye başladı.

Savcı Ahmet bey, müdür bey, kantin müdürü arasında uyumlu bir çalışma olduğu anlaşılıyor.

Biz, doğru bir beslenme açısından hayvansal protein, sebze, salata, meyve üzerinde duruyoruz. Süt tamam, geliyor. Taze et en iyisi. Ama, gelmiyor. Nedenini ayrıca anlatmam gerekli. O zaman, et ürünleri var diyoruz. Et ürünleri. Sosis, salam, kavurma.

Bunları yapan yerler var. Et-balık kurumu, özel kurumlar.

Hiç değilse ara sıra böyle et ürünleri gelebilir.

Şimdi böyle, sonradan, dışardan bakınca bütün bunların kolayca neden olamadığını anlamak güçtür. Öyle ya, gene devlet kurumlarınca üretilen besin maddeleri bile neden gelmez?

Oysa, hapisane başka bir yerdir. Orada yatanları her gün değişik sürpriz bekler. Yeni bir emir, yeni bir karar, yeni bir talimat, bütün yerleşmeye başlamış düzeni değiştirir, bozar, kaldırır atar.

Sağmalcılar'a yeni geldiğimiz zaman, beslenmenin kötülüğünü anlatıyoruz ve örneğin yumurta gibi, et gibi, zaman zaman çok ucuzlayan balık gibi hayvansal proteinli besinlerin koğuşlara kantin yoluyla gönderilmesi üzerinde duruyoruz.

Hapisane savcısı Mustafa bey, hayli deneyimli, babacan, dinleyen bir insan.

«— Bakın beyler, diyor. Siz haklısınız, ben biliyorum. Ama, burada lâf anlatmam gereken bir sürü insan var. Burada yetkili çok. Benim yetkilerim bile sınırlı. Bu koğuşlardaki ocaklar bile tartışma konusu. Bunları kaldırmak istiyorlar. Bunları kaldırır-sak biz içerde yatanları besleyemeyiz. Verdiğimiz yemeklerle insan beslenmez. Ben bunu biliyorum. Ama, gel de anlat.»

«— Peki, Savcı bey, sonra ne olacak, buraya gelen yemekle ne insan doyar, ne de insan beslenir? Koğuşta çoğunluk başka şeyler yiyor, ya da ekleme yapıyor.»

«— Biliyorum. Ama, burası Türkiye. Olanı görmezden geleceksin. Olmayanı var sayacaksın. Ben koğuşlara kıyma göndermek istiyorum. Bunun için çalışıyorum. Olmazsa, sorumluluğu üzerime alıp göndereceğim. Balık. Şimdi ucuz. Neden vermeyelim?»

Bu konuşmanın üzerinden bir süre geçtikten sonra, bir gün koğuş kapısından bir ses duyuluyor:

«— Yumurta kantini. Yumurta. Yumurta isteyenler.»

Yatanların söylediğine göre, ilk kez yumurta geliyor.

Böylece, yumurta gelmeye başladı.

Bir süre sonra, kantin kıyma getirdi. Kıyma ilk kez geliyor.

Gerçekten de önemli bir aşama. Köfte yapıldı, pişirildi, yendi.

Dışarda pek de önemli olmayan kıyma, burada bir olay oldu.

Tam işler biraz düzene giriyor demeye başladığımız sırada, bir söylenti ulaşıverdi koğuşa: koğuştaki ocaklar alınacakmış. Artık koğuşlarda yemek pişmeyecekmiş, içeriye çiğ bir şey verilmeyecekmiş.

Koğuşlarda bütan gazı ocakları var. Boruları dışardan geliyor. Tüpler dışarda, koridorda. Tüplerin içeriye konulmaması bir güvenlik önlemi. Tüp bittiği zaman koğuşlardan çıkıp değiştiriliyor. Yâni, ocakların alınması konusu bir güvenlik sorunu değil.

Söylenti uygulamayla doğrulanıyor gibi. Yumurta gelmiyor, soğan gelmiyor, yeni verilmeye başlanan patates gelmiyor, kıymanın arkası kesiliyor.

Ne oluyor? Gene, ne var?

Savcıya başvuruyoruz: «Ne oluyor. Ocakların alınacağı söylentisi doğru mu?»

Savcı:

«— Öyle bir görüş var, diyor. Güvenlik nedeniyle ocakların alınması, içerde yemek pişirilmemesi söz konusu.»

«— Çay ne olacak?»

«— Çay da pişirilmeyecek. İdare çay verecek.»

«— Burada, yatanları böyle besleyemezsiniz. Beslenme zaten bozuk. Daha da bozulacak. Çay dağıtımını da yapamazsınız. Burası buna göre düzenlenmemiş.»

Yeni söylentiler de yayılıyor.

Ocaklardan sonra, koğuşlardaki radyolar da toplanacakmış. Eşya dolapları da alınacakmış.

Ne oluyor, iyi kötü düzeni kurulmuş bir hapisane de bu zorlamalar niye? Yoksa olay çıksın mı isteniyor? Ciddi bir durum. İş, koğuşlarda yemek pişirmeyi aşıyor.

Hemen ciddi bir tutuma geçmek gerekiyor. Geçiyoruz.

Bu anlattığım olaylar C-16'da geçiyor.

İçerden ocakların alınması demek, çok kötü olan hapisane yemeğiyle yarı aç kalmak demek. Dolapların alınması demek, pislik demek, böcek demek (zaten var), fare demek. Radyoların alınması demek, hoparlörlerden arabesk yayın demek.

Hepsi de yanlış. Hepsi de içerdekine eziyet.

DOLAPLAR ALINACAK MI?

O günü unutamam. C-16'dayız. Diş hekimi, dişlerim için fakülteye gönderme kararı vermiş. Hazırlanıp çıktım. Çıkış bölmesindeyim.

Bir gardiyan geliyor:

«— Bugün bütün dolapların koğuşlardan alınması için emir geldi. Dolaplar çıkarılıyor. Kadınlar koğuşuyla C-5 dilekçe verdi. Siz de dilekçe verseniz iyi olur.»

«— Tamam. Verelim. Koğuştan da vermişlerdir ama, bir rastlantıyla ben dışardayım. Daha kolay olur.»

Gardiyardan rica ediyorum. Kadınlar koğuşu yakın, kâğıt aldırıyor. Dolapların verilmemesi için dilekçe yazıyorum.

Bölmede ve koridorlarda büyük bir telâş var. Gerçekten de, koğuşlardan dolaplar çıkarılıyor. Çok kritik bir gün bu. Konu sadece dolaplar değil. Yeni ve kötü bir dönemin başlangıcı bu. Anlaşıyor.

Fakülteye gitmekten vazgeçiyorum. Koğuşa dönmem gerekli. Aşağıya, sevk bölmesine iniyorum. Görevlilere, kendi isteğimle gitmekten vazgeçtiğimi belirten bir belge imzalıyorum. Gardiyanla koğuşa dönüyorum.

Metin Hoca, (Prof. Dr. Metin Özek) arkadaşlar, hepsi ayakta. Durumu anlatıyorum. Dilekçe verdiğimi. Doğru olacağını düşündüğümü. Metin Hoca «ellerine sağlık,» diyor.

Dolapları vermemek için gereken her şeyin yapılmasına karar veriyoruz. Metin Hoca da bir dilekçe hazırlamış, vermiş. Bekliyoruz.

Bu bekleyiş süresi geçiyor. Ama, yeni dolap taşınma sesleri duyulmuyor. İdare yeni bir değerlendirme mi yapıyor, bilmiyoruz.

Akşamı buluyoruz.

Saat 20 suları. Kapı gardiyanı geliyor. Binbaşının bizi çağırdığını söylüyor. Metin Hocayla gidiyoruz.

Neşet binbaşı, oturtuyor, «dolapları vermiyormuşsunuz, oysa bunların alınması için emir var. Dolapları almamız gerekiyor,» diyor.

Binbaşıya: Dolapların alınmasının sadece koğuşların pisliği demek olduğunu, her tarafa böcek yayılması demek olduğunu, fare üremesi demek olduğunu anlatıyoruz. «anlamadığımız şeyin idarenin bir yandan tertip düzen, temizlik derken öbür yandan böyle bir pislik yayılmasını nerden düşündüğünü, nerden gerekli gördüğünü; dolapları vermek istemediğimizi, nedenlerinin bunlar olduğunu; elbette zorla almak isterlerse alabileceklerini, ama sonuçtaki yanlışlar konusunda kendilerini uyarmış olduğumuzu hatırlatmaları gerekeceğini,» söylüyoruz.

Ekliyoruz: «Koğuş dolapları boşalttı. Biz dolapları vermek istemiyoruz. Ama, zorla alırsanız eşyalarımız yerlerde sürüklenmesin diye boşalttık. Gelin ve koğuşun durumunu görün. Gözlerinizle görün.»

Binbaşı, âni bir kararla kalkıyor:

«— Gidelim.»

Gidiyoruz. Koğuş kapıları açılıyor. Giriyoruz. Binbaşı, yukarıya çıkıyor. Dolaplar boşalmış, bütün eşyalar naylonlara konmuş, yatak aralarına üstüste yığılmış, her yan karmakarışık, tam bir sefalet görünümü.

Herkes sinirli, öfkeli, soğuk.

Binbaşı, bir şey söylemeden geziyor, sonra çıkıyor, biz yanındayız.

Çıkmadan bir an duruyor:

«— İnsanlar nelere katlanıyor?»

Çıkıyor, gidiyor.

O anda, binbaşının dolapların alınması kararını onaylamadığını anlıyorum.

O geceyi, bir gece operasyonuna hazırlıklı geçiriyoruz.

Hiçbir şey olmuyor.

Ertesi günü, yeni bir emir geliyor: Dolaplar yerlerinde kalacak.

Koğuşlardan alınan dolaplar da koğuşlara geri veriliyor.

Bir büyük ve olumsuz değişiklik başında önleniyor.

Dolaplar kalıyor, ocaklar kalıyor, radyolar kalıyor.

Hapisane hapisane olarak kalıyor, toplama kampına dönüşmüyor.

Zulümle aklın çatışmasında bu kez akıl kazanıyor.

«İCRAATIN NERESİNDESİNİZ?»

Bunları yeni koğuşumuzda B-1'de düşünüyorum. İdareyle aramızdaki dengenin nasıl kurulduğunu. Açık, kararlı, ilkeli, mesafeli denge.

İdareyle koğuş. İki ayrı insan gibi. İki ayrı kişilik. İki ayrı şeyi temsil ediyor.

İdare bu düzen demek. Kurulu düzen demek. Geçmişten bugüne uzanan her şey demek. Yetkiler demek. Emirler demek. Bazen savcı demek. Bazen güvenlik komutanı demek. Bazen gardiyan demek. Bazen er demek. Bazen belirsizlik demek.

Koğuş başka bir kişiliğin simgesi. Bu düzeni beğenmemek demek. Bu düzenle çatışmak demek. Gelecek demek. Gelecekte sorumluluk duymak demek. Bütün hapisanler demek. Haklarını bilmek demek. Gücünü bilmek demek. Umut demek.

Şimdi, geriye bakıp düşünüyorum da, koğuşumla hep gurur duyduğumu anlıyorum. Koğuşumla hep onur duymuşum, kıvanç duymuşum. Onunla güçlenmişim. Oradaki örgütlü yaşamla, oradaki umutla. oradaki insanlarla. Arkadaşlarımla, gençlerle. Herkesle.

Koğuşta TV'de «İcraatın İçinden» programını izlerken hep aynı şeyleri düşündüğümü anımsıyorum: Başbakan Turgut Özal'ın elinde kalem, gözlüklerin ardından hiçbir sıcaklığı olmayan düz bakışlarla, ama herkesin çıkarını düşündüğünü başaran tavırlarıyla her şeyin nasıl iyi olduğunu, daha da nasıl iyi olacağını anlatan çağdaş masallarını anlattığı programları.

Amerika'da gördüğüm bir banka adı geliyor aklıma: «Five Cents Saving Bank», «Beş Kuruşu Koruyan Banka». Ne çekici bir banka adı diye düşünmüştüm. Küçük adamın, sokaktaki adamın ekonomik güvensizliğini nasıl canalcı yerden yakalamış. «Ben senin beş kuruşunu düşünüyorum».

«İcraatın İçinden» programları bu noktayı yakalıyor. Başarılı buluyorum. Başbakan, «ben senden iyi düşünürüm,» diyor. İnsanlarımızın beklediği tavır bu.

Bizim insanımız «sen düşün» sözünden hoşlanmıyor mu? Belki de.

Bizim insanımız «sen düşünme, ben senin yerine düşünürüm,» diyenden daha çok mu hoşlanıyor?», belki.

İnsanımızın bu tavrında çocukluğundan beri yetiştirilişi, güvensizliği, kendine güveninin ezilişi, toplumsal gücünün verilmeyişi ve daha kimbilir neleri mi yatıyor?, belki.

Onun için mi, «sen düşün diyenden çok, sen düşünme, senin yerine ben düşünürüm,» diyenden hoşlanıyor? Onun için mi, kendini »etkin insan«ın yanında daha rahat duyuyor?, belki.

Demokrasinin yerleşmesinde, insanımızın bu psikolojiktavır da bir engel mi oluyor?, belki.

Birden, düşüncelerim başka bir açığa kayıyor «icraatın içinde»yi izlerken.

«İçinde» sözü dikkatimi çekiyor. Yabancı dil öğrenirken bu sözlerin karşılıkları veriliyor: içinde, üstünde, önünde, arkasında, altında.

Başbakan, aslında, «icraatın içinde» değil diye düşünüyorum. O, «icraatın başında». «İcraatın içinde» olanlar, başkaları, kitleler.

Ama, toplum da, «icraatın içinde» başka başka yerdeler.

«İcraatın üstünde» olanlar var, «icraatın yanında» olanlar var, «icraatın arkasında» olanlar var, «icraatın altında» olanlar var.

«İcraatın altında» olanlar eziliyor. Yakınlarım böyle. Ahbablarım, dostlarım. Biliyorum. Geçimleri çok zorlaştı. Bize, dikkatle, bunları söylemiyorlar. İşçiler, memurlar, emekliler, işsizler nasıl geçiniyor, anlamıyorum.

«İcraatın altındakiler». Artık et almayı düşünmeyenler. Kasaptan 250 gram et istemeye utananlar. Ekmeğe, makarnaya dayananlar. Çocuklarına süt alamayanlar. Milyonlarca insan.

TV'de Başbakan'ın ağzından tatlı tatlı çağdaş masalları dinliyorlar. Bakkallarda, marketlerde neden

Hollanda peynirleri bulunduğunu, neden istenen herşeyin bulunduğunu, bunların kaçakçılık yollarının tı-kandığını, böylece hazinenin neler kazandığını tatlı tatlı dinliyorlar.

Acaba, kendilerinin ne Hollanda peyniriyle, ne bunların kaçakçılığıyla, ne hazinenin neler kazandı-ğıyla ilgilerinin neler olduğunu düşünüyorlar mı, bil-mem.

Onlar, «icraatın altından», «icraatın başındaki» eli kalemli tatlı dilli Başbakanı dinliyorlar. Belki de ma-sal kadar tatlı geliyordur onlara, kimbilir?

«İcraatın üstünden», «icraatın yanibaşından», «ic-raatın yanından, yöresinden» program izleyenleri de sık sık TV'de görüyoruz. İşverenler, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Bankalar Birliği, sonra bunların karmaları, Ticaret-Sanayi, Bankalar-Borsalar Birliği.

«İcraatın üstünden» bakanlar, dinleyenler, konu-şanlar.

Biz, hapisteyiz. İcraatın altında ve dışında. Un-der and out.

UNDER AND OUT

İşte bu iyi. İşte bu gerekli. Solcular, «under and out». Sendikacılar, «under and out». Meslek kuruluş-larında etkin olanlar «under ant out». Derneklerde etkin olanlar «under and out». Siyasete karışmış genç-ler «under and out». Dürüst bilim adamları «under and out».

Bir yolunu bul: «under and out».

Bir kulp tak: «under and out».

At içeri: «under and out».

Kes sesini: «under and out».

Tak kelepçeyi: «under and out».

Uğraşsın bakalım şimdi: «under and out».

Herkesin gözü korksun: «under and out».

Ders alsınlar: «under and out».

Under and out, under and out, under and.....
under.....

İcraatın altında ve dışındasın. Bunları biliyorsun. Bunları hiç unutmayacaksın. Bunları hiç unutmaman gerekiyor. Hiç unutmaman. Hiç.....

DÜNYAYI KOĞUŞA GETİRMEK

«Ali Taygun tiyatro anlatıyor:

Brecht: «Tiyatronun görevi, dünyanın değişebilir olduğunu, değişmesinin gerekli olduğunu, bu değiştirmenin haz verici tadını seyirciye duyurmaktır,» der.

Aristo tiyatrosunun harmoni anlayışını karşılık, uyumsuzluk olarak değiştirmiştir.

‘Duygu özdeşleşmesi yerine de olayları düşündürmeyi,’ ‘nasıl olduğunu değil, neden olmadığını’ anlatmayı yeğlemiştir.»

Böyle not almışım.

Güncemdeki bu notun tarihi 28 Ocak 1985 - Pazartesi.

Demek ki, koğuşa gelişimizin üzerinden bir hafta geçmeden, bir yandan boya, badana sürerken, bir yandan da dünyayı koğuşa getirmeye başlamışız.

İnsanın bilgiye susamışlığı bu. Doğruya susamışlığı. Güzele susamışlığı.

Bu başlangıç sonuna kadar sürüp gidecek.

Tiyatro, tarih, bilgisayar, psikoloji.

Hepsi dönem dönem anlatılacak.

En yaygın çalışma konusu, yabancı dil. Özellikle İngilizce.

İngilizce çalışmaları birkaç dereceli olarak başlıyor. Yeni başlayanlar, biraz bilenler, iyi bilenler. Aramızda çok iyi İngilizce bilen arkadaşlar var. On-

lar. öğretmenlerimiz oluyor. Geri kalan hepimiz öğrenciyiz. Sonra, başka bir konuda öğretmen öğrenci oluyor, öğrenci öğretmen.

Yavaş yavaş çalışmalar bir düzene giriyor. Yeri, saatleri belirleniyor. Aşağısı, yemek masaları, yemek saatlerinin dışında çalışma masaları oluyor. Kitaplar açılıyor, defterler açılıyor, anlatılanlar dikkatle dinleniyor.

Giderek gelişen çalışmalara saat ve yer bulmak sorun oluyor.

Bir arkadaşımın şöyle yakındığını duyuyorum: «Kardeşim. Çalışmalar saatinde bitmeli. Biz de, çalışma saatimiz geldi, bekliyoruz.»

Ne güzel bir yakınma bu.

Halûk Tosun bilgisayar semineri yapıyor. İlgi çok büyük oluyor. BASİC yöntemini anlatıyor. Çalışmaların çoğuna katılmışım. Bilgisayara katılmamışım. İlgi duymadığımdan değil de, belki zamanım uymadı, bilmiyorum. Ama, ilgi çok büyük.

Halûk (Tosun), bilgisayar kursunu birkaç kez yineleyecek. Hepsi de aynı ilgiyi görecek.

Bir bilgisayar kursunun sonunda sınav yapıyor. Her zamanki titiz çalışmasıyla yatağına çekilip sınav sorularını hazırlıyor. Bilgisayarcıların yüzlerinde sınav gerginliğini görüyorum, şaşıyorum. Şaşmam, konuya verdikleri ciddiyeti kavramamdan geliyor. Demek ki, öyle zaman geçirmek falan değil. Herkes ciddi bir öğrenim içinde. Sınav zamanı geliyor. Kâğıtlar çıkıyor. Sınav başlıyor. Sessiz, tam bir sınav havası. Kâğıtlar toplanıyor. Herkes birbiriyle konuşuyor. Tipik bir sınav sonrası yaşanıyor.

«— Şu soruya ne dedin?»

«— Galiba şunu yanlış yaptım.»

«— Ben iyi not almış olmalıyım.»

Sonra sınav sonuçları açıklanacak. Sevinenler olacak, üzülenler olacak.

Ama, Hâluk Tosun, sonuçları değerlendirirken, açıklamalarını da yapıyor. Amaç öğrenmek, öğretmek. Bildiğini aktarmak, bilmediğini anlamak.

Burada amaç, ne yapıp edip diploma almak değil. Öğrenmek, bilmek, anlamak.

Metin Hoca, (Prof. Dr. Metin Özek) psikoloji anlatıyor. Sosyal boyutları olan bir psikoloji bu. Ben de katılıyorum. Gündelik hayattan örneklerle zenginleştirilmiş konu çok ilgi çekiyor.

Gencay Şaylan tarih anlatıyor.

Haluk Tosun, Metin Hoca, Gencay Şaylan üniversite hocaları. Kendine özgü anlatım biçimlerini, anlatma tekniklerini dikkatle izliyorum. Konuyu gerçekten de nasıl biçimlendiriyor, altı çizilecek yerleri başka bir renkle verebiliyorlar.

İngilizce dersleri genişleyerek sürüyor. Koğuşa yeni gelenler bir süre geçtikten sonra birine katılıyor.

Dünyayı koğuşa getiriyoruz. Ne güzel.

İSTEYEREK, HEP İSTEYEREK

Bilimsel çalışmalar, arkadaşların isteğiyle düzenleniyor. Konuların önceden programlanması yoluna gitmedik. Düşündük. Konuştuk da. Hayır, hem gerek yok, hem de yanlış olacak. İsteğe bağlı olması daha uygun. İstekler belirlenip yoğunlaşınca bir konu ele alınıyor. Onu anlatacak olana rica ediliyor. Böylece, bir kurs düzenlenmiş oluyor.

Sürekli olan yalnız İngilizce çalışmaları.

Katılma da isteğe bağlı. Yapılacak çalışma açıklanıyor. İsteyen katılıyor. Kimseye «neden katılmıyorsun?» denmiyor. Herkes, zamanını istediği gibi değerlendirebilir. Ama, çalışmalar öylesine çekici ki, ayrıca bir işi olmayanlar kendiliğinden katılıyor.

Anlaşılamayan bir konuda soru sormak serbest. Yeniden anlatılıyor. Tartışma serbest. İlgi çekici bir konuda sorular yanıtlar birbirini izliyor.

İngilizce öğretmenleri, Gencay Şaylan, Ali Taygun, Aykut Göker.

Almanca öğretmeni Metin Özek.

Ali Hıdır, Ali Taygun'dan İngilizce öğreniyor. Bir süre öğrendikten sonra, İngilizcesi hatırı sayılır biçimde ilerliyor. Bu kere, Ali Hıdır, yeni başlayanlar için bir kurs düzenliyor. İngilizce öğrencisi, İngilizce öğretmeni oluyor.

Ben, Ali Taygun'la İngilizcemi ilerletiyorum. Ali Taygun'un İngilizce bilgisi sanat derecesine ulaşmış. Gencay (Şaylan) onun için, ortalama bir Amerikan Senatöründen iyi İngilizce biliyor, diyor. Ali Taygun'daki dil sevgisi de dikkatimi çekiyor. Kavramları ele alışı, ince nüansları dikkatle anlatışı. Hiçbir zaman bir yabancı dili bu kadar sevmemiştim. Dilin felsefesi, dilin kültürü bu.

Şimdi düşünüyorum da, hapisteki zamanımdan hiç de yeterince yararlanmamışım. Ali Taygun'la daha çok çalışmalıymışım. Daha çok yazı yazmalıymışım.

İngilizce öğretmenleri birkaç düzeyde birkaç kurs yapıyorlar. Hepsi de disiplinli, sistemli, dikkatli.

Ressamımız, Orhan Taylan. Koğuşun dibine sehpasını kurmuş, çalışıyor. Orhan Taylan da öğretmeyi sevenlerden. Yalnız kendi işini yapan bir sanatçı değil. İsteyene resim öğretmek onun bir işi daha olacak. Öğretiyor da. Ama, en sadı köğrencisi, İlhan Taşmerdivenli.

Orhan Taylan'la İlhan Taşmerdivenli arasında sanatın eski çağlarında vardı diye düşündüğüm bir usta-çırak ilişkisi var. (Belki bugün de ressamlarda bir usta-çırak ilişkisi vardır, bilmiyorum). Toz boya getirtiyorlar, inceltme sıvılarıyla karıştırıyorlar, birbirine katıyorlar, boyalar yapıyorlar. Tahin kutula-

rının durduğu zaman üstünde biriken bezir yağı meğ-
ger onlara pek gerekirmiş. Bunu öğreniyorum.

Orhan Taylan sürekli çalışıyor. Belirli çalışma
saatleri var. Sonra dinleniyor. Yatağının üstüne as-
tığı iplerde resimlerini kurutuyor. Bu arada kitap
okuyor. İyi bir kitap okuyucusu. Sabah kahvaltısın-
da bazen tatlı bir söyleşi kuruyoruz aramızda. Sanat
tarihi bilgisini, çok derinlikli çok özümlemiş bulu-
yorum. Merak ettiğim her şeyi soruyorum. Hepsini in-
celikle yanıtlıyor. Oadaki bilgi birikimini görüyorum,
öğretme ustalığını görüyorum, öğretme isteğini gö-
rüyorum. Burada sanat tarihini yeniden gözden ge-
çiriyorum. Gombrich'in, «Sanatın Öyküsü»nü okuyo-
rum. Bedrettin Cömert çevirisi. Bedrettin Cömert'in
nasıl bir terör cinayetine kurban edildiğini yeniden
düşünmek içimi sızlatıyor.

Orhan Taylan sanat tarihiyle ilgili yeni kitaplar
üzerinde bilgi veriyor.

Dünyayı koğuşa getirmek bu.

Mikelanj'larıyla, Leonardo da Vinci'lerle, Neru-
da'larla, Carlos Fuentes'lerle, Cortazar'larla, Borges'
lerle nasıl zengin bir dünya bu.

İnsanın soluğunu genişleten, yeni ufuklar açan,
yeni açılar çizen zengin bir dünyada yaşıyoruz.

Bu dünyayı paylaşmak ne güzel diye düşünüyö-
rum. İstekle paylaşmak, severek paylaşmak, merak-
la paylaşmak.

İşte, gerçek sevgi bu diye düşünüyorum. Güzel-
likleri görmek, bir. Paylaşmak, iki. Gerçek sevgi bu.
İnsanların nice zayıflıklarına, nice haksız beklenti-
lerine, nice başkasının üstüne yıkılmalarına sevgi adı-
nı verdiklerini düşünüyorum. Oysa, gerçek sevgi bu.
Güzellikler ve paylaşmak.

Dünyayı koğuşa getiriyoruz. Koğuş, dünyalarca
genişliyor, dünyalarca renkleniyor.

Vah, o yaşıyoruz sanarak tıkananlara. Vah, o

dünyayı kendileriyle başlatan, kendileriyle bitirenlere. Vah, onlara. Vah ki vah.

Bütün çalışmalar bunlar değil ki.

Arkadaşların özel çalışmaları da var .Aykut Göker, sürekli çeviriler yapıyor. Asimovu çeviriyor. O bitiyor, fizik bilimlerine ilişkin bir kitap çeviriyor.

Bunlar, sonradan yayınlandı. Gencay Şaylan, bir İngiliz doktorunun Şili'de başından geçenleri anlatan bir kitabı çeviriyor. Bu da yayınlandı. Halûk Tosun ve Tahsin Usluoğlu teknik bir kitabı İngilizce'den çeviriyorlar. Tahsin Usluoğlu Nelson Mandela'nın eşi Winni Mandela'nın anılarını çeviriyor. Sanırım bu çeviri yayınlanmadı. Hüseyin Baş Fransızca'dan öyküler çeviriyor. Bazıları yayınlandı. Metin Özek Almancadan çeviriler yapıyor. Bazılarının yayınlandığını sanıyorum.

Ali Sirmen, sürekli okuyor, yabancı gazeteleri izliyor, sürekli yazıyor. Samim Lütfü'nün öyküsü, başlıbaşına yazılmaya değer bir konudur. Ali Sirmen, uzun bir süre yaratıcılığını ürüne dönüştürememenin huzursuzluğunu yaşamış, sonradan anlıyorum. Bu, çok çabuk düşünen, sinirli yapılı, çok hareketli, hep olayların içinde yaşayan, hayata dünya küresinden bakmaya alışmış gazeteci-yazar, yaratmadan durmıyor.

Burda, hapisanede Samim Lütfü doğuyor: Samim Lütfü kim? Bir yanıyla Ali Sirmen, bir yanıyla emekli bir büyükelçi. Olaylara, dışarıya pek çıkmadığı anlaşılan evinden bakıyor. Evi de, çok sade. Her yana yayılmış kitapları, notları, kâğıtlarıyla yaşlıca bir bekâr evi. Evlenmeye zaman mı bulamamış, evlenip ayrılmış mı, kimse bilmiyor. Bizim Samim Lütfü böyle şeyleri konuşmaz, konuşmayı da sevmez. Sürekli düşünür. Kafasının bir yanının hep düşündüğünü sanıyorum. Sizinle konuşurken, evinde dolaşırken, otururken hep düşünür, bunu seziyorsunuz.

Çok yer görmüş, çok olay yaşamış, çok insan gör-

müş bir Samim Lütfü. Olaylara bunca deneyimin içinden, üstünden bakıyor. Bazen çelebi, hoşgörülü, bazen öfkeli, bağışlamaz, bazen sabırlı, bazen aceleci. Ama, hep meraklı, hep ilgili, hep dikkatli. Zekâsının meraklı kuşkusuyla, aşırı duyarlılığının uçları arasında geziniyor.

Ali Sirmen'in aslında bir şair olduğunu düşünüyorum. Kendisine de söylüyorum bunu. Öyle dinliyor, bir şey demeden. Belki kendisi de düşünüyor bunu.

Ama, Samim Lütfü'nün yazıları çok beğeniliyor. Başka bir tat katılmış yazılar bunlar. Bazen yaşamının hüznünlü bir ânı, bazen fışkırıveren bir coşku, bazen ince bir alayın kırılganlığı Samim Lütfü'nün satırları arasından okuyanın yüreğini yalayıp geçiyor.

Ali Sirmen'in Samim Lütfü'yü hiç unutmayacağını şimdi daha iyi anlıyorum.

Samim Lütfü, dünyanın koğuştan dışarıya çıkmasıdır.

Arkadaşların çalışmaları sadece bunlar mıydı, bilemiyorum, ben gördüklerimi söyleyebilirim.

Ben mi? Okumaya ağırlık veriyorum. Hayatımın hiçbir döneminde burada olduğu kadar kitap okumadım. Şimdi dışardayım ve okuyamıyorum.

Mektuplar yazıyorum. Kendimle konuşmalar olan mektuplar. Yeni boyutlar yakaladığım düşünceler, duygular.

Sonradan «İnsan Sıcağı» olarak kitaplaşacak yazıları yazıyorum. Ama, bakıyorum, 1985 tarihli yazılar çok az. Bir kez daha, zamanı iyi kullanamadığımı anlıyorum.

Gençler arasında şiir yazarlar var. Öykü yazarlar. Denemeler. Hasan adında bir yengç var. Şiir yazıyor. Benimle konuşmak istiyor. Konuşuyoruz.

Hürrem'in şiir yazdığını öğreniyorum. Görmek istiyorum. Sıkılıyor. Getiririm diyor. Getirmiyor. Ama, yazıyor biliyorum. Ne güzel.

Dünyayı koğuşa getiriyoruz.
Dünyayı koğuşa.
Hey koğuş. Ne güzelsin.

TRAŞ OLMAK...

Her gün traş oluyorum ya da traş olmak istiyorum. En çok iki günde bir, ama genelde her gün.

Hayır, öyle karar falan vermedim, düzenli ve sistemli yaşamak gibi bir kararın sonucu değil.

Yaşamak duygusunun bir sonucu oldu bu. Gündelik gel-git içinde ne kadar az duyarız bu «yaşamak duygusu»nu. Bu duyguyu Sait Faik'de buram buram koklamışım.

Traş olmak, yeni gelen güne günaydın demek.

Günaydın, yeni gün, güzel gün, hoşgeldin.

Afrika'da bugün binlerce çocuk ölse de, Güney Afrika'da gene siyahlara saldıracak olsalar da, burada gene trafik kazaları olsa da, bugün nice haksızlıklar, nice kötülükler yaşanacak olsa da, sen hoşgeldin yeni gün.

Yaşadığımız bunca acı, bunca kötülük, senin, senin ışığının, sabah serinliklerinin suçu değil ki. O suçlar bizim, biz insanların. Bu dünyadan biz sorumluyuz.

Sana karşı da, yeni gelen güne de, sabahın çiy kokusuna da sorumluyuz biz.

Yaşamak sorumluluğumuz var bizim.

Canlılıkla taşımamız sorumluluğu. Neşeyle, keyifle, şarkılarla taşımamız. Omuzlarımız dik, başımız yukarda, alnımız açık taşımamız, yaşamak sorumluluğunu.

Dostlarımızla paylaşmalıyız bu sorumluluğu. Dostlarımızla, arkadaşlarımızla, çocuklarımızla, kadınlarımızla, ölenlerimizle, Şilimizle, Güney Afrika'mızla, İspanyamızla, Akdenizimizle paylaşmalıyız.

Tıraş olmak, hayatı selâmlamaktır benim için.

«— Bugün ziyaret yok. Avukat günü de değil. Neden tıraş oluyorsun ağabey?»

Bir genç soruyor bunu.

«— Kendim için tıraş oluyorum. Ziyaretçiler için ya da avukatlar için değil. Böylesi daha doğru değil mi?»

Asıl söylemek istediğim bu değil. Ama, burada, bu musluk başında daha fazlasını anlatamam.

«Kendim için» derken, kendimi söylemek istemiyorum. Buradaki «kendim» her şey demek. Hayat demek, yeni doğan gün demek, inançlarımız demek, duygularımız demek, düşüncelerimiz demek.

«Kendim» tek kişi değil ki. Sen de varsın bunda, koğuştaki herkes de, bütün hapisanelerde yatanlar da, işlerine giden işçiler de, memurlar da, okullarına giden öğrenciler de, hiçbir yere koşmayan işsizler de, yeni doğan bebekler de, pinekleyen yaşlılar da.

«Kendim» dünyamızdır.

Bunları anlatmak istiyordum sana genç adam.

Gözlerinde gördüğüm sevgin, saygın, yaşamak tutkun, yemek yapman, sofrta hazırlaman, İngilizce çalışman ,gazete okuman, boncuk dizmen içimi şefkatle sızlatıyor.

Sana bakınca göneniyorum, kıvanç duyuyorum, gurur duyuyorum.

Doğru, ya da yanlış, dünyayı değiştirmek istememi seviyorum.

Senin yaptığın yanlışlar, alçakların hayatı çalmak için becerdikleri doğruların yanında öyle saygıya değer ki...

(Hapisane güncemden bir sayfa - 1985)

GECEİN KARANLIĞINI BİR EL ÖTÜŞ YIRTTI...

Geçen gecelerin birinde, gecenin bir vaktinde, bir horoz öttü.

Ses, gecenin sessizliğinde, kimbilir nereler aştı da, bana ulaştı.

Bu, vakitsiz öten bir horozdu.

Vaktinde öten horozların sesi buralara ulaşamaz.

Vaktinde öten horozlar uyandığında, artık, insanlar da uyanıyor. Otobüsler çalışmaya başlıyor, kamyonlar geçiyor. Horozun sesi yitip gidiyor.

Ama, işte, bir aykırı horoz, bir haddini bilmez horoz, kural tanımaz bir horoz, gecenin bir vaktinde kalkıyor, bir el ötüyor, arkadan bir el daha, bir el daha.

Ne oldu bu horoza?

Şu kavanoz dipli dünyanın işlerine canı mı sıkıldı, tavukların uyumasına mı kızdı, komşu kümes-
teki piliçlerin birine mi vuruldu, geceleri kalkıp düşünme illetine mi tutuldu, kafayı çekmiş dolaşıyordu da bir ötüş mü patlattı, bilemeyeceğim.

Ama, bir aykırı-horoz, bütün doğal programına meydan okudu da, gecenin sessizliğinde uzun uzun öttü.

O an, uyanmış mıydım, horozun ötüşüne mi uyan-
dım, bilmiyorum.

Hoşuma gitti. Gülümsedim. Yatakta kalkıp oturdum.

Bu horozun ötüşü, öyle yemyeşil kırları, Ali Babanın çiftliğini falan düşündürmedi.

Hayır. Horozun kendisini düşündüm.

«Aferin ulan horoz,» dedim. Çalar saat gibi, vakti gelince öten bütün horozlara inat, dikildin gecenin ortasına, bastın ötüşünü.

«Uyanın ey insanlar. Uyanın artık. Yetti, tavuklar gibi gece yatıp sabah kalkmanız.

Uyanın, ey sabah açan çiçekler. Gecenin orta-

sında açın bir kere .Şenlensin ortalık. Kalkın, açın, haydi.

Doğ, ey 'güneş. Sen de, bir kerecik olsun, gece-
nin ortasında doğ bakalım. Doğ da, şaşsın kalsın her-
kes.»

Böyle dedi aykırı horoz.

Kolay değil aykırı horoz olmak.

Boynunun kesilmesini göze alacaksın.

Horozlar böyle öter demeyeceksin.

Yolu, yordamı bu demeyeceksin.

Bana mı kaldı gece vakti ötmek demeyeceksin.

Başka öten var mı demeyeceksin.

Doğaya inat, gece vakti öteceksin.

Bir el, bir el daha, bir el daha.

Birisi duyacak bunu.

Hapisanede yatan bir adam duyacak.

Yatağında doğrulup dinleyecek.

Ben, gece vakti öten horozu duydum diyecek.

Siz de bilin diye yazacak.

MARCOS ANA

İspanyol şairi. 1921 yılında doğdu. On sekiz yaşın-
da girdiği hapisaneden kırk yaşında çıktı.

AÇIKLIYORUM

*Bağışlanma falan istemiyorum. İstemiyorum
benzi sararmış sesin bir dirhemini bile,
sırtımdaki yaşam yüküne bir bağışlanma.*

*Nefret ediyorum yerlere kapanan güçsüz sesten
ve diz çöküp salya sümük ağlayan yürekten,
nefret ediyoruz tozlara bulanana alınlardan
ve' o bin parçaya bölünen düşüncelerin ışığından.*

*Bağışlanma falan istemiyorum. Kavuşturmuyorum
yakarmak için titreyen ellerimi.
Gurur ormanları tutuşur sözlerimde
karanlık öcün kapıları yıkılsın diye
insanlar kurtulsun diye çarmıhlarından
—ağlayıp sızlamadan— direndiğim zaman.
Bağışlanma falan istemiyorum. Gösteriyorum
işte elinde bir baltayla insanların yaşamında
egemenlik süren o gaddar kadavrayı,
ve şimdi de başkalarına örnek olsunmuş diye
mızrak ucunda gezdirmek istiyor benim kesik başımı*

*Bağışlanma falan istemiyorum ben.
Sahiplerine veriyorum bayrakları.
Geçiriyorum işte elden ele
yenik yüreğini mahpus halkımın.*

Türkçesi: Özdemir İnce

YARIN dergisi, Haziran, 1984.

BAĞIŞLANMA FALAN İSTEMİYORUM!...

Marcos Ana

Geçen yılın Şubatından beri bir af lâfıdır gidiyor. Bir sorumsuzluk, bir ciddiyetsizlik, bir lâubalilik örneği ki, deme gitsin. Yetkilinin biri bir şey söylüyor, öbürü başka bir şey. Başbakan Turgut Özal'ın dilinde pelesenk ettiği söz de: «On kere düşünmek gerek.» On kere düşünmek gerekse, on kere düşün efendim. Ondan sonra da «olur» de, «olmaz» de, «şöyle olur» de, «şöyle olmaz» de. Yok. Ne zaman sorulsa «on kere düşünmek gerek,» diyor, o kadar.

Kimsenin aklına da, «on kere düşünmek gerekiyorsa, siz bir kere düşünün de dokuz kalsın,» demek gelmiyor. Böylesi bir çapaçulluk yaşıyor.

Ama, içersi giderek ısıyor. O zaman C-16'dayız. Kaçakçılar af konusunda çok duyarlı. Sendikacılık kayıtsız. Siyasi gençler ilgisiz.

Biz ilgiliyiz. Ama, ilgimiz bu sorumsuz tutumun nerelere varabileceği, nelere yol açabileceği konusunda.

Hapisane af sözleriyle kaynıyor, çalkalanıyor, dalgalanıyor. Hapisanenin kaynaması, çalkalanması, dalgalanması tehlikeli, çok tehlikeli.

Savcıya bunu söylüyoruz, güvenlik komutanına bunu söylüyoruz.

«Af konusunun bizimle ilgisi yok. Bizim af falan beklediğimiz de yok. Kim kimi affediyor? Biz ne yapmışız da, kim bizi affedecekmiş? Biz, davamızı da biliyoruz, konuyu da. İlerde herkes de her şeyi görecektir, anlayacak. Ama konu o değil.

Bakın, yetkililere söyleyin. Kaçakçılar endişeli, diğer koğuşlar duyduğumuza göre kaynıyor. Burada bir olay çıkarsa, büyük bir şey olur. Bu koğuşun öyle bir sorunu yok. Ama, bir koğuşun durumu hiçbir şeyi değiştirmez. Hepimiz güç durumda kalırız. Sizi uyarıyoruz. Yetkilileri uyarın. Şu af konusunu kessinler. Bir şey yapacaklarsa yapsınlar, yapmayacaklarsa yapmasınlar. Ama, uzatmasınlar. Hapisane çok ciddi olaylara gebe görünüyor.»

Hapisane yetkilileri de sıkıntılı. Yukarda bıyık, aşağıda sakal meselesi. Yutkunuyorlar. «Bizim elimizde olsa. Biz de bekliyoruz. Bir af çıksa iyi olacak. Hapisane dolu. Biz durumu iletiyoruz. Geçenlerde istatistik istediler. Bir şey olacak ama, ne olacak, biz de bilmiyoruz.»

Kaçakçılar endişeli, çok endişeli:

«— Hocam, durum çok gergin. Bizde bir şey olmaz. Burası esnaf koğuşu. Burada herkes bugün çık-

mazsa yarın çıkar. Ama, bunun katili var, hırsızı var. Otuz yıl yemiş, müebbet yemiş, idamlığı var. Bunların umudu yok. Bunların umudu af. Şimdi affı bekliyor. Aftan umudunu kesince isyanları oynarlar.

İsyan da ne? Kapıları patlatırlar, doğru bu koğuşlara. Bizim koğuşların kapılarını patlatırlar. Bizi öne sürerler. Artık ne olacağını kimse bilmez.»

«— Neden buraya gelirler. Neden sizi öne sürerler?»

«— Kurşun yememek için. En öne de sizi sürerler. Söylemedi demeyin. Siz en önde gidersiniz. Size ateş etmesinler, ateş etmezler diye yaparlar bunu.»

«— Yahu, koğuş kapıları nasıl patlarmış? İki kapı, kalın demirler. Nasıl olur bu?»

«— Bir dakikada patlar bu kapılar. Ne diyorsun hocam? Onca insan bir yüklendi mi? Ne kapı kalır, ne parmaklık.»

İyi mi? Başımıza gelmedik bir bu kalmıştı. Şimdi burada bir ayaklanma patlarsa, bizi de öne sürdüler mi, buyurun bakalım «ayaklanma öncülüğü»nü?

Kimseye lâf anlatamazsın. İşin yoksa, af haberleri çıktı da, ağır mahkûmlar ayaklandı da, bizi öne sürdüler de anlat dur. Kime dinletirsin, kime anlattırsın.

O günlerde, koğuşta bazı önlemler bile alındı. Bir ayaklanma olursa, koğuşu korumak için.

Günler öylesine gergin geçiyor. Biz, içerde tedirginiz, rahatsızsınız.

Dışarda, maşallah, yetkililer çene çalkalıyor. Af düşünüyor da, yok af değil infaz düşünüyor da, yok fikir suçu yok da, yok 1974 affı da.

Gına geldi. Kesin atın şu af lâfını. İçerdeki insanlarla oynamayın. Bir şey yapacaksanız yapın. Yapmayacaksanız «yapmıyoruz,» deyin. Bitirin şu lâfı.

Hayır. Bitmiyor. Ucundan, kulpundan gene af lâfı çıkıyor ortaya.

İşte, o günler. YARIN dergisinin Haziran sayısı geliyor. Yıl, 1984.

Açıyorum. Bir şiir. İspanyol şairi Marcos Ana'nın. Daha önce duymamışım. Okuyorum. Aman, bu ne? İlâç gibi geliyor. Kaç günlerdir söyleyemediklerimi, aslan Marcos söylemiş ki, deme gitsin.

İşte, şiir diye buna derim ben. Sesi var sesi. Öyle mırıldanma, dırıldanma, ağlanma, sızlanma değil. Ses var ses. Ses var, el var, yumruk var, yürek var, karar var, insan var. Su içer gibi okuyorum.

*Bağışlanma falan istemiyorum. İstemiyorum.
benzi sararmış sesin bir dirhemini bile,
sırtındaki yaşam yüküne bir bağışlanma.*

Yaşa sen arkadaşım Marcos. Yüzünü bile görmediğim arkadaşım. İspanya hapishanelerine 18 yaşında girip 40 yaşında çıkan arkadaşım. Yirmi iki yıl hapiste yatıp da bu şiiri yazan arkadaşım. Seni kendime öyle yakın duyuyorum ki.

*Nefret ediyorum yerlere kapanan güçsüz sesten
ve diz çöküp salya sümük ağlayan yürekten,
nefret ediyoruz tozlara bulanana alınlardan
ve o bin parçaya bölünen düşüncelerin ışığından.*

Ben de nefret ediyorum Marcos Ana. Ben de nefret ediyorum. Bütün bedenim tükürük olsun da onların yüzlerine tüküreyim istiyorum.

Devam et Marcos Ana. Devam et, yüreğimi ferahlat. Devam et.

*Bağışlanma falan istemiyorum. Kavuşturmuyorum
vakarmak için titreyen ellerimi.
Gurur ormanları tutuşur sözlerimde
karanlık öcün kapıları yıkılsın diye
insanlar kurtulsun diye çarmıhlarından*

—ağlayıp sızlamadan— direndiğim zaman
Bağışlanma falan istemiyorum. Gösteriyorum
işte elinde bir baltayla insanların yaşamında
egemenlik süren o gaddar kadavrayı,
ve şimdi de başkalarına örnek olsunmuş diye
mızrak ucunda gezdirmek istiyor benim kesik başımı

Bağışlanma falan istemiyorum ben.
Sahiplerine veriyorum bayrakları.
Geçiriyorum işte elden ele
Yenik yüreğine mahpus halkımın.

Şiiri bitirdiğim zaman ağladığımın farkına varıyorum. Ağlamaktan utanmıyorum. Ağladığımı yazmaktan da utanmıyorum. İçimin sesini duymanın mutluluğu ağlatıyor beni. Onurumun, direncimin gururuyla ağlıyorum.

Marcos Ana. Sana teşekkür ediyorum. Sana binlerce kere teşekkür ediyorum. Bu şiiri yazdığın için. Yaşamanın şu kısacık notu, bu şiirine anlam kazandırıyor. Sen, yatanlar adına şiir yazıp duygulananlardan değilsin. Sen, inancını yaşayansın. Sana şükran duyuyorum, ellerine sarılıyorum, alnından öpüyorum.

Sana da teşekkürler Özdemir İnce. Bu şiiri çevirdiğin için. YARIN dergisine teşekkürler. Bastığı için. Yaydığı için.

Dünya hapisaneleri birbirini kucaklıyor. Dünya hapisaneleri birbirini selâmlıyor. Zindanlar birbirine şarkılar gönderiyor.

İnsanlığın bitmeyen şarkısı, bitmeyecek şarkısı, bütün dünya hapisanelerinden gökyüzüne yükseliyor.

Selâm sana, demir parmaklıklar arkasındaki insan. Geleceği sen hakediyorsun. Demir parmaklıkları sımsıkı kavrayan ellerin büyüyor. Selâm sana.

DOĞAYI HAPSEDEMEZSİNİZ...

Mart-Nisan-Mayıs. Takvimlerdeki bahar ayları. İlkyaz, doğanın canlanmasıdır. Doğanın uyandığını anlamak için dağda, bayırda olmanız gerekmez. Doğanın uyanışı öylesine coşkulu, öylesine her şeyi sarı-cı, öylesine güçlü ki, kimse onu engelleyemez, kimse onu görmezden gelemmez.

Önce, havanın kokusu değişiyor. Hava çiçek kokuyor, ot kokuyor, yeni doğmuş yavru kokuyor, yeni uyanmış bebek kokuyor. İlkyaz havası bir yandan bir yana geçiyor, geziniyor, gidip geliyor, her yana yayılıyor.

Hava, çapkın bir genç kız gibi dolaşüyor, kışkırtıyor, canlandırıyor.

Hava ılık, hafif, kokulu.

Havayı görüyorsunuz. İlkyazda, yalnız ilkyazda hava görülür.

Hava tek başına gelmiyor. Çiçek tozları, pollenler havayla birlikte geliyor. Her yanda pamukçuklar uçuyor.

Güneş ışınları da değişti. İlkyazda daha sıcak, daha yakın, daha dost.

Hayvanların uyanışını her yanda görüyoruz. Kuşlar bitip tükenmez ötüşleriyle umulmadık yerleri bile dolduruyor. Böcekler uyanıyor, canlanıyor, çoğalıyor.

Doğa, günün aydınlığıyla, gecenin karanlığıyla, yıldızların ışığıyla, yağmurun serinliğiyle geliyor.

İlkyaz, hapisanede de ilkyazdır. Hava, duvarların üstünden geliyor. Engellenemiyor. Kapılardan, demir parmaklıklardan içeri giriyor, erlerin tüfeklerinin çevresinden dolaşıyor, namluların içine giriyor, kilitlere sızıyor, yakalardan dalıyor, gözetleme kulelerini sarıyor.

Kuşlar hapisane duvarlarının üstüne konuyor,

şarkılarını sürdürüyorlar. Bir bebek duvarı aşıp içeri giriyor, ardından bir kelebek daha.

Duvarların taşları, çimentolarının arasından otlar fışkırıyor. Direngen otlar. Kökleri duvar aralarına sıkıca yapışmış. Kışın öyle durmuş durmuş da, bu kışkırtıcı ilkyaz havasını görünce yapraklarını deliklerden çıkarmış.

Bütün bunlara bakıyorum. Bütün bunlara şaşkınlıkla bakıyorum. Bütün bunlara hayranlıkla bakıyorum.

Doğayı hapsedemezsiniz, diye düşünüyorum. Doğayı hapsedemezsiniz.

Oysa, kimbilir nasıl isterdiniz doğayı da hapsedmek. Güneşi hapsedmek, ayı hapsedmek, yıldızları hapsedmek, otları hapsedmek, çiçekleri hapsedmek.

Onun için zindanlar yapıyorsunuz. Gün ışığı görmeyen, hava almayan zindanlar. Ama, güneş gene bir aralıktan sızar, bir küçük yosun bir taşın dibinden çıkar, bir böcek ortalarda gezinir. Doğayı hapsedemezsiniz.

Doğayı hapsedemezsiniz. Üstüste bu sözü yineliyorum. Doğanın hapsedilmezliği bana mutluluk veriyor, bana güç veriyor.

İnsanı da ondan hapsedemiyorsunuz. İnsan da doğanın bir parçası. Hem de ne güçlü bir parçası. Siz, insanın bedenini hapsediyorsunuz, o kadar. Oysa, insan sadece beden değil ki. Ya düşünceler? Ya duygular? İnsan, asıl onlar. Onları hapsedemiyorsunuz. Asıl istediğiniz onları hapsedmek. Düşünceleri hapsedmek, duyguları hapsedmek. Ama, yapamıyorsunuz.

Düşünceler, duygular sizin hapisanelerinizden, zincirlerinizden, işkence araçlarınızdan daha güçlü. Onlar da, hava gibi, güneş gibi her engeli aşıyor, insanlara ulaşıyor.

Doğayı hapsedemiyorsunuz. İnsanı hapsedemiyorsunuz. Peki, siz neyi bekletiyorsunuz bunca nöbetçi-

ye? Neyi zincirliyorsunuz? Neyi hapsettik diye ellerinizi oğuşturuyorsunuz? Neyi? Neyi?

Gökyüzünden hava geliyor, ısı geliyor, ışık geliyor. Resmi kanallardan gelenlerse ne kadar farklı.

Resmi kanallar, koğuştaki hoparlörler, kapıdaki tebligat, televizyonun ekranı.

Oralardan mahkeme tebligatları geliyor, her gün denecek sıklıkla mallara yapılan zamlar geliyor, suçlamalar geliyor, «Allah kurtarsın» sözleri geliyor, «hayırlı uğurlu tahliyeler» sözleri geliyor.

Roman Polanski'nin Roman adındaki özyaşam öyküsünden söz eden bir dergi yazısı okuyorum. Yeni Gündem, Le Nouvel Observateur'den çevirmiş.

Şöyle diyor Roman Polanski, bu ünlü sinema yönetmeni:

«Yahudi olan ailemiz Krasova'da oturuyordu. 1939'dan sonra yer değiştirmek zorunda kaldılar. Ve bir gün birilerinin yol üzerinde bir duvar yükselttiğini gördünüz. Ağlamaya başladınız.

Bu Getto'nun doğuşuydu. Ama biliyorsunuz ki, gençliğimi ağlamakla geçirmedim. Her baskından sonra kendi kendime «daha iyi olacak,» diyordum. Ve ayrıca Nazilerin bir gün, bizim kötü bir şey yapmadığımızı anlayıp, bu baskınlara bir son vereceklerine inanıyordum. Aslında kötümserlik hayat deneyimiyle öğreniliyor.»

Bu satırlardan sonra, günceme şu notu yazmışım:

«Duvar'ı düşünüyorum. DUVAR, önemli. Köprüler yazılmıştır. DRİNA KÖPRÜSÜ, KÖPRÜLER. İrmaklar yazılmıştır. Doğrusu, yazılmalıdır da.

Duvarlar. Pek yazılmadı. Önemli oysa. Eski surları düşünmeli. Çin Seddi'ni. Kale duvarları. Ev duvarları. Yapıların duvarları. Hapisane duvarları.

Duvar kapıları. Kapısız duvarlar. Duvarların üs-

tü. Duvarın iç yanı. Duvarın dış yanı. Duvardaki top izleri. Duvarların yükseltme işlemi. Duvargeçen, Marcel Aymè'nin kitabı.

Duvarların dibi. Duvardibi, Üsküdar'daki semt. Duvar dibine götürülme. Duvar dibine dizilme. Duvarların üstü. Nöbetçi kulübeleri. Işıldaklar. Yıldızlar. Kuzey yıldızı.

İnsan bilincine çekilen duvarlar. Bilinçaltının kaynaşmaları...»

ŞİİR

1985 yılı. Ocak ayıyla Mayıs arası. Nevzat Çelik adında bir genç hapiste. «Müebbet Türküsü» adındaki şiiri —bence, çağdaş bir destan— bu tarihlerde yazmış. Biz Sağmalcılar'da yatıyoruz, o Metris'te. Aynı adı taşıyan şiir kitabı 1987'de, Mayıs ayında yayınlandı.

Sekiz yıldır hapiste. Daha da yatıyor. Hapisteyken hiç duymamıştım. 1984 yılında Akademi şiir ödülünü kazanmış. Şimdi, 1987 yılında yirmi yedi yaşında.

Şiirle ilk kucaklaşması 1981 yılında olmuş.

İlk kitabı «Şafak Türküsü», 1984'te yayınlanmış. Orwell'in, «1984» adındaki kitabı geliyor aklıma. Şafak Türküsü'nün ilk şiiri şu:

SAKLAMBAÇ

önüm arkam

sağım solum

beton

hey toprak

neredeysen çık

Kitabın ilk tarihi belirli şiiri 6 Eylül 1981 tarihini taşıyor. Adı, ANA.

Şafak Türküsü'nü okuyorum. Müebbet Türküsü'nü de.

Dilin değişmelerini izliyorum. Dilin gelişmelerini. Sözcük seçimlerini. Duyarlılığın baştan beri, ilk şiirlerden beri varolan tadının yavaş yavaş damıtılmasını.

Müebbet Türküsü'nün —bence, çağdaş bir destan— 1985 yılının Ocak ayıyla Mayıs ayı arasında yazılışını düşünüyorum. O beş ayın ince duygularından, nice düşüncelerinden, nice yaşamalarından süzölmüş, damlamış, birikmiş 14 şiiri.

Sekizinciye buraya alıyorum.

VIII

*benim türküm yangın yeri sevgilim sesli konuş
söyle ben türkü söylerken sıkı bassınlar yere
yağmurlu bulutları tepelerinde taşınsınlar söyle
benim gecelerim tepeleme ısırganotu sevgilim
dur durak yok bana bu bahar akşamlarından
toprak deniz ve kadın kokularıyla dövüyor da kapımı
bir karası aşıyor duvarı kahrolası karanlık
kibriti çakılmış sigarayım nerede dudakların
harut dumanıyla islenmiş belki kararmış saçların
çekincesiz yıkanırsın deli çılgın akan sular da
sular hırçın sular arsız ben ellerimle yapayalnız
kovalanmışım çocukça düşlerimden taş tutulmuşum
balıkları oltada bir deniz gibi ayağa kalkmışım
delikanlıyım yıldızsız gecelerde düşlerine kıran girmiş
sensiz kupa kuru bir dalım güneşin gözüne batan
grevsiz işçiyim de ocağı tütmeyen evim
öğretmenim diline sözcük sözcük yasak vurulmuş
çocuğum elinde bir balon bulut bir dolu umut
benekli balonlarım sonra bir varmış bir yokmuş
benim türküm yangın yeri sevgilim sesli konuş*

Nevzat Çelik, 1986 Temmuzunda kısa bir şiir yazmış:

UYKUSUZ

*Duvara demire değmekten
gün boyu yorgun
uzanıyorum ranzama
birdenbire kokun*

Hapisane şairlerini düşünüyorum. Hapiste şiir yazarları. Kimbilir kaç kişi şiir yazıyor? Kaç kişi şiirle buluşmuş? Kaç kişi şiirin sancılarını çekiyor. Bilmiyoruz. Tek tük şiirden haberimiz oluyor. Her yazılan kuşkusuz şiir olmuyor. Duyguları, düşünceleri, yaşananları söze dökmek elbette kolay değil.

Hele şiir? Söz sanatlarının bence en güç olanı. Sözcüklerin en süzölmüşüyle, en damıtılmışıyla yapılan bu sanat. Sözcük seçimi, uyumlar, iç uyumlar, sözün sesleri, sözcüklerin sesleri, fazlalıkların ayırımına varışlar, kulağa batanların ayıklanması, bir türlü en iyiyi bulduğuna inanamayış.

Şiir bir çile canım. Güzel bir çile. İnsan emeğinin en tatlısı bir çile. Ama, çile.

Beni şiirle vuran Nâzım'dır. Nâzım'ın şiiriyle ilk karşılaştığım zaman, şiirin çıplak gücünü gördüm. Böylesine canlı, böylesine güçlü, böylesine duygu, böylesine düşünce, böylesine acı, böylesine umut, böylesine hayat yüklü şiir görmemiştim. Vuruldum kaldım. Ayağa, gene Nâzım'ın şiirleri kaldırdı. İnanılmaz bir şeydi sözcüklerin gücü. Sonra çok şiir okudum. Çok şairi okudum. Eskiler, yeniler, eski Yunan şiirleri, Romalılar (çeviriler elbette), her ülkeden, her çağdan, her daldan şiirler. Ama Nâzım?

Nâzım Hikmet bir talihtir. Dünya için talihtir. İnsan için talihtir. Sanat için talihtir. Ülkemiz için de talihtir. Ama, bu ülkede doğmuş olmak, Türkçe yazmış olmak, Türkçenin şairi olmak Nâzım Hikmet için talih olmadı. Nâzım, hayatı boyunca bunu bir talihsizlik olarak yaşadı. Ne yazık. Ne yazık bize. Ne yazık ülkemize.

Şiir yazmaya niyetli olsaydım, Nâzım beni çarpardı. «Bunlardan sonra ne yazılabilir?» diye düşünürdüm. Şairlerimizin de bunu düşündüğünü düşünürüm.

Keşke Nâzım ölümlü olmasaydı da, hep gördüğünü bize gösterseydi. Keşke Nâzım ölümsüz olsaydı da, şu olayın şiirini yazsaydı diye düşünmüşümdür.

Bütün olayların içinde iki olayı çok düşündüm, Nâzım bunun şiirini yazsa diye. Bakın, hangi iki olay?

Bir bayram, hapisanelerde açık görüş yapıldı. Ertesi gün, gazetelerde bu görüşle ilgili fotoğraflar yayınlandı. Olayın biri şudur:

Reha İsvan hapiste. Ahmet İsvan tahliye olmuş. Eşini, yattığı Metris'te görmeye gelmiş. O fotoğraf bellegimin neresine kazılmış da ,her aklıma geliste canlı gibi görüyorum.

Reha İsvan ayakta, ellerini uzatmış. Karşısında Ahmet İsvan. O da ellerini uzatmış. Birbirinin ellerini tutmuşlar. Birbirlerinin gözlerine bakıyorlar. Fotoğraf bu.

Fotoğrafı ilk gördüğüm anda çarpılıyorum. Vurgun yemiş bir dalgıç gibi sarsılıyorum. Göğsüme kurşun yemiş bir asker gibi kalakalıyorum. Öyle, iki insan. İki masal kahramanı gibi, iki destan kahramanı gibi, iki arkadaş gibi, iki adaş gibi, iki dost gibi, iki derviş gibi, iki ermiş gibi.

Öyle, iki insan. Birbirinin elini tutmuş, gözgöze iki insan.

Ah şiir. Nerdesin şiir? Nerede geziyorsun şiir? Neleri anlatıyorsun şiir. Bunu anlat şiir. Bunu anlatsana şiir. Bunu anlatsana şiir. Bunu inlesene şiir. Bunu haykırsana şiir. Neredesin şiir?

Onlar, artık, Reha İsvan da değil, Ahmet İsvan da değil. Onlar, bütün iki insanlar. Bütün kadın ve erkekler. Bütün iki arkadaşlar. Bütün iki dostlar. Bütün iki çileliler. Bütün iki yazgılılar. Bütün Romeo ve

Jülyetler. Bütün Leylâ ve Mecnunlar. Bütün Ayşe'ler ve Ali'ler. Bütün kadınlar ve erkekler.

Hayır. Olmuyor. Burada şiir gerekli. Burada şiir mecburiyet.

Ondan sonraki ayların bütün sanat dergilerinde bu şiiri aradım. Bulamayınca kızdım, kırıldım, küstüm. Ondan sonraki ayların sanat dergilerinde yayımlanan şiirleri hep, «neden o şiir değil,» diye okudum. Şiire küstüm.

Bütün şairlerimiz beni bağışlasın. Ben duygusal biriyim.

İkinci olay, daha başka. Aklıma takıldı. Hep takıldı. Hâlâ da aklıma takılıdır. İkinci olay, —bence birinci olaydır—, içimi sızlatmayı hep sürdürdü. İçimi bugün de sızlatıyor. Yarın da sızlatacak, biliyorum.

Bu, «ırzına geçilmiş kızımın öyküsüdür.»

Bir gün gazetede, bir genç kızın mahkemedeki ifadesini okudum. Genç kız, sorgusu yapılırken soyulduğunu, dövüldüğünü, ırzına geçildiğini anlatıyordu.

Bir genç kızın ırzına geçmişlerdi.

Bir genç kızın ırzına geçmişlerdi.

Bir genç kızın ırzına geçmişlerdi.

Beynim kızgın demirle dağlandı. Kemiklerim birbirinden ayrıldı. Canım bedenimden uçtu gitti.

İrzına geçilen kız, benim kızımdı, bizim kızımızdı, hepimizin kızıydı.

İrzına geçilen bendim, bizdik, hepimizdik.

Kim, ırzına geçilen kızın başını yerden kaldıracaktı? Kim, onun yaşadığı utancı paylaşacaktı? Kim, onun elinden tutacaktı?

Ancak, şiir yapabilirdi bunu. Bu güç, yalnız şiirde vardı.

Neruda öyle dememiş miydi?

«Şiiri kim öldürebilir ki? Kedi gibi yedi canlıdır şiir. Ona işkence ederler, sokaklarda sürüklerler, üs-

tüne tükürürler, alay ederler, etrafını dört duvarla çevirirler, sürgüne yollarlar, ama şiir bütün bunları yaşar, tertemiz bir yüzle, gülümseyerek ortaya çıkar sonunda...”

Şiir hayatın kendisi değil miydi?

IRZINA GEÇİLEN GENÇ KIZ İÇİN YAZILMIŞTIR

*bacaklarının arasında
yeni yetme kızlığı vardı
göğüsleri kabarırken
kambur yürümesi vardı
Sonra
namusun bacaklarının arasında olmadığını
düşündü
namusun akılda olduğunu
namusun yürekte olduğunu düşündü
aklın ve yüreğin satılık olmadığını düşündü
dünya değişmelidir dedi
dünyayı ben değiştirmeliyim
dünyadan ben sorumluyum dedi
aklını ve yüreğini
dünyayı değiştirmeye
adadı
bunu yapmak gerekir dedi yaptı
bunu yapmamak gerekir dedi yapmadı
kapalı bir odada
tek penceresi demir parmaklıklı
kapalı bir odada
yeniden düşündü bütün bunları
onlar
oradaydılar
çoktular pistiler sarhoştular
onu küçültmek istediler
alçaltmak aşağılamak istediler*

*bacaklarının arasında çocuklar vardı
gülen oynayan çocuklar
çocukları öldürdüler
bacaklarının arasında evin bahçesi vardı
çimenler çiçekler vardı
çimenleri ezdiler çiçekleri yoldular
akşamüstü çayları vardı
çayları döktüler bardakları kırdılar*

*dışarda ortalık günlük güneşlikti
vapurlar gidip geliyordu
insanlar konuşuyor gülüyordu
kimse görmedi kimse duymadı
güneş batmadı gün kararmadı*

*bacaklarının arasında
öfkesi vardı akli vardı yüreği vardı
ölseydim dedi
bomba olup patlasaydım dedi
buhar olup uçsaydım dedi
ölmedi patlamadı uçmadı
ben biliyordum duyuyordum
rakı içiyordum öfkeliydim
korkmuştum azdım kaçmıştım
yardım edemiyordum
her şeye kızıyordum
küçüldükçe küçülüyordum
korkmuştum sinmiştim*

*beni bağışla kızım
seni koruyamadım
seni kurtaramadım
kaldır başını utanma
utanmak bize düşüyor kızım
ırzına geçilen biziz
biz
hepimiz.*

CUMHURBAŞKANI TURİZM MEVSİMİNİ AÇIYOR

CUMHURİYET - 29 Nisan 1985 Pazartesi

Cumhuriyet gazetesi manşetten şu haberi veriyor:
Cumhurbaşkanı Antalya'da konuştu: İşkence ve fikir suçu yok.

ANTALYA — Cumhurbaşkanı Kenan Evren, dün Cumhuriyet Alanı'nda düzenlenen törenle 1985 yılı turizm sezonunu açtı. Bu nedenle halka hitaben bir konuşma yapan Evren, turistik bölgelerde sanayi tesislerine fazla ağırlık verilmemesini, turistin yoluna-
cak tavuk gibi görülmemesini istedi.

... Cumhurbaşkanı Evren, uzun süren konuşma-
sında turizm dışı konulara girince, «Turizm mevsimi-
minde neşenizi bozuyorum, ama bazı konulara değineceğim. Her zaman fırsat bulamıyorum,» dedi.

Dostlarımız olduğu kadar bizi kıskanan ve çeke-
meyen, bize düşman olanların «bu huzur ve güveni
nasıl sarsarız,» diye kendi aralarında örgüt kurduklarını söyleyen Evren, konuşmasını şöyle sürdürdü:

ANAYASA değişikliği:

«Türkiye 1982'de bir anayasa kabul etti. Bu anayasa memleketin, milletin huzur ve güveninin güvencesidir. Bunu biliyorlar, 'acaba bu anayasayı nasıl değiştirebiliriz de eski anayasaya döndürebiliriz,' diye oyunlar peşindeler. Hatta bazı vicdansız kişiler Türkiye'ye geliyorlar, bunlar yabancı ve çekinmeden şunu söyleyebiliyorlar; 'medeni milletler seviyesine katılmak istiyorsanız gerekirse bu anayasayı değiştirin' diyorlar. Bu anayasayı değiştirip değiştirmemek o dışardan gelen beyefendilerin harcı değil, Türk milletin kendi yetkisi dahilinde olan bir husustur.»

«TÜRKİYE'DE İŞKENCE YOKTUR.»

«Yine Türkiye'yi nasıl karıştırırız diye Türkiye'de işkence vardır teranesi tutturuyorlar. Türkiye'de işkence yoktur. Türkiye'de işkence vardır diyenler geliyorlar, gelin bakın diyoruz. Ama bunlar nereye gidiyorlar biliyor musunuz; sizin gibi vatandaşlarla konuşmuyorlar da hapishaneye giderek o teröristlerle konuşuyorlar. Hapse girmiş adam, ölüm cezasına çarptırılacak bir kişi veya 25 - 30 yıla mahkûm olacak bir kişi dışardan gelmiş bulunan kişilere işkence yoktur der mi? Onlarla konuştuktan sonra gidiyor, bu yönetimin karşısında, 12 Eylül'ün karşısında bulunan kişilerle konuşuyorlar. Ondan sonra gidiyor memleketine, Türkiye'de işkence vardır diyor. Nereden öğrendin sen bunu diye soruyoruz, «gittim, hapishanedekilerle konuştum,» diyor. İyi niyetli bir insan bunu yapmaz. İyi niyetli kişi onlarla konuşur, ama sonra gelir şuradaki vatandaşlarla da konuşur. Ve sonra karar verir.

«İDAMLAR, İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİNDE VAR.»

Bunlar ondan sonra idamlara karşı çıkarlar. Türkiye'de idam vardır derler. İnsan haklarına aykırıdır, derler. Evet insan haklarına aykırı. Doğrudur. Evet aykırı. Allah'ın verdiği vücudu, canı kimse ortadan kaldırmamalıdır. Ama gelin görün ki, bu 20-30 kişinin hayatına kasteden insanlar yakalandığı zaman insan haklarına aykırıdır diye biz onları hayat boyu hapisanede mi besleyeceğiz sayın vatandaşlarımız.

Şimdi biz bir topluluğa girmişiz. Avrupa Konseyi'ne. İnsan Hakları Beyannamesi diye bir beyannameye de imza koymuşuz, doğrudur. İnsan Hakları Beyannamesi idamları kaldırmamıştır ki, evet altına mührümüzü basarız. Elbette şimdi bu beyannamenin ikinci maddesi şöyle devam ediyor: 'Kanunun

ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın dışında kimse kasden öldürülemez.' Şimdi ben İnsan Hakları Beyannamesi'ni savunanlara soruyorum: Bu ikinci maddeyi okumadılar mı? Diğer şekilde hayata kasdeden hükümetler mi, yoksa anarşistler mi? Anarşistler adam öldürdüğü zaman bir şey demiyorlar da, o idama mahkûm edildiği zaman karşımıza geliyorlar sizde idam cezası vardır, diye. Sorarım sizlere, bunda iyi niyet var mı sevgili vatandaşlarım?

'FİKİR SUÇU YOK'

Yine bazı Avrupalı dostlarımızın bize takıldıkları bir husus da şu: Efendim, fikir suçluları hapisanede çürüyor. TCK'da fikir suçu diye bir suç yoktur. Onların söyledikleri 141 ve 142. maddelerdir. Yani komünizmi yerleştirmek için örgüt kuranlar, buna girenler, veya komünizm propagandası yapanlar. Bu ceza kanunundaki maddeler, 1936'da Atatürk zamanında konulmuştur. 1936'dan beri mevcut. 12 Eylül'den önce de mevcut. O zaman kimsenin sesi çıkmıyordu, 12 Eylül öncesinde Türkiye'de fikir suçlusu var diyen yoktu. Çünkü Türkiye parçalanmak üzereydi. Parmaklarını birbirlerine sürüyorlardı, parçalansın diye. O zaman da 141, 142'den hapse düşmüş kişiler vardı. Niye o zaman bir şey söylemiyorlardı da şimdi diyorlar. Fikir suçluları hapisanede diye. Bazı derneklerin mensupları, evet şimdi hapisteler. Ama fikir suçundan değil, 141 ve 142. maddeden dolayı hapisteler.»

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, konuşmasında sıkıyönetimin kaldırılması istekleriyle, 1 Mayıs, 14 Mayıs, 27 Mayıs konusundaki düşüncelerini de açıklıyor.

Cumhurbaşkanı, turizm mevsimini, bu konulara da değinen konuşmasıyla açıyor.

Tarih: 28 Nisan 1985.

VOLTA ATMAK

Hapisanenin en ünlü deyimlerinden biri. Anlamı, mahpusun, bulunduğu yerde gezinmesi. Ama, bu anlam, hapisanecilik bilinmediğinde pek üstünkörü kalıyor.

«Volta» öyle üstünkörü, sade suya tirit bir iş değil. Volta, önemli bir iş.

Kuralları var. Çeşitleri var. İncelikleri var. Bunları bilmeyenler için sıkıntıları var.

Bir kere, öyle her gezintiye, her gidip gelmeye «volta» denmez. Denmesine denir de, bunlar volta sayılmaz.

Volta, mahpusun gezinmesi değildir.

Volta, düşüncelerin gezinmesidir, duyguların gidip gelmesidir, geçmişin girip çıkmasıdır, geleceğin uçup uçup gitmesidir.

Volta acıların yeniden yaşanmasıdır.

Volta umutların yeniden havalara sıçramasıdır.

Volta bütün ayrılıklardır.

Volta bütün kavuşmalardır.

Volta intikamın alınmasıdır.

Volta kandır.

Volta küçük çocuğun bağra basılmasıdır.

Volta ananın ağlamasıdır.

Volta sevgilinin saçının okşanmasıdır.

Volta düşmanla hesaplaşmadır.

Volta yenilginin utancıdır.

Volta yenginin ağır tadıdır.

Kim demiş «volta mahpusun gezinmesidir,» diye?

Kim demiş?

Kimbilir voltanın ne olduğunu,

Mahpustan başka?.

TEK BAŞINA YÜRÜMEK

Voltaya çıkan birine bakıyorum. Sanki çizilmiş bir çizgi üzerinde yürüyor. Dikkatle, ama hızla gidip geliyor. Yürüdüğü çizginin sonuna kadar gidiyor. Sonra, aynı çizgi üzerinde geriye dönüyor. Yolun sonuna kadar gidiyor. Geri dönüyor. Başı önünde. Onu gören birisi, hep yere baktığını sanır. Ben de başlarda öyle sanırdım. Ama, şimdi biliyorum. Hiçbir yere bakmıyor. Neyi görmek istiyorsa ona bakıyor. İşte, hepsi ayağının ucunda. Onunla birlikte gidip geliyor. Kimbilir kimler, kimbilir neler?

Volta, önemli bir iş. İnsanın istediğiyle konuştuğu, istediğini söylediği zamanlar. İnsanın kendisiyle konuştuğu zamanlar.

Herkesin alıştığı bir «volta» biçimi var. Kimisi, bahçeyi çepeçevre dolaşır, kimisi kendine bir çizgi çizer, onun üstünde yürür.

Herkes, voltaya çıkan başkasına dikkat eder. Yolunu kesmez, karşısına çıkmaz. Buna «voltayı kesmek» denir ki, hapisane raconunda meydan okumak demek. Volta kesmekten kavgalar çıktığını, adam vurmalar olduğunu duyardık hep.

Burada öyle şeyler yok. Ama, herkes, voltadaki insanın duygularıyla, düşünceleriyle başbaşa olduğunu biliyor. Dikkat ediyor, birbirine yol veriyor, onu kendisinden ayırmamaya dikkat ediyor.

Ben, bir zaman, öyle tek başına volta atan insanın yalnızlık çektiğini, sıkıldığını sanır, yanına gitmek, konuşmak gerekir diye düşünürdüm. Sonra anladım ki, öyle değil. Tam tersine, volta atan bir arkadaşın yanına izinsiz gitmek onun canını sıkıyor, düşüncelerinden ayırıyor, tadını kaçırıyor.

Ben dolaşırken de öyle. Bir gün yanıma gelip bir şey soran birine:

«— Bunu sonra konuşalım,» demiştim. Yanıma gelen, anladı:

«— Tabii. Kusura bakma, farketmedim.»

«— Zararı yok.»

Volta atanın yanına izinsiz gidilmez, yolu kesilmez, dikkati dağıtılmaz.

Bunlar da içerinin zellikleri.

BETONDA AYAK İZLERİ

Havalandırma avlusu betondur. Zemini beton, duvarları beton. Bir yanı koğuş. Koğuş da beton, pencerelerinde demir parmaklıklar.

Yukarda gökyüzü. Beton değışmez, gökyüzü değışir.

Mahpuslar —mahpus, Arapça kökenli bir sözcük, hapsedilmiş demek— koğuşa bitişik avlularda havalandırmaya çıkarlar. Hapiste de buna «havalandırma» denir.

Selimiye'de yattığım günlerde (orada da 23 günlük bir konukluğumuz var), öğleden önce yirmi dakika, öğleden sonra yirmi dakika «havalandırma» vardı.

Selimiye denizin nemini alır. Gittiğimiz zaman yaz aylarıydı. Nemli bir sıcak yayılırdı içeriye.

Erler gelir, kapıyı açarlardı:

«— Havalandırma.»

ıkardık. Orada avlunun üzeri de sık tellerle kapatılmıştı. Rüzgâr, telin deliklerinden girer, çıkardı. Üzerimdeki nemin dakika dakika kuruduğunu duyardım. Nemin kuruması hoş bir serinlik verirdi. «Havalandırma ve kurutma,» diye düşünürdüm. Islak amaşırlar, küflenmiş eşyalar gibi. Yıka, tite, at sandığā, kflenir. Sonra da, havalandır ve kurut.

«— Tamam. Havalandırma bitti.»

Son gidiş gelişler. Sonra kapıya doğru. Girersin. Havalandırma bitti.

Maltepe Askeri Cezaevi'nde, havalandırma bitip

de erler «havalandırma bitti,» deyince, aramızda kullandığımız bir söz vardı:

«— Buyrun, sizi şöyle alalım.»

«Konyağınız bittiyse yemek salonuna geçelim,» gibisinden bir acı mizah.

Burada, B-1'de, havalandırma sabahtan açılıyor. Akşam sayımına kadar açık.

Havalandırma avlusu 15×25 metre gibi bir dik-dörtgen. Biz burada «bahçe» demeye alıştık. Topraksız, otsuz, çiçeksiz bir bahçe. Ama, bahçe işte. İnsanoğlu bu. Sınır tanır mı? Betona bahçe yapar, hapisaneyi ev yapar, bugünü yarın yapar.

Hey, gözünü sevdiğim insanoğlu. Neleri kimbilir ne yapan insanoğlu.

BENSİZ BÜYÜYEN OTLAR

C-16'da yatarken ziyaretlerde falan uzun bir koridoru geçerdik. Koridorun iki yanında, otlar, ağaçlar olan ara avlular vardı.

Bir gün, koridoru geçerken durdum. Bir avluda otlar büyümüştü. Yemyeşil otları öyle görüvermek birden nasıl bir duygu uyandırdıysa durdum, otlara baktım. Yanımda kontrol gardiyanı Yaşar vardı. İyi bir adamdı Yaşar. İnsan.

Yaşar'a döndüm, dedim ki:

«— Bak Yaşar. Bu otların neden boynu bükük biliyor musun?»

«— Hayır hocam, neden?» dedi Yaşar.

«— Bensiz büyüdüler de ondan,» dedim.

Yaşar bir şey demedi. Yürüdük. Ben koğuşa girdim.

Birkaç gün sonra, Yaşar'ı gördüm, niyeydi bilmiyorum, durdu:

«— Hocam, sana bir şey diyeceğim.»

«— Söyle,» dedim.

«— Sen geçen gün bir şey söyledin bana. Sonra düşündüm. Çok dokundu o söz bana hocam.»

«— Ne demiştin Yaşar sana?»

«— Hani, bu otlar bensiz büyüdü de ondan bo-yaları büküldü demiştin ya. Çok dokundu bu sözün bana. Otlara bakıyorum da öyle, aklıma söylediklerin geliyor.»

Hiç aklıma gelmemişti bu. Öyle, ara sıra aklıma geliveren sözlerden biriydi. Lâf dokundurma niyetim falan yoktu. Söylemiş, unutmuştum. Şimdi, Yaşar'ın ağzından işitince bana da dokundu kendi sözlerim. Yaşar duygulanmış.

«— Hocam çocuğunu düşündün değil mi?» dedi. «Kızını düşündün.»

«— Yok Yaşar. Otları düşündüm. Otları öyle gördüm de, boyunları bükülmüş. Biz de içerdeyiz ya, öyle aklıma geliverdi. Kızımı falan düşünmedim. Hem, kızımın boynu bükük değil. Hiç değil. Sen onu bil-
sen.»

İKİLİ VOLTA

«İkili volta», adından belli, iki kişinin birlikte volta atması. Ama, burada, benim hapisane hayatımda özel bir anlamı var: Aykut'la birlikte attığımız volta'nın adı «ikili volta».

Aykut, —Aykut Göker— TÜTED'in uzun yıllar Başkanlığını yaptı. TÜTED, Tüm Teknik Elemanlar Derneği. Barış Derneği'nin son yönetim kurulunda görev aldığı için, Barış Derneği'nin hapisteki bütün serüvenini birlikte yaşadık. Aykut, ayrıca DİSK davasının bir bölümünde yargılandı, o davadan da ek bir tutukluluk dönemini yaşadı.

«İkili volta»nın bir başka biçimini gene bizim gruptan Ergun Elgin'le, Orhan Taylan atarlardı. Ak-

şam saatlerinde çıkarlar, hızla turlarla volta atarlardı. Bu voltanın özel adını «hızlı volta» koymuştuk.

Aykut'la benim ikili voltamız, söyleşi voltasıydı. Hemen her konudan söz ederdik. Kitaplardan, edebiyattan, tarihten, çocukluğumuzun geçtiği yerlerden yaşadığımız sorunlardan, davanın seyrinden, ülkenin durumundan...

Konuşurken rahat, dinlerken dikkatliydim. Aykut çok özenli bir dinleyiciydi. Yanlış anlamamak için çok dikkatle dinler, bir şeyin açıklanmasını isterse çekinmeden sorar, insanı anlayan bir bilgece hoşgörüyü duyururdu. Onunla rahatça konuşurdunuz, ben de öyle yapardım. O konuşurken de çok dikkat ederdim. Hep düşündüklerinin bir bölümünü söylüyor gibi gelirdi bana. Sanki, hep kendine bıraktığı düşünceler, duygular, sözler var gibiydi. Söyledikleri kadar söylemediklerini de merak ederdim. Sizin yanlışınızı görürse, sizi kırmamaya dikkat ederek, ama mutlaka söylerdi. Arkadan konuşur olmamak çok dikkat ettiği bir davranıştı. Kişiliğinin bu özelliğini her koşulda gördüm. Önemlidir.

Bildiğinde rahat, bilmediğinde açıldı. Göründüğünden çok daha duyarlı, göründüğünden çok daha haberli, göründüğünden çok daha dikkatli bu arkadaşım, sonuna kadar «ikili volta» arkadaşım oldu. Bugün de çok özlediğim arkadaşlarımın ilk sırasındadır.

Hüseyin'le --Hüseyin Baş— voltalar, keyif voltalarıdır. Hüseyin, her koşulu kendine göre biçimlendiren, koşullara göre bir keyif durumu yaratabilen, gerçekten ender insanlardan. Bir olayı yakalar, bir davranışı yakalar, iki sözde oradaki mizahı bulur, kıvrak —bazen de acımasız— bir nükteyle ortalığı kırar geçirir. Bu keyif ustalığı bilindiğinden, voltaları da yalnız kalmaz. Hüseyin voltaya çıktığında bir, iki takılmalar başlar; az sonra da, volta grubundan kahkahalar yükselirdi.

Bazen, ikili, üçlü voltalarımızda durgunlaşırdı:

«— Doktor, bu yaşlarımız burada geçiyor. Bizim yaşınızda bu yılların önemi var. Gençlerin önünde daha zaman var. Ama bizim?»

«— Ne senin mi? Senin neyin var Hüseyin? Tansiyonunu tedavi ediyoruz ya. Ama bakıyorum, hiç viziteden söz ettiğin yok. Ne oldu çeşme?»

Çeşme de aramızdaki hoş konulardan birisi. Hüseyin (Baş) Bafralı. Orada ailesinin emläki arasında bir de çeşme varmış. Hüseyin'in tansiyon yüksekliğini tedavi ediyorum, o da çok duygulanmış, bu çeşmeyi bana armağan etmeye karar vermiş. Sonradan çeşmenin akmadığı, kamulaştırılmış olduğu, hattâ böyle bir çeşmenin hiç olmadığı falan söylendiyse de, çeşme aramızda epey dolanık bir konu oldu.

Çeşmeyi alamadıksa da, «kendine çeşme armağan edilmiş doktor,» duygusu taşımak da az değil hani, sağol Hüseyin Baş.

«Güvercin takla» da Hüseyin'in voltalarının birinde çıktı ortaya.

Efendim, Hüseyin'le voltadayız. Bana bir şey anlattığından, sanırım yalnızız. Çok önemli bir konu üzerinde duruyor. Şimdi unuttum neydi ama, çok önemli olduğu şuradan belli ki, Hüseyin konuyu ortaya koyuyor, altını çiziyor, çevresine tırnak atıyor, dikkatimi çekiyor. Geçmiş gün, anımsamıyorum, bir kantin konusu muydu, başka bir şey mi, yalnız Hüseyin çok önemli buluyor. Benim aynı önemi vermediğim duygusuna kapılmış olmalı ki, konunun altını yeniden, yeniden çiziyor. Titizleniyor.

Ben de konuyu fazlaca uzamış bulmalıyım ki, göz ucuyla gökyüzüne bakmışım. Ne göreyim, gökyüzünde güvercinler. Yakında güvercin yetiştiren biri olmalı ki, güvercinler takla atıyor. Güvercinin takla atması pek hoştur. Öyle süzülürken, birden takla atmaya başlar güvercin. Üst üste birkaç takla atar,

sonra gene uçmaya başlar. Derken bir başkası taklaya başlar. Hoş bir görünüm.

Bu takla güvercinlerini seyretmek pek hoştur. Hüseyin'in de biraz konudan uzaklaşmasını, sıkılmamasını, üzülmemesini istemiş olmalıyım. Hüseyin'e dönüyorum:

«— Hüseyin, bak. Ne hoş. Takla güvercinleri.»

Hüseyin bir kızıyor, bir kızıyor:

«— Doktor, sen beni dinlemiyorsun. Önemli bir şey anlatıyorum, sen güvercinlerin taklasını seyrediyorsun. Sen zaten insanı dinlemezsin.»

«— Aman Hüseyin, nasıl dinlemem? Hayatım seni dinlemekle geçiyor. Konuyu da dinledim. Ama bak, bunlar takla güvercini.»

Hayır. Ne dedimse Hüseyin'i yatıştıramadım.

Uzun süre bu olayı anlattı durdu.

«— Bu doktor, adam dinlemez. Seni dinliyor gibi yapar. Sen anlatırsın, o güvercinlerin taklasına bakar.»

Sonra, aramızda yeni bir deyim doğdu: «Güvercin takla.»

Voltada birisi bir şey anlatırken, konunun önemli olmadığını anlatmak mı istiyorsun, şöyle hafiften gökyüzüne bakar gibi yapacaksınız:

«— Bak, güvercin takla,» diyeceksiniz.

«Güvercin takla,» bu söze önem vermemenin, önemli bulmamanın, dinler gibi yapıp boş vermenin simgesi oldu çıktı.

Bir gün, bahçedeydim, voltada, yalnız.

Biri seslendi.

«— Hocam. Moda'ya gitmişsin. Moda çay bahçesine. Değil mi?»

Orda değildim aslında, başka yerdeydim. Ama hoşuma gitti.

«— Gel de orada bir çay içelim,» dedim.

Kadıköy'de, Moda'da oturan bir genç bu. Geldi, dolaşmaya başladı.

Moda'dan söz ettik. Kadıköy'den. Çay bahçelerinden. Sinemalardan. Moda'da yeni bir yer açılmış. Moda sineması. Kuranlar, orayı kültür merkezi olarak düşünmüşler. Her hafta değişen filmlerine bakıyoruz. Söyleşiler yapılıyor. İlanlarını okuyoruz. Dinletiler, açık oturumlar. Sabah seansına ayrı bir film koyuyorlar.

Kadıköy'lü genç voltadaşım ile epeyce gezindik o gün. Altıyol'da kalabalığa karıştık. Mağazaların vitrinlerine baktık. Sezonun yeni giysilerini, gömleklere, tişörtleri gözden geçirdik. Hayret, hiç de sıkılmadık kalabalıktan.

Sonra, iskeleye indik. Vapurlar gelip gidiyor. Otobüsler, minibüsler, taksiler gelip gidiyor. İskeleye sıra sıra dizilmiş gazete, dergi sergilerine baktık.

Oralarda epey dolaştıktan sonra kalktık. Moda çay bahçelerine uzandık. Küçük Moda'ya değil, Moda burnuna. Oturduk, püfür püfür esen rüzgâra karşı çaylarımızı içtik. Ordan burdan konuştuk.

Bütün bunlar hayal değil, İnanın bana. Biliyorum, inanması zor. Şimdi dışardayım. Bu söylediklerimin hepsini yaptım. Hayır, Moda çay bahçeleri sıradan yerlermiş. Altıyol çok kalabalıkmış. Vitrinlerde hiç de önemli şeyler yok. Bana inanın. Nostalji falan değil. Başka bir şey.

Voltada bütün bunlar, gerçekleri çok aşan bir değer taşır. Bunlar, hayattır. Bunlar, gelecektir. Bunlar, çiçektir. Bunlar, topraktır.

Çıktıktan sonra, Moda sinemasını yöneten genç insanlarla tanıştık, arkadaş olduk. Sevgiyi bilen, duyguyu bilen, insanı bilen arkadaşlar. Onlarla her şeyi konuşuyoruz. Onlara bile anlatmadım size anlattıklarımı. Bunlar, çok özel duygulardır. Onlar da burdan öğrensinler.

Hayatımın hiçbir zamanında hiçbir yerinde ha-

pisteyken gezdiğim kadar gezmedim, hapiste dinle-
diğim kadar dinlemedim, hapiste düşündüğüm kadar
düşünmedim.

Ey, hapisteki insan.

Ey, hapislerdeki insanlar.

Ey, nice sıkıntılardan, nice acılardan geçmiş in-
sanlar.

Bilin ki, bir gün çıkacaksınız.

Bilin ki, her şey yeniden başlayacak.

Bilin ki, her şey eskisinden daha güzel olacak.

Voltadan bu direnci alın.

Voltadan...

SATRANÇ

«— Ne dersiniz, satranç oynayalım mı?»

«— Tamam. Ben takımı getireyim.»

Satranç tahtası 64 karedir. Beyaz kareler, siyah
kareler. Yanyana bir beyaz, bir siyah. Çapraz bakın-
ca da bir beyaz, bir siyah.

Satranç tahtasına her yönden bakmak zorunda-
sın. İleriye, geriye, çaprazdan. Taşlar yerleştiği zaman
kareyi görmen güçleşir. Ama sen, gene de taşların
ötesindeki kareleri göreceksin. Oyun burada oynana-
cak. 64 karede.

Satrancın doğruluğu eşit başlamasındadır.

Savaş güçleri birbirine eşittir. İki tarafın da sekiz
piyadesi, iki kalesi, iki fili, iki atı, bir veziri, bir şahı
vardır.

Satranç, bir savaş oyunudur.

Dürüst bir savaş oyunu.

Bir satranç partisi iki oyundur. İki oyun olması,
satrancın tek eşitsizliği olan «oyuna beyazlarla baş-
lanması» avantajını iki tarafın da kullanabilmesi için.
Oyuna ilk başlayacak olan kurayla saptanır. Öteki

oyunda diğerk taraf oyuna başlar. Böylece, satranç partisi iki tarafa da eşitlik sağlayarak oynanır.

Satranç, eli kolu bağılı kaleciye gol atılan bir adletsizlik oyunu değildir.

Güzelliğı buradadır, doğruluğunda.

«— Buyur bakalım, başla.»

Beyaz ilk taşını sürer. Bu, bir piyondur. Genel olarak ya şah piyonu, ya da vezir piyonu iki sürülür. Şimdi sıra siyahtadır. O da hamlesini yapar.

Satrançta açılışlar önemlidir. Açılışta bilgi ön plândadır. Açılışın ilk hamleleri, karşı hamleler, bu hamlelerin olası sonuçları incelenmiştir. Eğer bunlar bilinmezse, açılışta yanlış yapılır. Bu yanlış, karşı tarafça bilinirse, değerlendirilirse, oyun daha baştan kaybedilmiş demektir. Açılışa dikkat.

Açılış tamamlandığı zaman, piyonlar gerekli kontrolu yapabilecek durumda olmalı, atlar, filler çıkmış olmalıdır. Genellikle ilk sekiz hamlede açılış tamamlanmıştır.

Açılışa yön veren zihinsel işlemler bilgi, sabır, dikkattir.

İlk sekiz hamle sonunda ilk genel değerlendirme yapılır. Karşı tarafın durumu incelenir. Yanlış tek hamle, çıkmamış bir at, yanlış yere çıkmış bir fil oyunun kazanılması için yeterlidir.

Ve şimdi, oyunun ortasına geçilmiştir.

Satrançta «oyun ortası», yaratıcılık aşamasıdır.

Bu aşamada zihinsel işlemler yaratıcılık yetisine yol verir.

Sayısz bağlantılar, giderek artan olasılıklar, kontrol edilecek merkez kareler, hücum edilecek kanatlar, kurulacak tuzaklar, hesaba katılacak açmazlar bir bir önünüzde durmaktadır.

Aynı olasılıkların karşı taraf için de geçerli olduğunu unutmamak gerekir.

Bir hücum geliştirirken düşülecek bir tuzak, karşınıza çıkıveren bir çatal, karşılaşılan bir açmaz oyunun sonunu getirebilir.

Burada oyuncuların kişilikleri ortaya çıkar, belirginleşir.

Hücum oyununu sevenler
Savunma oyununu yeğleyenler
Tuzak kurucuları
Kazanmak için oynayanlar
Güzel hamle tutkunları
Hesap oyuncular
Kumarcılar
Karşı tarafın yanlışı üzerine oynayanlar
Meydan savaşçıları
Gerilla savaşçıları

Bir satranç oyununda bunların hepsi vardır. Ama oyuncunun kişiliği, kendi oyununa yansır. Oyunun stratejisini belirler. Hamlelerine yön verir.

Bir iki oyundan sonra, oyuncunun satrançta nasıl hareket edeceği belli olur.

Hücum oyununu sevenler, genellikle riski göze alanlardır. Karşı tarafı kendi hamleleriyle zorlarlar, kendi oyununu kabul etmek zorunda bırakırlar. Oyunu çok yönlü yönetmek zorundadırlar. Hücum merkezden ve kanatların eş ağırlıkla sürdürülmelidir. Saldırımı yönetirken kaybı da göze alırlar. Saldırının hedefine ulaşması için taş kaybının önemi yoktur.

Üstünlükleri, karşı tarafı şaşırtmalarıdır. Şaşıran taraf, her alanda kendini toparlayamaz, savunmasında boşluklar yaratır.

Zayıf yanları, savunmayı ihmal etmeleridir. Taş kaybını göze almalarıdır. Eğer karşı taraf sabırlı ve dikkatli bir oyuncuysa, şaşırmadan saldırıyı göğüsleyebilirse, üstünlük kaybolur, saldırı etkisini gösteremez, oyun üstünlüğü rakibe geçer.

Savunma oyununu yeğleyenler, temel nitelikleri

olan sabırla beklerler. Karşı tarafın saldırmasını beklerler .Saldıran tarafın boşluklarını, zayıf bıraktığı yerleri bulur, oralardan karşı saldırı düzenlerler.

Tuzak kurucularının en sevdiği şey, oyunu sıradanlık içinde sürdürür görünerek bir yerde farkedilmesi güç bir tuzak hazırlamaktır. Karşı taraf bu sıradanlığa aldanıp da yeterince dikkat etmezse, ustaca hazırlanmış bir tuzağa düşer. Buradaki keyif, yalnız oyunu kazanmak değil, rakibin tuzağı görmemiş olmasından doğan ek sıkıntısıdır.

Kazanmak için oynayanlar, oyunu sadece bu amaçla oynarlar. Mutlaka kazanmak isterler. Rakibin yanlışlarına çok sevinirler. Kendi yanlışlarına dehşetli sıkılırlar. Bütün hesapları kazanmak üzerinedir. Kazanamadıkları hiçbir oyunu oynanmış saymazlar.

Güzel hamle tutkunları için, satranç oyunu, sadece güzel hamleler için oynanır. Kazanmak kaybetmek önemli değildir. Rakibin iyi hazırlanmış, combine, etkili bir dizi hamlesini beğenmekten kendini alamazlar. Üzüntüleri, kendisinin bu hamleyi düşünmemiş olmasındandır. Böyle bir oyunla kaybetmekten üzüntü duymazlar. Bu oyuncular, satrancın estetiğine ulaşanlardır.

Hesap oyuncuları, satranç oyununu adım adım hesaplarlar. Parlak buluşlar, yaratıcı hamleler onlar için özel bir önem taşımaz. Hesap oyuncuları, bir piyonluk, yarım puanlık avantajları elde etmeyi düşünürler. Oyunları sonuçta kazanmaya yöneliktir. Sağlam oynarlar, riske girmezler. Bir adım ilerleyip yerlerini sağlamlaştıran, sonra bir adım atmayı hesaplayan bir oyun stratejisi izlerler.

Kumarcılar, aslında satranç oyuncusu değildir. Çünkü, satranç kumara hiç izin vermez. Kumarcılar, rastlantılara, karşısındakinin psikolojisine, şaşırtmaya, sezgilerine dayalı bir oyunu sevenlerdir. Oysa, satranç böyle bir oyun değildir. Ne var ki, satrancı

bir kumar gibi oynayanlar, karşılarındakini şaşırtmayı başarırlarsa bazı kazanımlar sağlayabilir. Ama, şaşırmayan bir satranç oyuncusu karşısında kumarcının şansı yoktur.

Karşı tarafın yanlışı üzerine oynayanlar, fırsatçı satranç oyuncularıdır. Satrançta, karşıdaki oyuncunun yanlışını değerlendirme her zaman gereklidir. Ama, oyunu sıradanlık üzerinde sürdürmek, karşı tarafın yanlışını beklemek, bazı oyuncular için bir stratejidir. Bu tip oynayanlar, bu fırsatı bekler, bulunca da bundan yararlanırlar.

Meydan savaşıları, en çok bütün âletlerin oyunda olduğu oyun ortalarını severler. Taş bağlantılarını, değişik kombinezonları, oyun kurmaları severler. Onlar için açılış bir giriş, oyun sonu bir bitıştır. Asıl oyun, oyunun ortasıdır. Bir meydan savaşını severler, bu savaşta bütün taşlarından yararlanmak isterler. Taş azaltımına dayalı oyunları sevmezler. Yaratıcı güçlerine güvenirler.

Gerilla savaşıları, oyunun sonunu en çok sevenlerdir. Hiçbir zaman oyunu terketmeyi düşünmezler. Taşlar azalıp da, neredeyse tek tek mücadele biçimini alan oyundan daha çok hoşlanırlar. Oyunun ortası olan meydan savaşını yığıtçe göğüslerler, taşların kırımını sabırla gerçekleştirirler. Son taşlarına kadar oynarlar. Kazanmak da, kaybetmek de çok önemli değildir. Önemli olan sonuna kadar mücadele etmektir.

Kuşkusuz, satrançta davranışlar bu kadar değildir. Böylesine yüzeysel de değildir. Bunların her birini ve daha başka davranışları oyun içinde değışerekizleyen oyuncular da vardır. . .

Ama, satranç oyunu, kişiliğin yansıdığı bir oyundur, oyuncular da bunu bilir.

HAPİSANEDE SATRANÇ

Hapisanede satranç, bir oyun değil. Bir zaman geçirme aracı değil. Böyle görmek, böyle düşünmek eksik, yanlış.

Hapisanede satranç bir mücadele, bir kurtuluş. bir ödeme, bir onarım.

Satranç tahtasının başına oturup da taşlarını dizdiğin zaman, bir oyuncu değisin, bir komutansın.

Şimdi, bir komutansın. Piyade alayların, tank birliklerin, jet uçakların, vurucu gücün var. Kurmay başkanın yanında.

Orada oturmuş savaş alanını gözden geçiriyorsun. Harekt plânın hazır. Esnek bir savaş plânı hazırlamışsın. Daha düşmanın stratejisini bilmiyorsun. İstihbaratın bilgilerini acele etmeden değerlendiriyorsun. Her şeyin doğrusu hareket sırasında ortaya çıkacak. Bir yandan hareketini geliştireceksin, bir yandan da düşmanın hareket stratejisini anlayacaksın.

Piyade alayları ilerliyor. Düşmanla ilk temas. İlk çarpışına. İlk kayıplar. Tank birliğini cepheye sürüyorsun. Uçakların desteğini sağlıyorsun.

Haberleşme iyi olmalı. Emirler zamanında ulaşmalı.

Desteksiz bıraktığın birliğin düşer. Satrançta esir alma yok. Düşen ölür.

Düşmanın savaş plânı da yavaş yavaş beliriyor.

Düşman acele etmiyor. Acaba yıpratma taktiği mi güdülüyor? Öyleyse, ya bekleyeceksin, yıpranma eşitliği sağlayacaksın, ya da bir baskın düzenleyeceksin.

Baskın, şaşırtır, düşmanın düzenini bozar, plânını boşa çıkarır.

Ama, baskının boşa çıkarsa sen kayba uğrarsın. Bunu da unutma.

Düşman yıpratma taktiğini geliştiriyor. Karşılıklı tank birlikleri imha edildi. Bir uçak filon düşmanın tank birliğini yok ederken düştü.

Kurmay başkanını cepheye göndermeyi düşünüyorsun.

Kurmay başkanını cepheye sürüyorsun.

Merkezi bırakıyorsun. Ağırlığı sağ kanada kaydırıyorsun. Orada, piyade birliklerin iyi düzende. Tank birliğin doğru yerde. Düşmanın iki zayıf noktası var.

Kurmay başkanın saldırıya geçiyor. Sağ kanatta baskın yapıyorsun.

Zayıf noktaların biri düşüyor.

Düşman şaşırıldı. Ne yapacağını düşünüyor. Taktiğini anlamaya çalışıyor. Oraya destek getirecek. Getirmesi gerekli. Bakalım doğru desteği bulacak mı?

«Hayır. Bulamıyor. Yanlış bir destek birliği sürdü. Şimdi, yeni bir zayıf nokta daha belirdi. Hemen oraya saldırman gerekiyor. Saldırıyorsun.

Düşmanın şaşkınlığı arttı. Umudu azaldı. Bunu görüyorsun.

Düşman komutan kara kara düşünüyor. Zamanında farkedemediği bu saldırının kaybını nasıl önleyeceğini düşünüyor.

Sen de birden, saldırındaki zayıf noktayı görüyorsun. Bunu düşünmeliydin. Evet, saldırında zayıf bir nokta var. Tek bir nokta, ama önemli. Bunu görürse.

Görmüyor. Etkisiz bir hamle yapıyor.

Şimdi bir zayıf nokta daha çıkıyor. Dikkat, savaşı kazanıyorsun.

Bir durum değerlendirmesi. Rahatsın.

Savaşı kazanıyorsun. Durum düşman için hemen hemen umutsuz.

Kurmay başkanını daha etkili bir noktaya sürüyorsun.

İyice rahatlıyorsun. Savaş bitiyor.

Düşman bir uçak filosu gönderiyor. Dikkate değer mi? Bakıyorsun, yok, önemsiz.

Tank birliğini sürüyorsun. Birkaç hamle sonra savaş bitiyor. Kaç hamle?

Düşman, piyade birliğini sürüyor.

Orada ne oluyor? Kurmay başkanını yolu kesildi. Ne demek bu? Nasıl yolu kesildi? Kurmay başkanı geri dönemiyor. Önemli bir yanlış yapmışsın. Durumu yeniden gözden geçiriyorsun. Gerçekten kötü bir durum bu. Nasıl olur? Çare yok mu?

Çare yok. Kurmay başkanı düşüyor. Yazık oldu. Oyunu kaybettin.

Kazanacağın oyunu kaybettin. Oyun bitiyor.

SAVAŞI KAYBETMİYORSUN

Savaşı kaybetmiyorsun, unutma. Kaybettiğin sadece bir muharebeydi. Yanlışların oldu, evet. Ama, her kaybettiğin oyun, sana ilerde neleri yapman gerektiğini öğretiyor. Neleri yapmaman gerektiğini de.

Oyunu daha iyi incelemen gerekiyor. Saldırıya geçerken arkandaki gücün durumunu daha iyi ölçmen gerekiyor. Geri hatları düşünmeden saldırıya geçtin, yanlışın oradaydı. Bunu görmen iyi.

Belki de bütün stratejini gözden geçirmen gerekiyor. Bunu yapmalısın.

Savaşı kaybetmiyorsun, unutma.

Şimdi yapılacak iş, stratejinde hangi değişiklikleri yapman gerektiğini bulmak. Bunun için de, baştan beri yaptığın hâmleri, yeniden geliştireceksin. Zayıf noktaları bulacaksın. Saldırıda zayıf nokta bırakmamak için neleri yapman gerektiğini bulacaksın. Hamleyi yeniden inceleyeceksin. Evet, yanlış buradaydı. Görüyorsun. Peki, doğru hamle neydi? Onu etüt ediyorsun. Buluyorsun.

Savaşı kaybetmiyorsun, unutma.

Oyunu baştan kuruyorsun. Kendini düşman komutanı yerine koyarak düşünüyorsun. Sen karşında olsan ne yapardın? Onu yapıyorsun. İki tarafta da senin oynaman oyunu daha değişik kılıyor. Stratejin doğru. Bunu görüyorsun. İyi. Şimdi, yanlışsız oyna. Evet. Kazanıyorsun. Bir daha etüt. Gene aynı sonuç.

Savaşı kaybetmiyorsun, unutma.

Hem karşındaki hep doğru hamle mi yapacak bakalım? Yanlış yapınca onu da değerlendireceksin. Yok. Buna güvenme. Buna güvenmek yanlış. Karşındakinin hep doğru hamle yaptığını düşüneceksin. Onu kendi hamleleriyle zorlayacaksın. Oyun senin zorunlu hamleleriyle sürecek. Satrançta gerçek kazanmak bu. Karşındakinin yanlışları üzerine oyun kurmak satranç değil, kumar. Kumar oynama.

Savaşı kaybetmiyorsun. unutma.

Savaşı kaybetmiyorsun. Bunu hiç unutma. Hiç.

HAPİSANEDE BAYRAM

Şeker Bayramı 20 Haziran 1985 günü başlıyor. İlk gün, Perşembe.

Hapisanede bayram sıkıntılıdır.

Bayram günleri, hapisteki insanın sevdiklerinden ayrı olmayı daha yoğun yaşadığı günlerdir.

Bayram günlerinde mektup gelmez, avukat gelmez.

Üçüncü gün, açık görüş var. Bakalım o da nasıl olacak?

Bayramın ilk günü idare bayramlaşmak için gelir.

Geliyorlar.

Savcı, müdürler, arkalarında gardiyanlar geliyorlar.

Bahçede toplanıyoruz.

Savcı, «hepinize geçmiş olsun, inşallah sonraki

bayramları evinizde, yakınlarınızla geçirirsiniz,» diyor.

Daha sonra, güvenlik komutanı geliyor. Güvenlik komutanı değişti. Yeni bir binbaşı. Kâmil binbaşı. Habersiz ve yalnız geliyor. Dışarda birkaç kişi var. Biz, içerde oturuyoruz. Oturduğumuz yere geliyor. Kalkıyoruz, «hoşgeldiniz,» diyoruz, «hoşbulduk,» diyor. «Geleceğinizden haberimiz olmadı,» diyoruz. «Sizleri rahatsız etmek istemedim,» diyor. Birlikte oturuyoruz. Birkaç dakika oturuyor. «Hepinizin bayramını kutlarım,» diyor. Giderken uğurluyoruz.

Resmi bayramlaşma, bitiyor.

Şimdi, koğuşun bayramlaşması başlıyor.

Bugünü bir dayanışma günü olarak kabul ediyoruz.

Bütün koğuş bahçeye iniyor. Tek sıra olarak yan yana diziliyoruz. Koğuş temsilcisi olarak kısa bir konuşma yapıyorum:

«Bizim için bayram özgürlüktür. Yalnız bizim özgürlüğümüz değil, ülkemizin özgürlüğüdür, insanın özgürlüğüdür. Bugünü, geleceğin özgür günleri adına kutluyorum.

Koğuş alkışlıyor. Ben de alkışa katılıyorum.

Sonra en yakınimdaki arkadaş elimi sıkıyor, yanıma geçiyor. Sonraki arkadaş ellerimizi sıkıyor, yanımıza geçiyor. Böylece, bütün koğuş, birbirinin elini sıkıyor. Bayramlaşma bir kardeşlik, saygı, dayanışma olarak kutlanıyor.

AÇIK GÖRÜŞ

Bayramın üçüncü günü koğuşun açık görüşü var.

Açık görüş ,arada engel olmaksızın görüşmek demek olmalı. Buradaki açık görüş pek öyle değil. Avukat mahalli denilen, arada yanyana dizili masalar

bulunan bir salonun iç yanına tutuklular, dış yanına da ziyaretçiler oturuyor. Birbirini daha çok görerek, kısa bir süre için de el sıkışarak, hızlı bir öpüşmeyle açık görüş yapılıyor.

Durumu bildiğimizden daha önce idareyle görüşüyoruz. Açık görüş adına uygun, görece iyi bir görüş yapılmasına ilişkin istemlerimizi iletiyoruz. İdare, bizim koğuşun üçüncü gün görüş yapmasının daha iyi olacağını, o gün diğer koğuşların görüşlerini yapmış olacağını, bizim koğuş, mutfak koğuşu (hapisane içinde çalışan tutukluların koğuşu), gibi koğuşların daha rahat görüş yapabileceklerini söylüyorlar. Daha rahat bir görüş? Bakalım.

İşin önemli yanı idarenin bir bütün olmaması. Güvenlik komutanının niyetini anlamak görevli astsubaya, görevli erlere kalmış bir iş. Savcının niyetini, müdürün talimatını da gardiyanlar uyguluyor. Bir işin uygulanmasını yürüten insanın eğitimi, zekâ düzeyi, kavrama yeteneği, işi çekip çevirmedeki hünere, olayları etkiliyor. Onun için de, hiçbir şeye güvenmiyoruz.

Hapisane, bayramın birinci gününde erkek ziyareti yapıyor. Diğer koğuşlarda yatanların erkek ziyaretçileri ilk gün geliyor.

İkinci gün, kadın ziyareti. Hapiste yatanların kadın ziyaretçileri de ikinci gün geliyor.

Üçüncü gün, bizim koğuşun da bulunduğu bazı koğuşların kadın-erkek karma ziyareti yapılacak.

İlk gün, öğleden sonra bir ara dışarıya çıkıyorum, ziyaretin nasıl geçtiğine bakıyorum. Şöyle, uzaktan, seyreliyorum.

İnanılmaz bir kargaşa, kulakları tırmalayan bir gürültü. Masaların iç yanında salonun çapıyla kıyaslanmayacak bir kalabalık tutuklu grubu (belki 35-40 kişi) sıkış tepiş oturmuş. Bazıları karşıya tek omuzunu, tek kolunu uzatabiliyor. Karşıdaki kalabalık bu-

nun beş katı. İnsanlar birbirinin üzerine tırmanmış, çocuklar şaşkın, tutuklulara uzatılmaya çalışılıyor.

Konuşmalardan kimsenin bir şey anladığını sanmıyorum. Herkes, kendi yakınına dokunmak, bir an olsun onun yakınlığını duymak için birbirinin üstüne çıkıyor. Masanın üzerinde birbirine ulaşmaya çalışan eller uzanıyor, çocuklar tutukluya yaklaştırılmaya çalışılıyor.

Masaların üzerinde bir er dolaşıyor. Elindeki çocu havada sallayarak, rahat bir gezinti yapıyormuş gibi masaların üstünde gidip geliyor.

Gardiyanların, erlerin çabaları ziyaretçilerin tutuklulara bir şey vermelerini önlemeye çalışmak. İdare, bu durumu böyle açıklıyor.

Ama, gördüklerim, bu çabaları çoktan aşmış durumda. Bu, açık görüş falan değil, düpedüz eziyet. Böyle görüş olmaz olsun. Geriye çekiliyorum.

Başgardiyan da orada. Duygularımı söylüyorum.

«— Bunun neresi açık görüş? Bu, insanlara eziyetten başka bir şey değil. Böyle olacaksa, biz açık görüş falan isetmeyiz. İnsanları görüştüreceğiz diye çağırıp bunları yapmayın,» diyorum.

«— Bu koşullar çok kalabalık. Bir günde başka türlü görüştürmek mümkün değil. Sizinki böyle olmaz. Ayrıca, bu koşullara dikkat etmek lâzım. Siz bilmiyorsunuz. Çocukların koynuna uyuşturucu sokarlar, bıçak sokarlar, içeriye vermek için her şeyi yaparlar. Çok dikkat etmek gerekiyor,» diyorlar.

Bilmiyorum. Gördüğüm, bunun açık görüş olmadığı.

Biz, aslında, ziyaretçilerin bahçeye alınmalarını, bahçeye masalar konulmasını, açık görüş anlamına yakın bir görüşme yapılmasını istedik. Buradaki koşullar yerleşme düzeninin buna uygun olmadığı gerekçesiyle kabul edilmedi.

O gün öyle geçti.

Bayramın ikinci günü, kadınların ziyarete geldikleri gün.

Kadınlar daha kalabalık geliyor, çocuklar daha çok. Gün boyunca gürültüler, çocuk ağlamaları sürüyor.

Üçüncü gün, bizim koğuşun görüşme günü. Ziyaretçileri gelenler sırayla çağrılıyor. Diğer koğuşlardan da çağrılanlar var. Gene, çok kalabalık.

Masanın üzerinde gene bir er dolaşüyor. Görüşmeyi yöneten astsubay ilgisiz. Ziyaretçiler birbirinin omuzu üzerinden uzanmaya çalışıyor. Tutukluyla bir an için el sıkışma, iyice uzanarak bir an için gerçekleşen sarılma, anlamını yitirmiş hızlı konuşmalar. Her saniyeden yararlanmaya çalışırken hiçbirinden istediği gibi yararlanamama.

Sinirleniyoruz. Kötü bir görüşme oluyor. Kabin görüşmelerinden çok daha kötü. Görevliler, insanların birbirine dokunmalarını engelliyor. Sevilmesi için uzatılan bir çocuğun geriye çekilmesini istiyorlar. Bunun üzerine tartışma çıkıyor. Bunun açık görüşme olduğunu, böyle yapılacağını söylüyoruz. Görüşmenin en küçük tadı bile kaçıyor.

Görüşmeden sinirli, yorgun, üzgün dönüyoruz. Bütün gün öyle geçiyor.

Açık görüşleri hiç sevmediğimi düşünüyorum.

Bir kere, yapay.

İnsanları birbirinden ayırmışlar. Birbirlerini aylarca, yıllarca yaşamın içinde göremiyorlar. Sonra, bir gün, «hadi, söyle yakından görüşün,» diyorlar. Görüşüp de ne oluyor? Diyelim ki, birbirinizin ellerini tutuyorsunuz. Bir an için birbirinize sarılıyorsunuz. Öyle hüzünlü bir şey ki bu.

Bir aldatmaca, bir kandırmaca geliyor bana.

«Hadi bakalım, birbirinizi birazcık görün,» izni. İnsanın yoksunlukları azalıyor mu, hayır. İnsanın öz-

lemleri gideriliyor mu, hayır. İnsanın bir anlık birlikteliği mi bu, hayır.

Kurumuş dudaklara bir yudum su gibi. Hayır, bunda tuhaf bir şey var.

Yapmacık bir şey. Kandıran bir şey. Yanıltan bir şey.

Kabin görüşmesi durumu daha uygun.

Birbirinden ayrısın. Birbirinden koparılmışsın. Aranızda telörgüler, demir parmaklıklar var. Görüşmenin de böyle olması daha uygun.

Açık görüşlerin yapaylığı duygusunu üzerimden hiç atamadım.

O bir anlık buluşmanın arkasından gelen ayrılma, insanın koparılmışlığını yeniden yaşıyor. Onu da hiç sevmedim.

İnsanın belki de özenle, sabırla kendini hazırladığı «ayrılmışlık duygusunu» bozan, yırtan bir kötülük var bunda.

Açık görüşten sonra bir süre içerdekinin de, dışardakinin de daha çok üzüldüğünü düşündüm.

Belki de, yapay olandan, geçici olandan, izinle yapılandan hoşlanmamanın etkileridir bütün bunlar, bilemiyorum.

İnsanı insandan ayıran her şeye lânet ettim.

İnsana sevgisinden acı çektiren,

İnsana çocuğundan acı çektiren,

İnsana anasından acı çektiren,

İnsana duygusundan acı çektiren,

İnsana düşüncesinden acı çektiren,

her şeye lânet ettim.

Lânet olsun...

KOĞUŞTA ÇİÇEK OLMALI

İlhan, bir gün;

«— Hocam, diyor, bir şey söyleyeceğim. Bu koğuştaki çiçek olmalı.»

Koğuştaki çiçek? Hiç düşünmemiştim. Olabilirliği aklıma gelmemişti.

Çiçek demek, toprak demek, saksı demek, çiçek tohumu demek.

«— İyi olur. Çok iyi olur da, nasıl olur? Şimdi bunlar toprak vermez. Çiçek tohumu nasıl gelecek? Bilmem ki?»

Konuşma öyle kaldı.

Bir başka gün, Ali Sirmen,

«— Burada çiçek yetiştirelim,» dedi.

«— Çok iyi olur Ali. Çocuklar da söylediler. Ama, idare koğuşlara toprak vermiyor. Saksı gerek. Hadi onu plastik kaplarda falan yaparız. Toprak önemli. Dur bakalım, bir söyleyelim.»

Ertesi günlerde, toprak konusunu başgardiyana açtım. İsmail Oğuz'a.

«— Toprak veremeyiz hocam. Koğuşlara toprak vermiyoruz. İçine öte beri saklanır diye. Yoksa olurdu, neden olmasın?»

Sonraki günlerin birinde konuyu Güvenlik Komutanına açma fırsatı oldu.

«— Çiçek basit bir konu gibi görünüyor ama değil. Koğuştaki çiçek bulunması çok iyi olur. Temizliği pekiştirir. Bakılır, büyütülür. Toprak verilmiyor, içine öte beri saklanır diye, ama bizde olmaz, biliyorsunuz. Toprak verilse, birkaç saksılık, çiçek yetiştiririz.»

Güvenlik Komutanı başgardiyana sordu. O, koğuşlara toprak verilmediğini söyledi. Ama, Komutan isterse verirlerdi. Bu koğuştaki sorun olmazdı, biliyorlardı. Komutan «verin,» dedi.

Koğuşa bir teneke toprak geldi.

O gün, bir teneke toprağın insanları nasıl sevindirdiğini gördüm

Hapisane topraksız yerdir. Topraksız barınak. Topraksız dam.

Toprağın dostları çiftçilerdir. Köylerde, kasabalarda, küçük kentlerde herkesin dokunabileceği, elle yebileceği, koklayabileceği bir parça toprağı vardır.

Toprak, kendisine dokunana kokar.

Tarlalarda, bahçelerde toprak mutludur. Üreticidir, yaratıcıdır, vericidir. Sulanır, çapalanır, havalandırılır. Kucağına atılan tohumları ısıtır, büyütür. Tohumlarda sapların yükselişini, sapların ucunda ürünlerin olgunlaşmasını yaşar.

Toprak, anadır.

Kentler, toprağı bilmez.

Kentler, toprağı betonun altına gömer.

Kentler, toprağın sefaletidir, sürünüşüdür, ezilişidir.

Kentlerde toprak ya çamurdur, ya da toz.

Gene de insansız toprakların mutsuz olduğunu düşünürüm. İnsanlar, toprağın değerini bilmesede, artık unutsa da, toprak deyince akıllarına artık sadece almak satmak gelse de toprağın hep insanları özlediğini düşünürüm.

Vefasız oğullarını gene de özleyen bağıryanık bir ana gibi.

İşte, burada, bir hapisane koğuşunda insanlara kavuşan bir teneke toprağın kavuşma sevincini gördüm.

Gençler koşuştular:

«— Toprak. Toprak. Toprak geldi.»

Yukarda Ali Sirmen'i gördüm:

«— Toprak geldi.»

«— Geldi mi? Çok iyi.»

Plâstik saksılar önce mi gelmişti, sonra mı, şim-

di tam anımsamıyorum. Ali Sirmen'in eşi Mine Sirmen getirmişti.

Toprak, saksılara dağıtıldı, karıştırıldı, düzlendi. Koğuştaki varolan bir iki yapraktan yenileri dikildi.

Şimdi, çiçek tohumları gerekliydi.

O da oldu. Yolu bulundu. Çiçek tohumları da getirildi.

Çiçek tohumları toprağa ekildi.

Çiçeklere bakmak, sulamak, temizlemek, ayıkla-mak için bir arkadaş görevlendirildi. Susuz kalma-sın, çok su verilip çürütülmesin diye.

Çiçeğe bakmak, sanıldığı kadar kolay bir iş de-ğildir.

Bir kere, her el çiçeğe bakamaz. Bunu çiçek se-ven kadınlar bilir ve doğrudur. Çiçek sevgi ister, sev-giyle dokunulmak ister. Çiçek seven kadınlar, ayrı-rica, çiçekle konuşmak gerektiğini söylerler. Sevilme-yen, dokunulmayan, konuşulmayan çiçek solar, ku-rur. Öyle inanırlar, ben de bu inancın doğru oldu-ğuna düşünürüm.

Çiçeğe bakmak, incelikli bir iştir, duyarlıklı bir iştir.

Acaba koğuştaki büyüyen çiçek, hapiste olduğunu bilir mi, onu bilmem.

İlhan, her gün gelip tohumların ekildiği saksılara bakıyor.

«— İlhan, ne çıkacak acaba bu saksıda?»

«— Bilmem ,bakalım, ben de merak ediyorum.»

Savaş, ilk yeşil tomurcuklar belirdi. Yavaş yavaş büyüdü. Saksının birinde küçük, beyaz çiçekler aç-tı. Adı «inci çiçekleri» olmalıydı. İnci gibiydiler. Di-ğerinde, yavaş yavaş yükselen tırtıllı yapraklar bü-yüdü.

Çiçek yetiştirmek, çiçek büyütmek güzel bir iş.

Öyle, bir çiçekçiye gidilen, parası verilip alınan, cicili bicili kâğıtlara sarılan armağanlık çiçekler ba-na hep bir tuhaf gelmiştir.

Ama, küçük bir saksı, içinde küçük bir çiçek, güzel bir armağandır. Yaşayan, yaşayacak olan bir anı. Yaşayan bir sevgi. Yaşayan bir insan.

Koğuştaki yaşayan çiçeklerle, burası daha insan yaşayan bir yer oldu.

İnsanlarla çiçekler birbirini tamamladılar.

ÇİÇEK RESİMLERİ

Çocuklar, hapisaneye gönderdikleri mektuplara hep çiçek resimleri yaparlar. «Sevgili babacığım,» sözcüklerinin yanına, yöresine, beyaz kâğıdın kenarlarına, boş yerlerine çiçek resimleri yaparlar.

Çiçekler oval oval çizilir, içleri boyanır, ortaları ayrı renkle süslenir. Çocuklar içerdeki babalarına böyle çiçekler gönderirler.

Babaları da, mektuplarında, bayram kartlarında onlara çiçekler gönderirler. Beyaz kâğıtlara, kartonlara çizilen çiçekler, kucak dolusu sevgiler gönderir.

Nurettin, dışarda inşaat işleri yapıyormuş. Bu işlerden anlıyor. Boyaydı, badanaydı, tesitattı, biliyor. Koğuşa da çok emeği geçti. Nurettin'in sanatçı bir yanı olduğunu görüyorum. Bütün bayram kartlarını kendi yapıyor. Boş bir karton resimler çiziyor, yanımında yattığı için bana da gösteriyor:

«— Nasıl olmuş hocam?»

Bakıyorum. Karta demir parmaklıklar çizmiş, arkasında ağlayan bir çocuk.

«— Nurettin, bunu sevmedim (diyorum). Burada hüznün var. Çaresizlik var. Sen burdan bunu gönderme. Biz burada ağlıyor muyuz? Sen burda ağlıyor musun? Yok. Yapmadığımız şeyi neden gönderelim? Sen çiçekler çizsene. Şöyle, demir parmaklıklara sarılmış, onları örtmüş, havaya uzanmış çiçekler.»

Nurettin düşünüyor.

«— Doğru (diyor). Peki, yeniden çizeyim.»

Yeniden çiziyor. Kartonların üzerine yeniden kapıyor, çiziyor.

Onları gösteriyor:

«— Bunlar nasıl?»

Demir parmaklıklar üzerine çiçekler sarılmış. İyi ama, gene demir parmaklıklar yukarda.

«— Nurettin. Bu, daha iyi. Ama, çiçekleri daha yukarıya gönder. Şöyle, bir kere demir parmaklıkların hepsini çizmene gerek yok. Sol alt köşe demir parmaklıklar olsun. Sağa, yukarıya doğru demir parmaklıkları çizme. Yarım kalsınlar. Çiçekler sol alttan başlasın. Demir parmaklıkları sarsınlar, örtsünler. Demir parmaklıklar bitsin, çiçekler bitmesin. Çiçekler çoğalsın, şöyle özgürce gökyüzüne yükselsinler.»

Nurettin öyle çiziyor.

Yeniden bakıyorum.

İşte böyle. İşte böyle olsun. İşte böyle olmalı. İşte böyle oluyor.

Çiçekler demir parmaklıkları sarıyor. Çiçekler demir parmaklıkları örtüyor. Çiçekler demir parmaklıkları aşıyor. Çiçekler gökyüzüne yükseliyor. Onlar, artık çiçekler değil, insanların yürekleri. Yürekler hapisanelerden çıkıyor. Yürekler gökyüzüne yükseliyor. Çocukların yürekleri babalarının yürekleriyle buluşuyor. Gökyüzünde çiçekler gibi yürekler birbiriyle buluşuyor.

Ey hapisane, sen nerdesin? Nerdesin?

DÜNYA GENÇLİK YILI: 1985...

Birleşmiş Milletler, 1985 yılını «Dünya Gençlik Yılı» olarak kabul ettiğini açıkladı.

1985 yılı boyunca, bütün dünyada «katılım, gelişme, barış» ilkeleriyle gençlik yılı kutlanacak.

Sağmalcılar Cezaevi'nde, B-1 koğuşunda yatan gençler «Dünya Gençlik Yılı»nı hapiste geçiriyorlar.

«— Necati, sen genç değil misin? Bak, bu yıl gençlik yılı. Sizin yılınız. Bu yılı kutlamanız gerekmiyor mu?»

Necati gülüyor. Yumuşak bir gülüşü var. Necati'yi herkes sever. Herkese davranışı incelikli. Anlayışlı, yardımcı, sevecen. Necati'de ülser hastalığı var. Oniki parmak barsağında ülser. Doktordan diyet yemeği raporu aldı. Haşlama patates, yoğurt, biraz haşlama et geliyor. Koğuş yemeğini o dağıtıyor. Yemek gelince, eline kepçeyi alıp, tencerelere kişi başına bir kepçe hesabıyla dağıtıyor. Yemediği yemeği dağıttığını düşünüyorum.

Necati koğuşun en gençlerinden. 17 yaşına girmiş. Beş yıldan beri yatıyor. Bu yıl da yatacağa benziyor. «Dünya Gençlik Yılı»nda da.

Koğuşta yatanlar, biz Barışçıların dışında, gençler. Büyük çoğunluğu 20 ile 30 yaşlar arasında. 30 yaşını geçenlerin tek tük olduğunu sanıyorum.

Hürrem, genç, koğuşun her işinde yardımcı, şiir yazıyor, boncuk diziyor.

Recep, genç, sık sık hastalanıyor.

Aslan, genç, güleryüzlü, bahçede uzun yürüyüşler yapıyor.

Hasan, genç, geceleri yatmaz, uzun saatler boyunca okuyor, şiir yazıyor.

Mehmet Bakar, genç, Orman Fakültesi öğrencisi. Sporcu, çok iyi voleybol oynuyor. Kendi grubunun temsilcisi.

Mehmet Saka, genç, koğuşun gazetecisi. Gazeteleri dağıtıyor.

Gençler, gençler, gençler.

12 Eylül'ün üstlerine yıkıldığı gençler.

Metris'te, Maltepe'de, Bursa'da, Çanakkale'de, E tipi hapisanelerde, il hapisanelerinde yatan gençler.

Cumhuriyet gazetesi, 26 Mart 1985 tarihinde şu haberi veriyor:

GENÇLİK YILI 'YASAK YILI' OLDU

«Haber Merkezi — Birleşmiş Milletler tarafından ilân edilen 1985 Gençlik Yılı bütün dünyada «katılım, gelişme, barış» ilkeleriyle sürerken, Türkiye'de uygulanan «yasaklar», gençlerin gündelik yaşantısına dek uzandı.

Geçen hafta içinde Trabzon'da yürütülen kapsamlı «gençlik operasyonu» ile pastane ve kafeteryalarda oturan gençler, polis tarafından toplanıp velilerine teslim edilirken, Türkiye'nin her tarafındaki binlerce üniversite öğrencisi de «atılma korkusu»nu yaşıyor. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin öğrencilerinin «öğrenci derneği kurma» teşebbüsleri engellenirken, Yurt-Kur İzmir Bölge Müdürlüğü, alışılmış yasaklara «yeni bir boyut» ekledi. Buna göre öğrencilerin yatak odalarına ve dolaplarına «resim asmaları», yata kodalarında «yiyecek ve müzik aleti bulundurmaları», buralarda «yemek yemeleri, kahvaltı etmeleri» yasak. Genel olarak bütün öğrenci ve öğretim üyelerinin «sakal bırakması» ve «uygunsuz kıyafetle okula gelmesi» de bir süre önce yasaklanmıştı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde ise öğrencilerin «sosyal faaliyetlerini arttırmak için» kurulan tiyatro kulübü, rektörlük tarafından kapatıldı. Bilindiği gibi, ANAP milletvekili Atilla Sin de, bundan bir süre önce Ankaralı gençleri, «bunlar punkçu» diyerek polis yardımıyla toplatmıştı.»

Dünya Gençlik Yılı: Katılım, gelişme, barış.

Türkiye'de: Yasaklar yılı.

Hapisteki gençler yılı.

GENÇLİĞİNDEN ÜRKÜTÜLEN TOPLUM...

Toplum kendi gençliğinden ürkütölüyor. Gençlik deyince, toplumun aklında «eli silâhlı gençler» çağrışımı yaptıracak bir propaganda uygulanıyor.

«Gençler», örgüt kurar, banka soyar, adam öldürür.

«Genç mi?», korkacaksın.

«Genç mi?», uzaklaşacaksın.

«Genç mi?», ev vermeyeceksin.

«Genç mi?», kuşkulanacaksın.

«Genç mi?», kızacaksın.

«Genç mi?», yasaklayacaksın.

«Genç mi?», tutuklayacaksın.

«Genç mi?», asacaksın.

«En güvenilir genç, hapisteki gençtir.»

Ülkemdeki Dünya Gençlik Yılı'na en uygun sloganın bu olduğunu düşünüyorum.

Yetkililerin gençler için kullandığı en insafli deyimler, «aldatılmış gençler, kandırılmış gençler».

Aldatılmış gençler, kandırılmış gençler.

Ya «aldatılmış büyükler», «kandırılmış büyükler?»

Onları kim söyleyecek, onları kim anlatacak, onları kim yazacak?

Şimdilik kimse. Ama «şimdilik».

Peki, kiminle kuracaksınız geleceği? Gençler bir ülkenin geleceği değil mi? Kiminle kuracaksınız bu ülkenin geleceğini?

Yeni bir gençlik yaratmanız gerekecek. Onu yapıyorsunuz.

«Düşünmeyen, karışmayan, katılmayan» yeni bir gençlik.

«Düşünecekse», kendini düşünsün.

«Karışacaksa», at yarışlarına karışsın.

«Katılacaksa», bize katılsın.

Yeni bir gençlik yaratmalı.

Söyleneni yapan, gösterilen işi yapan, büyüklerini dinleyen, onların her şeyi doğru bildiğine inanan, yeni bir gençlik.

Genç adam, gel sen büyüklerini dinle.

Büyüklerine bak, kendine onları örnek al.

Bak, dedikodu sayfalarındaki iş adamları, birdenbire iş hayatında serpilten genç adamlar, ellerinde kadeh, şık giysileri içinde genç kadınlar.

Kafanı kullan, yolunu bul, işini çevir, köşeyi dön.

Kendini düşün genç adam.

Her şeyi kendi parlak geleceğin için kullan.

Her şeyi. İnsan ilişkilerini, sevgiyi, dostlukları, evliliği, her şeyi.

Her şeyi kendi çıkarın için kullan.

Eğitimin, insanların iyi niyetini, insanların sana sevgisini.

Düşüncelerini, duygularını, yüreğini, aklını.

İkiyüzlülük et, aldat, kandır, oyala, atlat.

Her şeyi kendi çıkarın için yap.

Büyüklerine benze, büyüklerin gibi yap.

Zengin olmanın yoluna bak. Evlerin olsun, araban olsun, çevren olsun, saygınlığın olsun. İtibarlı adam olmanın yoluna bak.

Anladın mı genç adam?

Bak, kendi işinden başka işlere karışanların halini görüyorsun. Hapishanelerde çürüyorlar. Dayak yiyorlar. İşkence görüyorlar. Onlar gibi mi olmak istiyorsun? Sakın ha. Sana bizden başka kim ne söylerse inanma. Onlar seni kandırmak istiyorlar. Onlar seni kullanmak istiyorlar.

Biz, seni aldatmıyoruz. Biz, seni kullanmıyoruz. Biz, senin yararlı bir genç olmanı istiyoruz. Kendine yararlı, ailene yararlı, ülkeneye yararlı.

Sakın politikaya bulaşma. Politika bir çamurdur.

Sakın ideolojilere karışma. Bizim ideolojilerle ilgimiz yoktur.

Sakın ha, sakın.

GENÇ OLMAK BİR SUÇTUR

Eduardo Galeano

«Makina, gençlerin peşinde: Onları içeri tıkıp, işkence ettikten sonra öldürüyor. Çünkü, onlar güçsüzlüğünün somut örneği. Onlar dışarı atıyor: Ucuz kol gücü, insan eti olarak dışarı satıyor.

Kısır makina, büyüyen ve hareket eden her şeyden nefret ediyor. Yalnızca, mezarlıklar ve hapisaneler üretebiliyor o. Sürgün edilenler ve dilenciler, polisler ve ispiyonların, cesetler ve mahkûmların dışında bir şey üretemiyor.

Genç olmak bir suçtur. Her gün tan ağarırken gerçeklik ve her sabah yeniden doğan tarih işliyor bu suç.

Gerçeklik ve tarih işte bu yüzden yasak.»

(Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri)

BİR GÜN EVDE HAPIS OLMAK NASIL BİR ŞEY?

12 Temmuz 1987 Pazar günü. Seçmen kütükleri için yazım yapılıyor. Bir günlük sokağa çıkma yasağı kondu. Tam bir gün de değil ya. Sabah 5'ten saat 19'a kadar, 14 saat.

Birkaç gün evvelden işin telâş başladı.

«— Bu pazar ne yapıyorsunuz?»

«— Bilmem. Evdeyiz herhalde. Geçirmeye çalışacağız. Televizyon falan. Siz ne yapıyorsunuz?»

«— Vallaha, ben evde kalamam. Bir arkadaşaya gitmeyi düşünüyoruz. Bütün bir gün, olacak şey değil. İçkileri almalı. Kafaları çekeriz.»

«— Ne bu canım? Hâlâ sayım için bir gün evde hapis. Ne hakkınız var insanları evlerinde hapsetme-

ye? Turistler şaşıyorlarmış. Neden eve hapsoluyorsunuz diye. İnsan bir yolunu yordamını bulamaz mı? Ne bu böyle, tavuklar gibi.»

«— Şimdiden içime sıkıntısı bastı. Yok öyle her gün bir yere falan gitmem. Hele pazar günü. Şöyle ayaklarımı uzatıp yatmaktan başka bir şey düşünmüyorum. Ama sokağa çıkmayacaksın dediler mi, içimi sıkıntı basıyor, kendimi evden atmak istiyorum. İnsanın duyduğu tepki işte. Yasaklara karşı insanın içine bir şey var.»

«— Gazete işini ne yapmışlar? O gün gazete de gelmez artık. Ekmeği zamanında almalı, erkenden biter bugün.»

«— Yok, gazete gelecekmiş, gazeteleri evlere dağıttıracaktırmış.»

«— Kalkıp bir yere gitmeli. Şöyle deniz kıyısında birini bulmalı da. Günün nasıl geçtiğini anlamaz insan.»

«— Evinde oturmak gerekmiyor mu? Cezası falan vardır başka yere gitmenin.»

«— Yok canım. Sokağa çıkmanın cezası var, o kadar. Başka yere gitmenin nesi olacak? Alt tarafı yazacaklar işte.»

«— Aman, oy vermeyecekleri saymasınlar. Getirsinler, imzamı vereyim, oy moy vermeyeceğim. Beni de yazmasınlar.»

«— Olur mu canım öyle şey? Nasıl ayıracaklar? Hem, bir gün canım, akşama çıkarız.»

«— Akşama çıkmanın önemi yok. Çıkarız da. Dışarıya çıkamazsın denince insan çıkmak isteği duyuyor. Sahi, çıksak ne olur ki? Cezası neymiş?»

«— On bin lira. Cebine on bin lira koy, çık, ne olacak?»

«— Yok yok, neme lâzım, bakarsın bir kulp falan takarlar, sen de çıkma sakın.»

«— Çıkar mıyım canım, öyle lâfın gelişi söyledim.»

Bir gün önceden hızlı alışverişler yapıldı. Bak-kallar, marketler dolup taşı. Bazı marketler gece bir-lere kadar açık kalıp, halkın ertesi günkü gereksin-melerini karşılamak üzere uykularını feda ettiler. Ekmekler iki kat fazla alındı. İçki satışları arttı.

İnsanlar, bir gün hapis kalmanın acısını yaşadılar. Ertesi güne özel yemekler hazırladılar, sıkıntıyı dağıtacak oyunlar hazırladılar.

Gazetelerde «aman fırsat bu fırsattır, kitap oku-yun, dergi okuyun,» diye öneriler yapıldı.

Akşam televizyonda haberlerde kentlerin ıssız caddeleri uzun uzun gösterildi. Sokağa kaçıp da ya-sakları falan dinlemeyen yaramaz çocuklarla konu-şuldu. Aralarında yaşı biraz daha büyükçe birine neden sokakta olduğu soruldu. O da kalacak bir ye-ri olmadığından sokakta olduğunu söyledi.

İnsanlar evlerinde sıkıldılar ama, trafik gürültü-sü olmadığından kafalarını dinlediler. O gün trafik kazası olmadı.

Sahi, bir gün evde hapis olmak nasıl bir şey?

SES VE GÖLGE OYUNLARI

Görüşme kabinleri karşılıklı iki kişilik, yanları kapalı yerlerdir. Arada bir demir parmaklık, sonra bir cam pencere, ortada bir aralık, sonra gene bir cam pencere, yine bir demir parmaklık vardır. Bura-lardan ses gitmeyeceği için de, başların yukarısına gelen yere ince delikli bir sac konmuştur.

Gelen ziyaretçiyi görmek için karşıya bakman, konuşmak için başını yukarıya kaldırmak gerekir. İkisini birden yapmaya kalktığın zaman hiçbirini ya-pamadığını anlayan uzun sürmez.

Önce bakarsın, sonra konuşursun, sonra gene ba-karsın, gene konuşursun. Karşındaki bilmiyorsa uya-rırsın. Yukarıya doğru konuşmasını söylersin.

Bakarken konuşamazsın, konuşurken göremezsin.

Bunlar, ses ve gölge oyunlarıdır.

Sevdiklerini, özlediklerini böyle göreceksin. Dokunmadan, elini tutmadan, kokusunu duymadan.

Yüzler çoğunlukla gülmeye çalışmaktadır. Gözlerin gülmediği bir gülümseme. Gözlerin gülmediği gülümsemede hep bir zorakılık vardır. Zorakılık, iradenin zorlanması, gidip gidip gelen bir hüznün.

Kadın kocasına böyle gülümser. Ana oğluna böyle gülümser. Kocasını karısına böyle gülümser. Oğul anaya böyle gülümser.

Çocuklar gülümsemez. Onlar, daha, böyle durumlarda gülümsemek gerektiğini öğrenememişlerdir. Aneleri zorlasa da gülmezler.

Hapisane ziyaretlerinde çocuklar.

Öyle bakarlar. Sadece bakarlar. Sıkılırlar. Gitme kisterler. Onu da söylemezler.

Anne, çocukları dürter:

«— Hadi bakalım, gülsene. Gül babana. El sallay.»

Çocuk, elini kaldırır, sallay. Eli gövdesinden ayrı gibi sallanır.

Çocuk, bakışı hiç değişmeden el sallay.

(Çocuk ne düşünmektedir, kimse bilmez. Babam neden bizimle değil der mi, kimse bilmez. Alalım babamı gidelim dememeyi ne zaman öğrenmiştir, kimse bilmez. Babamın saçları neden kesik dememeyi nereden öğrenmiştir, kimse bilmez. Babam beni neden kucağına almıyor dememeyi nasıl öğrenmiştir, kimse bilmez.)

Hapisaneleri gören çocuklar daha çabuk büyüy, ben bilirim.

Ziyaretler çarşamba günüdür. Bir hafta erkek ziyareti, bir hafta kadın ziyareti. (Sağmalcılar'da öyleydi. Her yerin ziyaret günleri, ziyaret kuralları farklıdır)

Bir gün önceden hazırlıklar başlar. Kirli eşya torbaları hazırlanır. Yatak çarşafı, yastık yüzü, fanila, külot, gömlekler, verilecek kirli çamaşırlar, bir naylon torbaya biçimlice yerleştirilir. Torbanın üzerine bir kâğıt yapıştırılır. Adı, soyadı, koğuş adı. Torba hazırdır.

Bir gece önce, ya da o sabah traş olunur. Temizce giyinilir .Beklenir.

Çarşamba sabahları koğuş sessiz olur. Sessiz bir bekleyiş vardır. Ziyaretçisi gelmeyecekler de sessizdir.

Çarşamba sabahı saat 9'dan sonra ziyaretler başlayabilir. Genellikle 9.30'dan sonra başlar.

Hoparlör cızırdar. Açılmıştır. Başlar hoparlöre döner.

«— Ziyaretçisi gelenleri okuyorum. Kabin numarası bir.....»

Ziyaretçisi gelenler, torbayı alır, fırlar. Hızlıca gidip, ziyaret süresini kısaltmamaya çalışır.

Ziyareti bitenler dönerken yeni ziyaretçiler okunur. Onlar giderler.

Akşama kadar ziyaretler sürer.

Ziyaret, olağandışı bir şey olmazsa, 10-15 dakikadır. Bazen daha uzadığı da olur. Gardiyanlar tanıdıklarına, sevdiklerine «iltimas geçerler». Erler kati davranır. Coplarını parmaklıklara vururlar: «Tamam, ziyaret bitti.»

Bazen onlar da anlayış gösterir, başını çevirip yürürler.

Ziyaret sonrası voltaları daha sessizdir.

Yeni haberler gelmiştir. Kızın karnesi iyidir. Bu, iyidir. Ev sahibi kirayı arttırmaları için gene haber göndermiştir. Ben epey sabrettim, artık siz de düşünün, başka gelirim yok, demıştır. Bu, kötüdür. İyi haberler gelmiştir. Kötü haberler gelmiştir. İyi haberler arttırılmıştır. Kötü haberler azaltılmıştır.

Sessiz voltalarda bunlar düşünülür, yorumlanır, gezdirilir.

Hey betonlar, diliniz var mı? Gene olmasın, daha iyi.

Erkek ziyaretleri daha sakın geçer.

Erkekler daha soğukkanlı davranırlar.

«— Geçen gün arkadaşların gelmişti. Seni sordular. Artık uzattı ama, dediler. Rakıların tadı yokmuş oğlum. Neyse, çoğu gitti, azı kaldı. Geçenlerde bu işleri bilen birini gördüm, artık çok yatmazlar dedi. Bana bak, rahat mısınız? Doğru söyle ha. İçerde sıkılma. Paran var mı? Para yatırdım şimdi. Yetiyor mu? Biz dışardayız, idare ederiz. Merak etme. Yakında çıkıyorsunuz, öyle görünüyor. Hadi, söyleyeceğin bir şey var mı? Yavaş yavaş gidiyoruz galiba. Kendine iyi bak. İstedğin bir şey olursa çekinme. Haftaya gelirler, söylersin.»

Kadın ziyaretleri hareketli, gürültülüdür.

Karşı tarafta oradan oraya koşuştuklarını görürsün. Gölgelemin içinde yakınlarını seçmeye çalışırlar. Ellerini gözlerinin önüne siper ederek kabinlere bakarlar. Karşıdan sallanan eli görürler. Tamamdır, bulmuşlardır. Bağrış, çağrış karşı kabine doluşurlar. Çocuklar kucağa alınır. Birkaç kadın birbirinin üstüne tikişir. Anne, abla, eş birlikte gelmişlerdir.

Gözler seslerden daha çok konuşur.

«— Nasılsın bakayım. İyisin. Geçen sefer zayıftın, bu sefer iyisin. Yemek veriyorlar mı? Söylemezsin ki. Ne sorsak, iyidir dersin. Yok, bu sefer iyi. Rengi iyi, değil mi? Sen de baksana, rengi iyi mi?»

«— İyi, iyi. Rengi iyi. İşte canım, görmüyor musun? Ah benim aslan kardeşim, tıkıldı kaldı burda. Olsun. Sağ, salim olsun da. Yaşasın da. Burda olsun. Bir gün çıkar. Çıkarsın yakında. Çıkarsın diyorum. Birisi gelmişti geçende. Çıkarlar diyormuş. Sen zaten cezayı doldurmuşsun. Öyle dedi. Sizinki çıkar dedi.

Senin için istenen cezayı yatmışsın. Öyle dedi. Sizin ki çıkar dedi. Hepiniz çıkarsınız inşallah. Bi ömür yatacak değilsiniz ya. Bir istediğin var mı? Torbayı verdin mi? Temizleri getirdik. Şimdi getirirler. Bak-sana orda mı? Torbalar karışmıyor ya? Dur, Nurten konuşacak. Hadi, Nurten'le konuş.»

«— Ben iyiyim. Sen nasılsın? Annemi merak etme. Geçende doktora gittik. Bronşit dedi. İlâçlarını aldık. Öksürüğünü azaldı. ilâçlar iyi geldi. Ablamlar iyiler. Eniştem biraz yola geldi. Şimdi iyiler. Merak etme. Sana çok selâmı var. Bir istediği varsa söyle-sin diyor. Belki haftaya gelecekmiş. Gelemezse işi çıktı diye bilsin diyor.

Ben iyiyim canım. Sen bizi merak etme. Kendine bak. Yazlık keten ayakkabını getirdim. Dur, annem bir şey söylecek.

«— Bana bak, duruşmaya gelecek misiniz? Ben belki gelemem. Öksürüğüm biraz düzeldi ama, belki gelemem diyorum. Haberin olsun. Sen zaten hep gel-meyin dersin. Gene duramam gelirim ya, gelmezsek merak edersin diye söylüyorum.»

Ana, duruşmaya gelir. Gelir de, ağır hastalanır gelemezse oğlu merak etmesin diye söylüyor. Oğul da sanki bilmiyor bunu?

«— Geçen gün Halil'ler geldiler. Halil tahliye olmuş. Bize geçmiş olsuna geldiler. Sana çok selâm söyledi. Haberler iyi, söyleyin dedi. Bilmiyorum, haberi neymiş, iyi dedi. İşte, bilmem. Öyle söylersin abla dedi. Halil mi? İyiydi. Biraz zayıflamış, esmerleşmiş, ama iyiydi, sıhhati iyi. Ben de selâmını söylerim. Gene gelecekler.»

«— Annemin bir şeyi yok. Merak etme. Biraz öksürüyordu, şimdi daha iyi. Doktor bronşit dedi. Ablam söyledi ya. Oğlan iyi canım. Babam gelecek beni böyle büyümüş görecektir, sevinecek diyor. Burada konuşmuyor. Burada sıkılıyor çocuk. Evde konuşkan,

bakma sen burda. Burda şaşırıyor canım. Geçen gün ne söyledi biliyor musun? Babamı ben kurtaracağım dedi. Vallaha billaha. Hepimiz şaşırarak kaldık. Büyük gibi. Aynen öyle konuşuyor. Babamı ben kurtaracağım diyor. Görenler hep sana benzetiyor. Sana çok benzedi. Bak, görüyor musun? Bak bak, kaldırıyorum. Sana benziyor. Tıpkı sen oldu.»

«— Dur be asker. Dur be oğlum. Ta nerden geldik. İki dakika konuş. Tamam, bitti. Sen de insansın be oğlum. Biraz izin ver. Senin de çocukların yok mu?»

«— Hadi oğlum, bunlar artık bırakmazlar. Söyleyecek bir şey var mı? Yok, tamam mı? Biz gidiyoruz. Kendine iyi bak. Gözümüzü arkada bırakma. Bu kıza da mektup yaz. Üzme onu. Bizim kızımız o da, Bana çok iyi bakıyor. Mektup yaz, olur mu? Hadi, sağlıcakla kal.»

«— Ağabey, hadi, biz artık gidiyoruz. Diyeceğin bir şey var mı? Kendine iyi bak.»

«— Hadi, sağlıcakla kal. Gözün arkada kalmasın. Biz iyiyiz. Aman kendine iyi bak. Biz sensiz nâparız? Sağlıklı ol, bize yeter. Senin burda olduğunu bileyim, başka şey istemem. Nasıl olsa çıkacaksın. Hadi, Allaha emanet ol.»

Ziyaret bitti. Ziyaret tamam.

Ziyareti gelenleri okuyorum.

Bu torba sizin mi abi?

Bu paket kimin?

Kapıyı açsana. Ziyaretçim bekliyor.

Dur. Anahtarı getir, ziyaretçisi var.

Sen öbür kabine geç. Yengem orda.

Yahu, bu camları bir silsenize. Bir şey görülmüyor.

Söyledik vallahi. Sübyandan geleceklerdi. Dalga geçtiler.

Ziyaret tamam. Ziyaret tamam. Koğuşlara.

Dur be canım. On beşte bir. İzmir'den gelmişler.

Dip kabine geçin siz. Orda biraz daha konuşun.
Bu torba neden kaldı? Biri mi unuttu.
Bak, ne getirmişler?
Kapıyı aç da girelim.
Ziyaret tamam. Koğuşlara.
Koğuşlara.

PİŞMANLIK YASASI ÇIKIYOR

Aftı, infazdı derken hükümetin hazırladığı tasarı ortaya çıktı: Pişmanlık Yasası.

İlk duyduğumda, pişman olanların affedileceklerini falan sanmıştım. Birisi «ben pişman oldum, yaptıklarımın yanlış olduğunu anladım,» derse affedilecek gibi bir şey.

Pişmanlık bir duygudur. İnsanlara özgü bir duygudur.

Konu beni uzun uzun düşündürdü.

Hayatında pişmanlık duygusunu yaşamamış insan var mıdır?

«Şu işi yanlış yaptım. Keşke yapmasaydım,» dememiş bir insan var mıdır? Sanmam.

Mevlânâ'nın bir büyüklüğünün de bu olduğunu düşünmüşümdür hep.

«Tövbeni bozsan da gel. Tövbeni kaç kez bozmuş olsan da, gene gel,» diyen Mevlânâ'nın çağrısını büyüklük saymışımdır.

İnsanın kendi geçmişini yeniden gözden geçirmesi erdemdir. Yanlışlarını görmesi, görebilmesi daha büyük erdemdir. Bu yanlışları kabul etmesi büyük erdemdir. Bu yanlışları bir daha yapmamaya karar vermesi daha da büyük erdemdir.

İnsan bu erdeme ulaşmadan nasıl insan olabilir ki?

Hristiyanların günah çıkarması, insanı bu erdeme ulaştırmanın bir yolu gibi gelmiştir bana.

İslâmda günah çıkarma yoktur. İslâm, Allah'la kul arasında vasıta kabul etmez. Kul, günahının affı için Allah'a yakarır. Günahlarını Allah'a anlatır. Ve Allah affedicidir. Allah affedicidir ve merhametlidir. İslâm, bu sözü sık sık yineler. Allah büyüktür ve affeder.

Kendimi düşündüm uzun uzun. Kendimi tarttım.

Hayatımda yanlış yapmış mıydım? Çok. Çok yanlış yapmıştım.

Pişmanlık duymuş muydum? Hayır. Uzun uzun düşündüm. Gerçekten de, hayatımda yaptıklarımın hiçbirinden pişmanlık duymadım. Nedeni açıktı: Şimdi, geriye bakarken, birçok şeyi farklı değerlendiriyor olmak, o zaman yapılanın yanlış olduğunu göstermiyordu ki. O zaman öyle yapmak istemişim, yapmışım. Olay buydu. Şimdi, geriye dönerek, geçmişteki kararlarımı, yaptıklarımı eleştirmek kendime haksızlık etmek olurdu. Hiç bir şeyi yanlış olduğunu bile bile yapmadığıma göre, o zamanın doğrusu oydu, ben de doğru olanı yapmıştım. Şimdi bunlardan pişmanlık duymak, yapılan yanlıştan daha büyük bir yanlış olurdu. İnsanı durduran, duraklatan, kararsızlığa sürükleyecek olan bir yanlış.

Hayatımda hep yapılması gerekeni yapmıştım. Yanlışıyla doğrusuyla hepsi benimdi. Benim kararındı. Pişman değildim. Sonuçlarını da kabullenirdim. Hep böyle oldu. Dilerim hep böyle olsun.

Evlenmiştim. Evlendiğim kıza âşık olarak evlenmiştim. Sonra, evliliğimin aksadığını görmüştüm. Sonra, evliliğimin yürümediğini görmüştüm. Ayrılmıştım. Şimdi, geriye dönüp de, evliliğin yanlış olduğunu mu düşünmeliydim? Hayır. Sevgim de doğrudu, evliliğim de. O zaman doğru olan, şimdi yanlış olmazdı. Yanlış olan, o zamanın doğrusunu şimdi ölçümlemektir.

Evliliğim de doğrudu, ayrılığım da. Konu, bu kadar açıktı içimde.

Liseyi bitirinceye kadar seçtiğim meslek dalı hukuktu. Sonra, aile dostumuz bir ağabeyimin —kendisi doktor olan bir ağabeyimin— sözlerini dinleyip tıbbiyeyi seçmiştim. Tıp bilimini çok sevdim. Hekimlik mesleğimi çok sevdim. Şimdi de çok seviyorum. Ama, hukuk da, hep özlem duyduğum bir sevgili oldu. Yanlış mı yapmışım, belki. Belki de, hukuk alanında daha fazla şeyler yapabilirdim. Olsun. On sekiz yaşımın doğrusu oymuş ki yapmışım. Şimdi neyin hesabını yapabilirim ki.

Böyle hesaplaşmalar yaptım kendimle.

Uzun uzun hesaplaşmalar yaptım.

İnsanın kendisiyle hesaplaşması doğru bir şeydir, güzel bir şeydir, rahatlatıcı bir şeydir, kendisiyle barışı sağlayan bir şeydir.

Ama, bu «pişmanlık yasası» bütün bunlardan başka bir şeydi. Tatsız, küçültücü, aşağılayıcı bir şey.

Pişmanlık, incelikli bir duygudur, yüreği yalayıp geçen bir soğukluk, insanı duraksatan bir düşünce.

Oysa, bir yasayla insana sunulan pişmanlık, bir diz çöküştür, toplumun önünde iki büküm olma, yere çöküş, ayaklara kapanış. Hayır. Bunda insanı küçülten bir şey var. Dahası, karşılığında hapisten çıkmayı gösteren bir pazarlık.

Pişmanlıkta pazarlık, onu erdem olmaktan çıkarıyor, onursuzluk yapıyor.

Meğer, pişmanlık yasası bu kadar da değilmiş. Öyle «ben pişman oldum,» diyerek çıkıp gitmek yokmuş. Kişinin ayrıca «ihbar etmesi» de gerekiyormuş. Hem de, etkili ihbar. Örgütü çökertecek ihbar. Arkadaşlarını ihbar. Söylediklerinin doğru olduğunu kanıtlama. Arkadaşlarını yakalatma. İhbarında samimi olduğunu gösterme. Bunlar da gerekiyor.

İtiraf başka bir şey, ihbar başka bir şey.

İtiraf, hadi diyelim ki insanın kendisini yanlış

bulması. Kendine dönük bir iş bu. Kendine dönük bir değerlendirme, bir karar.

İhbar öyle mi? İhbar, çok bambaşka bir iş. Doğru, yanlış bir işe girmişsin. Eğer başta yanlış diye düşündüğün halde girmişsen, sen ya aptalsın, ya da hain. Doğru diye girmişsen, önemli bir karar verecek girmişsin. Şimdi sıkıyı görünce arkadaşlarını ihbar ederek kurtulmaya çalışmak, sözcük bulamıyorum ama, alçakça bir iş, evet, alçakça.

İnsan bunu nasıl yapar? İnsanım diyen biri bunu yapamaz. Yapan da artık insan değildir.

Bizim insanımız da ihbarcıyı sevmez. İhbarcıyı aslında kimse sevmez. Neden sevsin ki? Arkadaşlarını ihbar eden adam her şeyi yapar. Onu kullanan da bunu bilir. Kullanır ve sonra atar.

Bizim insanımız ihbarcıyı sevmez. Bizim insanımız mert insanı sever.

Mert insan, doğru yapsın, yanlış yapsın sevilir. Çünkü, yaptıklarına inanmıştır, kararını vermiştir, sonuçlarını göze almıştır.

Bu yasa böyle çıkarsa, toplumca desteklenmeyecektir.

Yasada daha başka şeylerin de bulunduğu sonradan ortaya çıkıyor.

Pişmanlık yasasından yararlanacaklar yeni hüviyet verilecek, yeni bir yüz yaptırılacak, korunacakmış.

İşte bu doğru. Gerçekten de, bu yasadan yararlanacaklara yeni bir hüviyet gerekli, yeni bir yüz gerekli. Onları, artık hüviyetsiz ve yüzsüz saymanın açık bir ifadesi bu. Doğru.

«— Hüseyin. Ben seni ihbar edeceğim, haberin olsun. Sen zararlı şeyler düşünüyorsun. Şimdi çıkınca gene içmeye başlarsın. Yok, Papirüs'tü, neydi o yeni açılan yerin adı, Ece Bar mıydı, oralara gidip

içersin. Senin gözün göz değil arkadaş. Seni ihbar edeyim de kurtulayım.»

Hüseyin Baş gülüyor. Bu ihbar meselesi aramızda yeni takılmalara yol açtı.

«— Vallaha, ben de ihbarımı yapayım diyorum. Kimi ihbar etsem diye düşünüyorum. Gizli saklı işimiz de yok ki.»

Gencay (Şaylan) söze karışıyor:

«— Uydur, ne olacak? Bir şey uydur işte.»

«— Ben bu Ergun'u ihbar edeceğim. Ergun'u görmedin mi? Geçen gün, televizyondaki filmde kıza bakıp nasıl iç çekti. Ben Ergun'u karısına ihbar edeceğim.»

«— Dur, bunu yapalım. Sahi, Ergun, kıza bakıp iç mi çektin?»

Ergun Elgin, hep sevdiğimiz bir arkadaşımız. İzmirli. Elektrik mühendisi. Mutlu bir ev hayatı var. Eşi Ersin, sadece Ergun'la değil, hepimizle dayanışmayı sürdüren bir insan. Kızları Gözde. Onu da tanıyoruz.

Ergun'a takılmamın asıl nedeni, Ergun'un evlilikte sadakati hiç ödünsüz savunması. Gerçekten de, örnek bir evlilik hayatları olduğu görülüyor. Ergun, sözle bile, başka bir kadını —kadın olarak kuşkusuz— beğenmeye yanaşmıyor. Eşiyle aralarında, uzun yılların dostluğuna, arkadaşlığına, dayanışmasına dayalı bir birliktelikleri var. Takılmalar ondan.

«— Ben kimseye iç çekmedim. Çeksem de, Ersin'e bunu söylerim. Oğlum, bizim birbirimizden gizlimiz, saklımız yok.»

Ergun, böyle konuları hep ciddiye alır. Ya da öyle görünür.

«— Yok, yok. Biz Ergun'u ihbar edelim. Karısı, bunun böyle başka kızlara iç çektiğini bilsin.»

Hep birlikte gülüyoruz.

Güneşli günlerin voltaları güzel olur. Yanyana yü-

rümek,, günlük olayların konuşmaları, hayatı gırgırlamak.

Pişmanlık Yasası çıkıyor.

Yasadan yararlanmak isteyenler de çıkıyor.

Yasadan yararlananlar televizyonda uzun uzun gösteriliyor. Neler yaptıklarını anlatıyorlar, nasıl yaptıklarını anlatıyorlar, nasıl pişman olduklarını anlatıyorlar, arkadaşlarına —artık eski arkadaşlarına— öğütler veriyorlar.

Yasadan yararlananların nasıl hapisten çıktıkları uzun uzun gösteriliyor. Bir bahçede —Yıldız Parkı olmalıydı— çay içtikleri gösteriliyor. Bir bahçede çay içiyorlar. Nasıl pişman olduklarını anlatıyorlar.

Onların neler duyduğunu anlamak istiyorum. Onların neler düşündüğünü anlamak istiyorum. Onların nasıl insan olduklarını anlamak istiyorum. Şimdi nasıl bir insan olduğunu. Nasıl bir insan olduğunu. Nasıl bir insan .İnsan.

Koğuştta herkes, programı ilgiyle izliyor.

Sessiz, yorumsuz izliyor.

Çay içilen bahçe yeşillik olmalı. Çevrede insanlar var. Gelip gidiyorlar. Program, belli ki, bir özlem uyandırmak için hazırlanmış. Yeşilliklerin, özgürlüğün özlemi. Olayın böyle sunulmasını sevmiyorum.

Gençlerden biri:

«— Reklâmlar iyi de, malın pek alıcısı yok galiba,» diyor.

Ben, «ihbarcı»yı düşünüyorum.

Orada, öyle, oturmuş, çay içen, yaptıklarından nasıl pişman olduğunu anlatan «ihbarcı»yı. Televizyonda ihbarlarını anlatmıyor.

Birden, aklıma, insanların bazı şeylerden «arta kalmış» olduğu geliyor.

Bir kavgadan arta kalmış insanı düşünüyorum.

Bir yenilgiden arta kalmış insanı. Bir ezilmeden arta kalmış insanı.

«Arta kalmış insan» kavramını daha düşünmek gerektiğini anlıyorum. İnsan hep bir şeylerden «arta kalmış insan» mı? Düşünmem gerekiyor.

Yeniden insan olmak eylemi.

Aylarca sonra, gazetede bir haber okuyorum:

Pişmanlık Yasası'ndan yararlanıp tahliye olan bir sanığın eşi, boşanmak için mahkemeye başvurmuş. Boşanmak isteyen genç kadın da aynı davadan yararlanıyormuş ve daha önce tahliye edilmiş.

Eşinden olan çocuğunu da Metris'te, cezaevinde dünyaya getirmiş.

Şimdi, eşinin pişmanlık yasasından yararlanıp tahliye olmasını protesto etmek için ayrılmak istiyor-muş.

Ayrılma gerekçesi, eşinin otuz yıla hüküm giymesi ve şiddetli geçimsizlik. Asıl gerekçeyi yazamadığını düşünüyorum.

Genç kadının davranışı beni heyecanlandırıyor. Herkese anlatıyorum.

İnsanlar. İnsancıklar...

ALLENDE'NİN SON KONUŞMASINI DİNLİYORUM...

«Yurttaşlar,

Bu, kesin olarak size son seslenişimdir... Tarihi bir seçim yaparak, halkıma sadakat içinde yaşamımı feda ediyorum. Ve sizi temin ederim ki ellerimizle binlerce ve binlerce Şililinin soylu bilinçlerine atılan tohumların büyümesi engellenemeyecektir.

Onlar güçlüdür, halkı esir edebilirler, ama ne işledikleri suçlarla ne de ellerindeki güçle toplumun sü-

recini durduramazlar. Tarih bizimdir, tarihi yapan halktır.

Ülkemin işçileri,

Her zaman gösterdiğiniz bağlılıktan, anayasaya ve yasalara sadakat yemini etmiş ve bu yemine sadık kalmış bir adama güven duymanızdan, daha adil bir dünya için büyük özlemlere az da olsa yönelen birini izlemenizden dolayı sizlere teşekkür etmek istiyorum...

Her şeyin üstünde, toprağımızın alçakgönüllü kadınlarına, bizlere inanan köylü kadınlara, olağandan çok daha fazla çabalar gösteren çalışan kadınlara, bizim, çocuklarını düşündüğümüzü bilen annelere sesleniyorum.

Serbest meslek sahiplerine, birkaç gün öncesine kadar profesyonel birliklerce, sendikalarca başlatılan isyana karşı mücadeleyi sürdüren yurtseverlere sesleniyorum.

Şarkı söyleyen, coşkuları ve bütün ruhları ile mücadelemize katılan genç insanlara sesleniyorum.

Ülkemin işçileri,

Şili'ye ve onun kaderine inanıyorum. Başka Şilililer gelecek. İhanetin ve alçaklığın egemen olduğu bu acı ve karanlık anda da bilmelisiniz ki, er ya da geç değerli insanların yeni bir toplum inşa etmek için geçeceği geniş yollar açılacaktır.

Yaşasın Şili

Yaşasın halk

Yaşasın işçiler.

Bunlar benim son sözlerimdir. Kendimi feda etmemin boşuna gitmeyeceğine eminim. Bunun, korkaklığı, ihaneti ve alçaklığı cezalandıracak bir ahlâk dersi olacağından hiç kuşku yoktur.»

Sözler beni vuruyor.

Sersemliyorum. Sarhoş oluyorum.

Müthiş bir mutluluk duyuyorum.

Allende'nin son sözleri dalga dalga yayılıyor

Sokrates baldıran otu zehirini yeniden içiyor.
Galile, yeniden engizisyona çıkıyor. Yeniden «dünya dönüyor,» diyor.

Spartaküs yeniden başkaldırıyor.

Köleler yeniden isyan ediyor.

Kara derili Afrika yeniden ayağa kalkıyor.

İnsanlık tarihi yeniden yaşanıyor.

İspanya Cumhuriyetçileri yeniden silâha sarılıyor.

Allende, Allende, ölmüyorsun.

İnsan yüreklerini ayağa kaldırıyorsun.

İçimde yanardağlar ateşleniyor.

İçimde fırtınalar şimşek çakıyor,

Dışarısı sakın,

Dışarısı olağanüstü sakın.

Dışarısı olağanüstü sakindi. Güzel bir ilkyaz gecesi idi. Hapisanenin sakın gecelerinden biriydi.

Koğuşun geceleri daha sakindi. Gencay Şaylan bir kitap çeviriyordu. Şili'de yaşayan bir İngiliz doktorun başından geçenlerin öyküsü. İngiliz doktor, Sheila Cassidy, Şili'ye bir süre çalışmak için gitmişti. Orada, 1973 askerî darbesini yaşamıştı. Sonra olayların içine karıştırılmış, tutuklanmıştı. Uzun sıkıntıları çekmişti. Hiçbir politik görüşü olmayan, hatta daha çok dinsel inancı ağır basan bir düşünce yapısı vardı.

Ama, yaşadığı olaylar, Dr. Cassidy'nin Şili'deki hareketin niteliğini çok iyi anlamasına yol açmış, demokrasinin ne demek olduğunu daha iyi anlamasına yardımcı olmuştu. Bu bayan doktor, sonradan bütün bu sıkıntılardan kurtulmuştu. İngiltere'ye dönmüştü. Orada, başından geçenleri anlatan bir kitap yazmıştı.

Gencay'a (Şaylan) kitabın orijinal adının çevirisini soruyorum, «inanmak cür'eti,» diyor. «İnanmak cür'eti».

Bu akşam çevirdiği bölümde, Salvador Allende'nin yaptığı son konuşma var. Çeviriyi parça parça okuyoruz.

Bu gece, işte bu çevrilen bölümü okuduğumuz gece.

Allende, son konuşmasını, henüz ordunun eline geçmemiş olan son radyo istasyonundan, Radio Magellanes'ten yapıyor.

Radyonun verdiği bilgiye göre, Allende'den, istifa edip hükümetten ayrılması istenmiş, ama bu isteğe red yanıtı verilmiş.

Ordu birlikleri kuşattıkları başkanlık sarayını, Moneda'yı bombalamaya başlıyorlar, Allende, saraya giren birliklerle çarpışarak ölüyor.

Tarih: 11 Eylül 1973'tür.

BARIŞ DERNEĞİ ASKERİ YARGITAY'DA

19 Mayıs 1985 tarihli Cumhuriyet gazetesi, birinci sayfada, haberi böyle veriyor. Askeri Yargıtay Başsavcılığı, Barış Derneği davasıyla ilgili görüşünü açıklıyor.

Başsavcılık, davanın 19 sanığının cezasının onanmasını, 4 sanığın beraat etmesi gerektiği görüşünü belirtiyor.

Cezalarının onanması istenen 19 sanık şunlar:

Orhan Apaydın, Şefik Asan, Erdal Atabek, Hüseyin Baş, Ataol Behramoğlu, Niyazi Dalyancı, Mahmut Dikerdem, Ergun Elgin, Aykut Göker, Gündoğan Görsev, Metin Özek, İsmail Hakkı Öztoran, Ali Sirmen, Nedim Tarhan, Ali Taygun, Orhan Taylan, Halkun Tosun, Melih Tümer, Aybers Ungan.

Cezalarının kaldırılması istenen dört sanık:

Reha İsvan, Gencay Şaylan, Tahsin Usluoğlu, Nurettin Yılmaz.

(Soyadı alfabetik sırasına göre verilmiştir.)

VAN GOGH, THEO'YA MEKTUP YAZIYOR

«... İlkbahar geldiğinde kafesteki kuş faydalı olabileceğini, bir şeyler yapması gerektiğini bilir. Bunun nedeni nedir acaba? Kendini tam toparlayamaz. Garip düşünceler geçer aklından. Kendi kendine «diğerleri yuva kurup yavruluyor ve onları büyütüyorlar,» diye söylenir. Sonra da kafesin parmaklarına çarpar başını. Kafes olduğu gibi durmaktadır, kuşa acıdan çılgına dönmüştür.

«Şu işe yaramaza bakın, kendisi bir rantiyedir,» der uçan kuşlardan birisi. Ama tutuklu, yaşamını sürdürür ve ölmez.

Oysa, içinden geçirdikleri dışardan farkedilmez; durumu gayet iyidir ve gün ışığında az çok neşelidir bile.

Sonunda kuşların göç vakti gelir. İçini korkunç bir hüznün kaplar. Onu kafeste besleyen çocuklar, ihtiyacı olan her şeyi var derler. Ama, o yine de fırtınalı gökyüzüne bakar ve kaderine duyduğu öfkeyi ta yüreğinde hisseder.

«Kafesteyim, evet kafesteyim ve hiçbir şeyim de eksik değil, budalalar. İhtiyacım olan her şey var. Ama, tanrı aşkına, istediğim sadece özgürlük, diğer kuşlar gibi kuş olmak.»

Böylesi bir işe yaramaz insan, böylesi bir işe yaramaz kuşa benzer.

İnsanları diri diri gömercesine kilitleyip, çevrelerine duvarlar örenin ne olduğu bilinmez, ama yine de birtakım duvarların, tel örgülerin, demir parmaklıkların varlığı hissedilir.

Bütün bunlar bir kuruntu, bir hayal midir? San-

mıyorum. Ve insan kendi kendine sorar: Tanrım, bu uzun süreli, temelli ve herkes için geçerli olan bir ebediyet midir?

Hapisanenin her derin, ciddi eğilimi yok ettiğini bilir misin? Dost olmak, kardeş olmak, sevmek, işte hapisane, bunların değerini güçlü bir sihir ve hissedilir bir şiddetle açığa çıkarır.

Bunlara sahip olmayan ölür, kalır.

Ama, sevginin doğduğu yerde, yaşam yeniden başlar.

Bazen, hapisane, ön yargılar, yanlış anlamalar, onun bunun yarttığı, vahim cehaletin, itimatsızlığın, yanlış utançların yeri olur.»

NE ÇOK HAPİSANE VAR...

Van Gogh'un kardeşi Theo'ya yazdığı mektupları okuyorum. Bu parçayı da günlüğüme almışım.

Tutkuların, heyecanların büyük ressamı Van Gogh. parlak güneşlerin, ağaçların, kuşların, insanların arasında ne çok hapisane yaşamış. Gerçek anlamda bir mekân hapisanesi değil bu. Duyguların tel örgüler arkasına konulduğu düşüncelerin duvarların arkasında atıldığı «insanın kendi hapisaneleri».

Burada, hep bunu düşünüyorum.

İnsanın ne çok hapisanesi var.

«Gelenek hapisanesi».

«Sürüden ayrılanı kurt kapar» hapisanesi.

«Ben çıkarıma bakarım» hapisanesi.

«Bana bir zararı yok ki» hapisanesi.

«Bunun sırası değil» hapisanesi.

«Şimdi ayıp olur» hapisanesi.

«İşimi sevmiyorum, ama başka ne yaparım?» hapisanesi.

«Evlenmişiz bir kere, şimdiki aklım olsaydı» hapisanesi.

Ayıp hapisanesi, günah hapisanesi, suç hapisanesi, yakışmaz hapisanesi, uygun değil hapisanesi, sırası değil hapisanesi, onun da zamanı var hapisanesi.

Saymakla bitmeyecek mi? Düşünüyorum. Bitmeyecek.

Yaşamının hep ertelendiğini düşünüyorum.

Hep ertelenen hayat. Hep ertelenen sevmek. Hep ertelenen istek. Hep ertelenen özlem. Nereye ertelendiği bilinmeyen bir erteleme. Neden ertelendiği bilinmeyen bir erteleme. İnsanın burnunun ucundaki havuç. Hiçbir zaman yetişemeyeceği havuç. Bir türlü girilemeyen cennet. Bir türlü varılamayan serap.

Umutsuzluğun arkadan gelişi. Umutsuzluğun anlaşılışı. Umutsuzluğun algılanışı. Umutsuzluğun yerleşmesi. Umutsuzluk. Gizli umutsuzluk. Söylenmeyen umutsuzluk. Paylaşılmayan umutsuzluk. Bilinen umutsuzluk. İyice bilinen.

Arkadan gelen sıradanlık. Her şeyin birbirine benzeyişi. Hiçbir şeyin tat vermeyişi. Çiçeklerin solması. Toprağın kuruması. Yaşama sevincinin azalması.

Arayışların başlaması. Bitmeyen insanın başkaldırışı. Sevginin başkaldırışı. İsteğin başkaldırışı. Özlemin başkaldırışı.

Umutsuz arayışlar. Hüzünlerin ince yaraları.

Hayatı çalmaya başlamak. Küçük hırsızlıklar. Zaman hırsızlıkları. Çalıntı zamanlarda yaşama umutsuzluğu. Çalıntı zaman aralıkları. Çalıntı maviler. Çalıntı yeşiller. Çalıntı yumuşaklıklar. Çalıntı ışık kırınimleri. Çalıntı karanlıklar. Çalıntı sevinçler. Çalıntı gözyaşları.

Hayatı çalmak ve bunun onursuzluğunu yaşamak.

İnsanın kendini aşağılaması.

İnsanın kendi gözünden düşmesi.

İnsanın kendini sevmemesi.

İnsanın artık kimseyi sevmemesi.

İnsanın sevme gücünü yitirmesi.

İnsanın kendini yitirmesi.

İnsanın bu düşüşe alışması.

İnsanın bütün bunlara alışması.

Ah, insan hapisaneleri.

İnsanın kendi hapisaneleri. Aklın hapisaneleri.

Yüreğin hapisaneleri. Umudun hapisaneleri. Geleceğin hapisaneleri.

Sizin yanınızda zindanlar hiç kalır, hiç.

Gün gelir zindandan çıkar insan.

Ama, kendi hapisanelerinden çıkmak öyle zordur ki. Öyle zordur ki...

ÇOCUKLARIMIZ

Ergun (Elgin) mektubunu bitirip kalkıyor.

«— Nasılmış Gözde?»

«— İyiymiş. Üniversite sınavlarına hazırlanıyor.»

Kızlarımız büyüyor.

Çocuklarımızdan her söz açılışa, yüreğini bıçak ucu bir sızının yalayıp geçtiğini duyuyorum.

Kızlarımız büyüyor, oğullarımız büyüyor, çocuklarımız büyüyor.

Bizlere en çok gereksinimleri olduğu dönemlerinde yanlarında değiliz.

Beni asıl düşündüren bu da değil.

Beni asıl düşündüren, bu olayın çocuklarımızın üzerindeki etkisi

Ne duyuyorlar?

Ne düşünüyorlar?

Hakkımızdaki suçlaınmalar yayınlandığı zaman, kesik saçlı fotoğraflarımız gazetelerde çıktığı zaman, okulda ne yapıyorlar, arkadaşlarla ilişkileri nasıl oluyor? Bunları merak ediyorum. Arkadaşları, onlara

üzülüyor mu, hiçbir şey olmamış gibi mi davranıyor, uzaklaşıyorlar mı? Bilmiyorum.

Belki çocuklarımız da bilmiyor, bilmek istemiyor, belki kendileri bir şey yokmuş gibi davranıyorlar, belki bir şey olmamış gibi hareket ediyorlar, belki bütün bunların bir rüya olduğunu düşünüyorlar, belki bütün bunların bir rüya olmasını istiyorlar. Bilmiyorum. Belki onlar da bilmiyorlar.

Bilmiyorum. Hiçbirimiz bilmiyoruz. Çocuklarımız neşelerini sürdürüyorlar mı, içlerinde bir kırıklığı mı yaşıyorlar, kendilerine yeni dünyalar mı kuruyorlar, bilmiyorum, hiçbirimiz bilmiyoruz.

Babası hapiste bir çocuk neler yaşar, neler duyar, neler düşünür, bilmiyorum, hiçbirimiz bilmiyoruz.

Babası hapiste bir çocuk ne zaman güler, ne zaman düşünür, ne zaman ağlar, bilmiyorum, hiçbirimiz bilmiyoruz.

Aramızda da bunu hiç konuşmadık, konuşmuyoruz, belki konuşamıyoruz.

İnsanların en duyarlı yanlarından birisi, çocukları.

Çocuklarımızdan biz sorumluyuz. Onları dünyaya biz getirdik, bizim sevgimizden, bizim isteğimizden doğdular. Onlardan biz sorumluyuz.

Bu dünyada yaşayan herkesin, bu dünyada yaşayan her çocuktan sorumlu olduğunu düşünüyoruz.

Çocuklarımız büyüyor.

Hapiste yatanların çocukları. Hapiste yatan annelerin, babaların çocukları.

Onlar, daha çabuk büyüyor. Onlar daha hızlı büyüyor. Onlar daha çok yaşıyor.

Bunu biliyorum. Bunu görüyorum. Bunu duyuyorum.

BARIŞ ADLI ÇOCUK

, Sevgi Soysal'ın bir kitabının adı buydu: «Barış Adlı Çocuk.»

Biz, Barış adlı bir çocuk tanıdık. Bu, Ataol Behramoğlu'nun kızıydı.

Maltepe Askeri Cezaevi'nde yatıyoruz. Barış, ziyaretçiler grubunun maskotu olmuş. Sevimli, canlı, konuşkan, kıpır kıpır bir çocuk.

Kızım Can'la konuşuyoruz. Barış'ı soruyorum. «Çok şeker şey,» diyor.

Orada, bir bayram sabahı, beni belki de hayatım boyunca etkileyecek bir olay yaşanıyor. Açık görüş falan diye bir şey yok. Hiç değilse, çocuklarımızı kucaklama izni istiyoruz, verilmiyor.

Zırhlı Tugayın Komutanı, bayram sabahı oraya gelmiş, ziyaretçilerle görüşüyor. Barış, annesinin elinden kurtuluyor, Paşanın karşısına dikiliyor.

«— Ben, babama sarılmak istiyorum,» diyor.

Paşanın sarsıldığını tahmin ediyorum.

Barış o zaman 4-5 yaşlarında olmalıydı. Çocuk dünyasında tel örgüler yok, kapılar yok, parmaklıklar yok.

«Ben babama sarılmak istiyorum.»

Dünyayı durduran bu duygu yoğunluğu yaşanmış olmalı.

Paşa sormuş:

«— Senin baban kim?»

«— Ataol Behramoğlu.»

Paşa, Barış'ı sevmiş, okşamış:

«— Peki, demiş, çocuklar babalarını görsünler.»

Kapı açıldı, bütün çocuklar içeri girdi. Hiç beklemediğimiz bir şeydi bu.

Barış, babasına sarıldı.

Çocuklar babalarına sarıldılar.

Ben, 'kızıma hapisanenin içini gezdirdim. Küçük

koğuşları, ranzaları, yemek yediğimiz yerleri, tuvaletleri.

Bütün buraları görsün istedim. Bütün buraları bil-
sin.

«Herhalde buraları gören ilk sivil sen oluyorsun,»
dedim. Gülüştük.

Ataol'un da o günü unuttuğunu hiç sanmam.

Bazı şeyler vardır ki, unutulmaz.

Bazı şeyler vardır ki, unutulmamalı.

Hiç unutmamalı. Hiç.

Kızımın Ankara Garı'nda ayrılışımızı da hiç unu-
tamadım.

13 Kasım 1983 Pazar.

Kızım Ankara'da okuyor. Diş Hekimliği Fakülte-
si'ne girmiş. Gencay'ın annesiyle kalıyor. O büyük
insan, kızımı kızı saymış, birlikte yaşıyorlar.

Ben, karar duruşmasından önce, kızımın görüş-
mek için gitmişim. Karar duruşmasında ne olacağını
bilmiyoruz. Tahminlerimiz çelişkili.

Ben, tutuklanacağımızı düşünüyorum. «Tutukla-
mazlar,» yorumuna sağduyum karşı çıkıyor.

Ama, konuşmalarımız hep tutuklanmayacakmışız
gibi. Sıradan, günlük işleri konuşmaya çalışıyoruz.
Sıkıntıyı aşma çabaları.

Sonra, kızımın gara geliyoruz.

Trenin kalkış saati geliyor. Artık ayrılmamız ge-
rekiyor.

Kızımın birbirimize sarılıyoruz.

Saçlarını kokluyorum.

Birden, bütün bedenimin sarsıldığını anlıyorum.

Tutulmuş hıçkırıklar bütün bedenimi sarsıyor.

Gözlerden yaş gelmeden bedenim sarsılması acı bir
şey.

Kızımın da titrediğini duyuyorum.

Birbirimize ağlamadan bakıyoruz.

Öyle, ağlamadan, sarsılarak.

Trene biniyorum.

Bir film sahnesi yaşıyor gibiyim.

(«Adam, kızından ayrıldığı zaman, onu artık yıllarca göremeyeceğini bilmiyordu,» diyen bir roman satırı okur gibiyim.)

Trenin penceresinden bakıyorum.

Pencerenin arkasında ağladığımı anlıyorum.

Kızımın da ağladığını, artık görüyorum.

Tren kalkıyor.

14 Kasım 1983 Pazartesi. Tutuklandık.

Kızımla düzenli mektuplaştık.

Ona hep şunları yazdım:

Sakın içinde nefret geliştirme. Sevgi duygunu hiç kaybetme.

Yaşamak önemli değildir. Sevgi önemlidir. İnanç önemlidir. Onur önemlidir.

Hayatımda hep doğru olduğuna inandığım şeyleri yaptım. Her şey geçicidir. İnsan kalıcıdır. Bunları hiç unutma.

Kızımın adım adım geliştiğini gördüm.

Giderek daha güzel şeyler yazdı. Giderek kendi doğrularını buldu.

Yaşadıklarından iyi şeyler çıkardığını, güzel şeyler çıkardığını gördüm.

Ama, bir satırı, benim bütün hayatımın gerçek madalyası oldu:

«Baba, seninle gurur duyuyorum.»

SAÇLARINIZ KESİLECEK

«— Saçlarınız kesilecek. Böyle emir verildi.»

«— Biz, saçlarımızı kestirmiyoruz. Bu uygulamayı kabul etmiyoruz.»

«— Yönetmelik böyle. Sizin saçlarınız üç numarayla kesilecek, herkese bir numara vuruluyor. İtiraz etmeyin.»

«— Biz, saçlarımızı kestirmiyoruz. Ancak zorla kestirirsiniz. Söyleyeceğimiz bu.»

Yüzbaşı uzaklaşıyor.

Maltepe Askeri Cezaevi'ndeyiz. Yüzbaşı gelip saçlarımızın kesileceğini söylüyor. Kabul etmiyoruz. Gergin bir havada tartışma sürüyor.

Yüzbaşı herhalde üstleriyle görüşmeye gitti. Biz, huzursuz ama, kararlıyız. Gelip, zorla saçlarımızı kestirebilirler mi? Yapabilirler. Bu arada kötü de davranabilirler. Ancak zorla yapabilirler. Zorla.

Yüzbaşı dönüyor:

«— Konuyu görüştüm. Saçlarınız düzeltilecek. Berberler gelecek. Makineye vurulmayacak, düzeltilecek. Buna itiraz etmezsiniz herhalde.»

«— Yüzbaşım, bizim saç uzatma merakımız yok. Buradaki durumu da biliyoruz. Ama, saç kesmenin temizlikle falan ilgisi yok. Bu, bir ceza. Bunu biliyoruz. Kabul etmediğimiz budur. Bunu bilmenizi istiyoruz.»

«— Size ceza vermek gibi bir niyetimiz yok. Bu genel bir uygulama. Ayrıca, ben emirleri uyguluyorum. Yani, benim fikrim değil.»

Hava yumuşuyor. Berberler geliyor. Saçlarımız düzeltiliyor.

Tutukluların saçları neden kesilir?

Yetkililere göre, bunun nedeni temizliktir.

Uzun saçlarda bitlenme olur, temizliği güçleşir falan gibi.

Kanımca, asıl neden bu değil. Saç kesmenin asıl nedeni, tutukluya durumunu anlatmak, onu sindirmek, moralini yıkmak, nereden, hangi durumda olduğunu duyurmak.

Saçların kesilmesi, tutukluya verilen cezanın bir parçasıdır.

Hapisanede her şey, cezanın bir parçası olarak görülür, bir parçası olarak uygulanır. Saç kesme bunların biri.

Kişiliğe verilen bir ceza. İnsanın kimliğini değiştirme. Onu başka biri yapmanın yolu.

Saçlarımın ilk kesilişini düşünüyorum. Selimiye'ye ilk girişimde kesilmişti. Sıkıyönetim Başsavcısı Süleyman Takkeci «bir konuda görüşmek üzere» çağırtmış, gittim. Hekimleri direnişe teşvik ettiğim, bu yolda demeç verdiğim iddiası varmış. Olay, o günlerin sıcak olaylarından. Hekimlerin ve sağlık personelinin tam-süre yasasına göre aldıkları ödeneklerin maaşlarla birlikte vergilendirilmesine ilişkin bir Sayıştay kararı çıkmış. Ay başında hekimlerin ve sağlık personelinin eline geçen maaş miktarı azalmış. Herkes şaşkına dönmüş. Cumhuriyet tarihinde devletin verdiği maaşın birdenbire azaldığı görülmemiş. Bu, şimdi sağlık hizmetlerinin başına gelmiş. Her taraftan tepkiler yükseliyor. Hemen durumun çözümü için harekete geçiyoruz. Konuyu hükümet isterse çözümlayebilir. Bir kararname yeterli. Bunu iletiyoruz. Başbakan, Süleyman Demirel «Yeni bir kanun gerekir,» diyor. Oysa, gerekmez. Kararname çıkarılacak, herkesin aldığı ücret verilecek. Hayır, yapmıyorlar. Biz, sağlık hizmetleri bundan zarar görecek, diyoruz. Sağlık hizmetleri bir direniş havasına girmiş, bunu yansıtıyoruz. Dikkat çekiyoruz. Konuyu çözmelisiniz diyoruz. Ekonomik haklarla oynamayın diyoruz.

Hayır. Konu çözülmüyor. Durumun suçlusu da biz oluyoruz.

Süleyman Takkeci:

«— Sizinle bu şartlarda karşılaşmak istemezdim,» diyor.

Yanıtlıyorum:

«— Ben de.»

Görüşme falan değil, ifade alınıyor. Albay Sü-

leyman Takkeci, tutuklama istemiyle —saat geçtiği için— nöbetçi mahkemeye başvuruyor. Nöbetçi mahkeme bizi tutukluyor. Beni ve İstanbul Tabip Odası Genel Sekreteri Dr. Şakir Derkut'u.

Selimiye koridorlarında kimseler yok. Birkaç gazeteci, birkaç avukat bizi orada görüp meraklarından kalmışlar. Onlardan evlerimize haber vermelerini istiyoruz. Benim ilk tutuklanışım.

Bir astsubay, —sonradan yakından tanıyacağız, Refik Astsubay— bizi alıyor, hapisane bölümüne götürüyor.

«— Burada biraz oturun. Saçlarınız kesilecek.»

İtiraz ediyorum:

«— Saçlarımızın kesilmesi için üstlerinize sormanız gerekir.»

«— Sorduk efendim. Yönetmelik aynen uygulanacak dediler.»

Sonra, kendi saflığıma çok güldüm. Acaba üstlerine soracakmış da, onlar da «yok canım, saçlarını kesmeyin,» diyecekler mi sandım kimbilir. Sonradan, her şeyin hazırlanmış olduğunu anladım da, kendime çok güldüm .

Elinde makine, er geldi. Üstünde ayna bulunan bir masanın karşısına, sandalyeye oturduk. O zaman sakalım da var. Er, makineyle saçımızı, sakalımızı bir güzel traş etti.

Traş bitince, aynada kendime baktım.

Karşımda bambaşka biri vardı.

İrileşmiş iki göz. Kalınlaşmış iki kaş. Büyümüş, iki dudak. Soyulmuş yumurtaya benzeyen bir kafa.

İçimden gülmek geldi. Güldüm de.

Sonra fotoğraflar çekildi. Önden. Yandan. Suçlu kaydı mı?

Hapisaneye girdik.

Şakir'le birbirimize bakıp gülüyoruz.

«— Oğlum Şakir .Sende hiç 'de siyasal bir hava

yok. Daha çok, rahatça adam öldüren bir katile benziyorsun.»

«— Ağabey, sen de vallaha kaçakçı babalarına döndün.»

Birbirimize bakıp bakıp gülüyoruz.

23 gün sonra tahliye olmuştuk. 10 Eylül 1980 akşamı.

Orhan Apaydın'ın ve İstanbul Barosu'nun özel, ısrarlı çabalarıyla.

Sonra, saçlarımız çok kesildi. Maltepe'ye girerken Seimiye'de. Sağmalcılar'a ilk nakledilişimizde Metris'e girişimizde. Aralarda da «düzeltildi.»

SAÇ, SAKAL DAVASI

Saç, sakal davasının gizi belki de tarihin derinliklerine uzanıyor. Saç ve sakal gücü simgeliyor. Saçın, sakalın kesilmesi de güçsüzlüğü.

Konunun çıplak ifadesi bu.

«— Kesin saçını, sakalını. Görsün gününü.»

Emri veren güçlü, sen güçsüzsün. Konu, bu.

Samson'un gücünün gizlendiği göğsündeki kıl.

Japon'un onurunu simgeleyen tepesindeki saç.

Uzun saçlarıyla toplumlarının düzenini protesto eden hipi'ler.

Saçın protesto olarak kullanıldığı müzikal: Hair.

Terleyen bıyığın erkek olmayı haber verdiği toplumumuz.

İnsanlık tarihinin kimbilir nerelerinden süzülüp gelmiş «saç, sakal davası».

Şimdi gelmiş, yenenin yenilene buyruğu olmuş: «Kesin saçını, sakalını.»

Cezaevleri büyük bir makine olmuş, harıl harıl saçları kesiyor.

Bir sandalye, bir makine.

Her görüşümde bana başka bir şeyi çağrıştırıyor:
Sehpayı, giyotini.

«— Kesin.»

Giyotinler çalışıyor. Saçlar sepetlere düşüyor.

«— Kesin.»

Giyotinler çalışıyor. Diller sepete düşüyor.

«— Kesin.»

Giyotinler çalışıyor. Duygular sepete düşüyor.

«— Kesin.»

Giyotinler çalışıyor. Düşünceler sepete düşüyor.

Kesin. Kesin.

Uzamış saçları kesin. Uzamış dilleri kesin. Uzamış duyguları kesin. Uzamış düşünceleri kesin. Uzamış başları kesin.

Sepetleri temizleyin. Sepetleri yıkayın. Sepetleri dökün.

Sonra, yeniden kesin. Hep kesin.

KAZINMIŞ BAŞLAR

Burada, Sağmalcılar'da da zaman zaman tartışma oluyor.

Daha önce kaldığımız C-16'da bir gün, görevlilerle aramızda sertleşen bir tartışma oldu.

Saçları uzun bulan bir yetkili dolaşmış olmalı. Her tarafta bir kaynaşma, bir telâş. Gardiyanlar, erler karşiki koğuşu bahçeye çıkardılar. Genel bir saç kesimi başladı. Orası bitti. Bizim koğuşa geldiler.

«Herkes bahçeye, saçlar kesilecek.»

Soruyorum:

«— Ne var, ne oluyor?»

«— Saçlar kesilecek. Herkes çıksın.»

Soruyorum:

«— Ne var ne oluyor?»

«— Saçlar kesilecek. Emir verildi. Saçlar.»

Hapisane her şeyin her gün değiştiği bir yerdir. En büyük özelliği, hiçbir şeyin güvenilmez oluşu.

«— Bizim saçlarımızda kesilecek bir şey yok. Bu nerden çıktı.»

«— Emir böyle. Kesilecek.»

Her şey hep yeniden mi başlayacak? Bu kez kızıyorum.

«— Tamam. Kesin. Ama, bilin ki ben bu saçları kazıtırım. Her yere öyle çıkarım. Görüşe. Avukata. Sonra, neden böyle oldu demek yok. Siz bilirsiniz.»

Arkası artık bilinen şeyler. Telâşlar, görüşmeler, gidip gelmeler, kesilecek miydi, düzeltilecek miydiler? Kesilse ne olur, düzeltilse ne olur?

Saçın kesilmesi yerine düzeltilmesi bir kazanım mı? Belki.

Burada böyle, eli kolu bağlı yatarken, nedir bu saç, sakal davası?

Ama, bazen önem taşıyor. Hem de her şey buna bağlıymışçasına bir önem.

B-1 koğuşunda bu konuda bir sorun çıkmıyor. Saçlar düzeltiliyor.

Koğuşa haftada iki kez berberler geliyor. Bazen, berberleri biz çağırıyoruz.

«Arkadaşlar, saçlar uzadı, berberleri çağıralım da bir traş olalım.»

Çağırıyoruz, geliyorlar. Burada, durum daha düzenli.

Bazı gençler saçlarını kazıtıyor.

Bir arkadaşı, permatığı alıyor, saçları bütünüyle kazıyor.

Merak ediyorum. Soruyorum.

«— Hayrola, saçları kazıtmışsın?»

«— Daha gür çıkıyor. Kafa da hava alıyor. İyidir hocam.»

Gerçekten öyle mi, yoksa bir tepki mi, kestiremiyorum.

Ama, genel havada bir gerginlik yok, gruplarının tutumu da öyle değil. Belli kişisel bir görüş.

Hep aklımı kurcalamıştır, çözememiştir.

İçten içe biriken bir tepkinin dışavuruşu mu? Bilemem.

Öyle olsa da haksız bulmam.

Yıllar yılı hapiste yatırılan gençler. Her fırsatta suçlanan gençler. Geleceği karartılan gençler. Umutları soldurulan gençler. Her eziyetin reva görüldüğü gençler. Toplumlarından koparılan gençler.

Saçını kazıtmış, çok mu?

SİZE İŞKENCE YAPILDI MI?

Bu soruyu zaman zaman duyuyorum:

«— Size işkence yapıldı mı?»

Sorunun anlamını biliyorum. Düşünüyorum. İşkence nedir? İşkenceden ne anlaşılıyor?

Sorunun belli bir anlamı var. O anlamda işkence demek, dayak atılması demek, küfredilmesi ve dayak atılması demek, kollarından, omuzlarından asılması demek, elektrik verilmesi demek, bunlara benzer şeylerin yapılması demek.

«— Hayır, bize işkence yapılmadı.»

Bize dayak atılmadı. Küfredilerek dayak atılmadı. Ana avrat küfredilmedi. Kollarımızdan, omuzlarımızdan asılmadık. Elektrik verilmedi. Bunlara benzer şeyler yapılmadı. Demek ki, bize işkence yapılmadı.

İşkence nedir? Bunu düşünüyorum.

Aklımızdaki «işkence» ölçüsünü belirleyen nedir? Bunu düşünüyorum.

«Ona çok işkence yaptılar.»

«Onlar işkenceden sayılmaz.»

«Kötü davrandılar.»

«İşkence denmez ona.»

Bu ölçüleri belirleyen ne? Neye işkence denir, neye işkence denmez?

Kendimi düşünüyorum. Neden «bize işkence yapılmadı,» dediğimi.

Demek ki, benim kafamda da işkenceyle ilgili bir norm oluşmuş. Nedir bu?

Toplumsal ölçüleri mi gelip kafamıza yerleşmiş. Öyle olmalı.

Bir erkek karısını döver mi? Hadi, sorun bakalım.

En iyisinden alacağınız yanıt, «öyle şey olur mu? Kadın dövülür mü?»dür.

Peki, karının senin kabul edemeyeceğin bir yanlışı görür de iki tokat atarsan ne olacak?

«Eh, o kadarı olur» mu, yoksa «düşünür karar veririm» mi? Hangisi yakın geliyor?

Neden bir İngiliz kadını, kendine tokat atan kocasının karşısında yanağını dehşetle tutup da «bana vurdun,» diye isyan eder de, bir Türk kadını sadece oturup ağlar ve olayı unutmaya çalışır. Bunları düşünüyorum.

Çocuğunu dövmek, iyi düşünenlerimizin, iyi yetişmişlerimizin kabul etmeyeceği bir şey değil mi? Peki, çocuğumuz bizi zıvanadan çıkaracak bir yanlışı yaparsa elimizi kaldırmak istemediğimiz doğru mu? Yoksa, şöyle cennetten çıkma bir sopa atmak isteği içimizde kabarır mı? Bunları düşünüyorum.

İşkence, toplumsal ölçülerle yerleşiyor içimize.

Ne işkencedir, ne işkence değildir? Bunun ölçülerini toplum yerleştiriyor içimize.

İşkence dendiği zaman aklımıza 'gelen, vurma, dövme, asma, elektrik verme.

İşkence, salt bunlar mı?

İşkencenin doğru ayraçlarını bulmak gerekiyor. Bunu düşünüyorum.

İşin başında, eşitsiz bir durum var. Karşındaki serbest, sen bağılısın.

Karşındaki güçlü, sen güçsüzsün.

Karşındaki yapar, sen yapamazsın.

İşkencenin ilk koşulu, bu eşitsizlik.

İkinci koşul, haksızlık, adaletsizlik.

İşkenceci haksız, adaletsiz. Haksız olduğunu biliyor. Gizlenmesi bundan.

İşkencenin haksızlık olduğunu bilmek, doğru bir ölçü. İşkence kavramına doğru bir boyut kazandırıyor. Onu, salt fizik uygulama olmaktan çıkarıyor.

Karşı koyamayacak duruma getirilmiş insana yapılan her haksızlık, işkence.

Haksız konuşma, haksız suçlama, haksız ceza, haksız karar, işkence.

İşkenceci, sadece, gizli odalardaki kişiler değil.

İşkenceyi doğru görmek gerekiyor. Doğru görmek. Doğru tanımak.

«— İşkence yapıyormuş. Şimdi bunu ele aldılar. Maksatları ne? Maksatları açık. Polisi demoralize etmek. Askeri demoralize etmek. Maksatlı propagandalar bunlar. Bunlara kulak asmayacağız. Bunlar, bilinen şeyler. Taktik.»

«— İşkenceymiş öyle mi? Nasıl söyletecektik peki? Yani, bunlar sorunca her şeyi kuzu kuzu anlatacaklardı, öyle mi? Nice işkenceye gık demeyenler var aralarında. Onların bildiği gibi değil bu iş. İşkenceymiş, biz ne çekiyoruz be.»

«— İşkence? Şimdi, sistemli olarak bunu işliyorlar. Hangi devirde yapılmamış ki? Onlar işin başına gelselerdi yapmayacaklar mıydı? Hem de daniskasını yapacaklardı. Buna işkence denmez, teknik sorgulama denir. Teknik sorgulama. Doğru dürüst anlatırsa, başına hiçbir şey gelmez. Anlatmıyor, konuşmuyor. Bizim bildiğimiz şeyleri bile söylemiyor. Ne yapacaksın? Keyfini mi bekleyeceksin? Bunun adı teknik sorgulamadır. Öyle, moral bozmak falan yok.»

«— Efendim, bir şeyi dikkat nazarınıza arz et-

mek istiyorum. Bu işkence lâfları ne zaman çıktı? Dikkat buyurursanız siyasilerin sorgulamalarından sonra çıktı. Bunlar, bu işkence hikâyelerini bilmiyorlar mıydı? Biliyorlardı. Biz şimdi bir hırsızı yakalıyoruz, ona dünyanın işkencesini yapsak, bu çevrelerin sesi çıkar mı, çıkmaz. Bugüne kadar çıktı mı, çıkmadı. Efendim, olayın siyasi olduğunu göstermez mi bu, gösterir. Bu işkence iddiaları siyasidir efendim. İşin bu yanı dikkate alınırsa uygun olur. İşkence iddiaları siyasi maksatlarla ortaya atılıyor. Maksat, kendi taraflarına sahip çıkmak.»

«— Siyasi tabii. Doğru. Maksatlı propaganda bunlar. Biz bunları göğüsleriz. Bu da mücadele taktiklerinin içinde. Ama, biraz dikkat edelim. Ölüm falan olunca, iş biraz sıkıntılı oluyor. Bu konuda gerekli uyarıları yapın.»

«— Tabii efendim, yaparız. Ama, bunlar böyledir. Ortalık biraz yatışınca gene başlarını kaldırırlar. Dışardan da kuvvet alıyorlar, malumuâliniz.»

«— Biliyoruz hepsini. Düşüneceğiz. Onu da düşüneceğiz.»

Düşünülecek ne çok şey var. Yapılacak ne çok şey var. Her şeyi de yapamıyorsun. Neyse. Gün ola, harman ola. Onun da zamanı gelir.

BİZE İŞKENCE YAPILMADI

«— Size işkence yapıldı mı?»

Düşünüyorsun. Neleri düşünüyorsun? Dayakları, askıları, elektrikleri.

«— Hayır. Bize işkence yapılmadı.»

Sahi mi? Size işkence yapılmadı mı?

«— Hayır. Bize işkence yapılmadı.»

Saçlarınız kesildi, değil mi?

Öyle, kesik saçlı halinizi yakınlarınız ilk görüşünde elinde olmadan sarsıldı mı? Sanki bir şey olmamış

gibi bakmak için kendini biraz zorladı mı? Sen işi sakaya vurma gereğini duydun mu? «Yahu böyle iyi oluyormuş, kafam hava almaya başladı» mı dedin? Karşılıklı gülüştünüz mü? Sağlam durmak gerekiyordu değil mi?

«— Hayır. Bize işkence yapılmadı.»

Ellerinizi kelepçelendi, değil mi?

Önden, arkadan, yandan elleriniz kelepçelendi, «Bunlar bizim onur bileziklerimizdir» mi dediniz? Neden öyle demek gereğini duydunuz. Söylemek gerekiyordu da ondan, değil mi? Sizi öyle görenler bunu söylemiyorlardı. Onlar, utanıyor, ağlıyorlardı. «Ne halle gelmişler,» diyorlardı, değil mi?

Anımsar mısın? Bir duruşmaya gidiyordunuz. Sevk zinciriyle birbirinize bağlanmıştınız. En arkadaşınız, zincirin serbest kalan ucunu boynuna geçirmişti de, «biz şimdi heavy metal grubu olduk,» demişti. Gülmüştünüz.

«— Hayır. Bize işkence yapılmadı.»

Yakınlarınız neler çekti neler? Üzüldüler, yakındılar, ağladılar. Gezdikleri içlerine sinmedi, yedikleri içlerine sinmedi. Yerde miydiler, gökte mi, bilemediler. Arkadaşların arayıp sormadı, içlendiler. Çocuklarınız, hep, arkadaşları bir şey söyler mi diye tetikte yaşadılar. Onların çektikleri neydi?

«— Hayır. Bize işkence yapılmadı.»

İşlerinizden ayrılmıştınız değil mi? Aranızda emeklilik hakkını kazanmadan memurluktan atılanlar vardı. Gelir kaynaklarınız ortadan kalkmıştı. Evin kiraydı. Ev sahibi tahliye davası açmıştı. Evden çıkarılırsan eşyalara yer bulmak gerekiyordu. Kardeşlerin «sen üzülme, sağa sola yerleştiririz,» diyorlardı. Seviniyordun. Eşyalarının sokağa atılmayacağına seviniyordun. «Ya emekli de olamasaydık böyle beş parasız, yıllarca ne yapardım?» diyordun değil mi? Arkadaşlarının çoğu o durumdaydı. Eşleri çalışıyordu.

Kimbilir nasıl geçiniyorlardı. Ayıptı değil mi, böyle şeyleri konuşmak. Hiç konuşmazdınız.

Kimsenin gelip de, yakınlarına «paraya gereksinmeniz var mı?» diye sorup sormadığını bile düşünmek istemezdin değil mi? Acı gelirdi değil mi, bu duruma düşmek. Düşmek, evet, sözcüklerden kaçmanın anlamı yok .Arkadaşlığın, dostluğun ne demek olduğunu yeniden düşünmeye başlardın değil mi? İnsanlık değerlerinin.

«— Hayır. Bize işkence yapılmadı.»

Anımsar mısın? İkinci tutuklanışın on ay sürmüştü. Maltepe Cezaevi'nde kalışın. Bu on ayda, sık sık bir rüya görürdün. Nereyi görürdün rüyanda? Anımsa. Muayenehaneni görürdün. Karanlıktı muayenehanen. Gece, gizlice, bir hırsız gibi girerdin muayenehanene. Başka bir yeri görürdün rüyanda. Büyük bir ilk kat. Çevreden içeri giren ışıklarda görürdün orayı. Eşyalarını. Masanı. Onları severdin. Kimse olmazdı ortalarda. Hep gezerdin eşyaların arasında. Hasta falan olmazdı. Öyle görürdün. Ne sık görürdün bu rüyayı.

Rüyalarında bile tutukluydun, kaçaktın. Gizlice girer, gizlice dolaşırdın.

Sadece altı ay çalışabildiğin muayenehanende.

«— Hayır. Bize işkence yapılmadı.»

Seni anlıyorum dostum. Size işkence yapılmamış.

ZORBALIĞIN SİNDİRİLMESİ

Zorbalığı sindiriyorsun.

Zorbalığı içine sindiriyorsun.

Yavaş yavaş, farkına varmadan, kirli bir havayı içine çeke çeke alışman gibi zorbalığa alışıyor-sun.

Zorbalık, artık sana, olabilmemiş gibi geliyor. Böyle de olabilmemiş. Böyle olunca da yaşanıyormuş.

Daha kötüsü de olabilirdi diye düşünüyorsun.

Ben daha kötü durumda da olabilirdim diye düşünüyorsun.

Zorbalığı sindiriyorsun.

Zorbalığı içine sindiriyorsun.

İşkence yapıldığını duyuyorsun. İşkence yapıldığını biliyorsun. İlk aklına gelen gene kendin oluyor-
sun. Sana işkence yapılmadı. Bunu, içine gizlemek istediğin kalles bir sevinçle duyuyorsun. Sonra tanıdıklarını düşünüyorsun. Yakın tanıdıklarını. Arkadaşlarını. Onlara da işkence yapılmamış. Bunu da, kalles bir sevinçle duyuyorsun. Ama, iş lâfa gelince «işkence insanlık suçudur,» diyorsun. Ne demek «insanlık suçu?» Bir insana yapılanca bütün insanların kendine yapılmış gibi duyması demek değil mi? Bırak kendi ülkeni, diğer ülkelerde de birisine işkence yapılırsa, senin de etin koparılmış gibi olacak, değil mi? İnsanlık suçu demek, bu değil mi? İnsanın varlığı, benliği, insanlığı, bu demek değil mi?

Öyleyse, neden bu kalles sevinçleri duyuyorsun.

Zorbalığı sindiriyorsun da ondan.

Zorbalığı içine sindiriyorsun da ondan.

Neden «bize işkence yapılmadı,» diyorsun. Size yapılanlar mı önemli, size yapılanlar mı önemliydi, siz mi varsınız hep, siz, sen, öyle mi?

«— Bize işkence yapıldı,» demen gerekiyor.

«Nerede? Ne zaman? Size işkence yapıldığını duymadık,» diyenlere ne demen gerekiyor biliyor musun?

«— Bize işkence yapıldı. Bir insana işkence yapılan her yerde bize işkence yapıldı. Bir insana işkence yapılan her zaman bize işkence yapıldı.»

«Bize işkence yapıldı,» demen gerekiyor.

«İşkence insanlık suçudur,» diyen herkesin, her

işkence olayında «bize işkence yapıldı,» demesi gerekiyor.

«Bize işkence yapıldı». Bir insana ne zaman işkence yapıldıysa, bize yapıldı.

«Bize işkence yapıldı». Bir insana nerede işkence yapıldıysa, bize yapıldı.

«Bize işkence yapıldı». Çünkü, biz insanız. İnsana yapılan işkence bize yapıldı.

«Bize işkence yapıldı». İşkenceci, onun işkencecisi değil, «bizim» işkencecimizdir. Çünkü, biz, insanlı-ğız.

Zorbalığı sindirme.

Zorbalığı içine sindirme.

Şunu iyi bil ki:

Zorbalığı içine sindirdiğin zaman, sen de zorbanın suç ortağısın.

İçine sindirdiğin, zorbanın suç ortaklığıdır.

Buna karşı çık.

İçindeki kallesevinçleri kopar, at.

İşkenceye karşı çık.

İşkenceci değilsen.

Ve insansan...

BULMACAYI NASIL ÇÖZMELİ

Bulmacayı nasıl çözmeli? Nerden başlamalı? Nasıl başlamalı?

Boş kareler, soldan sağa, yukardan aşağı uzanır.

Bulmaca çözerken herkesin alıştığı bir yöntemi vardır.

Kimisi, soldan sağa başlar, sırayla gider. Hiçbiri-
rini atlamadan bulabildiklerini doldurur. Sonra, yu-
karıdan aşağı, gene sırayla gider. Yeniden başa dö-
ner, çıkanlardan çıkmayan karelerin ipuçlarını arar.

Kimisi, karelere hiç bakmadan, yazılardan bulduklarını bulmacada doldurur, sonuna kadar yazdıklarına karede bakar.

Kimisi, önce çok iyi bildiklerini yazar. Az harfli sözcükleri. «Eski bir Mısır Tanrısı», «Anadolu'da eski bir uygarlık», «yabancı» gibi sözcükleri bulur, onları yazar: Ra, Eti, El.

Kimisi, önce hiç bilmediklerine bakar. O sözcükleri zorlar. Kendini sınar. Kolaylara en son döner.

Kimisi, önce köşeleri bulmaya çalışır. 1 soldan sağa, 1 yukardan aşağı. 9 soldan sağa. 9 yukarıdan aşağı. Sonra içlere doğru.

İnsanın bulmaca çözme yönteminden bir kişilik testi geliştirilebilir mi? Neden olmasın? Olur, diye düşünüyorum. Belki vardır da ben bilmiyorum.

Kolayı seçenler, zoru seçenler, düzene uygun gidenler, kendilerine verilen sırayı kabul etmeyenler, karmakarışık hareket edenler, bir gün öyle, bir gün böyle davrananlar. Bulmacayı çözüp bırakanlar, ertesi gün bütün sözcüklerin doğrusunu arayanlar, bulamadığı sözcüğün yerine bir şey uydurup hile yapanlar, bulmaca yaparken kendileri bulmaca düşünenler. Hepsi var bunların.

İnsanın kendisi de bir bulmaca değil mi?

Hemen bilinenler, hiç bilinmeyenler. Sonuna kadar bulamadığın.

İnsanda da ne «tanrılar» var, ne «eski uygarlıklar», ne «yabancılar», ne «sahipler»? Bunları öyle kolay bulamazsın ki.

Bir yerde okumuştum, «insan bir bulmacadır. Kadın erkeği, erkek kadını çözmeye çalışır. Çözünceye kadar uğraşır. Bulmaca bittikten sonra, her şey biter. Bir yenisi aranır. Yeni bir bulmaca arar insan.»

Doğru gibi geliyor insana, ama yanlış.

Yanlış şurada: İnsan bulmaca değil. Bulmaca biter, insan bitmez.

Bulmaca, kurulduğu anda biten bir oyun.

İnsan, kurulduğu anda yeniden kurulan, hiç bitmeyen bir süreç.

İnsanda bittiğini sandığın bulmaca, aslında hiç bilemediklerin.

Bir arkadaşım, bulmaca sevmiyor.

— Boşuna zaman kaybı. Aynı suyu boşuna döndüren bir çark gibidir bulmaca. Zamanı öldürmeye yarar sadece. Boşuna kaybedilen zaman. İnsan aynı zamanı yararlı bir işe harcarsa kazancı olur. Bulmacada hiçbir kazancı yok.»

İyi de, her şeyde kazanç mı aramalı? Bu görüşün tersini savunanlar da olur. Onlar da, bulmacanın zekâyı açtığını, sözcük hazinesini genişlettiğini, insanın merak etme duygusunu geliştirdiğini, sonuçta bir başarı sevinci yarattığını söylerler.

Bilmiyorum, hangisi doğru. Belki de, her ikisinin doğru yanları vardır.

Bulmaca, bir yarışma tadı veriyor. Bulmacayı yapanla yarışyorsun aslında. Kendinle yarışyorsun. Aynı bulmacayı çözmeye çalışan binlerce kişiyle yarışyorsun. Yarışmanın tadı.

Keops piramidinin gizini çözmeye çalışan insanları düşünüyorum. Hangi dürtü, o insanlara Mısır piramitlerinin tehlikelerini göze aldırıyor? O, lânetli piramitler, gizemli dehlizleri, ürküten lâbirentleriyle önünde dururken, hangi itiliş, belki de sağ çıkmayacağın bir serüvene itiyor seni? Orada yatan Firavun'un lâneti, belki de, seni bir lâbirentin çıkmasına sokup aynı yerde döndürüp dolaştıracakken, hangi güç seni dürtüyor da bu tehlikeye atılıyorsun?

Bilmiyorsun bunu.

Aslında, bildiğin şeyleri bile yeniden düşünmen gerekiyor.

O anda, bir özdeyiş aklına geliyor, yeniden rüz-

gârin başlıyor, gülümsüyorsun: «Keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur.»

Keçiyi yardan uçuran bir tutam otu seviyorsun.

KİTAPLA ÖZGÜRLEŞMEK

Eduardo Galeano yazıyor:

«Bu gece daha kaç kişi evinden alınıp sırtında bir dolu kurşun deliğiyle boş arsalara atılacak?

Daha kaç ortadan kaybolmuş, yakılmış, sakatlanmış olacak?

Terör, gölgelerden çıkıp işini hallediyor ve daha sonra yine karanlıklara gömülüyor. Bir kadının kızarmış gözleri, boş bir sandalye, parçalanmış bir kapı, geri dönmeyecek biri: Guatemala 1967, Arjantin 1977.

1967, Guatemala'da resmi olarak «barış yılı» ilân edilmişti. Ama, Gualan bölgesinde kimse balık avlamıyordu. Çünkü, ağlar balık yerine insan cesetleri getiriyordu. Bugün, Plata ırmağının kıyılarındaki bataklık, insan parçalarını geri veriyor. On yıl önce, Motagua ırmağının sularında cesetler görülüyor ya da şafakla birlikte kıyılarda, yol kenarlarında bulunuyordu: Bu çizgisiz yüzlerin kimlikleri asla tesbit edilemezdi. Tehditleri, kaçırma olayları, saldırılar, işkenceler, suikastler izliyordu. «Şanlı Guatemala Ordusuyla birlikte» iş başında olduğunu ilân eden NOA (Yeni Anti-Komünist Örgütü) düşmanlarının sol elini kesip dillerini koparıyordu. Polisle birlikte çalışan MANO (Örgütlü Ulusal Antikomünist Hareket) lânetlileri kapılarına çarpı işaretleri koyarak mimliyordu.

Bugün, Arjantin'de Cordoba'da, San Roque Gölü'nün dibinden taşlarla birlikte cesetler su yüzüne çıkıyor. Tıpkı Guatemala köylülerinin Pacaya Yanar-

dağı yakınlarında, çürümüş cesetlerle, kemik yığını dolu gizli bir mezarlığa rastlamaları gibi.

İşkence odalarında, işkenceciler, kurbanlarının önünde kahvaltı ediyorlar. Babalarının kaldıkları yer üzerinde çocuklar sorguya çekiliyor, çocuklarının nerede bulunduklarını söylemeleri için de babalar tavana asılıp, elektrik veriliyor. Her günün değişmeyen haberleri: Yüzler, siyah kukuletalarla örtülü sivil giysili kişiler dört Ford Falcon'la geldiler. Hepsi ağır silahlarla donanmıştı: İtakalar... Ekip arabaları katliamdan bir saat sonra olay yerine vardılar. Hapisanelerden çıkarılan mahkûmlar «kaçmaya çalışırken», ordu raporlarına göre kendi taraflarında hiç kimsenin yaralanmadığı ve ölmediği çatışmalarda ölüyordu. Buenos Aires'te kara mizah: «Biz arjantinliler,» diyorlar «toprağından sürülenler, toprağa gömülenler, hapse tıkılanlar, yıkıma uğrayanlar diye dörde bölündük.» 1976 ortalarında ölüm cezası Ceza Yasasına sokuldu. Ancak bu ülkede her gün, davasız, hükümsüz insanlar öldürülüyordu zaten. Çoğunlukla cesetsiz ölümlerdi bunlar. Şili'deki diktatörlük bu başarılı yöntemi taklit etmekte gecikmedi. Tek bir kurşuna dizme olayı, tüm dünyada bir skandal yaratabilir ama binlerce yitik insan, her zaman için kuşkunun yanında kâr kalır. Guatemala'da olduğu gibi, cesetler lâğım çukurlarında, tepelerde çürürken, aileler ve arkadaşlar hapisane hapisane, kışla kışla boşuna dolaşıp dururlar. «Yok etme tekniği»: ne bildirilmesi gereken tutuklular ne de uğraşılacak kahramanlar var. Toprak insanları yutuyor ve hükümet ellerini yıkıyor. Ne kınanacak cinayetler ne de yapılacak açıklamalar. Her ölü birçok kez ölüyor ve sonunda sana kalan yalnızca bir dehşet ve belirsizlik bulutu.»

«Aşkın ve Savaşın Gündüz ve Geceleri»ni okuyorum.

Eduardo Galeano'nun yapıtı bu. Eşsiz. Şiir. Destan.

Bu bölümün başlığı: «Bu oyunun On Yıl Önceki Genel Provasını İzlemiştim».

Demek ki, oyunun kuralını böyle koymuşlar.

On yıl önce genel prova. On yıl sonra oyun sahnedede.

On yılda bir oynanan oyun.

Provaları izlenen. Rejisörü bilinen. Oyuncuları görülen. Işıkcısı, efektçisi, perdecisi deneyimli. Yaşanan oyun.

Eduardo Galeano. Bu oyunu biliyorum.

BİZE HANGİ KİTAPLAR YARDIMCI?

Anna Seghers:

«En ağır ve karanlık dönemlerde bize hangi kitaplar, hangi yazarlar yardımcı oldu?» diye sorar.

Çok düşündürücü bir sorudur bu.

Öyle, hemen «şunlar» denebilir mi? Bilmiyorum.

Ağır ve karanlık dönemler.

Hangi yazarlar, hangi kitaplar.

Gün gelir, bir gezi kitabı alır götürür insanı. Bilmediği ülkeler, bilmediği insanlar, bilmediği bir yaşama biçimi. Balta girmemiş ormanlara girersin, yemyeşil ormanlarda gezinirsin, köpük köpük dalgalara katılırsın.

Gün gelir, bir insanın acılarının peşine takılırsın. Onun acılarını bilmek, onun acılarını duymak senin için bir yalnızlıktan kurtuluş olur. Dünyada yalnız olmadığını anlarsın.

Gün gelir, dünyanın bir yerinde yaşanmış bir isyana katılırsın. Zulmü görürsün, yaşarsın, başkaldırırsın. İsyanın sonu tarih için bellidir ama, senin için

belli değildir. Tarihi değiştirmek için mücadele eder-
sin. Tarih değişmez kuşkusuz. Oysa, sen değişirsin.

Hangi kitaplar, hangi yazarlar?

Seni alıp bulutlara uçuranlar mı? İnsan ruhunun
derinliklerinde gezdirenler mi? Bir aşk öyküsünün acı-
tatlı serüvenlerine daldıran mı? Hangisi? Yoksa, hep-
si, birazı mı?

Anna Seghers'in sorusunu burda anlıyorum. Ya-
nıtını da.

Gerçeği veren kitaplar, gerçeği yazan yazarlar.

İnsanı veren kitaplar, insanı yazan yazarlar.

Toplumu veren kitaplar, toplumu yazan yazar-
lar.

Mücadeleyi veren kitaplar, yazan yazarlar.

Onlar, «en ağır ve karanlık dönemlerde», «yar-
dımcı oldular».

Burada her şeyi daha iyi anlıyorsun. Tarihi, coğ-
rafyayı, savaşları, barışları, dünyayı, ülkeni, ekono-
miyi, sosyolojiyi, toplumu, insanı, kendini. Daha iyi
anlıyorsun.

Anna Seghers'in sorusunu burda anlıyorum. Ya-
nıtını da.

Toplumların mücadeleleri. İnsanın mücadeleleri.
Yaşanan acılar ve sevinçler. Yaşanan yengiler ve ye-
nilgiler. Yaşanan çoğalmalar ve azalmalar. Yaşanan
çiçekler ve çöpler. Yaşanan başkaldırıları ve baş eğme-
ler. Yaşanan hayatlar ve ölümler. Yaşanan yok oluş-
lar ve ölümsüzlükler.

«En acı ve karanlık dönemlerde yardımcı olan ki-
taplar ve yazarlar.»

KİTAPLARI YENİDEN OKUMAK

İnsan, okumuş olduğu kitapları yeniden okuyun-
ca değişik duygular içinde kalıyor. «Acaba ben bu-

raları okumamış mıydım?», ya da «burası böyle miydi?» gibisinden yorumlar yapıyor.

Oysa, değişen başka şeyler var. Kitap değişmiyor, yazar değişmiyor. Değişen insanın kendisi. Değişen koşullar. İnsanın başka bir kitap okuduğu izlenimini veren de, insanın kendi değişimleri.

Robenson Kruzoe'yi yeniden okuyunca, hiç de bir deniz kazasıyla bilinmeyen bir adaya düşen genci görmüyorsun. Her insanın yaşayabileceği bir yalnızlığı, tek başına yaptığı bir mücadeleyi, her şeye karşın yaşamak için verdiği uğraşı görüyorsun. Her insan bir adada mı yaşıyor, diye düşünüyorsun. Her insan bir Robenson mu?, diye düşünüyorsun. Robenson'un doğayla yaptığı mücadele, sana, her zaman yapılacak bir şeyler olduğunu düşündürtüyor. Doğayla mücadelesini kazanıp da işlerin yoluna girdiği zamanda, yeni bir insanla karşılaşma heyecanını sen de duyuyorsun. Yaptığın hiçbir şey bir insanla birlikte olmak kadar heyecan vermiyor sana. Mücadeleni tek başına değil, başka insanlarla birleşerek yapmanın güzelliğini yeniden yaşıyorsun. Robenson'u çocuk kitabı diye okumuştun. Şimdi, yeniden okuyunca gülüyorsun.

Başka bir «çocuk kitabı», Cervantes'in Don Kişot'u. O, hangi akla hizmet ettiği bilinmeyen, hafiften kaçık Don Kişot'un yeldeğirmenlerini düşman sanıp da saldırısına, şimdi başka bir gözle bakıyorsun.

Birilerinin yeldeğirmenlerine saldırması gerektiğini şimdi daha iyi anlıyorsun. Herkesin «saçma canım, şimdi bunun ne anlamı vardı, sırası mıydı?» dediği zamanlarda birilerinin çıkıp da yeldeğirmenlerine saldırmasının zorunlu olduğunu anlıyorsun. Evet, zorunlu. İnandığı şeyler uğruna, her şeyini ortaya koyarak mücadele eden Don Kişot, şimdi sana hiç de kaçık, deli, saçma gelmiyor. Tersine, bunun yapılması gereken bir şey olduğunu anlıyorsun.

Don Kişot'ları olmayan bir toplumda ciddi bir

eksiklik var, diye düşünüyorsun. Cervantes'in neden dünya klâsiklerinin başlarında yer aldığını şimdi anlıyorsun.

Güliver'in Maceraları da öyle değil mi? Güliver Cüceler Ülkesinde. Güliver Devler Ülkesinde. Jonathan Swift'in ne demek istediğini daha sonra anlıyorsun. O, hiç de gülünç şeyler yazıp insanları güldürmek istememiş. Yaşanan gerçekleri yazmış. İnsanın çevresindeki cüceleri, devleri anlatmış. Şimdi görüyorsun bütün bunları. Cüceleri, devleri, kavgaları, barışmaları, kaçmaları, koşmaları, gelmeleri, gitmeleri.

Sonradan, Swift'in yaman bir taşlamacı olduğunu öğreniyorsun. İrlanda'daki nüfus artışına karşı, İrlanda'lı çocukların İngilizler'e yenmek üzere sunulmasını yazdığını öğreniyorsun. Evet, düpedüz yenmek üzere. İstenirse haşlanarak, istenirse kızartılarak yenmek üzere.

Küçük Prens'i yeniden okuyorsun. Bu da çocuk kitabıydı öyle mi? O, çocuk yüreğiyle dünyaya bakarken Küçük Prens'in insanlara neleri unuttuğunu anlattığını anlıyorsun. İnsanların, anlamını bilmedikleri bir yaşama kavgasına neleri unuttuklarını, nele bakmasını bilmeden ömürlerini tüketip gittiklerini, hangi güzelliklerin yanından geçerken farkına bile varmadıklarını? Anlıyorsun.

Bir çocuğun gözüyle dünyayı görmenin, aslında insan gözüyle görmek demek' olduğunu düşünüyorsun. Dünyanın yaşanmaya değer olduğunu, dünyayı yaşamaya nelerin engel olduğunu, insanların dünyayı yaşamak için nelerle mücadele etmek zorunda olduğunu, bu mücadelenin insanın varoluşuyla birlikte başladığını...

Anlıyorsun. Hangi kitaplar? Hangi yazarlar?

KİTABIN SERÜVENİ İNSANIN SERÜVENİDİR

«... yapılan aramada yasak yayınlar ele geçirilmiştir.»

«... iki tabanca, çok sayıda mermi, sol içerikli kitaplar bulunmuştur.»

«... yakalananların kaldığı yerde ideolojik kitaplar bulunmuş, müsadere edilmiştir.»

«... kitap hakkında açılan davada bilirkişi raporu beklenmektedir.»

«... yasaklanan kitaplar hakkında yeni bir liste yayınlanmıştır.»

Suçlanan kitaplar.

Yargılanan kitaplar.

Hapsedilen kitaplar.

Teşhir edilen kitaplar.

Kaçırılan kitaplar.

Gömülen kitaplar.

Parçalanan kitaplar.

Yakılan kitaplar.

Saklanan kitaplar.

Kitabın serüveni, insanın serüvenidir.

Kitap sevgisi, insan sevgisidir.

Kitap düşmanlığı, insan düşmanlığıdır.

Kitabın serüveni, tarih boyunca yaşanan bir serüven.

İskenderiye kitaplığının cayır cayır yakılışı.

Pitagor'un kitaplarının, kendisiyle, öğrencileriyle birlikte yakılışı.

Nazilerin meydanlara topladığı kitapları yakmaları.

İnsanların —ele geçmesin diye— kendi kitaplarını yakmaları.

Bir kitabı yakarken görmek, bir insanı yanarken görmektir.

Ama.

Kitap, hapislerden çıkar, yangından kurtulur, üstünü başını düzeltir, orasını burasını siler, süpürür, gene insana koşar, insana sarılır.

Kitap, insandır.

«Kitap okuyalım» kampanyaları açılıyor.

1985 yılında gazetelerde, dergilerde yazılar, ilânlar: «Kitap okuyalım».

Anketler yapılıyor, yazarlara sorular soruluyor, yayıncılar konuşuyor, kitabevleri yöneticileri görüşlerini söylüyor.

Kitap satışlarında önemli bir düşme var. «Neden kitap okunmuyor.»

İnsanlar televizyonlarının başına çakılıp kalıyor mu?

Kitap pahalı da, alınması mı güçleşti?

İnsanların okuma alışkanlığı mı azalıyor,

Hepsinin payı var, kuşkusuz.

Ama, asıl neden bunlar değil gibi.

Asıl neden, insanların kitaptan korkutulması.

Asıl neden, insanların kitaptan soğutulması.

Asıl neden, kitabın suç sayılması.

Suçun belirsizliği gücünü arttırıyor. Öyle ya, bugün suç sayılmayan yarın suç sayılabilir. Bugün de, neyin suç olduğu neyin suç olmadığı belli değil ki. Burada suç olmayan ötede suç. Bir görevlinin suçsuz saydığını, bir başka görevli suçlu sayıyor. Kitap okumak, suç işlemeyi göze almak gibi bir şey.

İnsanlar neden kitap okusun?

En çok kitabın hapisanelerde okunduğunu düşünüyorum.

Hapishanelerde yatan «siyasi»ler, harıl harıl kitap okuyorlar.

Dışarda «kitap okuyalım» kampanyaları, içerde: «başka kitap var mı?» diye soran gençler. Ülkem, bu çelişkiyi yaşıyor.

Ama, içeriye kitap verilmiyor. Giren her kitap da incelenerek, dışarda satılsa da, satılıyor olsa da,

„gerekli inceleme yapılarak» veriliyor, ya da verilmiyor.

Hapisanelerde kitap, kimya gibi bir şey. Çok değerli.

Her şey okunuyor. Romanlar, inceleme kitapları, tarih, felsefe, ekonomi, öyküler, şiir. Bulunan her şey okunuyor, konuşuluyor, üzerinde tartışılıyor.

Gorki «Benim Üniversitelerim» derken hapisaneyi de belirtmiş.

Hapisanelerin zaman zaman bir üniversite işlevi görmesi öyle doğru ki.

Hem de başında YÖK'ün olmadığı bir üniversite. Gorki'nin haklı olduğunu düşünüyorum.

Burada, B-1 koğuşunda bir kitaplığımız var. Tahatta parçaları birbirine eklenerek, yapıştırılarak yapılan bir kitaplık.

Koğuşa gönderilen kitaplar burada toplanıyor. Bir kitaplık sorumlumuz var. Kitapların adının, yazarının yazılı olduğu bir de defter. İstenen kitap oradaysa veriliyor, okunuyorsa istek sıraya alınıyor.

Ayrıca, kişisel kitaplarımız var. Bu kitapları da isteyen olursa okunmak üzere veriyoruz.

Kitaplar postayla geliyor. Postayla gelip idarece incelenen kitaplar mektuplarla birlikte veriliyor.

Masanın üstüne yayılan mektuplarla birlikte gelen kitaplara bakıyoruz. Ne gelmiş, hangi kitap, hangisi yazar?

Düşünüyorum da, hayatımın hiçbir döneminde hapisliğim süresinde okuduğum kadar kitap okumamışım. Öylesine zengin bir kitap okuma dönemiymi ki benim için.

Çevreme bakıyorum, onlar da öyle.

Yatağına uzananın elinde kitap. Koğuştaki kitaba büyük bir saygı var. Kitap okuyana da. Bir şey sor-

mak için gelen, elindeki kitabı görünce gelmekten vazgeçiyor, «şimdi okuyor, sonra sorarım,» diye.

Burada. her saat kitap okunabilir. Kimseyi rahatsız edecek gürültü yapılmıyor. Konuşmalar bile yüksek sesle değil. Gene de, kitap okumanın yoğunlaştığı saatler var.

Sabahları gazete geliyor, öğleden önce, genellikle gazete okuma saatleri. Haberler okunacak, köşe yazarları, sanat-kültür sayfaları.

«— İlhan Selçuk'u okudun mu? Gene güzel yazmış.»

İlhan Selçuk gene güzel yazıyor. Hep güzel yazıyor. Sıradan bir konuyu almış gibi başlıyorsun, hayır, seni yanıltmıyor, konu sıradan ama, yazı sıradan değil. Gene bir İlhan Selçuk yazısı. Canım İlhan Selçuk, insanı hiç yanıltmıyorsun. Ne güzel.

«— Teoman Erel'i gördün mü? Bugünkü yazısını kaçırma.»

Teoman Erel de kaçırılmayanlardan.

Uğur Mumcu, Oktay Akbal, Mehmed Kemal, Mustafa Ekmekçi çok okunanlar.

Mümtaz Soysal, Örsan Öymen hep dikkatli okunanlardan.

Cüneyt Arcayürek'in yazıları, Mehmet Ali Birand'ın yazıları özel bir dikkatle okunuyor. Satır aralarına kadar.

Samim Lütfü, güzel, ama çok güzel yazıyor. Dışarda da böyle bulunduğunu biliyorum. Soruyorlar, «kim bu Samim Lütfü?» Bir yazar,» diyorum. Doğru, bir yazar.

Melih Aşık'ın sayfası, her gün dikkatle okunup birbirine haber verilenlerden.

Oktay Ekşi de yazısı okunanlardan. Konularını dikkatle seçiyor.

Nazlı Ilıcak da, dikkatle okunuyor. Bir yerlerde havaların nasıl değiştiğinin göstergesi. Kendine demokratların yazarı.

«Tan'ın bugünkü karikatürünü gördün mü? Gör, nefis.»

Tan Oral, birbirinden nefis karikatürler çiziyor. O birkaç çizginin yaptığını nice sayfalar yapamıyor. Yerimden uzanıp Tan Oral'ı öpüyorum.

Anna Seghers sormuştu değil mi, «en ağır ve karanlık dönemlerde bize hangi kitaplar, hangi yazarlar yardımcı oldu?» diye.

Namuslu yazarlar, Anna Seghers.

Namuslu yazarlar. Yanar döner feneri olmayanlar. Fırıldak çevirmeyenler. Kalemimi insan kanına baktırmadan yazanlar.

Kalemi öpülesi yazarlar, çizerler. Kaleminizi öpüyorum.

İNSAN VERDİKLERİYLE DEĞİL, SİNDİRDİKLERİYLE YAŞAR - Victor Çiklovski.

Öğleden sonraları, kitap okuma saatleri.

Yatağına çekilirsin. Kitabını açar okursun. Kitap okumanın tadını almışsan ne büyük bir dünyanın vardır. Bildiğin gibi, alıştığın gibi okursun.

Sindire sindire okumak için yavaşlarsın. Notlar alırsın. Yattığın yerde not alamayacağın için kalkarsın, yatağının kıyısına oturursun, yatağın şimdi masan olur, defterini çıkarır yazarsın.

Elias Canetti —SÖZCÜKLERİN BİLİNCİ— Karl Kraus ya da Direnişin Okulu'ndan.

«... Çünkü henüz yola çıkan hiç kimse, kendi iç dünyasında ne bulacağını bilemez. Henüz bir şey bulamadığı için, bulacağının ne olduğunu sezmesi de olanaksızdır. Bir insan ödünç aldığı araçlarla yine ödünç ve yabancı olan, yani başkalarına ait toprağı kazmaya başlar. Sonra ansızın kendini tanımadığı, hiçbir yerden gelmemiş bir şey karşısında bulduğunda, korkar ve sendeler: İşte bu bulduğu, kendi özüdür.

Bulduğu, çok az olabilir, bir fındık, bir kök, küçücük bir taş, zehirli bir ısırik, yeni bir koku, ne olduğu açıklanamayan bir ses, ya da karanlık uzun bir damar olabilir, ama insan, ilk korkulu sendeleyişin ardından gelip, bulduğunu tanıyabilmek ve adlandırabilmek yürekliliğini gösterirse, işte o zaman gerçek yaşamı, kendisinin olan yaşamı başlar.»

Wilfrid Wiegand - PİCASSO

Picasso: «Kendimi, zengin ve büyük bir dağlık bölgedeymişçesine Michelangelo'da kaybetmekten hoşlanıyorum.»

Federico Garcia Lorca: «Dünyayı sarsan bu dramatik günlerde sanatçı, kendi halkı ile birlikte ağlamak ve gülmek zorundadır.»

Picasso'nun, mobilyalarını fırına atan bir seramikçiye ilişkin sözü:

«Ben olsaydım, eğer gerekirse karımı ve çocuklarımı da atardım fırına.»

SANATIN ÖYKÜSÜ, Gombrich

«Rafaello 37 yaşında öldü.

Pantheon'daki gömütüne Kardinal Bembo, çağının en ünlü bilgelerinden, şunu yazdı: «Rafaello yatıyor burda, korktu Doğa ana.

Yaşadıkça o yenilmekten ona, ölünce de ölmekten onunla.»

(Çeviri: Bedrettin Cömert)

Max Frisch: (Hangi yapıtından alındığı belirtilmemiş).

«Bir insanı ya da hiç değilse o insanın ruhunu öldürmek için türlü yollar vardır: ve dünyadaki hiçbir polis farkına bile varmaz bunun. Bir söz yeterlidir buna. Gülümseme ya da susmayla öldürülmeyecek insanı görmek istiyorum.

Tüm bu cinayetler, anlaşıldığı üzere, ağır ağır işlenmekte.»

Pablo NERUDA:

«Benim hayatım bütün hayatlardan oluşmuş bir hayattır, bir şair hayatıdır.»

«Picasso bir adadır. Argonaut'lerden Carip'lerden boğalardan ve portakallardan oluşmuş bir kıta. Picasso bir halktır. Onun kalbinde güneş asla batmaz.»

«Şiiri kim öldürebilir ki? Kedi gibi yedi canlıdır şiir. Ona işkence ederler, sokaklarda sürüklerler, üstüne tükürürler, alay ederler, etrafını dört duvarla çevirirler, sürgüne yollarlar, ama şiir bütün bunları yaşar, tertemiz bir yüze ortaya çıkar sonunda.»

DERİ DEĞİŞTİRMEK - Carlo Fuentes

«... Sen ve Javier, Latin Amerikalı sanatçı ve aydınlar konusunda aynı biçimde düşünmezsiniz. «Hepsi de birbirine benziyor,» dersin sen öfkeyle. «Sanatı yalnızca kendilerini soyu gibi duyabilmek, savaşıyor-muş gibi göründükleri oligarşiye tırmanmak için kullanırlar. Yaptıkları her şey öyle ince, öylesine iyi, öylesine güzeldir. Kaba, budala, yontulmamış orta sınıfın iğrençliklerinden kaçma yoludur bu onların yalnızca. Hepsi bu. Onlar, buna «biçim» ya da «ince beğeni» diyebilirler, ama gerçekte yetersizlik, korku ve geçmiş özlemidir. En çok da kaba bir toplumsal tırmanış.»

Gecenin uzun saatleri de okumayla geçirilebilir. Öyle oluyor.

Gecenin sessiz saatlerinde, ara sıra nöbetçilerin düdüğü sesleri duyulur. Başını kaldırır bakarsın. Işık kulelerinin mor - turuncu ışıkları gökyüzüne dağılmaktadır.

Şimdi, Latin Amerika'ya gitmenin zamanıdır. Gümüşün ve altının nasıl yağmalandığını okumanın zamanıdır. İnka uygarlığının nasıl yağmalandığını okumanın zamanıdır. İnsanların nasıl yağmalandığını okumanın.

Okumanın ve düşünmenin zamanıdır.

İSTANBUL'A HASRETİM

Birdenbire,

«— İstanbul'a hasretim,» dedi.

Bahçede dolaşıyorduk. Kimdi, aklımda tam kalmamış, İstanbullu bir gençti.

«— İstanbul'dayız ya, dedim, Bayrampaşa'da.»

İstanbul'a hasret olmak?

Burası İstanbul değil miydi, Bayrampaşa'da değil miydik?

İstanbul'a yağmur yağdığında buraya da yağmıyor muydu? İstanbul'da hava çıksa burada da açık değil miydi?

«— Ne kadardır içerdesin?»

«— Üç yılı doldurdum.»

Üç yıllar, iki yıllar, beş yıllar. Doldurulan günler, aylar, yıllar.

«Şimdi Sarıyer tepeleri ne güzeldir.»

«Moda'da bir çay içmenin zamanı geldi.»

«Çıkınca pasajda bir bira içmeli.»

Hem İstanbul'dasın, hem değilsin.

Hapisaneler hapisanelere yakın, kentlere uzak.

«Biz Davutpaşa'daydık o zaman...»

«Maltepe'de yatarken...»

«Metris'te ilk yılımızı doldurduğumuzda...»

«O şimdi Çanakkale'de. E tipinde...»

«Lüleburgaz ilçe hapisanesine gitti. Şimdi oralara da veriyorlar.»

«Bodrum hapisanesi nasıl bir yer olmalı?»

Gramski'nin mektuplarını okuyorsun. İtalyan hapisaneleri.

Kordoba hapisanesi. İspanyollar.

Santiago hapisanesi. Şili.

Nelson Mandela Güney Afrika'da nasıl bir hapisanede?

Bütün dünya hapisaneleri ayrı bir ülke mi?

Hapisteki İspanyol, Kordoba'ya hasret mi?

Viktor Jara, Santiago'ya hasret mi öldü, ünlü stadyumda.

Hapisaneler ayrı bir 'ülke gibi: Hapisaneler Ülkesi.

Bu ülkenin insanları birbirine çok yakın, dışarıya çok uzak.

Hapisteki insanı kendine çok yakın buluyorsun da, Bayrampaşa'da, belki de üç yüz metre ötedeki büfede oturan adamı düşünemiyorsun bile. Sana çok uzak.

Hapisaneler Ülkesinin insanlarını birbirine bunca bağlayan bağlar neler?

Kapalı olmak mı? Demir parmaklıkların arkasında olmak mı? Aynı yazgıyı paylaşmak mı? Hiçbiri yeterli değil.

Bütün hapistekilerle ortak değilsin zaten.

Hepsine yakın duymuyorsun kendini.

Senin «hapisteki yakınların,» inançları için yatanlar.

Dünyanın neresinde olursa olsun.

Tarihin neresinde olursa olsun.

Eski çağlarda, orta çağlarda, yeni çağlarda.

Fransa'da, İspanya'da, Afrika'da, Latin Amerik'da olsun.

Sana yakın olanlar, inançları için yatanlar.

Onları kendine yakın duyuyorsun.

İstanbul'a hasretlik, bir an için kalbini yalayıp geçiyor.

Ama, inançları için yatanlara hasretliğin?

Yüreğinin derinlerine yerleşiyor.

Aklına yerleşiyor.

Hiç çıkmamacasına.

Sen, dünyanın her yerinde hapistesin.

Ama, ellerin geleceğe uzanıyor.

Geleceğin senin ellerinde olduğunu biliyorsun.

GÜNEY PAPUA'DAN GELEN MEKTUP

Postadan bir mektup çıkıyor. Dış ülkeden gelen bir mektup.

Bakıyorum: Güney Paupa'dan. «South Paupa.»

Güney Papua? Neresi ola ki? Kulağımda uzak bir çağrışım.

Mektubu okuyorum:

«Dear Dr. Atabek,

Yakınlarda buraya gelen bir gazeteden, Barış Derneği ile ilgili bir davadan dolayı hapiste olduğunuzu öğrendim.

Ben bir hemşireyim. Burada bir hastanede çalışıyorum. Eşim de tıp doktorudur. O da burada çalışıyor.

Sizin barışa katkılarınızdan dolayı hapiste olmanız bizi ilgilendiriyor ve üzüyor. Sizinle birlikte olduğumuzu bilmenizi istiyorum.

Neye gereksinmeniz varsa, bize yazmanızı istiyorum.

Sizin için elimizden geleni yapmayı istiyoruz.

Dilerim, en kısa zamanda bu üzüntülü günleriniz sona erer.

Sincerely Yours

Adı,Soyadı

İmza»

Güney Papua? Güney Papua'da bir hemşire?

Hekim olduğum için bana yazmış. Aslında mektup, bana değil, bütün arkadaşlarımıza yazılmış. Meslek yakınlığı nedeniyle, mektup benim adıma yazılıyor.

Güney Papua nere ki? Hemen atlası açıp bakıyorum.

Asya'nın güney doğusunda, Avustralya'nın kuzeyinde, Yeni Gine adası var. Onun kuzey bölgesinde Papua.

Sumatra, Java, Borneo adalarının doğusunda kalıyor. Daha doğuda Salamon adaları var.

Garip duygular içinde kalıyorum.

Pasifik Okyanusunda bir adada yaşayan bir hemşire, belki de daha önce adını bile duymadığı bir ülkede, Türkiye'de, bir hapisanede yatan bir hekime, Dr. Erdal Atabek'e, mektup yazıyor.

Barış Derneği davası. Turkish Peace Association.

Dünyanın bir ucundaki bir hemşirenin, bir insanın eline bir gazete geçiyor. O gazetede bir haber okuyor.

Oturuyor. O haberde adı geçenlerden kendi mesleğine yakın birini buluyor. Ona mektup yazıyor.

«Neye gereksinmeniz varsa, bize yazmanızı istiyorum.»

Neye gereksinmeniz varsa.

Belki fanilanız yoktur. Belki kitap istersiniz. Belki? Bilmiyoruz ki.

Onlar, yabancılar, bu sözleri lâf olsun diye söylemiyorlar, biliyorum.

Fanila istersen fanila gönderirler, kitap istersen kitap.

«Sizin için elimizden geleni yapmak istiyoruz.»

Devlet büyüklerine mektup yazarız. Hapisane idaresine yazıp, sizin sağlığınıza sorarız. Sizi serbest bırakmalarını isteriz.

Mektupta bütün bunları aşan bir şey var.

Güney Papua'dan gelen mektup, artık beni hayatım boyunca etkileyecek, bunu biliyorum.

İnsanın, başka insanlar için varoluşu.

İnsanın insandan sorumluluğu.

Yüreğim doluyor, yüreğim kabarıyor, yüreğim genişliyor.

İnsan olmanın erdemini, bir daha duyuyorum.

İnsanın insandan sorumlu olmasının ne demek olduğunu.

Uygarlığın ne olduğunu.

Uygarlığı yapan temeli şimdi daha iyi anlıyorum.

Bizim neden uygar olmadığımızı.

Bizim neden —dilim varmıyor ya— insan da olmadığımızı.

Yüreğim kanıyor.

Güney Papua'dan gelen mektubu arkadaşlara gösteriyorum. Herkese anlatıyorum.

Hapisten çıktıktan sonra da, yaptığım her konuşmada anlatacağım, her konunun bir yerinde Güney Papua'dan gelen mektup yer alacak.

Yurt dışından yüzlerce mektup aldım. Bütün arkadaşlar yüzlerce mektup aldık.

Bana gelen mektuplar çoğunlukla doktorlardandı, hemşirelerdendi, çeşitli sağlık mesleklerinin mensuplarındandı.

Amerikalı doktorlar, İngiliz doktorlar, Hollandalılar, Fransız'lar, İspanyol'lar, İtalyan'lar, Belçikalılar, Yunanlı'lar... Hepsi yazdılar.

Bütün bu doktorlar, hemşireler, psikologlar, fizyologlar kararlı bir dayanışma gösteriyorlardı. Bunun için yazıyorlardı.

Bütün bu insanlar, bir insanın barışı savunduğu için hapişte yatmasını anlayamıyorlardı, kabul edemiyorlardı.

Bu dayanışma, ideolojik bir dayanışma değildi.

Bu mektupları yazanlar sosyalist, komünist oldukları için yazmıyorlardı. Aralarında sosyalistler de olabilirdi, komünistler de. Bilmiyorum.

Ama, bu mektupları yazanların dayanışması, «insanlık ideolojisi»nin dayanışmasıydı.

Bu mektupları yazanların dayanışması, Einstein'ların, Ruso'ların, Diderot'ların, Darwin'lerin, Zola'ların, Freud'ların dayanışmasıydı.

Bu mektupları yazanların dayanışması, Oppen-

heimer'lerin, Russell'ların, Allende'lerin, Neruda'ların, Picasso'ların dayanışmasıydı.

Bu mektupları yazanların dayanışması, insanlığın dayanışmasıydı.

Onlar, bu mektupları yazarken daha insan oluyorlardı.

Biz, bu mektupları okurken daha insan oluyor-duk.

İnsan olmanın başka yolu yoktur ki.

SPOR DA YAPIYORLARMIŞ

Hapisanede çekilmiş bir fotoğrafımız var. Duva-rın önünde durmuşuz. Bizi markamızda görülen du-vara bir kale çizilmiş. Yukarıya doğru uzanan iki ka-le direği, onları birleştiren yatay bir üçüncü direk çizgisi. Kale çizgilerinin içinde, dışında, yanlarında top izleri görülüyor. Fotoğraf oldukça net. Topun çiz-diği küçük daireler, yanyana, içiçe duruyorlar.

Kale çizgilerinin içindeki izler olurken «gol» di-ye bağrılmış olmalıdır. Çizginin dışındaki izler, «avut» olmuş. «Bu da kaçır mıydı?» «Tuh, golü kaçırdık.»

Hapisanede futbol, geniş alanların futbolu değil. Küçük alanların iyi kullanılmasına dayalı, top tek-niğine, hızlı harekete, rakibi şaşırtmaya dayalı «özel» bir futboldur bu. İleri geri hareketlerin hızlı olması gerekli. Rakibin hızlı ataklarını hemen karşılamak gerekli.

«Sert oynamayalım arkadaşlar.»

Bu uyarıya gerek var. Futbol bu. Zaman zaman sertleşir. Zemin beton. Ayak kayar, iki oyuncu çarpı-şır. Ayak burkulmaları, diz dönmeleri olur. Bunlar, geçici arızalar. Burkulan yeri hemen soğuk suya tu-tarsın. Bir süre soğuk su uygulaması kanamayı, öde-mi durdurur, azaltır. Sonraki günlerde eklemi din-lendirmek doğrudur. Ağırır, ağrı kesici, çoklukla

aspirin. Eklem şişerse, «lasonil pomat». Birkaç gün sonra şiş iner, ağrı kesilir, eklem normale döner. Spor kazaları hep yeşil sahalarda olmaz, bazen beton sahalarda da görülür. Hem de daha sık.

Ama, kırıktan, çıkıktan korkuyoruz. Burada, kırık çıkık sıkıntılı iş. Başvurulacak, hastaneye sevk edilecek, orada bakılacak, röntgen çekilmesi gerekli, alçı yapılması gerekli. Sıkıntılı işler, beklemeli, doktor yokmuşlu, röntgen arızalıymışlı işler olabilir.

«Sert oynamayalım arkadaşlar,» uyarısı bundan. Ayrıca, sert oynamanın gereği de yok, oyun yavaşlar.

«Avut. Kaleciye verin.»

«Bu mu avut? Hakem golümüzü yedin, insaf yahu.»

«Avut. Topun çoğu çizginin dışındaydı.»

«Tamam, tamam.»

«Hakeme itiraz yok. Oyun oynayalım. Konuşmayalım.»

Top oyuna girer. Duvar pasları, şık hareketler, çalımlar, paslaşmalar, oyun sürer.

«Kaç dakika var?»

«On dakikanız kaldı.»

On dakika sonra oyun bitmiştir. Oyuncular birer ikişer girerler. Doğru musluk başına. Eller, yüzler, ayaklar yıkanacaktır. Musluk başında oyuna ilişkin bir iki kritik yapılır.

Spor saatleri öğleden sonradır. Futbol, voleybol, basketbol. Birer saat süreyle yapılıyor. Saatler dönerli düzenlendi.

Haftanın beş günü spor var. Çarşamba, ziyaret günü, spor yapmıyoruz. Pazar günü de dinlenmeye ayrıldı. Ayrıca pazar günleri çamaşır yıkanıyor, asılıyor. Pazar günü de spor yok.

İsteyenler, sabah erken kalkıp koşma, kültür - fizik yapıyorlar. Sabah sporunu ısrarla sürdürenler var.

Sabah spor yapanlar daha sessiz hareket ediyorlar. Öğleden sonra yapılan sporlarda da olabildiğince yüksek sesle konuşulmamasına dikkat ediliyor. Gene de spor saatleri bahçenin hareketli, sesli saatleri.

«— Pas, pas.»

«— Kaleye yuvarla be canım, şut çekmeye ne gerek var.»

«— Adamını tut, dikkat et, kaçırma.»

«— Nasıldı gol?»

«— Arkadaşlar, biraz sakın olalım, çok gürültü geliyor.»

«— Tamam. Arkadaşlar, biraz sessiz.»

Futbol, burada da en çok ilgi gören spor. Oynarken de, televizyonda izlerken de.

Basketbolün oyuncularını daha özel. Bazıları, sadece basketbol oynuyor.

Ama, koğuş dışında da yapılan oyun, voleybol. Voleybol için bazen, spor salonuna gidiliyor.

SPOR SALONUNDA VOLEYBOL

Hapisanede bir spor salonu olduğunu biliyoruz. Kütüphane de var. Sinema salonu da. Bir de cami. Hepsisi de «içerdekilere» kapalı.

Kütüphane ve spor salonu, sürekli isteklerimizin gündeminde.

Günün belli saatlerinde kütüphanede çalışmak istiyoruz, spor salonunun açılmasını istiyoruz.

İdarenin gerekçesi hep aynı: «Buraların hepsi açıktı. Ama, buralarda bir araya gelmeyi esrar vermek için kullandılar, birbirlerini yaralamak için kullandılar, başa çıkamadık, kapattık.»

Koğuş koğuş çıkartmalarını öneriyoruz. Aynı koğuşta kalan insanların birbirine bir şey vermeleri, birbirlerine husumet göstermeleri için buralara gelmeye gereksinimleri yok. «Doğru,» diyorlar, ama buraları açılmıyor.

Hapisanenin öğretmenleri var. Onlar da, kütüphanenin açılmasını istiyorlar. Sonuna kadar açılmadı kütüphane. Ama, spor salonu açıldı. Öyküsü şöyle:

Yeni gelen güvenlik komutanı, Kâmil binbaşı sporu seviyor.

Göreve başlayıp da koğuşı dolaştığı zaman, isteklerimizi söylüyoruz.

«— Spor salonunu açacağım. Siz takımınızı hazırlayın,» diyor.

Koğuştaki iyi voleybol oynayanlar var. Bizim Gencay da (Gencay Şaylan) hem voleybolü iyi oynuyor, hem de Türkiye Basketbol Federasyonu başkanlığı yapmış, durumu, konumu idareciliği uygun. Koğuş takımının kaptanlığını ve seçiciliğini ona veriyoruz.

Gerçekten de, bu konuşmadan birkaç gün sonra, kapı gardiyanı sesleniyor:

«— Voleybolcular hazır olsun. Spor salonuna gidecekler.»

Voleybolcular hazırlanıyor. Ben de kendime «menecer»lik görevi veriyorum, amacım oradaki değişik havayı görmek. Gidiyoruz.

Gerçekten de güzel bir spor salonu. Küçük, ama düzgün.

O zamana kadar, sadece gardiyanlar, astsubaylar kullanmış.

Gardiyanlardan da, astsubaylardan da iyi voleybol oynayanlar var.

Kâmil binbaşı da, gerçekten iyi voleybolcü.

Haftada bir iki kez salona gidiliyor, maçlar yapılıyor.

Binbaşı, diğer koğuşlardan voleybol oynayanları da getiriyor. Sol bloktan, sağ bloktan. Karma takımlar yapılıyor.

Koğuşların içinde en iyi oynayan takım bizimkisi.

İlk birkaç maçtan sonra «Koğuş takımı,» «idare»yi yenmeye başlıyor.

Maçlar giderek iddialı olmaya başlıyor.

Spor hırsını da orada yakından görüyorum.

Bizim Gencay, genel olarak çok hoşgörülüdür, sinirlenmez. Ama, maçlarda başka bir Gencay'ı görüyorum sanki. Yanlış vuruşlara sinirleniyor, sesi tizleşiyor, yükseliyor, arkadaşlarını sertçe eleştiriyor. Onlar da, eleştirilere uyararak canla, başla oynuyorlar, varlarını yoklarını ortaya koyuyorlar. Maç bitince, Gencay hepsini kutluyor, eleştirilecek yanlarını eleştiriyor. Sporculuk bu.

Binbaşı, hırslı bir oyuncu ve yönetici. Takımında oynayanlara bağırıyor, kızıyor, ama çok iyi oynuyor.

Maçtan sonra Gencay'a soruyorum:

«— Yahu, çok hırslı oynuyorsunuz. Neden bu? Alt tarafı ne ki? Şurada oyun oynanıyor değil mi?»

«— Spor kazanmak için yapılır abi. Sporda hırs gereklidir. Kazanmak için yapılmayan spor kültür - fiziktir. Öyle, oynamak önemlidir falan değil. Spor kazanmak için yapılır.»

Her dönüşümüzde koğuştakiler soruyor: «Ne oldu?»

Kazanmışsak, parmaklar havaya kalkıyor: «Kazandık.»

Yenilmişsek, kısaca: «Yenildik.»

«İyi, siz gidip oynuyorsunuz. Biz ne anlıyoruz bundan?»

Bir gün, binbaşıya, kazanırsak bize ne vereceğini soruyoruz.

«— Koka-kola içersiniz, söz,» diyor.

Kazanıyoruz.

Binbaşı talimat veriyor.

Koğuşa kasa kasa koka-kola geliyor. Koğuş sayısı kadar.

Parasını biz veriyoruz ya, işin ikram yanı koğuşa şişeli bir içeceğin girmesi. Koğuşlara şişeli içecek girmiyor.

(Koka-kolalar içiliyor. Şişeler gene sayıyla dışarıya veriliyor.

HAPİSANEDE BAŞLAYIP BİTEN «HAKEMLİK»

İlk gittiğimiz günler. Binbaşı bana dönüyor:

«— Hoca, sen hakemlik yap.»

«— Aman, ben voleybolü bilmem, hakemliğini hiç bilmem.»

«— Yaparsın, yaparsın. Hocaya bir düdük verin.»

Bir gardiyan düdük koşturuyor.

Gencay'a dönüyorum:

«— Gencay, ben bu işi bilmem, tatsızlık çıkar.»

Gencay:

«— Yaparsın abi,» diyor, «merak etme, yaparsın.»

Böylece, «zoraki hakemliğimiz» başlıyor.

Ne zormuş hakemlik. Oradaki uyduruk hakemliğimde anlıyorum. Her şey sakinken iyi, ama kritik bir an gelince işin güçlüğü başlıyor.

«— Elden çıktı.»

«— Hayır, bana değmedi.»

Gözler hakeme dönüyor. Ne gördünse onu söylüyorsun. İki taraftan biri hoşnut değil.

Başabaş oyunlarda kararlar daha da tartışmaya açık.

Birkaç kez, durumdan yakınıyorum:

«— Tamam. Bu iş burda biter. Bir daha sizin oyunlarınızda hakemlik yapmam. Size baştan söylemiştim, bilmem demiştim. Değil mi?»

«— Yok âbi, ne olacak, oyunda olur böyle şeyler.»

Ne belâymış hakemlik. Neyse ki, burada, statlardaki «çirkin tezahürat,» yok.

Dostça başlayan, dostça bitiyor. Sahada olanlar sahada kalıyor.

Maçtan sonra, gerekirse, gönül almalar.

BASKETÇİLER, HAZIR OLUN...

«— Basketçiler, hazır olun. Sıkı maç olacak bugün.»

Basketbolün başını çeken Ali Sirmen, Orhan Taylan oynuyor, Gencay Şaylan oynuyor. Gençlerden sürekli kadroda olan, Serdar Alpaslan. Başka gençler de var.

Duvara, gene Ali'nin getirttiği bir basket potası kondu. Hızlı, heyecanlı maçlar yapıyorlar. Zaman zaman gergin oyunlar. Basketbol daha değişik bir oyun. Daha çabuk, daha akıllı yer tutmaya, daha çok paslaşmaya dayalı.

İhtiyarlar - gençler maçı oynanıyor bazen. «İhtiyarlar» daha yaşlı olan bizimkiler, Barışçılar. Gençler de iddialı.

Kazanan taraf: «İşte bu kadar,» diyor.

Kaybeden taraf: «Takım tamam değildi,» gibisinden mazeretler buluyor.

Tatlı bir çekişme. Soruyorum, genellikle «ihtiyarlar» kazandıklarını söylüyor, bilmiyorum, öyle miydi?

Sonradan, basketbolün meraklıları daha arttı.

Ama, futbol, hep en çok istenen, en çok oynanan oyun oldu.

Alp Selek, Halûk Tosun, Tahsin Usluoğlu, futbol oynayanlar.

Alp Selek, sağlam yapısıyla kimseyi geçirmiyor. «Alp Hoca, sahada buldozer gibisin,» diyorum. Gülüyor. Zamanında boks yapmış.

Halûk Tosun'un ince, zarif, yüksek bir top tekniği var. Herkes, onun için, «çok teknik oyuncu,» diyor.

Tahsin Usluoğlu, sağlam yapılı, teknik bir futbol oynuyor.

Voleybol giderek salona kaydığından bahçede daha çok futbolla basketbol oynanıyor.

Oyun saatleri biter bitmez, bahçe voltacılarla doluyor.

Birkaç saat bahçeden yararlanamayan voltacılar hızlı adımlarla dolaşmaya başlıyorlar.

Güneş iyice çekilmiş.

Akşam voltaları, serin saatlerde daha bir başka, biten bir günün voltası oluyor.

SPORA KALKIYOR MUSUN?

«— Yarın sabah kalkıyor musun?»

«— Evet. Beni kaldırırsın değil mi?»

«— Tamam.»

Sabah erken kalkılıyor. Eşofmanlar giyiliyor, lâstik ayakkabılar.

Sabah sporu kültür - fizik hareketleriyle başlıyor. Sonra, sabah koşusuyla sürüyor. Genç bedenlerden yükselen buğu, sabah çiğine karışıyor.

Sert beton zeminin üstünde yumuşak lâstik ayakkabıların hafif sesleri duyuluyor.

Spor. Sağlık için spor. Uzun yılların bedeni küflendirmemesi için spor. Uzun yılların ruhu çürütmemesi için spor.

Sadece bu mu? Olmadığını düşünüyorum.

Burada, sabahın serinliğinde, günün ilk yürüyüşünü yaparken, yanımdan koşarak geçen gençlerin hareketlerindeki uyuma bakıyorum.

Hareketlerindeki uyuma, hareketlerindeki sabıra, hareketlerindeki kararlılığa, hareketlerindeki güce bakıyorum.

Onlarda, ilk atletlerin başarma hırslarını görüyorum.

Onlarda, ilk maratoncunun ulaştırmak istediği haberi görüyorum.

Onlarda, ilk olimpiyatları görüyorum.

Onlarda, 100 metrecinin fırtınasını, 1500 metre-

cinin taktiğini, diskçinin yoğunlaşmasını, ciritçinin ciridi fırlattığı andaki gücü, yüksek atlamacının parmak uçlarındaki titreşimi görüyorum.

Onlarda, maratoncunun 42 kilometre boyunca yaşadığı, yılları, aştığı engelleri, çektiği acıları, gücünün tükendiği zamanları, sonra hepsini aşıp temposunu yeniden kazanışını, koşmasını, hep koşmasını görüyorum.

Onlar, burada bir hapisane avlusunda, sabah koşusu yapmıyorlar.

Onlar, geleceğe ve umuda koşuyorlar.

Burada, sabahın ilk serinliğinde, yanımdan koşarak geçen gençlere bakıyorum.

«Spor özgürleşmedir,» diye düşünüyorum.

Belki de en doğrusu bu.

Spor, özgürleşmedir.

«WE ARE THE WORLD» BİZ DÜNYAYIZ

14 temmuz 1985, pazar günüydü.

Televizyonda, dünya çapında bir olay-yayın vardı.

Bugün, bütün dünyada, Afrika'daki aç insanlar için düzenlenen konserler yapılıyor, televizyonlar dünyanın her yanına naklen yayın yapıyorlardı.

TRT de bu olayı yayınlıyordu.

Amerika'da, İngiltere'de, Avusturya'da, Japonya'da verilen konserler sırayla yayına giriyordu.

Olayı, Bob Geldof, ünlü rock şarkıcısı başlatmıştı.

Ünlü rock şarkıcıları, müzikçiler bu konserler için para almıyordu. Konserlerden, TV yayınından, plâklardan, bantlardan elde edilen gelir Afrika'da açlıktan ölen insanlar için harcanacaktı.

Amerika'daki konser Filadelfiya'daydı. Yayın oradan yapılıyordu.

Konser tek sözcükle «muhteşemdi».

Lionel Richi, Michael Jackson, Cindy Lauper, Tina Turner, daha birçok ünlü şarkıcı, gerçekten çok duygulu, çok anlamlı bir besteyi seslendiriyorlardı:

*«We are the world,
We are the children.»*

*«Biz dünyayız,
Biz çocuklarız.»*

Şarkı, bir ağıt gibi, dalga dalga yayılıyordu. Milyonlarca dinleyici, kendilerinden geçmiş, yavaş yavaş iki yana sallanıyor, dudaklarının kıpırdayışından da anlaşıldığı gibi, şarkıya katılıyorlardı.

Dünyanın her yanında milyonlarca insan, ekranların başında bu şarkıya katılıyordu.

İngiltere, Avusturya, Japonya konserleri de yayına giriyordu.

Bir İngiliz rock grubunun söylediği şarkının sözleri de anlamlıydı:

«Afrika, prenesti, şimdi dilenci oldu.»

Her konser müthiş kalabalıktı.

Olay müthiş etkileyiciydi.

Müthiş heyecanlandırıcı.

Müthiş.

Çağdaş bir âyin, diye düşünüyorum.

Kurbanları Afrikalı aç insanlar olan çağdaş bir âyin.

Rock müziği Afrika'ya borcunu mu ödüyor?

Müziğe bu hızlı tempoyu sokan Afrikalılar değil mi?

Birbirleriyle haberleşmek için tam-tamlarını kullanan, ölümlerini, doğumlarını, acılarını, sevinçlerini müzikle, dansla yaşayan Afrikalılar.

Köle avcılarının boyunlarından bağlayıp, birbirine zincirleyerek vatanlarından çok uzaklara götürdükleri, pazarlarda sattıkları Afrikalılar.

Çalıştırılan, dövülen, öldürülen Afrikalılar.

Pamuk tarlalarının, kahve plântasyonlarının çaresiz çilekeşleri.

Kölelerin çektiği acıların müziği değil miydi caz?

New Orleans'da başlayıp, bütün dünyaya yayılan.

Siyah gırtlaklardan çıkan isyanın sesi, zulmü ezmek isteyen ayakların yere vuruluşu.

Müzik ve dans, karaderili kölelerin isyanı, başkaldırısı değil miydi?

Müzik Afrika'ya borçluydu.

Dans Afrika'ya borçluydu.

İnsanlık Afrika'ya borçluydu.

Şimdi, rock müziği bu borcu mu ödemeye çalışıyordu?

Ödenir miydi? Böyle ödenir miydi ki?

PRENSESTİ, ŞİMDİ DİLENCİ OLDU

«Presesti, şimdi dilenci oldu,» öyle mi?

Hayır. Bin kere hayır.

Presesti. Bu, doğru.

Onu siz köle yaptınız. Onu siz kaçırdınız. Kendinize kadın yaptınız. Tarlanıza işçi yaptınız. Evinize uşak yaptınız. Siz yaptınız siz.

Kölelerin dişlerine baktınız. Erkeklerin kaslarına. Kadınların memelerine. Baktınız. Ellediniz. Parasını ödediniz. Sonra da, istediğinizi yaptınız. Onları çalıştırdınız. Onlarla yattınız. Onları dövdünüz. Onları öldürdünüz.

Gökdelenlerinizin temelinde onların kanı var.

Yediğiniz hamburgerler, onların etinden yapıldı.

Uygarlık, öyle mi? Uygarlığınız.

Daha çok, daha çok, daha çok kazanmanın uygarlığı.

Köleliğin üstünde yükselen uygarlık.

Bu şarkının içinde bunu söyleseydiniz.

Bu şarkının sonunda bunu söyleseydiniz.

«Presesti, onu biz köle yaptık,» deseydiniz.

Utansaydınız.

Doğruyu yapmış olurdunuz.

Şimdi, sizi bir sahtekâr olarak görüyorum.

Afrika'ya yardım, öyle mi?

Afrika'ya borcunuzu ödemeniz gerekiyor. Borcunuzu. Anlıyor musunuz?

O güzel şarkıyla bir daha aldatıyorsunuz bizi.

Gözyaşlarımı geri alıyorum.

YAZ AYLARI GEÇİYOR

Mayıstı, hazirandı derken yaz ayları geçiyor. Geçer, ne olacak?

Temmuz, ağustos, eylüle gelip dayandı mı, bu yaz da geçti demektir.

Önümüzde bir yaz daha mı kaldı? 1986 yazı. Ne zaman çıkacaktık? 1987 ilkyazında. Nisan mı, mayıs mı, neyse? Nisan olsa ne olur, mayıs olsa ne? O kadar yattıktan sonra 20, 30 gün mü farkedecek?

Belli de olmaz ya. İnsan yılları yatar da, iş gelip günlere dayanınca belki de zorlanır. Tuhaftır bu da. Bir işin sonu belli olup da yaklaşınca, insanın sabırsızlığı daha da artar ya. Bu da böyle mi olur ki?

Hele o günler gelsin de, o zaman düşünürüz bunları. Hapiste, hiçbir şeyi zamanından önce düşünmeyeceksin. Her şeyi düşünmenin bir zamanı vardır. Pek erkenden düşünürsen, sıkıntı basar ki dağıtman da kolay olmaz.

Sıcaklar iyice bastı. Nemli sıcak çöktü mü, adama-kıllı yayılıyor bedene. Biraz serin bir yer arıyorsun. Yapının duvarlarının kalın olması burda işe yarıyor ama, günün sıcaklığını yiyen dam, gece o sıcaklığı dışarıya vuruyor.

Başı sık sık ıslatmak iyidir. El bileklerini yıkamak, ayakları yıkamak.

Hapiste sıcak kötü. Hapiste soğuk da kötüydü ya, şimdilerde unuttuk.

Hapiste sıcak kötü. Soğuk da kötü.

Yahu, hapisin kendisi kötü. Sıcağı daha kötü. Soğuşu daha kötü. Vesselâm.

«Bir hafta tatile çıkayım diyorum. Daha karar vermedim. Bodrum'u istemiyorum. Bakalım, ya Marmaris olur, ya da Side. Side'yi daha çok seviyorum. Bekir'i, Mehmed'i özledim. Galiba Side'ye gideceğim.»

Güngör'e yazıyorum bunları. Güngör, kızkardeşim. Yaz gelince biraz sıkıntılı yazıyorlar. Biraz bir yerlere gitsinlermiymiş. İçlerine de sinmiyormuş ya. Şimdi biz burda yatarken, onların bir yere gitmeyi canları istemiyormuş. Bir yandan da, bir arkadaşları ev tutmuş, hadi siz de gelin demişmiş.

Yahu gitsenize. Bunu anlamıyorum. Gidin, gezin, biraz genişleyin. Öyle olunca ben daha memnün oluyorum. Biraz dinlenmeye sizin ne kadar gereksinmeniz var.

Gidin, gezin, bana da yazın, ben de gezeyim.

Gitmeniz, gezmeniz, yemeniz, içmeniz bizi unutmak değil ki? Bir şeyleri unutmak değil ki? Tersine, yeniden güçlenmek. Yeni günler için, yeni dönemler için güç kazanmak demek.

Ama, «dışardakiler», nedense hep böyle düşünüyor.

Halim, sevgili dostum Dr. Halim Dinç, her zamanki gibi en doğru yaklaşımı buluyor. Gezdiği yerlerden, gittiği yerlerden ayrıntılı, uzun mektuplar

gönderiyor. «Önce düşündüm diyor, sana yazmak mı doğru, yazmamak mı, sonra yazmak doğru dedim, yazıyorum.»

Güngör, bir yerlere gidince belki bir ziyarete gilemem de onu düşünüyorum demiş, ben de ona «sen gitmene bak, hem ben de tatile çıkacağım. Belki de gelsen bile ben tatilde olurum,» diyorum. Bu Marmaris lâfı, Side lâfı ordan çıkıyor.

Ordan çıkıyor ya, büsbütün de asılsız değil. Gerçekten de bir hafta tatile çıkmayı düşünüyorum. Bir hafta Side'de olmayı.

Ne olur? Hapiste olmak, bir haftayı Side'de geçirmeye engel değil ki?

Denize girmekse, benim için tatil, zaten nicedir denize girmek değil. Tatil demek, kendini tatilde duy-mak demek, kitap okumak demek, dostlarla otur-mak, konuşmak demek. Özellikle de, kendini tatilde duymak ve bol bol kitap okumak.

Kendimi tatilde duyarım. Kitap okurum. İstersem, güneşlenirim bile.

Neden Side'ye gitmeyecekmişim?

Bekir'le Mehmed'i de bu yaz görmeyiveririm.

Size delilik gibi mi geliyor?

Peki kendi durumunuz size nasıl geliyor?

Bana söyler misiniz?

Ne size akıllılık gibi geliyor?

LEYLEKLER DÜNYAYI KULLANIYOR

Yaz sonunda, bir gün, gökyüzünde leylekler göründü. Toplanmışlardı, gruplar halinde dönüyorlardı. Leyleklerin yıllık göçü başlıyordu.

Aykut'la dolaşıyorduk. Leylekleri gördük. Aykut:

«— Leylekler dünyayı kullanıyor,» dedi.

Söz, dehşetli hoşuma gitti.

«Leylekler dünyayı kullanıyor.»

«— Dehşet bir söz bu,» dedim.

Leylekler dünyayı kullanıyor ve biz hiçbir yeri kullanamıyoruz.

Koskoca dünyayı düşünün. Bu dünyadan bize düşen ne?

Oturduğumuz evi, bile doğru dürüst kullanamıyoruz.

Bakmayın siz, hapiste olduğumuza. Bu düşünceler haptiden kaynaklanmıyor. Bunlar, insanın hangi hapisanelerde yaşadığını görmekten kaynaklanıyor.

Başım yukarda, dönüp duran leylekleri seyrederken, bütün bunları düşünüyorum.

Leylekler dünyayı kullanırken, bizim her şeyden ne kadar uzak olduğumuzu.

Tarihi kullanamadığımızı.

Düşünceleri.

Duyguları.

Kendimizi asıl nelere hapsettiğimizi.

İçerde olsan ne olacak, dışarda olsan ne?

Her yere ilışıyorsun, her şeye ilışıyorsun, insana ilışıyorsun.

Hep iğretisin.

Doya doya yaşamaya hasret olmak.

Dünyayı doya doya, boydan boya, bir ucundan öbür ucuna.

Düşünceleri, duyguları, insanı.

Doya doya, boydan boya, bir ucundan öbür ucuna yaşamak.

Leylekler mi göçmen, insanlar mı, diye düşünüyorum.

Bu yaz da geçiyor.

SES ÖLMEZ

«Ruhi Su öldü. Ölüm nedeni evrenseldi, ölümlüydü.

Ruhi Su yaşarken çoğalmayı başardı. Çiçek açtırmayı başardı. Ölümsüz olmayı başardı. Ölümsüzlüğü de evrenseldir.

O, elindeki sazı çalmadı. Her insanın içindeki sazı çaldı. Herkesin içindeki telleri titreştirdi. Onun sazını dinlerken hem tek olduğunu, hem çok olduğunu duyar insan.

Ruhi Su, türkülerini ağıt olmaktan çıkardı, insanın umudu yaptı. Onu dinlerken yaşama sevinci duyar-sınız, ışığı görürsünüz, yaprak tazeligini koklarsınız.

Onun sesi, insana insanı anlatır, insana insanı gösterir, insana insanı duyurur.

Sazına kapanıp, kendi sesini onun sesiyle kay-naştırınca hem kendinizde olursunuz, hem de her in-sanda.

Ruhi Su ölür mü hiç?

İnsan yüreğinde ses olan insan ölür mü?

O, ölümlü sesti, şimdi, ölümsüz ses.

İnsan varoldukça varolacak bir ses.»

21 eylül 1985. Ruhi Su öldü, diye bir haber. Bu haberde bir uyumsuzluk var. Bir tuhaflık, bir garip-lik, bir uygun olmayış. Ruhi Su öldü. Hayır, yanya-na gelmiyor. Yok, öyle duygusal bir tepki falan de-ğil. Ölmez, ölemez çığlığı değil. Benden kaynaklanan bir şey değil bu. Ruhi Su'dan kaynaklanan bir du-rum.

Birden anlıyorum.

Ruhi Su ölmezmiş.

Yukardaki bölümü de günceme 22 eylül 1985 ta-rihinde yazmışım. Aynı gün, Cumhuriyet'te İlhan Sel-çuk nefis bir yazı yazmış, bir bölümünü almışım:

«... insan çıplak güneşte gözlerini kapadığı za-man karanlık olmaz. Aydınlıkta gözlerini yummak, karanlıkta gözlerini yummaya benzemez. İstersen de-ne.

Işık gözkapaklarının ardına sızar, yıldız yıldız

çakar, hiçbir şey görmeden aydınlığı duyumsarsın. yüreğinde bir duyarlık, benliğinde tanımlanmaz bir duyguyla yaşadığının bilincine erişirsin.

Bilinçle gözlerini yuman insan karanlığa düşmez, onun gözkapaklarının ardına sızan yıldız yıldız ışığı şimdi hepimiz paylaşıyoruz...”

O günler, ertesi günler, daha ertesi günler her yer Ruhi Su'yla dolu. Konuşulan, yazılan, anlatılan, paylaşılan Ruhi Su.

Yeni yerine uğurlanışı yaşadığı sevginin paylaşılışının yeni bir örneği.

(Cenaze töreni mi? Ne cenazesi?

Cami avlusu mu? Ne cami avlusu?

Mezarlık mı? Ne mezarlığı?)

Ruhi Su Şişli'de otururdu. Şimdi, hepimizin yüreğinde oturuyor.

Bu sözlerin anlamını belk ide ilk kez duyduğumu düşünüyorum.

Bu sözlerin gerçek olduğunu.

Ruhi Su, sesti.

Nice sesin ses olmadığı,

Nice sözün ses olmadığı,

Nice hayatın ses olmadığı,

Ülkemde

Ruhi Su sesti.

Ses ölmez.

Ses ölmezmiş.

Ses, sesse ölmezmiş.

Bunun ne demek olduğunu

Şimdi anlıyorum.

Ruhi Su'ya şükran duyuyorum. Ellerine sarılıyorum. O, ellerini çekiyor. Yapmayın diyor. Ellerini bırakmıyorum. Ellerini bırakmıyorum.

Yüreğim sevgiyle kabarıyor.

SAYGI DURUŞU

Hepimiz aynı şeyi düşünmüşüz. Herkes aynı şeyi düşünmüş.

«Ruhi Su için saygı duruşu yapalım.»

Sayımdan sonra, bahçede eksiksiz toplanıyoruz.

Ruhi Su için, kaybettiğimiz sanat insanları için, kültür insanları için saygı duruşu yapıyoruz.

Sağmalcılar cezaevinin B-1 koğuşunun avlusundan gökyüzüne sevginin, şükranın buğusu yükseliyor.

Yüreklerimizin sesi, O'nun sesine katılıyor.

Ses, ölmez.

ÖLÜM SANATÇIDIR

Ölüm, ne soğuk bir sözcük.

Ruhi beyin ölümü düşündürdü ölüm üzerine. Bütün yazılar «Ruhi Su öldü,» diye başlıyor, sonra da «Ruhi Su ölmez,» diye bitiyor. Bir çelişki mi bu, yoksa ölümlü-ölümsüz ikileminin bir hayatta yaşanması mı?

Peki, nedir ölüm? Bir mezarcı mı? Katı bir karanlık mı? Soğuk bir hareketsizlik mi? Bunların hepsi mi?

ÖLÜM, bütün bunlardan ayrı bir şey. Ölümün tek yüzü var. Ölüm, yalansız bir hakem. Ölüm, gerçekçi bir terazi. Ölüme yalanı kabul ettiremezsiniz. O, aslında, yok olanı yokediyor, kalıcı olanı anıtlştırıyor.

Hiçbir kalıcı değeri «ölüm» hiçe indirmemiştir.

Ruhi Su'yu ölümsüz yapan da «ölüm»ün kendisi değil mi?

Hayatın iki yüzlü olduğunu, her türlü yalanı içinde yaşattığını, değerle değmezi aynı kefeye koyduğunu

nu, toza da inermere de yer verdiğini kabul etmek acı, ama doğru.

Ölüm öyle mi ya? Ölüm, tozu yokluğa savuruyor, mermer iise anıt yapıyor. Değersiz olan, ölümle yok oluyor, değerli olan ölümsüzleşiyor.

Varlığını sürdürme gücü olan her şey, ölümle ölümsüzleşiyor.

Orada ölen, gerçekte, ölümün kendisidir.

Hiç kimseyi öldüremez ölüm.

Kendini ölümle öldüren, insanın kendisidir.

Onun için de «Ölüm Sanatçıdır» diyorum. İşi, kalıcı olanı yokolandan ayırmak.

İnsanın ölümden korkması yanlış.

İnsanın korkması gereken, hiçliğe giden bir hayatı seçmesidir.

(Güncemden - 4 ekim 1985)

1986: DÜNYA BARIŞ YILI

Birleşmiş Milletler'in kararı 26 Ekim 1985'de açıklanıyor :1986 yılı, «Dünya Barış Yılı» olarak kutlanacak.

Acı acı gülümsemiş olmalıyım.

Bütün ülkelerde neler yapılacağını görür gibi oluyorum.

Toplantılar, festivaller, açık oturumlar, müzik şenlikleri, çocuk koroları, tiyatro gösterileri, sinema şenlikleri, danslar.

İnsanların yaşamak isteğinin dışavuruluşu.

Barış, insan demek. Barış, insanın yaptıkları demek, insanın emeği demek.

Barış, evler demek, kentler demek, resimler demek, heykeller demek, konser salonları demek, kültür yapıları demek, fabrikalar demek, tarlalar demek, buğdayların toplanması demek, fırından ekmek alınması demek, sofraya oturup yemek yemek demek, ço-

cukların sokakta oynaması demek, insanın yemekten sonra geriye kaykılıp «oh» demesi demek.

Gel Yannis Ritsos, gel büyük ozan, anlat bize «barış nedir?»

BARIŞ

Çocuğun gördüğü düştür barış.

Ananın gördüğü düştür barış.

Ağaçlar altında söylenen sevda sözleridir barış.

*Akşam alacasında, gözlerinde ferahlı bir gülümseyişle
döner ya baba*

elinde yemiş dolu bir sepet;

*ve serinlesin diye su, pencere önüne konmuş toprak
testi gibi*

ter damlalarıyla alnında..

barış budur işte.

Evrenin yüzündeki yara izleri kapandığı zaman

*ağaçlar dikildiğinde top mermilerinin açtığı çukurlara,
yangının eritip tükettiği yüreklerde*

ilk tomurcuqları belirlediği zaman umudun,

*ölüler rahatça uyuyabildiklerinde, kaygı duymaksızın
artık,*

boşa almadığını bilerek kanlarının,

barış budur işte.

Barış sıcak yemeklerden tüten kokudur akşamda

*yüreği korkuyla ürpertmediğinde sokaktaki ani fren
sesi*

ve çalınan kapı, arkadaşlar demek olduğunda sadece.

Barış, açılan bir pencereden, ne zaman olursa olsun

gökyüzünün dolmasıdır içeriye;

gökyüzünün, renklerinden uzaklaşmış çanlarıyla

bayram günleri çalan gözlerimizde.

Barış budur işte.

Bir tas sıcak süttür barış, ve uyanan bir çocuğun
gözlerinin önüne tutulan kitaptır.
Başaklar uzanıp, ışık ışık -diye fısıldaşırken
birbirlerine
Işık taşarken ufkun yalağından.
Barış budur işte.

Kitaplık yapıldığı zaman hapisaneler
Geceleyin kapı kapı dolaştığı zaman bir türkü
ve dolunay, taptaze yüzünü gösterdiği zaman bir
bulutun arkasından
cumartesi akşamı berberden pırıl pırıl çıkan bir işçi
gibi
barış budur işte.

Geçen her gün yitirilmiş bir gün değil de
bir kök olduğu zaman
gecede sevincin yapraklarını canlandırmaya.
Geçen her gün kazanılmış bir gün olduğu zaman
dürüst bir insanın deliksiz uykusunun ardısıra.
Ve sonunda hissettiğimiz zaman yeniden
zamanın tüm köşe bucagında acıları kovmak için
ışıkta çizimlerini çektiğini güneşin.
Barış budur işte.
Barış, ışın demetleridir yaz tarlalarında,
iyilik alfabesidir o, dizlerinde şafağın.

Herkesin kardeşim demesidir birbirine, yarın yeni bir
dünya kuracağız demesidir:
ve kurmamızdır bu dünyayı türkülerle
Barış budur işte.

Ölüm çok az yer tuttuğu gün yüreklerde
mutluluğu gösterdiğinde güven dolu parmağı yolların
şair ve proleter eşitlikle çekebildiği gün içlerine
büyük karanfilini alacakaranlığın..
barış budur işte.

*Bariş sınırsız kenetlenmiş elleridir insanların
sıcacık bir ekmektir o, masası üstünde dünyanın.
Bariş, bir annenin gülümseyişinden başka bir şey
değildir..*

*Ve toprakta derin izler açan sabanların
tek bir sözcüktür yazdıkları:*

Bariş

*ve bir tren ilerler geleceğe doğru
kayarak benim dizlerimin rayları üzerinden
buğdayla ve güllerle yüklü bir tren.
Bu tren, barıştır işte.*

*Kardeşler, barış içinde ancak
derin derin soluk alır evren.
Tüm evren, taşıyarak tüm düşlerini.
Kardeşler, uzatın ellerinizi.
Bariş budur işte.*

(Çeviri: Ataol Behramoğlu)

Ülkem başka bir dünyada mı yaşıyor?
Yüreğimin burkulması bundan mı bilmiyorum.

BARIŞ DERNEĞİ, NOBEL BARIŞ ÖDÜLÜNÜ KILPAYI KAÇIRDI

Güncemde 2 Kasım 1985 tarihinin notu bu.
Haber Yeni Gündem'de ve Hürgün'de yer almış.

«Bariş Derneği Nobel Bariş Ödülünü kılpayı kaçır-
dı.»

Ödülü, Güney Afrika'lı rahip Desmond Tutu ka-
zanıyor.

(Altında üç satırlık bir not var)

Nobel kılpayı

Ceza aslan payı

Çorba kardeş payı

— İstanbul'da sıkıyönetim kalktı.

— Cemil Gürkan'ın anıları olay yaratıyor.

— Eski A.B.D. Büyükelçisi Spain, anılarıyla Rogers olayını açıklıyor.

— Son Metro'yu ilginç buluyorum: Yaşamın ve sevginin kutsanması.

Barış Derneği davasında Askeri Yargıtay'ın bu ay karar vermesi bekleniyor.

26 Kasım 1985 - SHP Genel Başkanı Aydın Güven Gürkan, Erdal İnönü, Refet Tüzün, Askeri Yargıtay Eski Başkanı), Hasan Fehmi Güneş (SHP İstanbul İl Başkanı, İçişleri eski bakanı), Sadullah Usumi (Gazeteci, eski milletvekili) ve bazı arkadaşlarıyla Sağmalcılar Cezaevine geliyor ve Barış Derneği tutuklu sanıklarını ziyaret ediyor, ' bir süre görüşüyorlar.

29 Kasım 1985 - Askeri Yargıtay Daireler Kurulu kararı 19 Aralık 1985 tarihine erteleniyor.

EKRANDA BİR BÜYÜCÜ: CARLOS SAURA

Carlos Saura, bir sinema yönetmeni. İspanyol.

Filmini ilk kez burada görüyoruz: Karmen.

Değişik. Yeni. Şaşırtıcı. Büyüleyici.

Hepimiz etkileniyoruz.

Bir ay sonra, ikinci filmi de ekrana geliyor: Kanlı Düğün.

Değişik. Yeni. Şaşırtıcı. Büyüleyici.
«Kanlı Düğün», Federico Garcia Lorca'nın yapıtı.
Filmi izledikten sonra şunları yazmışım:

KANLI DÜĞÜN - CARLOS SAURA

Film başlıyor. Ortadaki ışığın kapanmasını işaret ediyoruz.

«— Lütfen, tam sessizlik.»

Önemli filmlerin uyarısı bu: «Tam sessizlik.»

Tam sessizlik oluyor. Fısıltısız hareketsiz.

Film başlıyor.

Prova öncesinde oyuncularını izliyoruz.

Durgun, düşünceli, hayat çizgilerinin akışı.

Hazırlanmalar.

Yavaş yavaş beliren o gerginlik.

Makyaj yaparken yüzünü inceleme.

Oyunun fotoğrafları aynanın kenarlarına konuyor.

Oyuncuların hazırlanmalarını yaşıyoruz.

Sonra yavaş yavaş prova havasına giriliyor.

Müzik başlangıçları. Adımlar.

Omuzlara, bele, kalçalara, ayaklara biçim veren adımlar.

Sonra, gevşeme anları. Kısa konuşmalar.

Oyuna ilişkin kısa değerlendirmeler.

Sonra, prova başlıyor.

Neden hep prova? Saura'nın bu tutkusunda bir mesaj mı var. Her şey prova mı? Hayat, yinelenen provalar mı? Oyun nerede oynanıyor peki? Oyun nasıl oynanıyor? Yoksa, her şey yinelenebilir mi? Her şey başa mı döner? Böyle mi diyor Saura?

Fakat, bu düşüncelere zaman yok.

Müzik başlıyor.

Müziğin inceldiği yerde dans yoğunlaşıyor.

Müzikle dans sevişiyorlar.

Müzik sarılıyor dansa. Dans müziği öpüyor. Bazen yanyana uzanıyorlar, bazen hangisi nerede, ne yapıyor, bilinmeyen bir güzellik yumağı oluyorlar.

Saura, her yerde. Büyüsünü her yere yayıyor. Ah büyücü seni. Büyücü. Saura'yı öpüyorum.

Düğünün neşesi, damadın gururu, âşğın kararlılığı, gelinin tuzakta çırpınışı, gelinin kararsız anları, ananın kuşkusu ,üstüste, ardarda, yanyana.

Şimdi Lorca her yerde. Oyunu Lorca yönetiyor. Lorca'ya sarılıyorum. Gözlerim dolu.

O, inanılmaz bıçaklı dövüş sahnesi. O, tek sesi soluklar olan, olamaz güzelliğın içilişı.

Hayatla ölüm arasındaki soluklar.

Film bitiyor.

Herkes sessiz, hareketsiz. Herkes, birini arıyor. Bir arkadaşı, bir dostu. Bu güzelliğı bir an olsun paylaşabileceğı birini.

ASKERİ YARGITAY GENEL KURULU BARIŞ DERNEĞİ DAVASINDA KARAR VERİYOR

19 Aralık 1985.

Askeri Yargıtay Genel Kurulu Barış Derneğı davası için karar veriyor.

Kararın haberi o akşam bize ulaşıyor.

Ertesi gün, gazetelerin birinci sayfalarındaki başlık iki satır:

«Karar bozuldu,
tahliye yok.»

YILBAŞI: 1986

«— Yılbaşında ne yapacaksınız?»

«— Biz evdeyiz. Televizyon izleyeceğiz. Yemek, içmek, ne yapalım?»

«— Biz de evdeyiz. Bize gelsenize. Birlikte otururuz.»

«— Olur. Evdeki öteberiyi de alalım. Kalabalık olmayız, değil mi?»

«— Yok canım. Hepimize değişiklik olur. Sedat'ları da çağıralım mı?»

«— Sen bilirsin. Sizin iştiniz artar ama.»

«— Yılda bir kere, ne olacak? Tamam, sen ayarla. Fazla öteberiye gerek yok.»

«— Öyle yapmayalım. Ben evle konuşayım da değişik şeyler getirelim. İçkileri alırız.»

«— Oldu canım, görüşmek üzere.»

Birçok ailenin yılbaşında yaptığı budur.

Birlikte toplanıp, televizyon başında yiyip içmek.

Saat tam 12'de ışıkları birkaç saniye kapatıp, birbirini öperek «iyi yıllar» dilemek.

31 Aralık saat tam 12'de, bir yılı geride bırakıp, yeni bir yıla başlarken insanlar, yeni şeyler umut ederler.

Umut etmek, ne güçlü bir duygu.

Pandora'nın kutusundan çıkan onca kötülük içindeki tek iyi şey. Tanrıların insana verdiği tek armağan.

Mitolojideki öykü şöyledir:

Eski Yunan mitolojisinin tanrı-kahramanlarından Prometheus, insanı güçlü kılmak için ateşi göklerden çalarak insana verir. Bir kurban konusunda da Zeus'a oyun oynar. Bunlara kızan Zeus, Tanrılar Tanrısı, öç almak için güzel, sevimli bir kadın yaratır: Pandora. Tanrılar bir sandığın içini kötülüklerle doldururlar, Pandora'ya verirler, açmamasını da söyleyerek, onu Prometheus'un kardeşi Epimeteus'a gönderirler. Prometheus, kardeşine sandığı açmaması için haber gönderir.

Fakat, Pandora'nın kadınlık merakı ağır basar, kutuyu açar.

Pandora'nın kutusundan hastalıklar, acılar, ayrılıklar, kederler, kötülükler çıkar. Bunca kötülüğün arasına sıkışıp kalmış tek bir iyilik çıkar: umut.

İşte, insanlar bütün hayatları boyunca, bunca kötülüğe karşı tek bir şeye sarılacaklardır: umuda.

İnsanın umut etmesi önlenmez.

Umut, bilinçsiz insanın nereden beklediğini bilemediği boş bir beklentidir.

Oysa, bilinçli insanın umudu, bir beklenti değildir, bir eylemdir.

Gelecek hakedilmelidir.

Hakedilmek için çalışılan bir umut, insanın eylemidir.

Yılbaşı.

Bir yılın bitip, yeni bir yılın gelişi.

Bütün kötülüklerin biten yılla birlikte geride kalması, bütün iyiliklerin gelen yılla birlikte gelmesi.

İnsana yol göstermeyen bütün sözler, boş dilekler, yapay istekler, aldatıcı beklentiler yerin dibine batsın.

Umut, hayata katılan, değişimleri yaratma isteği duyan, değiştirme çabası gösteren, kendini geliştirmeye katan, ne istediğini bilen insanın hakkı.

Umudu insana yasaklayan her şeye lânet olsun.

Umudu yasaklamak, insanlık suçu sayılmalı.

Hem de zaman aşımı olmayan bir insanlık suçu.

Evet, yeni yılı umutla karşılamalı.

Sorumluluk taşıyan bir umutla. Yaşamak hırsı dolu bir umutla. Yapacak işi olan bir umutla. Sarsılmayan bir umutla. Kararlı bir umutla. Her şeyi aşan bir umutla. Her şeyi yenen bir umutla.

Umut, insanın eylemidir.

HAPİSANEDE YILBAŞI

Yılbaşı. hapisanede de yılbaşı.

Akşam, aşağıya tabureler indiriliyor. Bir taburenin üstüne bir tahta konarak uyduruk masacıklar yapılıyor.

Fındık, fıstık, leblebi gibi çerezler hazırlandı.

Limon suyundan, portakal suyundan «alkolsüz» içkiler bardaklarda.

Televizyon açık.

Söyleşiler. Arasına yükselen kahkahalar. Programda beğenilen bir şarkıya katılmalar.

Bu iş böyledir. Hiç belli olmaz. Dışarda bir geceye hazırlanırsın, kendini güzel bir gece geçirmeye hazırlarsın da, tatsız, tuzsuz bir gece olur çıkar.

Oysa, böyle beklenmedik bir yerde, beklenmedik bir ortamda «kafana göre» bir gece oluverir.

Ama, biliyorsun, senin umudun Pandora'nın kutusundan çıkmadı.

Umudunu sen yarattın.

Buradaki «sen» de tekil değilsin. Buradaki «sen», sizsiniz, hepinizsiniz. Yarattığınız umut da, sizin özel umudunuz değil. O umudu insanlık yarattı. Siz, artık, insanlığın ortak yaratısı olan umudu katıldınız, ona katkıda bulundunuz, umudu tarihten devraldınız, işte sizde yaşayan umut budur.

Bu umudun gücü burada.

O sizi güçlendiriyor, siz de onu.

Yarın, 1 Ocak 1986.

Bakma sen takvimlerin dolu olduğuna. Aslında hepsi de bomboş, beyaz sayfalar. Onları siz dolduracaksınız. İyi olması da, kötü olması da sizin elinizde.

Sorumlulukla yaşayacaksınız hayatı. Sorumlulukla yaşadınız.

Neden huzurlu olduğunuzu düşünsene.

Gözün dışarıya ilişiyor. Dışarda sessiz bir gece var.

Gözetleme kulesinin ışıkları, bir yılbaşı gecesi-
nin havai fişekleri olmuş, gökyüzünü tarıyor. Turun-
cu-kırmızı ışıklar.

Dışarıyı düşünüyorsun.

Gece kulüplerini, lüks restoranları, turistik otel-
lerin yemek salonlarını.

Kaç gündür ilânları gazetelerdeydi.

Menü. Fiyatlar. Ekstralar.

Kestaneli hindi. Deniz mahsulleri sepeti. Ordövr
tabağı.

Rakılar, şaraplar, şampanyalar, viskiler. Chivas
Bigal 12.

Yemekten sonra, kahve ve konyak (Napoleon,
Bisquit.)

Konfetiler. Serpantinler.

Sizinkiler evde, biliyorsun.

Gecenin daha sonraki saatlerinde eve gideceksin.

Çocukların üstünü örteceksin.

Karın uyumuştur, dokunmayacaksın.

«İyi yıllar,» diyeceksin.

«İyi yıllar».

Bütün dünya ayakta. Merry Christmas.

DURUşMA

Barış Derneğı davası yeniden mahkemeye dön-
dü.

Mahkeme, duruşma gününü belirledi: 17 şubat
1986.

Durum bir çözüme mi gidiyor, çözümsüzlüğe mi,
belirsiz.

Oysa, bu çapraşık durumda her şey bizim duru-

mumuzun artık sürmemesi gereken bir haksızlık olduğunu iyice ortaya koymuş.

Mahkemenin ilk verdiği karar, Yargıtay 3. Dairesince bozulmuş.

Mahkeme, ikinci kararında da, ilk kararında direnmiş.

Bu kez, mahkemenin verdiği ikinci karar da Askeri Yargıtay Genel Kurulunca bozulmuş.

Ama, bütün bu kararlar, kâğıt üstünde kalan işlemler olmuş.

Biz, üç yıldır yatıyoruz.

Ortada zaten hüküm yok. Hüküm olması için, mahkemenin verdiği kararın Yargıtayca onanması gerekli.

Yargıtayın bozmasıyla ortada karar kalmıyor.

Hüküm yok, karar da yok, ama biz üç yıldır yatıyoruz.

Yatışımız «tutukluluk».

Tutuklama kararının altında bir yargıç binbaşının imzası var. İkinci yargıç olan yüzbaşı tutuklama aleyhine oy kullanmış, karara kendi gerekçesini de yazmış. Böylece, bizim tutuklama kararımız, yargıç olmayan bir piyade albayının Mahkeme Başkanı olarak atanmasına dayalı oy hakkından doğuyor.

İşte böyle bir kararla üç yıldır yatıyoruz.

Yargıtay da kararı bozuyor, tutukluluğa dokunmuyor.

Yatışımızın özü, biçimi bu.

Bu arada da infaz yasası hazırlıkları başlamış, bir yere gelmiş.

İnfaz yasası çıkarsa, sekiz yıllık cezayı zaten yatmış oluyoruz.

Kısaca, her şey tutukluluğun artık kalkması gerektiğini gösteriyor.

Dışardaki genel beklenti de, tutukluluğun kalkması gerektiği. Kalkacağı.

Biz? Her şeyi bekliyoruz. Her olasılığı. Hiç akla gelmeyenleri.

Çünkü, bunları gördük biz, bunları yaşadık.

DİKKAT KAÇAR BİMEKÂN

Önceki duruşmalardan birine gidişimizi anımsıyorum. Aşağıya, sevk yerine inmiştik. Sevk kâğıdına bakmıştım. Adlarımız sırayla yazılmıştı. Yanlarına da kırmızı kalemle bir şeyler yazılmıştı. Eğilip sevk kâğıdına bakmıştım.

Hepimizin adının yanına, teker teker, şu sözler yazılmıştı:

..... Dikkat kaçar
Bimekân

Yukarıdan aşağıya sıralanan adlara bakmıştım. Gülmüştüm. Anımsıyorum.

Mahmut Dikerdem Dikkat kaçar
Bimekân

Orhan Apaydın Dikkat kaçar
Bimekân

Reha İsvan'ın adı bizim sevk kâğıdımızda yoktu. O Metris'ten geliyordu.

Erdal Atabek, Aykut Göker, Hüseyin Baş, Metin Özek, Ali Sirmen, Ergun Elgin, Ali Taygun, Orhan Taylan, Halûk Tosun, Tahsin Usluoğlu, Gencay Şaylan.

Hepimizin adının yanında kırmızı kalemle yazılmış sözler:

..... Dikkat kaçar
Bimekân

Mahmut Dikerdem hastaydı, hastanede tutuklu olarak yatıyordu.

Orhan Apaydın hastaydı. Sağmalcılar Hastanesi-
nin tutuklu koğuşunda yatıyordu.

Evlerini, semtlerini biliyordum. Herkes biliyordu.
Emekli Büyükelçi Mahmut Dikerdem, Moda'da
otururdu.

Baro Başkanı Orhan Apaydın, Kadıköy'de, Alage-
yik sokakta otururdu.

Ben, Kadıköy'de, Bahariye'de otururdum. Muaye-
nehanemin tabelâsı hâlâ asılıydı.

İstanbul'daki arkadaşların da, Ankara'daki arka-
daşların da, İzmir'li arkadaşımızın da yeri yurdu öy-
lesine belliydi ki.

Ama, Devletin resmi sevk kâğıdında «bimekân-
dır». Bimekân. Mekânsız demek. «Yersiz yurtsuz, ner-
de kaldığı belli değil, serseri makulesinden» anlamı-
na.

Kırmızı kalemle yazılmış «dikkaç kaçar» yazısına
bakıyorum.

«Dikkat kaçar» yazısı, gözlerini kırmızı kırmızı
açmış, bana bakıyor.

Mahmut Dikerdem, «dikkat kaçar».

Orhan Apaydın, «dikkat kaçar».

Erdal Atabek, «dikkat kaçar».

Aykut Göker, «dikkat kaçar».

Bütün adların yanında «dikkat kaçar».

Zamanında resmi pasaportları varmış kaçmamış-
lar.

Yurt dışına çıkabilirlermiş kaçmamışlar.

Yurt dışına çıkmış, gene dönmüşler, kaçmamış-
lar.

Duruşmalara kendi istekleriyle gelmişler, kaçma-
mışlar.

Karar duruşmasına kendileri gelmişler, kaçma-
mışlar.

Gıyabi tutuklama kararı çıkmış, kendileri gelmiş-
ler, kaçmamışlar.

Olsun. Bütün bunlar olsun. Onlar «kaçar». «Dikkat kaçar».

Şimdi yetkililere sorsan söyleyecekleri şudur:

«Canım efendim, bunda büyütülecek bir şey yok. Öyle usulen yazılır bunlar.»

Doğrudur, usulen yazılır bunlar, usulen yapılır bunlar.

«Usulen» kelepçelenirsin.

«Usulen» zincirlenirsin.

«Usulen» tutuklanırsın.

«Usulen» yıllarca hapis yatarsın.

Büyütülecek bir şey yoktur.

Her şey «usulen» yapılmıştır.

«Usulen» yaşamak bu olmalı.

... SANIKLARIN GELDİĞİ GÖRÜLDÜ

17 Şubat 1986. Barış Derneği davasının yeni duruşması başladı.

Duruşma yargıcı değişmiş. Bunu öğrenmiştik. Başkanla üye yargıç görevlerine devam ediyorlar.

Hüviyetler soruluyor. Hüviyetler söyleniyor: Hüviyet tesbiti.

Avukatlar adına Turgut Kazan, tutuklu sanıklar için tahliye isteminde bulunuyor. Tahliyenin neden zorunlu olduğunu açıklıyor.

Savcı, tahliye istemini yerinde bulduğunu açıklıyor.

Kısa bir aradan sonra, Mahkeme kararını açıklıyor.

«Sanıklardan dosyası incelenen Reha İsvan, Aykut Göker, Gencay Şaylan, Tahsin Usluoğlu, Halûk Tosun, Metin Özek'in tahliyelerine, dosyası incelenemeyen sanıklar Erdal Atabek, Ali Sirmen, Ali Taygun, Orhan Taylan, Ergun Elgin, Hüseyin Baş'ın du-

rumlarının gelecek celsede karara bağlanmasına, duruşmanın 10 Mart 1986 gününe bırakılmasına...»

Duruşma bitiyor.

HER ŞEY OLABİLİR

Her şey olabilir diye düşünmüştük.

Ama, her şeyi düşünemediğimi anlıyorum.

Bunu düşünmemiştim. Bu, aklıma bile gelmemişti.

Altımızın tahliye olması, altımızın olmaması.

Koğuşa dönüyoruz.

Herkes, tahliye olmamızı bekliyor.

Büyük bir sevinçle karşılıyorlar bizi.

Sonra, durumu öğreniyorlar. Suskunluk ve hareketsizlik.

«Hadi arkadaşlar, hazırlanın, birazdan çağırıyorlar.»

Tahliye olan arkadaşlarımızdan birinin aklına geliyor, kimin, tam anımsamıyorum, Metin Hoca olabilir:

«Biz yarın çikalım, diyor. Bu akşam burada kalalım.»

Gidiyor, kapıya söylüyorlar da.

Önce «olmaz,» diyorlar, sonra «olabilir,» diyorlar. Ama sonra, gene gelip bunun olamaz olduğunu, kendi yetkilerinde bulunmadığını, tahliye olanların bu akşam çıkmaları gerektiğini söylüyorlar.

Hepimiz üzgünüz. Sanki kimse tahliye olmamış.

Birisi, «şimdi de bunu buldular,» diyor, «hepsi birden çıkmasın.»

«Arkadaşlar hazırlanın. Torbalar.»

Bütün koğuş ayakta. Herkes yardımcı. Tahliyesine karar verilen arkadaşlar herkesten daha üzgün. Hakları olmayan bir şeyi almışlar gibi. Bizim kalmamız onların yüzündenmiş gibi. Hiçbiri değil oysa. Hiçbiri değil.

Ama, insan yüreği bunları duymuyor bile. Elleri çalışmıyor, ayakları gitmiyor.

Kapıdan çağırıyorlar.

Bütün gardiyanlar ayakta. Onlar da tahliye olacağımıza inanmışlardı.

«Tahliye olanlar gelsinler. Dışarısı ana baba günü.»

Arkadaşları götürüyoruz.

Hepimiz kapıya çıkıyoruz. Bütün koğuş kapıya geliyor.

Biz bölmeye çıkıyoruz.

Hepimiz birbirimize sarılıyoruz.

Çok zor anlar yaşıyoruz. Çok zor.

Bu satırları da çok zor yazıyorum. Siz, anlıyorsunuz değil mi?

Gülegüle benim aslan arkadaşlarım, gülegüle.

Siz bizimle burdasınız.

Biz sizinle ordayız.

Hiç kimse bunu bizden iyi bilemez.

Hiç kimse bunu bizden iyi bilemeyecek.

Bana onur veren arkadaşlarım.

Bana gurur veren arkadaşlarım.

Gülegüle.

Yüreğim sevgiyle dolu. Yüreğim saygıyla dolu.»

Onları uğurluyoruz.

KÖTÜ GÜNLER DE İYİ GÜNLER GİBİDİR. GEÇER:

O gece, belki de, hapisanelerde geçen en kötü gecem. Öyle duyuyorum.

Herkesin yalnız kalmak istediğini düşünüyorum.

Ergun'la oturuyoruz. Pek konuşmadan karşılıklı oturuyoruz.

Birden, Ergun (Elgin) :

«— Ağabey, bu akşam birlikte yemek yiyelim,» diyor. «Bütün arkadaşlar, birlikte bir yemek yiyelim.»

Hemen anlıyorum. Konu yemek yemek değil. Aslında, hiçbirimizde yemek isteği yok. Yemeğin lâfı da ondan geçmiyor. Ama, Ergun'un söylediği, dayanışma. Bu gecenin özel bir dayanışması. Buna gerek var. Buna kesin gerek var. İçimden Ergun'a teşekkür ediyorum. Bunu düşündüğü için teşekkür ediyorum.

Ergun, nice dir, güç anların, güç günlerin insanı olmuş. Olayların içinden geçerken başka bir insan oldu Ergun.

Duyarlığını yitirmeden soğukkanlı, duygularının önüne düşüncelerini koyabilen, önüne bakarken arkasını unutmayan.

Belki böyleydi, belki şimdi daha da böyle, bilmiyorum. Şimdi, böyle ama.

«Ergun, doğru düşündün. Birlikte bir yemek yiyelim. Omlet yapalım.»

Bütün arkadaşları çağırıyoruz. Omlet yapıyoruz. Hepimiz bir masada oturuyoruz. Birbirimize gerek sinmemiz var.

O akşam yediğim omlet, hayatımın unutulmaz omletlerindendir

Ergun, sen de unutmadın değil mi o omleti?

Sonraki günler hareketli.

Çıkan bütün arkadaşlar, ziyarete geliyorlar.

Birbirimize takılıyoruz, şakalaşıyoruz.

Gencay, ziyaretçi mahallinden sesleniyor:

«— İşte oğlum, asıl suçluların kimler olduğu anlaşıldı.»

Biz, bu tarafta, gülüyoruz:

«— Sen biraz daha dolaş da buralarda, yanlışlık oldu diye alsınlar.»

Karşılıklı gülüşüyoruz.

Metin Özek, Halûk Tosun, Reha İsvan, Gencay Şaylan buralardan ayrılmıyor.

Aykut Göker'den mektup alıyorum.

Daha önce Gencay da yazmıştı.

Aykut'tan, Gencay'dan mektup almak tuhafıma gitmişti.

Ayrılmazlığımıza öyle inanmışım ki.

İnancımın doğru olduğunu anlıyorum.

Ayrılmamışız.

Dostlarımız, kardeşlerimiz, arkadaşlarımız ziyarette geliyor.

«Biz artık yatır olduk,» diye düşünüyorum.

Yakında gelinlik kızlar, adağı olanlar da gelecek.

SİYASİ TUTUKLULAR HER GÜN ÇIKABİLİR HİÇ ÇIKMAYABİLİR

Bunu biliyorum.

«Siyasi tutuklular, her gün çıkabilir, hiç çıkmayabilir.»

Üç hafta önemli değil.

Hepimiz çıkabiliriz. Yeniden bölebilirler. Üçer üçer. İkişer ikişer. Birer birer.

Hiç çıkmayabiliriz. «Baktık, suçu az olanları çıkardık. Çok suçlular çıkmayacak,» diyebilirler.

Bir hedef seçerler. Budur derler. Hiç çıkamazsın. Bunu yazmak istiyorum.

Dışardakilere bunu yazmak istiyorum.

Kamuoyu böyle yanıltılabilir.

«İşte bu davada beraat eden de var, tahliye olan da. Sonra gene tahliye olan da var. Gene tahliye olan da var.

Demek ki neymiş, suçsuzlar varmış, az suçlular varmış, çok suçlular varmış.»

Kamuoyu böyle yanıltılabilir.

Çok kişi de böyle düşünebilir.

Kızımın ,yalnız kızımın böyle düşünmemesini istiyorum.

Ona miras bıraktığım adımın ne olduğunu bilmesini istiyorum.

Ona bir mektup yazacağım.

Belki de hiç çıkmayacağımı, hiç çıkarılmayacağımı, ama bunun suçlu oluşumdan ileri gelmediğini, bilemediğim bazı gelişmeler böyle gerektirdiği için burada yattığımı, yatmaya da devam edeceğimi yazacağım.

Kızımın bilmesini istiyorum .

Acı çekti. Acı çekebilir.

Ama, benden dolayı utanç duymamalıdır.

Gerçeği bilmelidir.

Bu mektubu kafamda hazırlıyorum. Evirip çeviriyorum. O günün voltaları yalnız voltalar. O gün, beton zemin biraz daha zorlanıyor.

Ve o gün, kızımdan bir mektup alıyorum. Acele postayla geliyor.

«Sevgili babacığım,

Bu kararı beklemiyordum. Ama, şaşırmadım. Artık hiçbir şey beni şaşırtmıyor. Artık hiçbir şey beni şaşırtmaz.

Bundan sonra, belki yeniden bölerler sizi. Belki de hiç çıkartmazlar. Bunları biliyorum. Bunları göze alıyorum.

Siz barışı savunduğunuz için bütün bunlar oldu, bütün bunlar oluyor. Bunu biliyorum. Tarih, sizin için de, onlar için de hükmünü verecek. Bugünden verdi bile. Utanacak biz değiliz. Bizler değiliz.

Sana bunları söylemek istiyorum.

Seninle onur duyuyorum.

Seninle gurur duyuyorum.

*Kızın
CAN»*

Güneş yeniden doğuyor.

Ağaçlar yeniden çiçek açıyor.

Dünya, ne genişmişsin.

Tarih, ne doğruymuşsun.

Elimde mektup Ergun'a koşuyorum. Okutuyorum.
Bütün arkadaşlara teker teker gidiyorum. Okutuyorum.

Kızımı kucaklıyorum. Bir daha. Bir daha.

ORHAN APAYDIN ÖLDÜ MÜ?

Şubat 1986. Orhan Apaydın ölmüş. Öyle diyorlar.
Orhan Apaydın ölmüş.

Televizyon verdi. Hayret. Demek ölünce televizyon yasağı kalkıyor.

Orhan Apaydın ölmüş.

Ben, beş yıldır, Orhan Apaydın'ın azar azar öldüğünü gördüm.

Orhan Apaydın azar azar öldü.

Orhan Apaydın, hepimizin gözünün önünde öldü.

Kalp yetmezliğinden ölmüş. Karaciğer yetmezliğinden ölmüş.

Onun böbrekleri hastaydı. Ben doktoruydum. Biliyordum.

Orhan Apaydın'ın neden öldüğünü biliyorum.

Orhan Apaydın, «adalet yetmezliği»nden öldü.

«Ben, bir hukukçu olarak, bu durumu arkadaşlarıma açıklayamıyorum ve hukuk adamı olmaktan utanıyorum.»

Orhan Apaydın'ın bu sözlerine ben tanıgım. Maltepe Cezaevi'nin tutuklu sanıkları olan arkadaşlarım tanıktır.

Bunlar, Orhan Apaydın'ın tarihi sözleridir. Maltepe Askeri Cezaevi'nde Sıkıyönetim görevlisi bir al-

bay hukukçuya söylenmiştir ve Sıkıyönetim görevlisi albay hukukçu bu sözleri başı önünde dinlemiştir. Hiçbir şey söylemeden dinlemiştir. Ben, tanığım.

Orhan ağabey. Ona böyle derdim.

Baro'daki odasında, hapisane koğuşunda, evinde hep «Orhan ağabey»di.

Orhan ağabey, sevginin adamıydı.

Bu mücadele insanında sevgiyi böylesine çocuk yüreğiyle yaşayan bir insan bulmak hep şaşırtırdı beni. Çok duyguluydu. Duygusaldı da.

Anılarıma bu sayfalar yetmez ki.

Şaşırtıcı bir cesareti vardı. Ve şaşırtıcı korkuları. Şaşırtıcı iyimserliği. Şaşırtıcı rahatlığı. Şaşırtıcı «hapisaneci»liği. Şaşırtıcı çocukluğu.

Şaşırtmayan bir dostluğu vardı. Şaşırtmayan sevgisi. Şaşırtmayan insanlığı. Şaşırtmayan sabrı. Şaşırtmayan umudu. Şaşırtmayan sevinci.

Ağzından bir gün «ölüm» sözcüğünü duymadım.

Güncemde, 2 Mart 1986 tarihli sayfalar şöyle:

Orhan Apaydın'ı en çok yaralayan şeylerden biri; inandığı, savunduğu «hukukun üstünlüğü» ilkesinin parçalanması, güçsüz olduğunu görmesi, korunmasına gücünün yetmemesi olmuştur.

Hukukun, hukuk adamları eliyle yaralanması, zedelenmesi, baltalanması onu derinden yaralamıştır. Birçok kez bana anlatırken bu kırılganlığı görmüşümdür.

Bence, Orhan Apaydın kalp yetmezliğinden değil, «adalet yetmezliği»nden ölmüştür.

Ölümü de, özünde, bir hukuk adamı olarak, «utançından ölmek»tir.

Orhan Apaydın, benim gözümde, «hukukun üstünlüğü»yle özdeşir.

«Hukukun üstünlüğü»nü yaşatanlar, onu da yaşatacaklardır.

«Hukukun üstünlüğü»nü öldürenler, onu da öldüreceklerdir.

TUTUKLULUK KARARININ KALDIRILMASINA

10 Mart 1986.

Duruşmaya gidiyoruz.

Mahkeme, son altı tutuklu sanığın da tahliyesine karar veriyor.

Koğuşa dönüyoruz.

Bütün koğuş, yarım kalmış sevinci tamamlıyor.

İşlerimiz daha bitmedi.

Koğuşun yeni temsilcisini seçiyoruz: Mehmet Bakar yeni temsilcimiz oluyor.

Koğuşun hesaplarını açıklıyorum, devrediyorum.

Bütün koğuş bahçede toplanıyor.

Biz de akşam çıkıyoruz.

Torbalarımız hazırlanıyor.

Tahliye olanlar bütün koğuşun alkışlarıyla uğurlanır.

Altı arkadaşımız çıkarken, alkışların başlamasını çıkan arkadaşlar durdurmuştu. Şimdi, bütün koğuş, tahliye olan bütün Barışçılar alkışlarla uğurluyor.

Özgürlük bu parmaklıkların dışında mı?

Hayır. Bin kere hayır.

Özgürlük kafalarda. Özgürlük yüreklerde.

Nerde olursan ol.

Aklın özgürse, yüreğin özgürse, özgürsün.

Aklın özgür değilse, yüreğin özgür değilse, tutsaksın.

Hepsi bu.

SÖZÜM SANADIR

Gün gelir, her şey değişir.

Gün gelir, hapisteki insan çıkar, dışardaki hayata karışır.

Gün gelir, kürsüde oturup kararlar veren yargıç emekli olur, avukatlığa başlar.

Gün gelir, güvenlik komutanı emekli olur.

Gün gelir, gardiyan işinden ayrılır, başka işe girer.

Hapisane bir zor geçittir.

Kimse hapisaneye girdiği gibi çıkmaz.

Ya büyür, ya küçülür.

Büyüse de insandır, küçülse de insandır.

İnsan,

Bu dünyanın insanıdır,

Bu ülkenin insanıdır.

Gün gelir, suç sayılan erdem, erdem sayılan suç olur.

Gün gelir, içerdeki dışarda, dışardaki içerde olur.

Gün gelir, seni bulur.

Sen ki insansın,

Sözüm sanadır.

Bu kitabı yazmayı istedim.

Bu kitabı yazmayı çok istedim.

«Ben bir kitap yazayım,» diye değil.

«Bir kitap daha yazayım,» diye değil.

Benim bildiklerimi başkaları da bilsin istedim.

Benim bildiklerimi başkaları da görsün istedim.

Ne bildimse, yazdım. Ne gördümse yazdım.

Çekilenler, yaşananlar bunlardan fazladır, bunlardan başkadır.

Benim gördüğüm, bunların çok azıdır.

Benim bildiğim, bunların çok azıdır.

Ama ben, insanı gördüm.

Her koşulda direnen insanı gördüm.

Her koşulda başkaldıran insanı gördüm.

Onlar, inançları için yaşıyorlardı.

Onlar, inançları için direniyorlardı.

Onlar, inançları için başkaldırıyorlardı.
Ellerini geleceğe uzatan insan,
Sözüm sanadır.

Genç olduğu için suçlanan insanı gördüm.
İnandığı için suçlanan insanı gördüm.
İnsanlıktan sorumluluk duyduğu için suçlanan in-
sanı gördüm.

Ülkesini düşündüğü için suçlanan insanı gördüm.
Onları suçlayanların kendi çıkarlarını nasıl kol-
ladığını gördüm.

Onları suçlayanların sevgiyi bilmediklerini gör-
düm.

Onları suçlayanların kimlere hizmet ettiğini gör-
düm.

Onları suçlayanların korkularını gördüm.

Onları suçlayanların telâşlarını gördüm.

Sen de göresin istedim.

Sen de bütün bunları göresin istedim.

Sözüm sanadır.

Yaşamak, bir duvar resmi yapmaktır.

O duvar, insanlığın duvarıdır.

İlk insan ilk taşı koydu, duvar sürüp gidiyor.

Sen önündeki boşluğa hangi taşları koyacaksın?

Ördüğün duvara neyin resmini çizeceksin?

Karar senindir. Seçim kendi seçimindir.

Yazgı dediğini sen çiziyorsun.

Kimden yanasın, sen seçiyorsun.

Emekten, insandan, hayattan yana mısın?

Çıkardan, korkudan, ölümden yana mısın?

Sen seçiyorsun. Sen.

Çizgi senin, renk senin, yön senin.

Düşünmen gerekiyor.

Yalnız kendini değil, bütün insanlığı,

Yalnız bugünü değil, bütün zamanları,

Yalnız bildiğini değil, bütün bilinenleri.
Seçim senin. Karar senin.
Sen ki insansın,
Sözüm sanadır.

7 Ağustos 1987 - Bahariye

OKURLARLA BİRLİKTE...

Telefon çaldı.

«Dr. Atabek mi? *Sözüm Sanadır*’ı okudum. Henüz bitirdim. İçimden sizi aramak geldi. Teşekkür etmek istedim. Bunun için aradım. Teşekkür ediyorum.»

Ne adını söyledi, ne adını sordum.

İçim sevinçle doldu. Sözüm bir insana ulaşmıştı. Söylediklerim anlaşılmıştı. İçim sevinçle doldu. Bunun için yazmıştım. Bunun için yazıyordum.

Kim olduğu çok önemli değildi. İnsandı ve bu önemliydi. İnsanın insana ulaşan sesi.

Bu seslerle daha insan oluyorum. Benim insan olma biçimim bu.

Bir kitap, yazarını daha insan yapar mı? Benim için öyle.

Hem artık o benim kitabım değil.

Sözüm Sanadır, okuyanların kitabı.

Okuyanlar o kitabı yeniden yazıyorlar.

Onların yazdıklarını ben yeniden okuyorum.

Yazar okur oluyor, okur yazar oluyor.

Bu insan olma biçimine bayılıyorum.

Oktay Akbal’a kitabımı gazetede olduğum birgün öğlenüzeri vermiştim.

Oktay Akbal’ı tanımanızı isterim.

İnsan olarak da büyüktür Akbal. Merak, anlayış, sevecenlik, hayatla doluluk.

O gün saat 18 dolaylarında muayenehaneye telefon etti:

«Erdal, şimdi kitabını okuyorum. Çok güzel bir şey yapmışsın. Heyecanlandım. Kitabını bitirmeden seni aramak istedim. Kutlarım. Çok güzel.»

Boğazım kurudu. Oktay Akbal'ın bunları söylemesi?

«Sevdin mi Oktay?» dedim.

«Çok sevdim. Kitap için hemen yazacağım. Çok iyi olmuş. Gerçekten kutlarım.»

«Çok teşekkür ederim. Senin bunları söylemen?»
Biraz daha insandım artık.

Yazısı Cumhuriyet'in 28 şubat günkü sayısında çıktı.

İlk paragrafı şöyleydi:

«Gün gelir her şey değişir».- Gün gelir, günü gelir. Dr. Erdal Atabek'in 'Sözüm Sanadır' adlı yeni kitabını bir solukta okudum. Bir solukta okunan kitaplar en iyi kitaplar mıdır? Hepsi değil elbet. Ama 'Sözüm Sanadır' hem bir solukta okunan, hem de geleceğe bir sanatsal belge niteliğinde kalacak bir kitap.»

Edebiyat tarihçisi, eleştirmen Atilla Özkırımlı kitapla ilgili bir görüşme yapmıştı. Görüşme Cumhuriyet gazetesinde yayımlandığı zaman henüz kitap çıkmamıştı.

'Sözüm Sanadır'ı neden yazdığımı anlatmıştım.

Birlikte yattığımız gençleri ve örgütlü insan kavramını anlatmak için.

12 eylül, özellikle bu iki gerçeğe sürekli saldırmıştı: Gençlere ve örgütlü insana.

Toplum gençliğinden korkutulmuştu, örgütlü insan kavramından korkutulmuştu.

Atilla Özkırımlı, şöyle diyordu:

«Oysa Erdal Atabek'e göre gerçek bunun tersini doğrulamakta. Genç insanlar korkulacak, suçlanacak insanlar değil, tam tersine sevilecek, özen gösterilecek, korunacak ve güvenilecek insanlar. Hem sonra 12 Eylül'de örgütlü insan kavramı da suçlanmadı mı?»

«Oysa yine benim gördüğüm, örgütlü insanın çok daha üretici, çok daha verimli olduğu, geleceğe çok

daha sağlıklı bakabildiğidir. Bunu anlatmak, vermek istedim.»

Ya korku ve yılgınlık?

«İçerde, bizim birlikte kaldığımız gençler arasında korku ve yılgınlık yoktu.»

Neden mi?

Çünkü Erdal Atabek'e göre içerdeki insanın korku ve yılgınlık duyması için bir neden yok. İçerdeki insanı korkutmak sanıldığından daha zor. İçerde öde-
şiyor çünkü o. Sürekli bir hesaplaşmayı yaşıyor ve bu hesaplaşmada taraflardan biri üstelik. Korkmaması yılmaması bundan.

«Ancak eğer inancını yitirmişse, olaya bir macera gözüyle bakmışsa korkması ve yılgınlaşması kadar doğal bir şey olamaz. Ama böyleleri, başta da, dışarda da korkak ve yılgındırlar aslında. Yoksa insanlar hapisaneyle korkutulamaz ve yılgınlaştırılmaz.»

«Sevgili Erdal Ağabey,

'Sözüm Sanadır'ı henüz bitirdim. Çok beğendim, çok duygulandım. Bir sürü şeyi, birlikte yaşadığımız, en güzel biçimde anlatmışsınız.

Sizi kutlar, sevgi ve saygılarımı yollarım.»

Neş'e

Neş'e Göker'den bir kart alıyorum. Yukardaki sözleri yazmış. Neş'e Göker çilemizi dışarda paylaşan bir arkadaşımız. Aykut Göker'in eşi. Dirençli, sözünü sakinmaz, hayatla içiçe bir insan. Ankara'ya gittiğimde mutlaka evlerinde kahvaltı ederiz.

Sağol Neş'e. Sözlerin beni çok güçlendirdi. Aykut'un telefonu da beni çok güçlendirmişti. Sağlam dostluklar bizim kalemizin en güçlü burçları değil mi?

«Sayın Erdal Atabek

'İnsan Sıcağı' ve 'Sözüm Sanadır' adlı kitaplarınızı, dün ve bugün okudum.

Ne güzel yazmış, ne güzel anlatmışsınız. Sizler içerde iken gönül alıcı bir mektup yazamayan ben, biraz geç de olsa güzel kitaplarınız için kutlar iyi dileklerimin kabulünü dilerim.

Hilat Yenidoğan

Her okuyan kitabı yeniden yazar. Bunu ben de yeni anlıyorum. Siz de anlıyorsunuz değil mi Hilat Yenidoğan?

«Sayın Erdal Atabek

Mart ayı içinde trafik kazası geçirdim, bir buçuk ay kalkamadım. Kitabınız hediye olarak getirildi. Sıkıntılıydım, bunun zamanı değil, sonra okurum dedim. Fakat bir iki sayfaya gözetince bırakamadım. O günleri rahat atlatmamı, inanın bu kitaba borçluyum. Olağanüstüydü. Sağolun.

Güzel, mutlu nice gerçek bayramlar görebilmek umuduyla, sevgiler, saygılar sunuyorum. Size ve Can'a.

Özlem Aytaç

Picasso'nun bir resmi basılı kartın arkasına yazılan bu satırlar bana ne çok şey anlattı bilseniz Özlem Aytaç. Adresinizi yazmamışsınız.

Bu kitabın okuyana hep güç vermesini, direnç vermesini istedim.

Bu kitap bir direnmenin öyküsüdür.

Bunu verebilmişsem sevinirim.

Geçmiş olsun.

«Gerçekten (yalancılıktan değil) Sayın Dr. Erdal Atabek 'Sözüm Sanadır' adlı kitabınızı bir nefeste okumuşum. Doymamışım. Bu kez tane tane, sözcük

sözcük okudum. Kendim için ilgili bulduğum tümce-
lerin altını kırmızı kalemle çizdim. Sağol. Doydum.
Üç beş hafta sonra, ölmezsem, bir kez daha okuyaca-
ğım.

Ankara'ya geldiğinde, İlhan Selçuk'un kitaplarını
kendisine imzalattığımda, ona söylediğim sözleri size
de yineliyorum: «Kaleminiz varolsun, kalemi tutan
parmaklarınız varolsun, parmaklarınıza emir veren
beyniniz varolsun.»

Altmış bir yaşında, pek gezi yapamayan bir ihti-
yarım. Basımevi emekli işçisiyim. 53-54 yıllık Cumhu-
riyet gazetesi okuruyum. İstanbul'a yolum düşmez.
Sizin Ankara'ya yolunuz düşerse «Sözüm Sanadır»ı
size imzalatmak isterim.

Adresinizi bilmediğim için mektubumu Cumhu-
riyet'e yolluyorum. Sanırım ki size ulaştırırlar.

Kalemi tutan parmaklarınızı zaten hep öptüm.
Umarım ki, et ete olmak koşulu ile de öpmek isterim.

Sağlık dileklerimle saygılarımı sunarım.

Suat Teker

Sevgili Suat Teker

Siz mi ihtiyarsınız? Siz mi 61 yaşında olduğu için
kendini ihtiyar bulanlardansınız? Keşke sizin kadar
genç olabilsek. (Ben de 58 yaşındayım)

Mektubunuz beni nasıl mutlu etti bilseniz. Bun-
dan sonra yazacağım her kitapta siz de varolacaksı-
nız.

Ali Sirmen'le Kumkapı'daydık.

Çıktıktan aylar sonraydı.

Başbaşa bir yemek yiyorduk. Kumkapı'da balık
yenir, biz de balık yiyorduk. O rakı içti, ben şarap.
O akşamı mutlulukla anımsıyorum.

Ali'yi özlemişim. Onu çok severim. (Pek bilmez

sanırım bunu). O akşam kitabımı verdim. Görüşünü de çok merak ettiğimi söyledim.

Sonraki günlerde telefonlaştık. Kitabı beğendiğini söyledi. Moda sinemasındaki imza gününe geleceğini, kitapla ilgili görüşlerini anlatmak istediğini söyledi.

Moda sinemasındaki imza gününe geldi. Fuayedede uzun bir söyleşi yaptık.

Ali Sirmen çok yönlü bir insandır. Bence çok yönlü bir sanatçı da. Bugün sevilen bir yazardır. Bence, şairdir de. Roman da yazabilirdi. Tiyatro sanatçısı da, sinema sanatçısı da olabilirdi. Oyuncu olabilirdi, yönetmen olabilirdi.

‘Sözüm Sanadır’ için bir de yazı yazdı. Benim için çok değerli bir yazı.

Bir paragrafı şöyle:

«Sözüm Sanadır’ı bir çırpıda okudum. Benim için Erdal Atabek’in yazdıkları kendi yaşamımın bir parçası, kendi anılarımdı. Ama bugün bu kitaptan söz etmemin nedeni bu denli öznel değil. ‘Sözüm Sanadır’ı herkes için ilginç kılan, yaşamın en güç günlerinde bile insan sıcaklığını yakalayan bir yazarın yapıtı olması ve bilincini yitirmeyen insanın en güç anlarda bile yaşam sevincini yitirmediğine tanıklık etmesi. ‘Yazar çağının tanığıdır’ sözü üzerine onunla tartışmalarımızı anımsıyorum. Ben bu görüşe katılıyordum.. O ise ‘hayır diyordu yazar çağının sanığıdır’. Görüşümü koruyorum ve Atabek’e teşekkür ediyorum. Sankiliğinin tanıklığı olan yapıtıyla güç anlardaki insan sıcaklığını, yaşam sevincini, insan bilincinin değerini demir parmaklıkların dışına kaçırıp günyüzüne çıkardı ve hepimize sundu.»

Bir öğretmen Celâl Özcan, bir yazar. Bir dostumuzun evindeki yemekte tanıştık. Ayrılırken bir zarf verdi. «Kitabınız bana bir şiir esinlendirmişti. Vermek

istiyorum,» dedi. Bu sakın görünürlü, duyarlıklı, in-
celikli insan beni çok düşündürdü. Yazmak ne kadar
sorumluluk taşıyan bir iş. Böylesine önemli bir iş mi
yapmıştım?

Şiirden bazı bölümleri veriyorum:

'BİR'DE BİLEŞKELEMEK İNSANI

I. Söylenemeyenlerle, söylenmeyenlerle
konuşuyordular başlangıçta.
Bir imece telâşıyla köpürtürlerken
sabunları.

Ve silerken kirini, pasını
görünen pisliklerin, derinlerde
Derinlerde tortulanmış kirin temizliğine
talimlerde

Sorumluluğa kelepçelenerek
Tutsak ederek yasakları
yaratıcılığa/güvenliliğe/ «geleceğe»
«Bizim» çarpanına gebelenmiş parantezin içinde
ne varsa.

—her birine—

II. Koğuş yarattı mı?
'Koğuş' bahane
'yaratmaya' tazelenmen için
'üretmeye' filizlenmek için...
Kıskaçta elele vermenin türküsüne
ezgiler üretmelerde
Süpürürken-silerken-sularken-sabunlarken
Ve koştururken bir bileşkede

III. Yaratmaktı aslolan
«Gençlerle»
«Acıları çekmiş ve çeken
«İşkencelerden geçen»/Tutukevlerinde büyüyen
gençler»le/Ve gençlerle aşılanmış bir yeni
doğumda Atabek şöyle diyor:

«İki gözüm iki kamera ol» / «On parmağım on kalem ol»

«Gör bunları» ve «yaz»

IV. Ve bu aşından ürür meyveler

Satır satır «sözüm sana» tadıyla

«aşım sana»

Acının, direncin harman yerinde renk ve koku evreniyle üreyen bu meyveler/Bir yasaklı gününde, bir ozan dostun yiğit sesini diriltir içimde:

«Açılır bütün kapılar birden

Gezinirken damarımda bir yasak

Körken görürüm / Kötürümken yürürüm

Bileklerimde bütün kelepçeler tutsak

Ben özgürüm...»

Mehmet Kemal çok şey görmüş, çok şey yaşamış bir yazarımız.

Yazıları kendi renkleriyle, kendi yorumlarıyla ayrı bir güzellik taşır.

Hapisaneler görmüş, hapisane arkadaşlıkları etmiş bir şair.

Şöyle diyor:

«Eskiden böyle değildi. Bir 15-20 yıl var ki, ülkemiz şunuyla, bunuyla bir hapisaneye döndü; kocaman bir hapisane. İçinde ol, dışında ol, her yer kocaman bir hapisaneye döndü. Elbette bu hapisanenin kitapları yazılacak, yankıları olacaktı. Askeri darbeler hapisaneleri getirdi. Oysa her darbe ülkeyi kurtarma niyetineydi. Ülke kurtulacak yerde battıkça battı. Bir ülke batmaz derler. Öyle batar ki, yıllar sonrası anlaşılır. İçindeyken ayırımına varılmaz. En sonunu söyleyeyim: Atatürk nerde, Atatürkçülük ner-

de? Bakmayın siz meydan çığırkanlarının Atatürk cemesine. Atatürkçülük çoktan gitti.

«Son yılların hapisanesini, hapisaneye bakışını okumak istiyorsanız, size Erdal Atabek'in 'Sözüm Sanadır' adlı kitabını salık veririm. (Can Yayınları). Bir yiğidin nerden gelip nereye gittiğinin görkemli çizgisi pırıl pırıldır, şavkır...

«Gerçekten de Erdal Atabek keskin gözlemciliği, ateşli duyarlılığı, bilgece öğütleri ile elinden geldiğince her şeyi yazmıştır. Eline sağlık.»

Mehmet Kemal'e, Ataol'un kızı Barış'ın komutanla konuşması dokunmuş.

«Her kız demir parmaklıklar arkasındaki babasına sarılmak ister, her şeyi zorlayarak. Bunu babalar anlar, demirler ardında kalmış babalar,» diyor.

Mehmet Kemal de kimbilir kaç kez yaşadı bu olayı.

«Merhaba, merhaba,

«Nasıl olduğunuzu sormasam diyorum. Gazeteden izlediğim kadarıyla iyisiniz.

«Sözüm Sanadır'ı okuyanlarla kitabı konuşuyoruz. Bunu okuyanlara 'İnsan Sıcağı'nı salık verdim. Biri-nin öflresiyle karşılaştım bir gün. «Niye böyle bir kitap olduğunu bana söylemedin şimdiye kadar, bitecek diye korkarak okuduğum tek kitap,» dedi. «Üstelik de ince. Yazık ki bitti.» Okuyanlarda demek hep aynı duygu. Fazla dağıtmadan, 'Sözüm Sanadır'a geleyim. İster istemez bu iki kitap karşılaştırılıyor. Bunu gözlüyorum. İnsanın o hiç pes etmeyen yanını başından sonuna dek duyuran dost bir kitap bu. Ancak, ben övgüye fazlaca girmeyeceğim. Çünkü, yüze yapılan övgülere güven duymayacak kadar eski tavırlı bir insanım. Kitabınızda yer yer bazı zorlamalara rastladım. Bu, yazımla ilgili, daha sanatsal kılma ile ilgili gibi geldi bana. Buna rağmen, sözcükle-

rin kullânılmasında alabildiğine rahatlığın olduğu bölümler çoğunlukta. Birisi «tuhafiyecilerin de insan olduğunu hiç düşünmemiştim,» dedi.

«Bir diğer yönü: 'İnsan Sıccığı' daha genele yönelikti gibime geliyor. 'Sözüm Sanadır'ın bazı bölümlerinde; niye içeri girmedim sanki diye hayıflandığım, utandığım oldu. Sanki bir ayrılma, bir bölünme, bir suçluluk, yer yer bu deneyi yaşamamış olmanın bir eksiklik (ki bunu bir eksiklik olarak görüyorum) ve yaşanmış olanlarla çekilen bir perdenin görünür görünmez de olsa varoluşu. Bunu içeri girip çıkan arkadaşlarla birlikte olduğumda da yaşıyorum.

«... Şimdilik hoşçakalın. Yeni kitaplarınızı bekliyoruz. Güzel günlere.»

Esma Büyükkada

«Can Yayınları yöneticilerine

«'Sözüm Sanadır' adlı kitabını yayınladığınız Dr. Erdal Atabek'in —eğer sahipseniz— adresini, ya da kendisiyle nasıl iletişim kurabileceğimi bildirmenizi rica ediyorum.

«Ben de bir sağlık mensubuyum. Yazarın kitabını okudum ve kendisiyle haberleşmek istiyorum.

«Bana yardım ederseniz çok sevinirim. Şimdiden teşekkürler.

Aynur Yıldız

İlhan Selçuk, sevdiğimiz, ama çok sevdiğimiz bir yazarımız. Beğendiğimiz, ama çok beğendiğimiz bir yazarımız. Bence, ülkemizi çok aşmış, dünya çapında, çağlar içinde bir yazarımız. Bir bakarsınız, karşınızda aydınlanma çağının bilgesi vardır; bir bakarsınız, karşınızda evrensel bir şair vardır; bir bakarsınız, karşınızda akıllı bir öncü vardır. Onunla aynı

çağda, aynı ülkede, aynı tarafta olduğunuza sevinirsiniz.

İlhan Selçuk böyle sözler duymaktan —sanırım— hoşlanmaz. Yalnız şunu bilmelidir ki, ben onu övmüyorum. Ben kimseyi övmem. O bunu hakettiği için söylerim. O bunları haketmişse benim de bunları söylemek hakkım vardır.

'*Utanmak*'tan sözettiği bir yazısında 'Sözüm Sana'dan alıntı yaptı. 'İrzına Geçilen Kızım' bölümünden. Dicle Üniversitesi'nde pankart asma savıyla gözaltına alınan beş kız öğrencinin kızlık muayenesine gönderildiği haberiyle ilintili olarak yazmıştı. O yazının bir paragrafını vermek istiyorum:

«Olayı gazetede okuyunca utandım.

Kimden?

Öğrencilerden..

Polisten..

Vali beyden..

Dicle Üniversitesi Rektöründen..

Öğretim üyelerinden..

Diyarbakır'da Dört Ayaklı Cami karşısındaki kebabçıdan..

Başkentte en yüksek devlet görevlisinden tutun da toplumdaki en sıradan yurttaştan..

Herkesten..

Kendimden..

Kimi olay bir kez yaşandıktan sonra, yaşayanlar birbirlerinin yüzüne bakamazlar..

Bu gidişle Türkiye'de kimse kimsenin yüzüne bakamayacak; günler geçtikçe yaşanan olayların utancı vicdanlara yüklenmekte, insanlığımızı silip süpürmekte, yüreğimize lök gibi çökmektedir.»

İçimden 'hey gidi İlhan Selçuk hey' dedim. Utanması gerekenlerin yerine de utanan büyük yürekli insan.

«Sevgili Erdal abi..

«Ben size ierdeyken böyle hitap ettiğim için başka türlüsü elimden gelmiyor. ‘Sözüm Sanadır’ kitabınızı biraz gecikmeli olsa da (ikinci basımı) size olan herzamanki saygım çerçevesinde ve büyük bir sevinçle, biraz da içinde kendimi bularak okudum. Aslında hep yaşadığımız şeyler, ancak sizler tarafından aktarıldığında veya o zamanlar kitaplaştırıldığında daha bir vnleniyorum.

... Herneyse abiciğim, yazılarını **Cumhuriyet-Dergi**’den takip ediyorum. Gerçekten çok yararlı oluyor-sun. Ama özellikle bu kitabın için sana çok çok teşekkür ederim. Yazmamın asıl nedeni budur.

Bayramınızı kutlar, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

(B-1’den) Tamer Bektaş

Mehmet Başaran, bu ülkede yaşananların acılarını çekmiş, yüreğinde damıtmış, yüreğini geleceğe açmış bir şairimiz, bir yazarımız.

Milliyet-Sanat dergisinde ‘Sözüm Sanadır’ için yazmış:

«İşte böyle bir ortamda cezaevi turnikelerinden geçenlerden değil, dört yıla yakın cezaevinde yatanlardan; hepimizin tanıdığı, sevdiği, saydığı Dr. Erdal Atabek: ‘İnsan Sıcağı’ diyor, ardından da ‘Sözüm Sanadır’ diyor yeni yapıtıyla; sen ki insansın, sözüm sanadır...

«Sen ki insansın, doğayla savaşımında uyėarlıėı, ekini, sanatı yarattın; egemenlerle savaşmanın zincirlerini kırdın, Bastilleri yıktın... Daha da neler yklemiyor ki o «sen ki insansın»a. Dize tadında kısa tüm-celerle, söyleşi havasında sıcak bir anlatımla «Yaşanan cehennem» kapılarını aralıyor, «gr bunları, düşün bunları, anla bunları,» diyor. İnanan, direnen, yı-kılmayan, cezaevini bilim yurduna dönüştüren insanı

anlatıyor. Görüşme günleri, voltaları, kötü koşullar içindeki günlük yaşamıyla cezaevini yaşıyor okurlarına. İçerdekilerin sıkıntılarını, sevinçlerini, umutlarını, yıkılmamışlıklarını, ateşlerden geçişlerini yansıtıyor.

... «Sen ki insansın. Sözüm sanadır,» diye bağlıyorsözü Dr. Erdal Atabek, bu söze kulak tutmak, bu kitabı okumak gerek.

Siirt'te Son Söz gazetesi.

İstanbul'un Bahariye'si nire, Siirt nire.

Gözünü seveyim kâğıdın, gözünü seveyim matbaa mürekkebinin, gözünü seveyim matbaa hurufatının, dizgi makinelerinin, onlara güç veren elektrik akımının.

Siirt'te Son Söz gazetesi bir yaprak, iki sayfa.

Gözünü seveyim oraya yazan ellerin, o yazıları dizen ellerin, o gazeteyi dağıtan ellerin, o gazeteyi okuyan gözlerin.

Bizden sözetti diye değil.

Oralarda o yürekleri taşıyorlar diye. O yöre insanlarına inandıklarını, bildiklerini yazıyorlar diye, iletiyorlar diye.

Emek Eken, şunları yazmış: (Yazmış da beni nice gönendirmiş).

'Sözüm Sanadır' yaşanmış olayların nabzını ıslıl ıslıl demetlere çevirmiş ustalıktır. «Sözüm Sanadır» kaleminden damıtılmış sıcacık tümcelerden oluşmuş; bu düzenin adaletsizliklerine ve acımasızlıklarına ayna tutmadır.

«Sözüm Sanadır» damarlarında insancıl kıpırdamalar duyan insanlar için bir realist çığlıktır. «Sözüm Sanadır» ülkemizin içinde bulunduğu aldatmalar zincirini pasa ve çürümeye itmedir. 'İnançları için yaşayan ve ölenlere' adanmış her satırı, her seslenişi, her depreştiren anlatışı inançları için yaşayanları güç-

lendiren, inançları için ölenleri diriltten bir sevgi ve şefkat yumağıdır.

Halkını, yurdunu, emeği, sevgiyi, barışı, umudu, aydınlığı, adaleti savunan insanların bu erdemler uğruna düştükleri cezaevini şiirsel bir anlatımla ne güzel dile getirmiş Erdal Atabek.

(...) Kitap, insanın içini ısıtan derinlikleri herkesin anlayabileceği dilden bir kaynak suya çevirmeyi ustalıklarla yapmış, fazlasıyla başarmış.

(...) Yazarının kalemine sağlık.

«Sayın Erdal Atabek,

Size bu mektubu yazmamın asıl konusuna geçmeden önce; size kendimi tanıtmak istiyorum.

Ben 1967 doğumlu basit bir köylü kıızıyım. Kendi basit dünyamda, kendimce bilmediğim (belki çok iyi bildiğim) bir şeyler için sürekli bir savaş içindeyim. Kendi dünyamın küçüklüğünden, kendi engellerimin küçüklüğünden, bir buğday tanesini taşımak için didinip duran bir karınca gibi; kendi güçsüzlüğümünden bir parça da olsa, sizin gibi bir insana birkaç satır yazarak, sizinle bir iletişim kurmak (evet bir parça da olsa) arındırıyor beni.

Bilmem, size bu satırları yazmam benim için ne büyük bir önem taşıyor anlatabildim mi.

‘Sözüm Sanadır’ adlı kitabınızı okudum. Öyle güzel, öyle aydınlatıcı, öylesine gerçekçi ve akıcı yazduyguları ve üzerimde bıraktığı etkiyi birkaç güzel mışsınız ki. Doğrusu, eserinizin bende uyandırdığı ve sıradan kelimelerle anlatmam mümkün değil.

Kitabınızı okurken sanki bu kitabın benim için yazıldığını; yalnız bana seslendiğini duyumsadım. Yazdıklarınızı okurken tanıdık bir dostu dinler, okur gibiydim. Sanki kitabınızda ben vardım. Hiç de yabancı olmadığım duygular, düşünceler, seslenişler vardı. Her şey vardı. Yaşadıklarınızı ben de yaşadım,

dım, hissettim, haykırışlarınıızı duydum. Ve kitabını-
zın sayfalarında, bir satırınızda «Hayır, binlerce ha-
yır,» demeniz. Sizinle birlikte ben de dedim.

Siz tanıdık bir dostsunuz, bir arkadaş. Sizin his-
settiklerinizi okumadım, hissettim. Sizin yaşadıkları-
nızı okumadım, yaşadım. Sizin acılarınızı, umutları-
nızı, direnişlerinizi, sevinçlerinizi okumadım, duyum-
sadm.

Reha ve Ahmet İsvan'la ilgili satırları okurken,
bir an ben de öylesine kaptırmışım ki kendimi, sayfa-
yı çevirince farkına vardım satırları sesli ve üstüne
basa basa konuştuğumun.

Reha ve Ahmet İsvan'ın, bir bayram gününde açık
görüş yapılırken elele tutuşmuş, gözgöze iki insanın
resmi için bir şiir, evet bir şiir yazılmasını istiyorsu-
nuz. Ben de istedim, ben de haykırdım bunu ve... bir
şiir yazdım. Biliyorum bir usta şair elbette, benim
yazdığmdan daha güzel, daha iyi yazardı bu işi, ama
ben yazmak istedim ve yazdım da, size okumak iste-
dim.

Ben bu satırları yazdım fakat elinize geçip geçme-
yeceğinden bile emin değılim. Ümit ediyorum elinize
geçer ve yazdığım şu acizane satırları okursunuz.

Elif Döşlü

REHA VE AHMET İSVAN İÇİN

Yüreklerinde özlem yığın yığın

Yüreklerinde hasret

Yüreklerinde sevgi yüklü

Bir bayram günü

İki insan elele hapisanede

Buluştu bugün

Açık görüş günü

İki insan iki can

İki insan bir dünya yükü

*İki insan bütün her şey
Yılların ayrılığı
Yılların aykırılığı dünyaya
Bir çift elde
Her şey ama her şey
Beliriverdi gözlerde
Gerek yok gözyaşlarına
Yetmez ki ağlamalar
Gerek yok söze sözcüğe
anlatmak için
Yetmez ki anlatmalar
Gerek yok anlamak için hiçbir şeye
Yetmez ki anlamalar
Yeter duyumsadığın
duyumsadığın her şeye.*